

Δ 093 3270
Κ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ

Καθηγητοῦ

Δ. 1093
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μετὰ 60 εἰκόνων καὶ χαρτῶν.

Διὰ τὴν Α'. τάξιν τῶν Γυμνασίων
καὶ τὴν ἀντίστοιχον τῶν λοιπῶν σχολείων
τῆς μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐκδοτὴς: Ἰωάννης Δ. Κολλαρόν
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

44 — Ἐν ὁδῷ Σταδίου — 44

1921

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ
συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς
«Ἑστίας».

Α. Κολάρου

ΤΥΠΟΙΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ

ΤΗ ΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΕΛΛΑΣ

Ἑλλάς κυρίως εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος μετὰ τῶν ἐκατέρωθεν αὐτῆς νήσων. Τὸ ἑλληνικὸν ὅμως ἔθνος δὲν περιορίσθη εἰς τὰ ὅρια τῆς χώρας ταύτης. Διὰ τῶν ἀποικιῶν του ἐξηπλώθη πρὸς Δ. ἐπὶ τῆς Σικελίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας, πρὸς Α. ἐπὶ ὅλων τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τοῦ Εὐξεινίου πόντου, πρὸς Ν. ἐπὶ μέρους τῆς βορείου παραλίας τῆς Ἀφρικῆς.

Ἡ ἑλληνικὴ χερσόνησος εἶναι χώρα ὀρεινὴ. Ἀπὸ τοῦ Σκάρδου καὶ τῆς σειρᾶς τῶν συνεχῶν αὐτοῦ διακλαδώσεων ἀποσχίζε-
ται ἡ Πίνδος, ἡ ὁποία ὑπὸ διάφορα ὀνόματα κατέρχεται μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ἀνατολικῶς τῆς Πίνδου πρὸς Β. μὲν ἐκτείνεται ἡ *Μακεδονία*. Αὕτη, πλὴν μικροῦ μέρους ἀνοικτοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν, περιστοιχίζεται ὑπὸ ὄρεων, τῶν ὁποίων αἱ διακλαδώσεις διασχίζουν αὐτὴν καὶ σχηματίζουν ἀρκετὰς καὶ μεγάλας πεδιάδας, ποιιζομένας ὑπὸ τριῶν ποταμῶν, τοῦ Ἀλιάκμονος, τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ Στρυμόνος. Ἡ Μακεδονία, κειμένη εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ ἀποχωρισμένη δι' ὑψηλῶν ὄρεων ἀπὸ τῶν νοτιωτέρων ἑλληνικῶν χωρῶν, εὕρισκετο μὲν πάντοτε εἰς σχέσεις πρὸς ταύτας, ἀλλὰ ἐβράδυνε νὰ συνδέσῃ τὴν ἱστορίαν της μὲ τὴν ἱστορίαν αὐτῶν.

Πρὸς Ν. δὲ τῆς Μακεδονίας χωριζομένη ἀπ' αὐτῆς διὰ τῶν

διακλαδώσεων τῆς Πίνδου, Καμβουνίων καὶ Ὀλύμπου, ἀπλοῖται ἡ **Θεσσαλία**. ἡ ὁποία περιβάλλεται Β. ὑπὸ τοῦ Ὀλύμπου, Α. ὑπὸ τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Πηλίου, Ν. ὑπὸ τῆς Ὀρθυρος καὶ τῆς Οἴτης καὶ Δ. ὑπὸ τῆς Πίνδου. Μεταξὺ τῶν ὁρέων τούτων ἐκτείνεται ἡ μεγαλυτέρα πεδιάς τῆς Ἑλλάδος, ἡ θεσσαλική, ἡ ὁποία διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ Πηνειοῦ εἶναι καταλληλοτάτη πρὸς γεωργίαν καὶ ἵπποτροφίαν.

Πρὸς Ν. τῆς Θεσσαλίας μέρος τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, κατατεμνόμενον ὑπὸ τοῦ Παρνασσοῦ, Ἑλικῶνος, Κιθαιρῶνος καὶ Πάρνηθος, ἀποτελεῖ τὴν **Δοκρίδα**, **Δωρίδα**, **Φωκίδα** καὶ **Βοιωτίαν**, ἡ ὁποία ποτιζομένη ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ καὶ τῆς λίμνης Κωπαΐδος διακρίνεται διὰ τὰς εὐφόρους τῆς πεδιάδας.

Δυτικῶς τῆς Πίνδου εἶναι ἡ **Αἰτωλία** καὶ **Ἀκαρνανία**, **Ἡπειρος** καὶ **Ἰλλυρία**. Αἱ γῶραι αὗται ὀρεῖναι καθ' ἑαυτὰς καὶ ἀποκλειομέναι δι' ὑψηλῶν καὶ δυσβάτων ὁρέων ἀπὸ τῆς λοιπῆς ἡπείρου, οὐδέποτε σχεδὸν ἤλθον εἰς στενὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν θεωρούμενοι ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ὡς βάρβαροι δὲν συνέδεσαν τὴν ἱστορίαν των κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων.

Τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τερματίζει ἡ **Ἀττικὴ**, ἡ ὁποία χωρίζεται ἀπὸ τῆς Βοιωτίας διὰ τοῦ Κιθαιρῶνος καὶ τῆς δασώδους Πάρνηθος, κατατέμεται δ' ὑπὸ τῶν διακλαδώσεων αὐτῶν, τοῦ πλουσίου εἰς μάρμαρον Πεντελικοῦ, τοῦ μελισσοτρόφου Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ πλουσίου εἰς ἄργυρον καὶ εἰς ἄλλα μέταλλα Λαυρείου. Ἡ ἀνὴρ καὶ λεπτόγως Ἀττικὴ δὲν ἦτο μὲν κατάλληλος διὰ νὰ γεωργηθῇ, ἀπεξημιώνετο ὅμως διὰ τῆς ξυλείας τῶν δασῶν τῆς, διὰ τοῦ μαρμάρου τοῦ Πεντελικοῦ, διὰ τῶν μεταλλευμάτων τοῦ Λαυρείου καὶ διὰ τῶν ἀφθόνων ἐλαιῶν καὶ συκεῶν, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ εὐδοκιμήσουν εἰς τὸ ἄγονον ἔδαφός τῆς.

Διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ἔχοντος πλάτος 5 χιλιομέτρων, συνδέεται μετὰ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἡ χερσόνησος τῆς **Πελοποννήσου**. Τὸ κέντρον αὐτῆς καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ

κτηνοτρόφου ὑψιπέδου τῆς Ἀρκαδίας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀναχωροῦν ὄροσειραι περικλείουσαι μὲν τὴν Ἀρκαδίαν, ἐκτεινόμεναι δὲ εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Πελοποννήσου. Ἐκ Β. ἐκφύεται ἡ Κυλλήνη, τὰ Ἀροάνια καὶ ὁ Εὐρύμανθος, ἔξ Α. τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ τὸ Παρθένιον, ἐκ Ν. ὁ Πάρνων καὶ ὁ Ταῦγέτος καὶ ἐκ Δ. τὸ Λύκαιον καὶ τὰ Νόμια.

Καὶ πρὸς Β. μὲν ἐκτείνεται ἡ **Ἀχαΐα**, τεμνομένη ὑπὸ τοῦ ὄρους Παναχαΐκου, σχηματίζοντος διαδοχικὰς μικρὰς κοιλάδας, αἱ ὁποῖαι διαρρέονται ὑπὸ χειμάρρων καὶ παράγουν οἶνον, ἔλαιον καὶ σίτον. Πρὸς Α. δὲ σχηματίζεται ἡ Ἀργολικὴ χερσόνησος περιλαμβάνουσα τὴν **Σικυωνίαν**, τὴν χώραν τῶν σικυῶν, τῆς ὁποίας τὰ μὲν ὄρη εἶναι πλούσια εἰς ξυλείαν, αἱ δὲ πεδιάδες παράγουν σίτον, ἔλαιον καὶ ὄσπρια, τὴν **Φλιασίαν**, τῆς ὁποίας ἡ ὑπὸ τῶν βουνῶν περιβαλλομένη κοιλὰς παράγει οἶνον, τὴν **Κορινθίαν**, πλουσίαν εἰς ἀμπέλους, τὴν ὄρεινὴν καὶ πολυδίψιον **Ἀργολίδα**, τῆς ὁποίας μόνον εὐφορον μέρος εἶναι ἡ μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου ἐκτεινομένη πεδιάς. Πρὸς Ν. δὲ μετὰ τὸν Ταῦγέτον ἐκτείνεται ἡ ὄρεινὴ **Λακωνία** μὲ ἐκτεταμένην ἐν τούτοις πεδιάδα διαρροεμένην ὑπὸ τοῦ Εὐρώτα, καὶ πρὸς Δ. αὐτῆς ἡ εὐφορωτάτη **Μεσσηνία** διαρροεμένη ὑπὸ τοῦ Παμίσου. Τέλος πρὸς Δ. τῆς Ἀρκαδίας ἡ **Ἠλεία**, τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος εἶναι σχηματισμένον κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῶν προσχώσεων τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τοῦ Πηνειοῦ καὶ καταλλήλοτατον διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀμπέλου.

Οὕτως ὅλη ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος εἶναι πλήρης ὀρέων, τὰ ὁποῖα κατὰ τοιοῦτον τρόπον διασταυρῶνται μετὰ τῶν, ὥστε νὰ σχηματίζουν καὶ ἱκανὰ λεκανοπέδια καὶ κοιλάδας, αἱ ὁποῖαι περικλείονται πανταχόθεν ὑπὸ ὀρέων ἢ ἀφίνουν μικρὸν μόνον μέρος ἀνοικτὸν πρὸς τὴν θάλασσαν.

Οὐσιώδης ὡσαύτως τῆς χώρας χαρακτὴρ εἶναι τὸ πολυσχιδὲς τῶν ἀκτῶν αὐτῆς, ἰδίᾳ δὲ πρὸς Α. καὶ μάλιστα καθόσον προχωροῦμεν πρὸς Ν. Εἰς τὴν Μακεδονίαν διὰ τριῶν γλωσσῶν εἰσχωρεῖ εἰς τὸ Αἰγαῖον ἡ Χαλκιδικὴ χερσόνησος σχηματίζουσα τοὺς

κόλπους Στρυμονικόν, Τορωναῖον, Σιγγιτικόν καὶ Θερμαϊκόν. Ἀνατολικώτερον δὲ ἡ Θράκη σχηματίζει τὴν μακρὰν εἰς τὴν θάλασσαν προεξέχουσαν Θρακικὴν χερσονήσον. Ἀλλὰ πρὸς Ν. ἡ ἀνατολικὴ ἀκτὴ ποικίλλει μεγάλως διὰ τοὺς ἀπειραριθμούς κόλπους, Παγασιτικόν, Μαλιακόν, Εὐβοϊκόν, Σαρωνικόν, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου σχηματίζονται οἱ κόλποι Ἀργολικός, Λακωνικός, Μεσσηνιακός, Κυπαρισσιακός. Τοῦναντίον ἐκ Δ. ἐλαχίστους σχηματίζει κόλπους, Κορινθιακόν, Ἀμβρακικόν. τοῦ Αὐλῶνος, κατὰ τὸ πλεῖστον δ' ἀποτελεῖται ἐξ ἀμμοδῶν ἢ ἐλωδῶν αἰγιαλῶν καὶ σκοπέλων.

Τὸ πολυσχιδὲς τοῦτο τῶν ἀκτῶν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καθίστα τὴν μετὰ τῆς θαλάσσης συγκοινωνίαν εὐκόλον. Εἰς τοῦτο ὅμως κατ' ἐξοχὴν συνετέλεσαν αἱ ἐκατέρωθεν τῆς χερσονήσου κατεσπαρμέναι νῆσοι, αἱ ὁποῖαι διὰ τοὺς θαλασσοπλοοῦντας ἐχρησίμευον ὥς γέφυραι συνδέουσαι τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῶν ἀπέναντι αὐτῆς χερσονήσων καὶ ἰδίᾳ τῆς Μικρασιατικῆς.

Οὕτω κατὰ μῆκος μὲν τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Ἑλλάδος κεῖνται κατὰ σειρὰν αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, **Κέρκυρα**, **Λευκάς**, **Ἰθάκη**, **Κεφαλληνία**, **Ζάκυνθος** καὶ πρὸς Ν. τῆς Πελοποννήσου τὰ **Κύθηρα**. Τὸ στενὸν τοῦ Εὐρίπου χωρίζει τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς **Εὐβοίας**, νήσου μεγάλης μὲ ὄρη δασώδη. Βορειοανατολικῶς δὲ αὐτῆς κεῖνται αἱ βόρειοι Σποράδες, ἐκ τῶν ὁποίων κυριώτερα ἡ Σκῦρος. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ Αἰγαίου ἀπλοῦνται αἱ Κυκλάδες, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἡ **Δῆλος**, **Λάξος**, **Πάρος**, **Θήρα**. Πρὸς Ν. δὲ ἡ Κρήτη ἡ μεγαλυτέρα τῶν ἑλληνικῶν νήσων μὲ ὄρη ὑψηλά, ὥς ἡ Ἰδη, καὶ πεδιάδας εὐφορωτάτας. Καὶ τέλος κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τῆς Θράκης καὶ τῆς Μ. Ἀσίας ἀπλοῦνται ἄπειροι νῆσοι, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότεραι ἡ **Θάσος**, **Σαμοθράκη**, **Ἰμβρος**, **Δῆμνος**, **Δέσβος**, **Χιος**, **Σάμος**, **Κῶς**, **Ρόδος** καὶ ἡ ἀπωτάτη **Κύπρος**.

Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος παρὰ τὴν μικρὰν αὐτῆς ἔκτασιν εἶναι λίαν ποικίλον, ψυχρὸν ὅπως δήποτε εἰς τὰ ὄρη, θερμὸν εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ εὐκρατον εἰς τὰ παράλια. Ἐκ τοῦ του καὶ ἡ βλάστησις καὶ τὰ προϊόντα αὐτῆς εἶναι ποικιλώτατα.

Αἱ βροχαὶ εἶναι σπάνιαι καὶ πίπτουν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὸν χειμῶνα. Ὁ δὲ οὐρανὸς εἶναι ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καθαρὸς καὶ διαυγής.

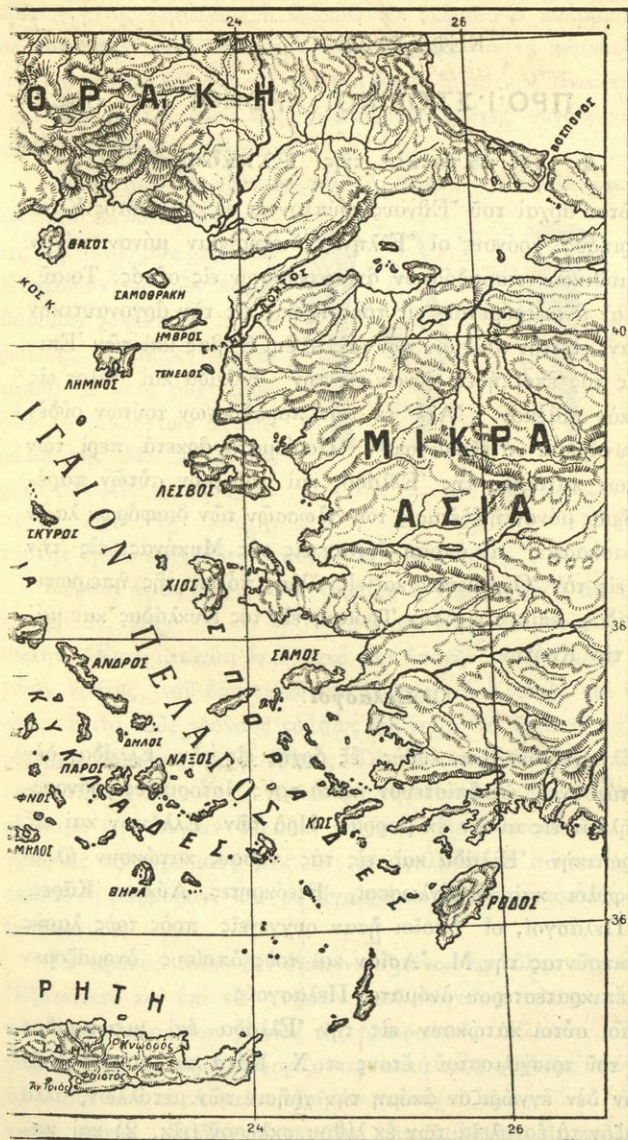
Ἡ τοιαύτη διάπλασις τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος πρῶτον μὲν ἐδυσχέραине τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὴν ἐπαφὴν τῶν γειτόνων πρὸς ἀλλήλους καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ μὴ συγκροτηθῇ μία ἐνιαία πολιτεία, ἀλλὰ πολλαὶ κατὰ τόπους τοιαῦται. Ἐπειτα δὲν καθίστα ἄνετον τὴν διαβίωσιν τῶν κατοίκων της. Οὗτοι ὤφειλον νὰ κοπιᾶζουσιν διὰ νὰ συντηροῦνται. Συγχρόνως ὁμως ὑπεδείκνυνεν εἰς τοὺς κατοίκους ποικίλους τρόπους πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν πρὸς τὸ ζῆν. Ὅθεν συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ κάμῃ τοὺς Ἕλληνας ἐργατικούς, ἐγκρατεῖς, ἐπιδεξίους, ἐφευρετικούς, εὐφυεῖς.

Ἐξ ἄλλου τὸ κλίμα της διηυκόλυνε τὴν ἐργασίαν των καὶ ἐγέννα εἰς τὰς ψυχὰς των τὴν φαιδρότητα.

Ἄλλ' ἂν ἡ φύσις καὶ τὸ κλίμα τῆς χώρας ἔκαμνε τοὺς Ἕλληνας πρακτικῶς δεξιούς ἀνθρώπους, δὲν συνετέλει ὀλιγώτερον εἰς τὸ νὰ τοὺς κάμνῃ λάτρας τοῦ ὠραίου. Ἡ ἑλληνικὴ φύσις εἶναι ὠραία εἰς ὅλας της τὰς ποικιλίας. Τὸ μέτριον μέγεθος καὶ ἡ συμμετρία ὅλων τῶν στοιχείων της ἐπιτρέπουν εἰς τοὺς κατοίκους της νὰ λαμβάνουν σαφεῖς εἰκόνας των. Εἰς τὸ αὐτὸ συντελεῖ καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαίρας, ἡ ὁποία παρουσιάζει ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως καθαρὰ καὶ εὐδιάκριτα. Ἡ εὐφυΐα ἄλλως τῶν Ἑλλήνων καθιστᾷ αὐτοὺς ἱκανοὺς νὰ κρίνουν καὶ τὰς λεπτοτέρας παραλλαγὰς καὶ λεπτομερείας τῆς φύσεως, ἡ δὲ φαιδρότης, τὴν ὁποίαν ἐμβάλλει εἰς αὐτοὺς τὸ κλίμα τῆς χώρας των, τοὺς καθιστᾷ εὐδιαθέτους διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ ὠραίου.

Είχ. 1. Ἡ Ἑλλάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

1. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ πρῶται ἀρχαὶ τοῦ ἔθνους κρύπτονται εἰς τὸ σκότος. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους οἱ Ἕλληνες διετήρησαν μόνον μέγαν ἀριθμὸν μυθικῶν παραδόσεων ἀναφερομένων εἰς αὐτάς. Τοιαῦται εἶναι αἱ ἀναφερόμεναι, εἰς τοὺς ἥρωας εἰς τὴν ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν, εἰς τὸν πόλεμον τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ τῶν Ἐπιγόνων, εἰς τὰς ἐποικίσεις ξένων εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τέλος εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον. Ἀλλ' ἐκ τῶν παραδόσεων τούτων οὐδὲν θετικὸν δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν. Πορίσματα ἀρκετὰ περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ βίου αὐτῶν παρέχουν εἰς ἡμᾶς μόνον ἡ ἐξέτασις τῶν γλωσσῶν τῶν διαφόρων λαῶν καὶ αἱ ἀνασκαφαί, αἱ ὁποῖαι ἐγίναν εἰς τὰς Μυκήνας, εἰς τὴν Τίρυνθα, εἰς τὸν Ὀρχομενὸν καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ἐπίσης εἰς τὴν Τροίαν, εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κρήτην.

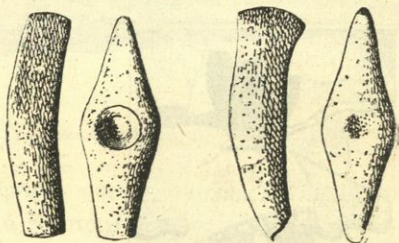
Οἱ Πελασγοί.

Οἱ Ἕλληνες δὲν ἔζων εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἦσαν αὐτόχθονες, ὥς ἐπίστευον κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ἀλλὰ κατήλθον εἰς αὐτὴν ἐκ βορρᾶ. Πρὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς νήσους κατῴκουν ἄλλοι λαοὶ ἀλλόφυλοι καὶ ἀλλόγλωσσοι, Ἐτεόκρητες, Λόκιοι, Κᾶρες, Λέλεγες, Πελασγοί, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συγγενεῖς πρὸς τοὺς λαοὺς τοὺς κατοικοῦντας τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τοὺς ὁποίους ὀνομάζομεν διὰ τοῦ ἐπικρατεστέρου ὀνόματος Πελασγούς.

Οἱ λαοὶ οὗτοι κατῴκουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ χιλιετηρίδας ὅλας πρὸ τοῦ τρισχιλιοστοῦ ἔτους π. Χ. Κατὰ τὸν μακρὸν τοῦτον χρόνον δὲν ἐγνώριζον ἀκόμη τὴν χρῆσιν τῶν μετάλλων, ἀλλὰ κατεσκεύαζον τὰ ἐργαλεῖά των ἐκ λίθου σκληροῦ (εἰκ. 2) καὶ κα-

τόκουν ἐντὸς σπηλαίων ἢ καλυβῶν ἐκ ξύλων καὶ καλάμων. Μόλις κατὰ τὴν τρίτην χιλιετηρίδα π. Χ. ἤρχισαν νὰ κάμνουν χρῆσιν τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ χρυσοῦ καὶ ὅπως δῆποτε ν' ἀναπτύσσωνται. Περί δὲ τὰ μέσα τῆς χιλιετηρίδος ταύτης συνοικισμοὶ καὶ πόλεις ἰδρῦθησαν πανταχοῦ.

Ἰδίως τότε προώδευσεν πολὺ ἡ Κρήτη. Ἐκτοτε ἀνεπτύχθη στενὴ ἐπικοινωνία τῆς Κρήτης ἀφ' ἑνὸς μὲν μετὰ τῶν Κυκλάδων καὶ τῶν παραθαλασίων χωρῶν τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ἀφ' ἑτέρου δὲ μετὰ τῶν λαῶν τῶν κατοικούντων τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ μετὰ τῶν Αἰγυπτίων, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἦσαν περισσότερον αὐτῶν πολιτισμένοι.

Εἰκ. 2. Ἐργαλεῖα ἐκ λίθου.

Κυρίως ὅμως ἤρχισε νὰ ἀκμαῖζῃ ἡ Κρήτη ἀπὸ τῆς 2ας χιλιετηρίδος, περί δὲ τὸ 1600 ἐφῆσεν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμὴν. Ἐσχηματίσθη ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μέγα μοναρχικὸν κράτος, τοῦ ὁποίου κέντρα ὑπῆρξαν ἡ Κνωσὸς καὶ ἡ Φαιστός. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους φαίνεται ὅτι ἤκμασεν καὶ ὁ περίφημος βασιλεὺς αὐτῆς Μίνως. Τότε κατασκευάσθησαν τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ κολοσσιαῖα ἀνάκτορα τῆς Κνωσοῦ, τῆς Φαιστοῦ καὶ τὰ παρὰ τὴν Ἀγίαν Τριάδα, τὰ ὅποια ἦσαν στολισμένα με ζωγραφίας πολυχρώμους (εἰκ. 3), με ἀγάλματα ἐκ πώρου χρωματισμένου ἢ μαρμάρου, καὶ με ἀγαλμάτια ἐξ ἐλεφαντοστοῦ τέχνης ἐκπληκτικῆς.

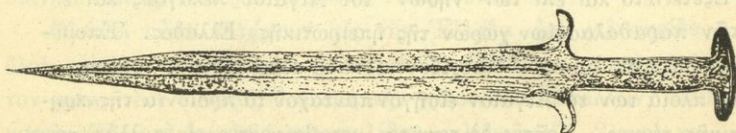
Τὸ κράτος τοῦτο δὲν ἐξετείνετο μόνον ἐφ' ὅλης τῆς Κρήτης. Ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἐπὶ τῶν παραθαλασίων χωρῶν τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ἐπομένως Κρήτες ἔμποροι διασχίζοντες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μετὰ πλοῖα τῶν τῶν Αἰγαίων εἰσῆγον πανταχοῦ τὰ προϊόντα τῆς χρητικῆς τέχνης. Κρήτες δὲ τεχνῖται μεταβαίνοντες εἰς πολλὰς χώ-

ρας, εἰς Μῆλον καὶ Θήραν, Ἀργολίδα καὶ ἀλλαχοῦ ἐξήσκουν καὶ διέδιδον τὴν τέχνην των καὶ ἔγιναν διδάσκαλοι εἰς τοὺς ἐγ-
χωρίους τεχνίτας. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν φαίνεται ὅτι
ἀνέκουν καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν τάφοι. Ἐντὸς
τῶν τάφων τούτων εὐρέθησαν ἀγγεῖα ἐκ χρυσοῦ, ἀργύρου, χαλ-
κοῦ καὶ πηλοῦ, ὥσαύτως ποτήρια μὲ διπλᾶς λαβὰς καὶ μεγάλη

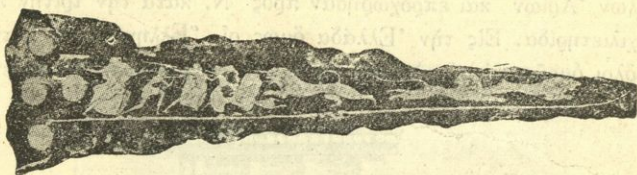
Εἰκ. 3. Τειχογραφία ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ.

ποσότης κομφοτεχνημάτων ἐκ χρυσοῦ (βραχιόλια, περιδέρια, ταινίαι, δακτύλιοι, καρφίδες, διαδήματα), προσέτι ἅπειρα φύλ-
λα χρυσοῦ καὶ πλέον τῶν 500 ξιφῶν καὶ ἐγχειριδίων κομψότατα
κατασκευασμένων. Νεκροὶ δέ τινες εὐρέθησαν ἔχοντες ἐπὶ τοῦ
προσώπου καὶ προσωπίδας ἐκ φύλλων χρυσοῦ (εἰκ. 4, 5 καὶ 6).
Τὰ εὐρήματα ταῦτα εὐρίσκονται εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον
Αθηνῶν.

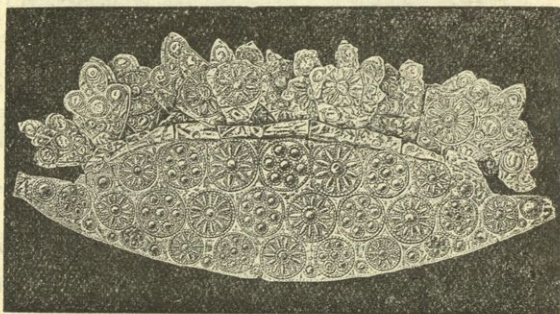
Εἰκ. 4. Ξίφος ὀρεχαλκινόν.

Τὰ εὐρήματα ταῦτα τῶν Μυκηνῶν, ὡς καὶ τὰ εἰς τὴν Κρή-
την καὶ ἀλλαγῶν εὐρεθέντα, δεικνύουν, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλ-
λαδος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἦσαν πολὺ προωδευμένοι καὶ ὅτι.

Εἰκ. 5. Χρυσοκόλλητον ἐγχειρίδιον.

τὴν πρόοδον αὐτὴν ἐκρεώσθουν μὲν εἰς στοιχεῖα, τὰ ὅποια παρέ-
λαβον ἐξ Ἀνατολῆς, ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα ταῦτα συνεδύασαν εἰς τύ-
πον ἴδιον καὶ πρωτότυπον. Ἐπειδὴ δὲ κέντρον τῆς προόδου αὐτῆς.

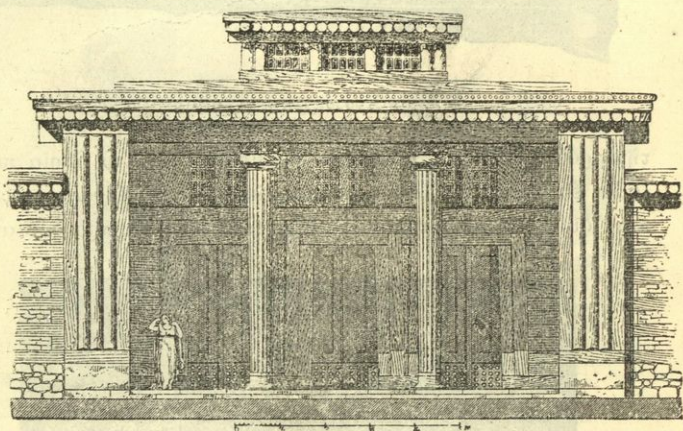
Εἰκ. 6. Χρυσὸν διάδημα.

ὑπῆρξεν ἡ Κρήτη, διὰ τοῦτο ὀνομάζομεν αὐτὴν Κρητικὸν πολι-
τισμόν. Ὁ Κρητικὸς πολιτισμὸς οὗτος ἤκμασεν ἀπὸ τοῦ 20οῦ
μέχρι τοῦ 16ου αἰῶνος π. Χ.

Οἱ Ἕλληνες.

Οἱ Ἕλληνες ἀνήκουν εἰς τὴν Ἰαπετικὴν ἢ Ἀρίαν ὁμοφυ-
λίαν, ἡ ὁποία ἔχουσα κοιτίδα ἴσως τὴν μεσημβρινὴν Ῥωσίαν.
ἐξηπλώθη σὺν τῷ χρόνῳ ἐντεῦθεν εἰς εὐρυτάτας χώρας καὶ διε-

σχίσθη εἰς διαφόρους λαούς, ὀνομαζομένους σήμερον διὰ διαφόρων ὀνομάτων, Ἑλληνας, Ἰταλούς, Γερμανούς, Σλαύους, Ἀρμενίους, Πέρσας, Ἰνδοὺς κ. λ. Ἀπεσπάσθησαν δὲ ἀπὸ τῶν ἁλῶν Ἀρίων καὶ ἐπροχώρησαν πρὸς Ν. κατὰ τὴν τρίτην π. Χ. χιλιετηρίδα. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅμως οἱ Ἕλληνες δὲν κατῆλθον ὅλοι ὁμοῦ, ἀλλὰ διαδοχικῶς καὶ κατὰ μεγάλας περιόδους ἐτῶν.

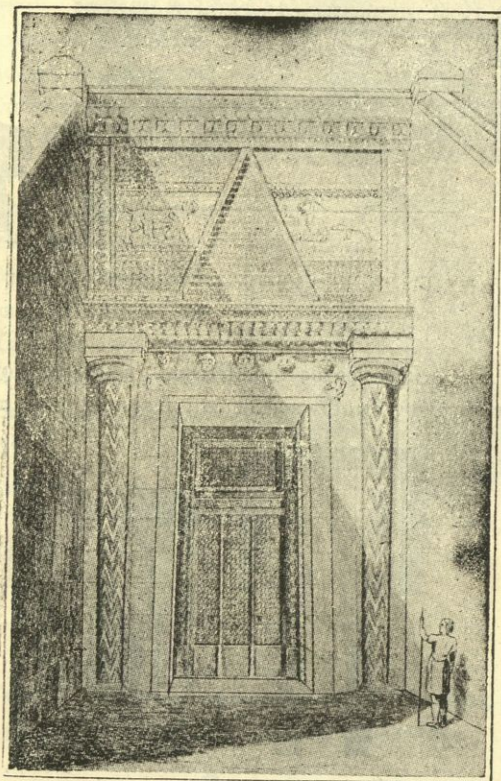

Εἰκ. 7. Μυκηναϊκὸν ἀνάκτορον (πρόσοψις ἀνακτόρου).

Πρῶτοι ἐξ αὐτῶν κατῆλθον οἱ Ἴωνες, φυλὴ πολεμικὴ καὶ δραστηρία. Οὗτοι καθυπέταξαν καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἄφωμοίωσαν πρὸς ἑαυτοὺς τοὺς παλαιούς κατοίκους τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, τοὺς Πελασγούς, ἀποτελέσαντες μετ' αὐτῶν ἓνα λαὸν καὶ μεταδώσαντες εἰς αὐτοὺς τὴν γλῶσσάν των καὶ τὸ ὄνομά των.

Μετὰ τοὺς Ἴωνας, ἴσως περὶ τὰ μέσα τῆς 2ας χιλιετηρίδος π.Χ., κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄλλη φυλὴ ἑλληνικὴ. οἱ Ἀχαιοί. Οὗτοι, ὥς ἦτο ἐπόμενον, ἦλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Ἴωνας καὶ Πελασγούς, καὶ ἄλλους μὲν ἐξετόπισαν, μετ' ἄλλων δὲ συνεχωνεύθησαν καὶ ἵδρυσαν εἰς πολλὰ μέρη ἰσχυρὰ ἑλληνικὰ βασιλεία, μάλιστα δὲ εἰς τὴν Ἀργολίδα τὸ τῶν Μυκηνῶν. Συγχρόνως ὅμως ἐδέχθησαν παρὰ τῶν κατακτηθέντων τὸν πολιτισμὸν των τροποποιήσαντες αὐτόν. Τοῦτον τὸν νεώτερον πολιτισμὸν

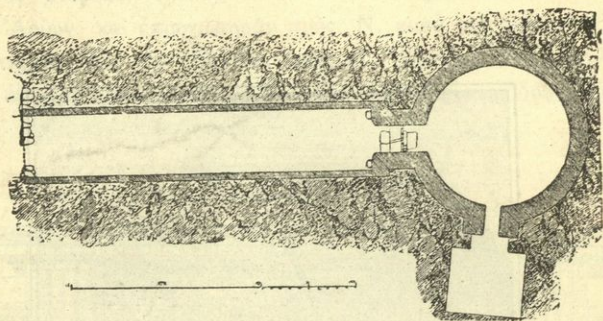
τῶν Ἀχαιῶν ὀνομάζομεν Μυκηναϊκὸν (ἀπὸ τοῦ 16ου μέχρι τοῦ 12ου αἰῶνος). Τότε ἐκτίσθησαν τὰ πολυτελῆ ἀνάκτορα τῶν Μυκηνηῶν καὶ τῆς Τίρυνθος (εἰκ. 7 καὶ 11) καὶ οἱ μεγαλοπρεπεῖς

Εἰκ. 8. Πρόσοψις θολωτοῦ τάφου Μυκηνηῶν (θησαυρὸς τοῦ Ἀτρέως).

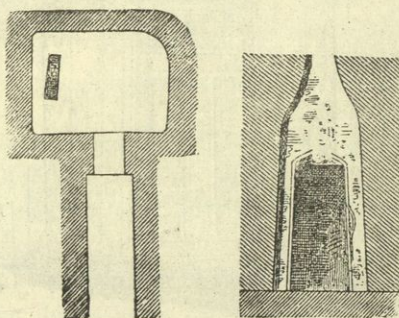
θολωτοὶ τάφοι (θησαυροὶ) τῶν Μυκηνηῶν (εἰκ. 8 καὶ 9) καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ, ὥς καὶ οἱ εἰς τὸν βράχον λαξευμένοι τοιοῦτοι (εἰκ. 10).

Ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἔπειτα οἱ Ἀχαιοὶ ἐξηπλώθησαν εἰς τὰς νήσους καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κρήτην, ὅπου κατέλυ-

Εἰκ. 9. Κάτοψις θολωτοῦ τάφου Μυκηνῶν.

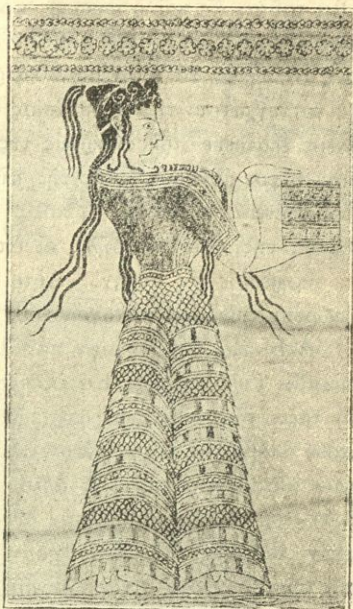
σαν τὸ μοναρχικὸν κράτος τοῦ Μίνως. Ἐκτοτε ἡ Κρήτη ἔπαυσε νὰ ἀποτελῇ πλέον ἐνιαῖον κράτος καὶ διεσπάσθη εἰς πολλὰ μικρὰ

Εἰκ. 10. Κάτοψις καὶ πρόσοψις λαξευτοῦ τάφου Μυκηνῶν.

κατὰ πόλεις τοιαῦτα, ἡ χρητικὴ ναυτιλία ἐξέπεσεν, ὅλον δὲ τὸ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἐμπόριον περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Φοινίκων.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μάλιστα οἱ Φοίνικες ἀναζητοῦν-
τες εἰς τὰς νήσους καὶ τὰς ἁ-
κτὰς τῆς Ἑλλάδος μέταλλα
καὶ πορφυροφόρα κογχύλια
ἵδρυσαν εἰς αὐτὰς πρὸς
εὐκολωτέραν ἐκμετάλλευσιν
τούτων καὶ μονίμους ἐγκα-
ταστάσεις. Αἱ ἐγκαταστάσεις
αὗται ἀποτελοῦντο ἐκ τινων
κατοικιῶν, ἀποθηκῶν, λιμέ-
νος διὰ τὰ πλοιά των, καὶ
ιερῶν, ὅπου ἐλάτρεον τοὺς
θεοὺς των. Τοιαῦται ἐγιναν
εἰς Κύθηρα, Γύθειον, Θή-
ραν, Θάσον, Σαλαμίνα, Ἀτ-
τικήν, Κόρινθον καὶ Κρή-
την. Ἐκ τούτων δὲ προῆλ-
θεν ἡ περὶ τῶν ἐποίκων
παράδοσις.

Εἰκ. 11. Τοιχογραφία ἐκ τοῦ ἀνακτό-
ρου τῆς Τίρυνθος.

Τελευταῖοι τέλος κα-
τήλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα
οἱ βραδύτερον ὀνομασθέντες;
Δωριεῖς καὶ ἐγκατεστάθη-
σαν ΒΔ. τῆς Θεσσαλίας πέραν τῆς Πίνδου.

2. Ὁ βίος τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς προῖστορικὸς χρόνους.

Θρησκεία.

Οἱ Ἕλληνες κατὰ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χρόνους ἐπίστευον ὅτι
ἡ ψυχὴ μετὰ θάνατον ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ μετὰ τοῦ σώμα-
τος ζῶσα μετ' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ τάφου, καὶ ὅτι ἐνεφανίζετο ἐνίοτε
εἰς τοὺς ζῶντας κατὰ τὰ ὄνειρα. Ἐπίστευον προσέει ὅτι οἱ νε-
κροὶ ἐξηκολούθουν νὰ ἐνδιαφέρονται διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν ζών-

των συγγενῶν των καὶ ἔνεκα τούτου ἀνემειγνύοντο εἰς αὐτάς. Ὅλα ταῦτα, ὡς καὶ ὁ φυσικὸς φόβος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατελαμβάνετο ὁ ἄνθρωπος πρὸ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ νεκροῦ, ἔκαμαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀπονέμουν λατρείαν εἰς τοὺς προγόνους των, διὰ νὰ τυγχάνουν τῆς προστασίας αὐτῶν. Ἐκάστη λοιπὸν οἰκογένεια ἐλάτρευε τοὺς νεκροὺς τῆς ὡς θεοὺς καὶ διὰ τοῦτο εἶχεν ἴδιον τάφον συνήθως ἐντὸς τῆς αὐλῆς τῆς οἰκίας τῆς. Ὅπως δὲ ἡ οἰκογένεια, οὕτω καὶ ἡ πόλις ἐτίμα ὡς θεοὺς τοὺς ἐνδόξους νεκροὺς τῆς, ἐκείνους δηλ., οἱ ὅποιοι ζῶντες προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς αὐτήν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἥρωες, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν συνήθως καταγομένους ἐκ θεῶν.

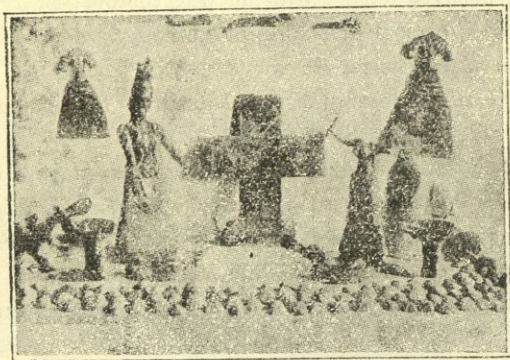
Ἀλλὰ καὶ τὴν ἔννοιαν καθόλου τοῦ θεοῦ οἱ Ἕλληνες εἶχον συλλαβεὶ πολὺ ἐνωρίς. Κατεπλήσσαντο βλέποντες τὴν ἀμετάβλητον τάξιν τῶν διαφόρων φυσικῶν φαινομένων καὶ στοιχείων, τὰ ὅποια ἀπέβαινον τόσον εὐεργετικὰ εἰς αὐτοὺς, ἐνίοτε ὅμως καὶ τόσον καταστρεπτικά. Ἐξ ἄλλου κατενόουν τὴν ἀδυναμίαν των βλέποντες τὴν ὑπεράνθρωπον δύναμιν τῶν φαινομένων καὶ στοιχείων τούτων. Ἐφαντάσθησαν λοιπὸν ὅτι ταῦτα διευθύνονται ὑπὸ μυστηριώδους τινὸς δυνάμεως καὶ συνεπῶς ἡσθάνθησαν πρὸς αὐτὴν σεβασμόν, εὐγνωμοσύνην καὶ φόβον καὶ τὴν ἐλάτρευσαν ὑπὸ τὸς δύο σπουδαιοτέρας μορφάς τῆς, τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς. Ἀμφότεροι εἶναι δι' αὐτοὺς θεοὶ εὐεργετικοὶ καὶ συγχρόνως καταστροφεῖς. Ὁ λάμπων Οὐρανὸς (δῖος=λαμπρὸς, ἐκ τούτου δὲ Ζεὺς—Διὸς) εἶναι ὁ θεὸς ὁ παρέχων τὸ φῶς, τὴν βροχὴν, τοὺς ἀνέμους, στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἀποβαίνουν καὶ εὐεργετικὰ εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἐνίοτε καταστρεπτικά. Ἡ Γῆ μήτηρ εἶναι ἡ παράγουσα τὰ φυτὰ καὶ τοὺς καρπούς, διὰ τῶν ὁποίων τρέφει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῶα, ἀλλὰ καὶ ἡ δεχομένη φυτὰ, ζῶα καὶ ἀνθρώπους ἀποθνήσκοντας. Εἶναι λοιπὸν ἡ θεὰ τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου.

Εἰς τοὺς θεοὺς δὲ τούτους, ἐπειδὴ ἤδη τοὺς προγόνους των ἐλάτρενον ὑπὸ τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν οὗτοι εἶχον ζῶντες, ἀπέδωκαν κατὰ μικρὸν μορφήν ἀνθρωπίνην (ἀνθρωπομορφισμός).

Λατρεία.

Ἵνα οἱ ἄνθρωποι ἀξιωθοῦν τῆς εὐνοίας τοῦ θείου, ὤφειλον νὰ φέρωνται πρὸς αὐτό, ὅπως καὶ πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς ἐκ τῶν ἀνθρώπων. Ἐκαμνον λοιπὸν εἰς αὐτὸ προσφοράς. Προσέφερον δὲ εἰς τοὺς θεοὺς ὑγρὰ χυνόμενα πρὸς τιμὴν των, ἢ καρπούς, ἢ ἀγαλμάτια παριστάνοντα τὸ θεῖον, ἢ ὁμοιώματα ἀνθρώπων καὶ ζώων, ἢ τέλος ζῶα θυσιαζόμενα πρὸς τιμὴν των.

Ναοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δέν ὑπῆρχον. Ἡ δημοσία λατρεία ἐγένετο εἰς τὸ ὑπαιθρον. Πρὸς τοῦτο ἐχρησίμευον φυσικὰ

Εἰκ. 12. Σύμβολα λατρείας (ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ).

σπήλαια, οἱ εἰς τὰς αὐλὰς τῶν ἀνακτόρων βωμοί, καὶ τέλος ἱεροὶ περίβολοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπῆρχον σύμβολα τοῦ θείου. Τοιαῦτα δὲ σύμβολα ἦσαν ἱερὰ δένδρα, στῦλοι, βωμοί, ζευγὸς κερμάτων, θρόνοι, ζφόμορφα εἰδώλια κ.ἄ. (εἰκ. 12).

Τάφοι.

Λατρεία ὁμοία πρὸς τὴν τῶν θεῶν ἀπενέμετο ὡσαύτως καὶ εἰς τοὺς νεκρούς. Οἱ Ἕλληνες, ὡς εἴπομεν, ἐπίστευον ὅτι οἱ νεκροὶ ἐξηκολούθουν νὰ ζοῦν ὑπὸ τὴν γῆν καὶ ὅτι εἶχον θεϊὰν δύναμιν. Ἐκ τούτου ἡ ἀνάγκη νὰ ἐνταφιάζουν αὐτοὺς καὶ θέ-

τούν εἰς τὸν τάφον ἀντικείμενα χρήσιμα διὰ τὸν ἐντὸς αὐτοῦ ἄνετον βίον τῶν, προσέτι δὲ νὰ ἐξευμενίζουσιν αὐτούς, διὰ νὰ τυγχάνουν τῆς προστασίας τῶν.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους οἱ ἄνθρωποι ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς τῶν ἐντὸς ἀπλῶν λάκκων, τῶν ὁποίων αἱ πλευραὶ περιενδύοντο διὰ τοίχων ἢ διὰ πλακῶν. Οἱ τάφοι οὗτοι ἐχρησίμευον συνήθως πρὸς ταφὴν ἑνὸς μόνον νεκροῦ, ἐνίοτε ὅμως καὶ περισσοτέρων. Βραδύτερον κατεσκευάζον τάφους κτιστοὺς ἐκ λίθων θολωτούς, ἢ λαξευμένους εἰς τὸν βράχον, κυκλικούς ἢ τετραγώνους, εἰς τοὺς ὁποίους εἰσῆρχετό τις δι' ὀριζοντίου δρόμου, καταλήγοντος εἰς θύραν ἢ ἀπλοῦν ἄνοιγμα. Εἰς τούτους, ὡς ἀνήκοντας εἰς ἓν γένος ἢ οἰκογένειαν, ἔθαπτον πολλοὺς νεκρούς. Τοιοῦτοὶ τάφοι εἶναι οἱ εὐρεθέντες εἰς τὰς Μυκῆνας λακκοειδεῖς μὲν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, θολωτοὶ δὲ καὶ λαξευμένοι εἰς τὸν βράχον οἱ τῆς κάτω πόλεως (εἰκ. 8, 9 καὶ 10).

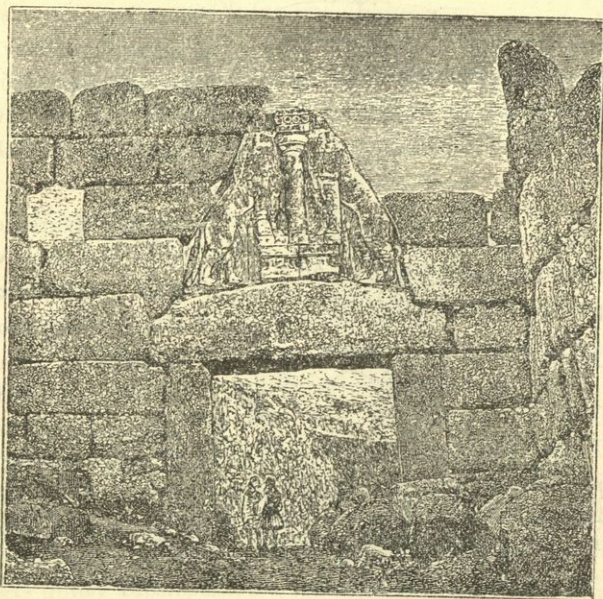
Συνήθως ἐπὶ τῶν λακκοειδῶν τάφων, κατὰ κανόνα δὲ πάντοτε ἐπὶ τῶν θολωτῶν, μετὰ τὴν ταφὴν ἐπεσώρευον χῶμα, εἰς τινὰ δὲ μέρη καὶ λίθους καὶ οὕτω κατεσκευάζον τεχνητὸν ὕψωμα, τὸ ὁποῖον πολλάκις περιεβάλλετο κύκλῳ ὑπὸ χαμηλοῦ τείχους, ἵνα μὴ καταπίπτῃ τὸ χῶμα. Τὰ ὑψώματα ταῦτα ἐκαλοῦντο τύμβοι.

Ἐθάπτοντο δὲ οἱ νεκροὶ συνήθως τοποθετούμενοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ τάφου συνεσταλμένοι, δῆλα δὴ μὲ τὸν κορμὸν καὶ τὰ ἄκρα κυρτωμένα. Εἷς τινὰ μέρη ὅμως ἔθαπτον τοὺς νεκρούς, ἅφ' οὗ ἔτοποθέτουν αὐτοὺς ἐντὸς πίθων ἢ πηλίνων ἀγγείων.

Συννοικισμοὶ καὶ ἀκροπόλεις.

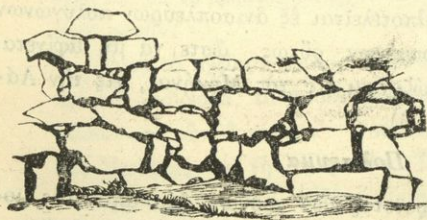
Ἀφ' οὗτου ὁ ἄνθρωπος ἔπαυσε νὰ ζῇ βίον νομαδικὸν καὶ ἐγκατεστάθῃ μετὰ τῶν οἰκείων του μονίμως εἰς τινὰ χώραν, ἥρχισαν νὰ σχηματίζονται οἱ πρῶτοι συννοικισμοί, οἱ ὁποῖοι ἀπετελοῦντο κατ' ἀρχὰς ἐκ ξυλίνων καλυβῶν, ὕστερον δὲ καὶ λιθίνων. Ἀφ' οὗ ὅμως ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ κάτοικοι καὶ ἐπεξετάθῃ ὁ συννοικισμός, ἥρχισε νὰ λαμβάνεται φροντίς πρὸς ἀσφάλειαν καὶ

ἀπόκρουσιν πάσης. ἐχθρικής ἐπιθέσεως. Πρὸς τοῦτο ὁ συνοικισμὸς ὠχυροῦτο διὰ προχώματος ἢ διὰ τείχους, συνηθέστερον δὲ ἐξελέγετο παρακείμενον ὑψωμα, τὸ ὁποῖον περιεβάλλετο διὰ τεί-

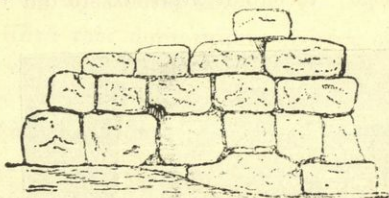
Εἰκ. 13. Τείχη Μυκηνῶν μετὰ τῆς Πύλης τῶν λεόντων.

χους. Τοιοῦτοτρόπως ἀπετελέσθησαν αἱ πρῶται πόλεις ἢ ἀκρόπολεις εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τοὺς μικροὺς συνοικισμοὺς ἢ ἀκρόπολιν ἦτο καὶ πόλις, εἰς αὐτὴν δηλ. κατόκουν καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ λαός. Ἄλλ' εἰς τοὺς μεγάλους συνοικισμοὺς μόνον οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς κατόκουν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Ὁ λαὸς κατόκει ἐκτὸς αὐτῆς εἰς τὴν πέριξ χώραν κατὰ γέννη ἢ οἰκο-

Εἰκ. 14. Κυκλόπειον τεῖχος.

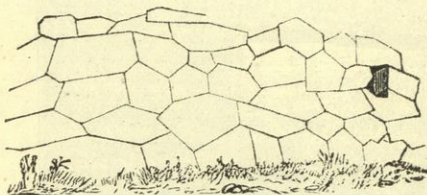
γενείας, ἀποτελῶν οὕτω μικρὰς κόμας, μόνον δ' ἐν καιρῷ πολέμου καὶ κινδύνου κατέφευγον εἰς τὴν ἀκρόπολιν.

Εἰκ. 15. Ἰσοδομικὸν τεῖχος.

Ἦσαν δὲ τὰ τεῖχη τῶν ἀκροπόλεων κτισμένα ἐκ μεγάλων ὀγκολίθων κατὰ τρεῖς διαφόρους τρόπους, τὸν κυκλώπειον, τὸν ἰσοδομικὸν καὶ τὸν πολυγωνικόν.

Τὸ κυκλώπειον τεῖχος ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων ἀκατεργάστων ἀκανονίστως τοποθετημένων λίθων, τὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων κενὰ πληροῦνται διὰ μικρῶν λίθων καὶ πηλοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἶναι κατασκευασμένα

Εἰκ. 16. Πολυγωνικὸν τεῖχος.

τὰ τεῖχη τῆς Τίρυνθος, κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ τῶν Μυκηνῶν, καὶ τὰ παλαιὰ τεῖχη τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν (εἰκ. 14).

Τὸ ἰσοδομικὸν ἀποτελεῖται ἐκ τετραπλεύρων πελεκημένων λίθων παραλληλογράμμων τοποθετημένων οὕτως, ὥστε οἱ ἄρμοι τῶν λίθων ἐκάστης σειρᾶς νὰ μὴ συμπίπτουν πρὸς τοὺς τῆς ἄλλης. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἶναι κτισμένα μέρη τοῦ τεύχους τῶν Μυκηνῶν, οἱ δύο αὐτῶν μεγάλοι θολωτοὶ τάφοι, καὶ ὁ τοῦ Ὁρχομενοῦ, τὰ ἀνάκτορα τῆς Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ τῆς Κρήτης καὶ ἄλλα (εἰκ. 15).

Τὸ δὲ πολυγωνικὸν ἀποτελεῖται ἐξ ἀνισοπλεύρων πολυγώνων λίθων ἀκριβῶς προσαρμοσμένων οὕτως, ὥστε νὰ μὴ ἀφίνεται κενόν. Τοιαῦτα τεῖχη σφύζονται εἰς τὰς Μυκῆνας, εἰς τὴν Λάρισαν καὶ ἄλλαχού (εἰκ. 16).

Πολίτευμα.

Τὸ πολίτευμα τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἦτο ἀπόλυτος μοναρχία. Ὅπως εἰς ἐκάστην οἰκογένειαν ὁ πατὴρ ἦτο ἀπόλυτος

κύριος, αἱ δὲ διαταγαὶ αὐτοῦ οὐδεμίαν ἐπεδέχοντο ἀμφισβήτησιν, οὕτω καὶ εἰς ἐκάστην πόλιν ὁ βασιλεὺς ἦτο ἀπόλυτος μονάρχης, οἱ δὲ εὐγενεῖς καὶ ὁ λαὸς ὄφειλον εἰς αὐτὸν τυφλὴν ὑπακοήν.

Οἰκίαι καὶ ἀνάκτορα.

Ὡς κατοικίαι τῶν ἀνθρώπων κατὰ πρῶτον ἐχρησίμευσαν σπήλαια καὶ ὑπήνεμοι τόποι. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ τοιαῦτα ἦσαν σπάνια, οἱ ἄνθρωποι κατεσκεύαζον καὶ καλύβας ἐκ ξύλων ἢ κοινῶν λίθων, τὰς ὁποίας ἐπέχριον διὰ πηλοῦ.

Αἱ καλύβαι αὗται εἰς τὸ κάτω μέρος εἶχον σχῆμα περιφερικόν, κυκλικὸν δηλ. ἢ ἑλλειψοειδές, καὶ ἐπάνω κατέληγον εἰς ἀκανόνιστον θολοειδὲς σχῆμα. Ἐπροτιμῶντο δὲ αἱ ἑλλειψοειδεῖς, διότι ἠδύναντο νὰ διαιρεθοῦν διὰ τοιχωμάτων. Ἐκ τῶν τοιούτων ἑλλειψοειδῶν κτισμάτων κατόπιν, ἀφ' οὗ ἀπεκόπησαν τὰ ἄκρα τῆς ἑλλείψεως, προῆλθον τὰ ὀρθογώνια κτίσματα. Τούτων ἡ στέγη δὲν κατεσκευάζετο πλέον θολοειδής, ἀλλ' ὀριζοντία ἢ ἐπικλινής πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν ἢ καὶ πρὸς τὰς δύο. Ὅταν δὲ τὰ δωμάτια ἦσαν μεγάλα, ὑπεστήριζον τὴν στέγην κορμοὶ δένδρων. Οἱ τοῖχοι ἐκτίζοντο μὲ μικροὺς λίθους συνδεομένους διὰ πηλοῦ καὶ ἐνίοτε μὲ ὠμὰς πλίνθους, πρὸς μεγαλυτέραν δὲ στερέωσιν αὐτῶν παρενεβάλλοντο κατ' ἀποστάσεις καὶ ξύλα ὀριζοντίως. Αἱ καλύτερον κτισμέναι οἰκίαι εἶχον καὶ ἐπίχρισμα ἐκ πηλοῦ καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἄλλο λεπτὸν ἐπίχρισμα ἐξ ἄσβεστου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐξωγραφίζοντο ἐνίοτε πολύχρωμοι τοιχογραφίαι.

Αἱ οἰκίαι συνήθως ἀπετελοῦντο ἐκ τριῶν κατὰ μῆκος δωματίων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐμπρόσθιον ἦτο στοὰ ἀνοικτὴ πρὸς τὰ ἔξω, εἰς δὲ τὸ μεσαῖον ὑπῆρχεν ἐστία καὶ κίονες (κορμοὶ δένδρων) περὶ αὐτήν.

Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο, ἀλλὰ τελειοποιημένον ἦσαν κτισμένα καὶ τὰ ἀνάκτορα, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον πρὸς κατοικίαν τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀρχόντων. Τοιαῦτα εἶναι τὰ ἀποκαλυφθέντα εἰς τὰς Μυκήνας καὶ τὴν Τίρυνθα. Τούναντίον τὰ ἀποκαλυφθέντα εἰς τὴν Κρήτην εἶναι πολυσύνθετα.

Τὰ μυκηναϊκὰ ἀνάκτορα ἀποτελοῦνται ἐξ αὐλῆς περιβαλλομένης ὑπὸ στοῶν, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας ὑπάρχει κυκλωτερῆς βωμός. Εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς εἰσόδου πλευρὰν εἶναι τὸ κυριώτατον μέρος τοῦ ἀνακτόρου, τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐξ ἀνοικτῆς πρὸς τὴν αὐλὴν στοᾶς (αἶθουσα), ἐξ ἑνὸς δωματίου μετ' αὐτὴν καλουμένου προδόμου καὶ ἐκ τοῦ κυρίως μεγάρου (εἰκ. 17).

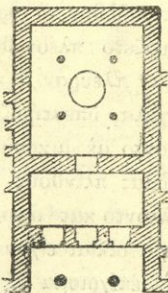
Περὶ τὸ μέγαρον συγκεντροῦνται διάφορα ἄλλα διαμερίσματα μικρὰ καὶ σκοτεινά, τὰ ὅποια ἐχρησίμευον ὡς κοιτῶνες καὶ ὡς ἀποθήκαι. Ἰδιαίτερον δὲ διαμέρισμα ἐχρησίμευε πρὸς διαμονὴν τῶν γυναικῶν.

Τὸ κυρίως μέγαρον εἶχεν εἰς τὸ μέσον κυκλωτερῇ ἐστίαν καὶ περὶ αὐτὴν τέσσαρας κίονας, ἵνα ὑποβαστάζουσιν τὴν στέγην. Εἰς ταύτην δὲ ὑπεράνω τῆς ἐστίας ἐσχηματίζετο ἀνοιγμά τι τετράγωνον, ἔχον καὶ τοῦτο ἰδίαν στέγην, ἵνα εἰσέρχεται τὸ φῶς καὶ ἐξέρχεται ὁ ἐκ τῆς ἐστίας καπνός.

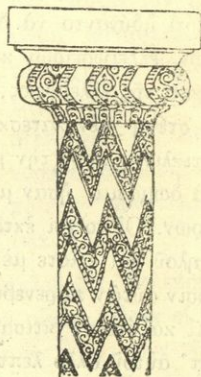
Τὰ πατώματα καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ μεγάρου ἦσαν ἐπιχρισμένα δι' ἄσβεστοκονιάματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐξωγράφουν πολυχρώμους ζωγραφίας.

Οἱ κίονες κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἀπλοὶ κορμοὶ δένδρων ἐμπηγνύμενοι εἰς τὴν γῆν καὶ διὰ τοῦτο ἦσαν λεπτότεροι μὲν κάτω, παχύτεροι δὲ ἄνω. Βραδύτερον ὅμως ἐκόσμησαν αὐτοὺς μὲ χρῶματα καὶ μὲ ῥαβδώσεις εὐθείας ἢ ἐλικοειδεῖς καὶ ἐπρόσθεσαν βάσιν λιθίνην καὶ κιονόκρανον. (εἰκ. 18).

Εἰς ξυλίνην ὡσαύτως παραστάδα, ἀποτελουμένην ἐκ μεγάλων δοκῶν, ἀπέληγον καὶ οἱ τοῖχοι κατὰ τὰ ἄκρα αὐτῶν, τὰ ὅποια δὲν

Εἰκ. 17. Μέγαρον.

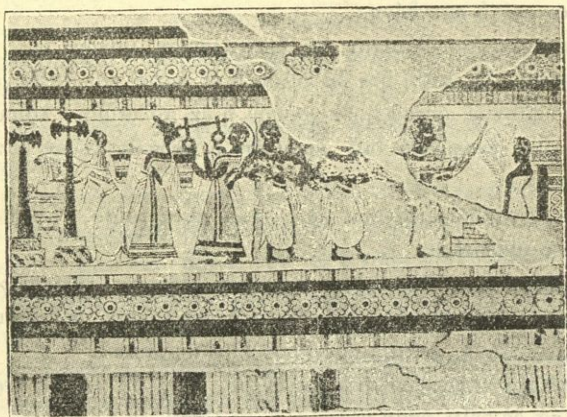
Εἰκ. 18. Κίων μυκηναϊκός.

συνείχοντο με ἄλλον τοῖχον, διότι ἄνευ αὐτῆς θὰ κατέρρεεν ὁ τοῖχος.

Ἐνδυμασία καὶ ὄπλισμός.

Τὸ σύννηθες ἔνδυμα τῶν Κρητῶν καὶ νησιωτῶν τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς ἦτο μικρὸν τεμάχιον ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον συγκρατούμενον ἀπὸ τῆς ὀσφύος διὰ ζώνης ἐκάλυπτε τὴν κοιλίαν καὶ μέρος τῶν μηρῶν (εἰκ. 3).

Διάφορος ἦτο ὁ ἱματισμὸς τῶν ἀνδρῶν τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Οὗτοι ἐφόρουσαν χιτῶνα φθάνοντα μέχρι τῶν μηρῶν με μικρὰς χειρίδας καὶ ζώνην περὶ τὴν ὀσφύν. Ὡσαύτως ἐφόρουσαν πέδιλα συγκρατούμενα εἰς τὴν κνήμην δι' ἱμάντων, Κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς δὲν ἐφόρουσαν. Τὴν κόμην ἢ ἔτρεφον μακρὰν ἢ ἐκούρευον. Ἐξύριζον ὅμως συνήθως τὸ γένειον καὶ σχεδὸν πάντοτε τὸν μύστακα.

Εἰκ. 19. Λιθίνη λάρναξ (ἐκ Φαιστοῦ).

Ὁ ἱματισμὸς τῶν γυναικῶν καὶ εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἦτο ὁ αὐτός. Ἐφόρουσαν περικόρμιον προσαρμοζόμενον ἀκριβῶς περὶ τὸ στῆθος καὶ πλουσίαν ἐσθῆτα, ἢ ὁποῖα ἀπὸ τῆς ὀσφύος κατήρχετο μέχρι τῶν ποδῶν βαθμηδὸν εὐρυνομένη. Ἐπὶ τοῦ περικόρμιου ἐφόρουσαν ἐνίοτε μικρὸν ἔπεν-

δύτην. Ἡ κόμη κατέπιπτε συνήθως εἰς μικροὺς πλοκάμους καὶ ἐστολίζετο μὲ καρφίδας, ταινίας καὶ ἄλλα κοσμήματα. Ἐνίοτε δὲ ἐφόρουν καὶ πέδιλα (εἰκ. 11). Εἰς τὴν Κρήτην ὅμως κατὰ τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐφόρον χρωματιστὸν ποδήρη χιτῶνα καὶ εὐρὺ ἔνδυμα κατερχόμενον ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τῶν ἀστραγάλων, ὅπου ἐστρογγυλοῦτο ἐν σχήματι σημερινῆς βράκας (εἰκ. 19).

Τὴν ἔνδυμασίαν συνεπλήρωνεν ἡ χρῆσις διαφόρων κοσμημάτων. Αἱ γυναῖκες ἐφόρουν βραχιόλια, δακτυλῖδια, περιδέραια, ἴσως δὲ καὶ ἐνώτια. Εἰς τὴν κόμην ἐφόρουν καρφίδας, ταινίας καὶ διαδήματα (εἰκ. 6), ἐπὶ τῶν ἔνδυμάτων δὲ ἐπέρραπτον διάφορα χρυσᾶ κοσμήματα. Ὡσαύτως οἱ ἄνδρες ἐφόρουν δακτυλῖδια, βραχιόλια καὶ περιδέραια.

Ὁ δὲ ὀπλισμὸς τῶν χρόνων τούτων ἦτο ὁ ἑξῆς :

Ἐπιθετικὰ μὲν ὅπλα ἦσαν τὸ ξίφος, τὸ ἐγχειρίδιον, τὸ δόρυ, τὸ τόξον καὶ ἡ σφενδόνη.

Τὸ ξίφος ἦτο δίστομον καὶ ὀρειχάλκινον, μήκους ἑνὸς περιπου μέτρου. Ἡ λαβὴ ἦτο ἐκ ξύλου ἢ ἐξ ὀστοῦ καὶ ἀπέληγεν εἰς μέγα κομβίον ἐξ ὀστοῦ ἢ ἐκ χρυσοῦ ἢ ἐκ πολυτίμου λίθου. Ἡ λεπίς ἐνίοτε ἐκοσμεῖτο διὰ γραμμῶν ἢ μορφῶν ζῶων (εἰκῶν 4 καὶ 5).

Τὰ ἐγχειρίδια διέφερον τῶν ξιφῶν κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ λεπίς ἦτο πολὺ μικροτέρα.

Τὸ δόρυ ἀποτελεῖτο ἐκ τοῦ κενρίου δόρατος ξυλίνου καὶ ἐκ τῆς ὀρειχαλκίνης αἰχμῆς. Μικρότερα δόρατα ἦσαν τὰ ἀκόντια, τὰ ὁποῖα ἐρρίπτοντο κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐξ ἀποστάσεως.

Τὰ τόξα κατεσκευάζοντο ἐκ ξύλου, ἴσως δὲ καὶ ἐκ κεράτων ζῶων, τὰ δὲ βέλη ἦσαν χάλκινα ἢ ἐκ λίθου.

Ἀμυντικά δὲ ὅπλα ἦσαν ἡ ἀσπίς καὶ αἱ κνημίδες.

Ἡ ἀσπίς, τετράπλευρος ἢ ἑλλειψοειδής, ἦτο μεγάλη καὶ ἐκάλυπτεν ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ σῶμα, ἐφέρετο δὲ ἀνηρημένη ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ καὶ τοῦ ὤμου διὰ λωρίου. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἐμικρύνετο καὶ ἐκρατεῖτο ἀπὸ τοῦ βραχίονος. Κατεσκευάζετο δὲ ἐκ ξύλου καλυπτομένου ὑπὸ δέρματος.

Τὰ κράνη σχήματος κωνικοῦ ἦσαν δερμάτινα καὶ ἐκοσμούντο διὰ χαλκῶν ἐλασμάτων, ἐστερεοῦντο δ' ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ λωρίων.

Αἱ κνημίδες τέλος ἦσαν ἐκ χονδροῦ ὑφάσματος ἢ ἐκ δέρματος.

Αἱ τέχναι.

Κεραυμευτική. — Γραφική. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὅτε ὁ ἄνθρωπος ἀγνοῶν τὰ μέταλλα κατεσκεύαζεν ἐργαλεῖα ἐκ λίθου, ἐγνώριζε νὰ κατασκευάζῃ ἀγγεῖα καὶ ἄλλα σκευὴ ἐκ πηλοῦ. Ἦσαν δὲ ταῦτα χονδροειδῆ μαῦρα ἢ ἐρυθρά, ἀκόσμητα, ἐνίοτε δὲ μόνον εἶχον χαραγμένα εὐθύγραμμα κοσμήματα.

Ἀπὸ τοῦ τρισχιλιοστού ἔτους π. Χ. ταῦτα τελειοποιῦνται. Τὰ τοιχώματα γίνονται λεπτότερα, σχηματίζονται εἰς αὐτὰ βάσεις καὶ λαβαί, αἱ δὲ πρὸς διακόσμησιν γραμμαὶ γίνονται καὶ καμπυλόγραμμοι καὶ πληροῦνται λευκῆς ὕλης. Βραδύτερον ψήνονται ἐν τὸς καμίνου καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ἀνοικτὸν πῦρ τῆς ἐστίας, καὶ τέλος ἐφευρίσκειται ὁ κεραμεικὸς τροχός, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ ἀγγεῖα λαμβάνουν κανονικὸν σχῆμα. Τότε ἀρχίζει νὰ γίνεται ἡ διακόσμησις αὐτῶν γραπτὴ μὲ χρώματα κατ' ἀρχὰς μὲν ἀμαυρά, ὕστερον δὲ στιλπνά.

Ἀπὸ τῆς 2ας ὅμως χιλιετηρίδος τὰ ἀγγεῖα γίνονται πολύχρωμα μὲ κοσμήματα δανεισμένα ἐκ τοῦ φυσικοῦ καὶ ζωικοῦ βασιλείου. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν τὰ ἀγγεῖα ἔχουν βάθος μαῦρον καὶ κοσμήματα πορτοκαλλόχροα, ἐρυθρὰ καὶ λευκά, ἔπειτα δὲ βάθος ἀνοιχτόχροον καὶ κοσμήματα ὑπομέλανα ἐρυθρά.

Ὡσαύτως ἤλειφον διὰ στίλβοντος λευκοῦ κονιάματος τοὺς τοίχους τῶν οἰκῶν καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐξωγράφισον διὰ ζωηρῶν χρωμάτων ἀνθρώπους, ζῶα καὶ ποικίλα κοσμήματα (εἰκ., 3 καὶ 11).

Ἀρχιτεκτονική. Ἐκ τῶν ἀκροπόλεων, ἀνακτόρων καὶ τάφων βλέπομεν ὅτι κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἦτο πολὺ προωδευμένη ἡ ἀρχιτεκτονική. Ἡ μετακίνησις καὶ τοποθέτησις τῶν μεγάλων ἐκείνων λίθων, μὲ τοὺς ὁποίους εἶνε κτισμένα τὰ τεῖχη τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος, δεικνύουν ὅτι εἶχον ἀρχετὴν πείραν τῆς μηχανικῆς.

Γλυπτική. Ἡ γλυπτική κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀσχολεῖται κυρίως εἰς ἀναγλύφους παραστάσεις ἐπὶ μαλακοῦ ἢ σκληροῦ λίθου, ἐπὶ ὀστέων ζώων καὶ ἐπὶ μετάλλων, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοτελῇ ἔργα ὀλόγλυφα, παριστάνοντα μορφὰς ἀνθρώπων καὶ ζώων. Πρὸς τοῦτο μετεχειρίζοντο κατάλληλα ἐργαλεῖα, εἶχον πρίονας, διὰ τῶν ὁποίων ἐκοπτον τοὺς σκληροτέρους λίθους, καὶ τρυπάνια, διὰ τῶν ὁποίων ἐτρύπων αὐτούς.

Ἐξειργάζοντο προσέτι τοὺς πολυτίμους λίθους καὶ ἐσκάλιζον ἐπὶ λίθων ἢ χρυσοῦ διαφόρους παραστάσεις (ζῶα, ἀνθρώπους καὶ ἄλλα πράγματα) μὲ καταπληκτικὴν φυσικότητα, ἵνα χρησιμεύουν ὥς σφραγίδες.

Κατεσκεύαζον ὥσαύτως ἐκ χαλκοῦ χυτὰ καὶ σφυρηλατημένα ἀντικείμενα καὶ ἐκόσμουν αὐτὰ κατὰ διαφόρους τρόπους. Τὴν δὲ κατεργασίαν τοῦ χρυσοῦ ἀνήγαγον εἰς μεγάλην τελειότητα. Ἐξέτεινον αὐτὸν εἰς ἐλάσματα ἐλαχίστου πάχους καὶ ἐσφυρηλάτουν σύρματα λεπτότατα, ἐκ τῶν ὁποίων πλὴν ἄλλων κατεσκεύαζον καὶ ἀλύσεις.

Ἐπίσης ἦσαν δεξιοὶ εἰς τὴν ἐμπαιστικήν. Ἐγνώριζον δηλ. νὰ ἐμβάλλουν κοσμήματα ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, χρυσοῦ κλπ. ἐπὶ ἀντικειμένων ἐξ ἄλλης ὕλης καὶ νὰ παράγουν πολυχρόμους ζωγραφίας (εἰκ. 5). Τέλος ἐγνώριζον νὰ κατασκεύαζουν τὴν ὕαλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ

1. Ἡ κἀθοδος τῶν Δωριέων (1200-1100π. X).

Ἡ κἀθοδος τῶν Δωριέων εἶναι τὸ πρῶτον βέβαιον γεγονὸς τῶν ἱστορικῶν χρόνων.

Περὶ τὴν 12ην ἑκατονταετηρίδα π. X. ἰσχυρὸν ῥεῦμα λαῶν ἐκ τῶν πρὸς Β. τῆς Ἑλληνικῆς-χερσονήσου θρακικῶν καὶ ἰλλυρικῶν χωρῶν κατέκλυσε τὴν Ἠπειρον, Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν. Εἰς

τὴν Ἑπειρον μόλις διεσώθη τὸ πανάρχαιον τῆς Δωδώνης μαντεῖον, εἰς δὲ τὴν Αἰτωλίαν συνετρίβη παντελῶς ἡ δύναμις τῶν ἐκεῖ ἐνδόξων πόλεων Καλυδῶνος καὶ Πλευρῶνος.

Ὑπὸ τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης πιεσθέντες οἱ μέχρι τοῦδε τὴν Ἑπειρον κατοικοῦντες, οἱ ὅποιοι βραδύτερον ὠνομάσθησαν Δωριεῖς, ὑπερέβησαν τὴν Πίνδον καὶ ἐτράπησαν πρὸς Α., ἐξηπλώθησαν δὲ μέχρι τῆς νοτίου Θεσσαλίας καὶ Δωρίδος. Ἐκ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῶν χωρῶν τούτων ἄλλοι μὲν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς κατακτητάς, ἄλλοι δὲ κατῆλθον πρὸς Ν. καὶ ἐγκατεστάθησαν περὶ τὴν Κωπαῖδα λίμνην, ἐντεῦθεν δὲ κατέλαβον ὅλην τὴν ἀπ' αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Βοιωτίαν.

Ἄλλ' οἱ Δωριεῖς μετὰ τὰς μετακινήσεις ταύτας δὲν ἡσύχασαν. Δευτέρα προέλασις αὐτῶν ἔγινε κατὰ διεύθυσιν νοτιοανατολικὴν εἰς Βοιωτίαν καὶ περαιτέρω διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν Κρήτην. Τρίτη προέλασις αὐτῶν ἔγινε πρὸς Ν. δι' Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας εἰς Ναύπακτον. Ἐκείθεν δὲ συνενωθέντες μὲ Αἰτωλοὺς διεπεραιώθησαν διὰ τοῦ πορθμοῦ εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Πελοπόννησον.

Ἐκ τῶν μεταναστάσεων τούτων γενικὴ ἀναστάσις ἐπῆλθεν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐκ τῶν παλαιῶν κατοίκων αὐτῆς μόνοι οἱ Ἀρχάδες ἔνεκα τοῦ ὄρεινοῦ τῆς χώρας τῶν ἡδυνήθησαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἐκ τῶν λοιπῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου ἄλλοι μὲν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς, ἄλλοι δὲ ἐξεπατρίσθησαν. Πόλεις μέχρι τοῦδε ἀνθοῦσαι κατεστράφησαν, ἀκροπόλεις ἰσχυραὶ μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια καὶ μεγαλοπρεπὴ ἀνάκτορα ἐπυρπολήθησαν ὑπὸ τῶν τραχέων καὶ ἀπολιτίστων κατακτητῶν. Ὡσαύτως ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ τέχνη ἢ μυκηναϊκὴ ἐξηφανίσθησαν, ὅλον τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῶν λαῶν τοῦ Αἰγαίου κατεστράφη, ἡ δὲ ναντιλία ἐξέπεσε καὶ σὺν τῷ χρόνῳ περιτλήθη εἰς χεῖρας τῶν Φοινίκων.

Βραδύτερον οἱ κατακτηταὶ τῆς Πελοποννήσου πρὸς νομιμοποίησιν τῆς κατακτήσεως ἔπλασαν τὸν μῦθον, ὅτι εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον βοηθοῦντες τοὺς ἐξ αὐτῆς ἐκδιωχθέντας ἀπο-

γόνους τοῦ Ἡρακλέους, ἵνα ἀνακτῇσιν τοὺς πατρῶους θρόνους. Ἐκ τοῦ μύθου δὲ τούτου ἡ μετανάστευσις τῶν Δωριέων ὀνομάζεται καὶ κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν.

2. Ἑξάπλωσις τῶν ἐλληνικῶν φυλῶν πρὸς ἀνατολὰς (1000—900 π. Χ.)

Ἡ μεγάλη ἀνατροπή, ἡ ὁποία ἐπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον ἐκ τῶν μεταναστάσεων ἠνάγκασε πολλοὺς τῶν παλαιῶν κατοίκων νὰ ζητήσιν νέας πατρίδας πρὸς ἀνατολὰς (εἰκὼν 32).

Ἀπὸ τοῦ Εὐρίπου καὶ τῶν λιμένων τῆς Βοιωτίας ἀνεχώρησαν ποικίλοι λαοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐπλεόναζον οἱ Ἀχαιοί, καὶ διαπεραιωθέντες διὰ τῶν πλησίον νήσων κατέλαβον τὴν Τένεδον καὶ τὴν Λέσβον. Ἐκ τούτων δ' ἐπειτα ὁρμώμενοι ἐγκαθιδρύθησαν μετὰ μακροὺς ἀγῶνας εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν τῆς Τροάδος καὶ Μυσίας. Ἐνταῦθα οὗτοι βραδύτερον ἔλαβον κατὰ πρῶτον τὸ ὄνομα τῶν Αἰολέων, ὥς ἐκ παντοίων φυλῶν προερχόμενοι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ἴωνας καὶ Δωριεῖς (αἰόλος=ποικίλος, παντοῖος). Ἐκτισαν δὲ δώδεκα πόλεις, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότεραι ἦσαν ἡ Κύμη καὶ ἡ Σμύρνη.

Μετ' ὀλίγον ἄλλα σμήνη διαφόρων λαῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονται οἱ Ἴωνες, ἀναχωρήσαντες ἐκ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου, καταλαμβάνουν τὰς βορείους Κυκλάδας, ἐπειτα τὰς μεγάλας νήσους Χίον καὶ Σάμον, καὶ τέλος τὰς ἀπέναντι τούτων εὐλιμένους ἄκτας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐνταῦθα τὰ διάφορα ἔθνη καὶ στοιχεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ ἄποικοι οὗτοι ἀποτελοῦντο, συνεχωνεύθησαν κατὰ μικρὸν εἰς ἓν, τὸ Ἴωνικόν. Ἠκμασαν δὲ μάλιστα δώδεκα Ἴωνικαὶ πόλεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπισημότεραι ἦσαν ἡ Μίλητος, ἡ Ἐφεσος, ἡ Κολοφῶν, ἡ Φώκαια. Αἱ δώδεκα αὗται πόλεις ἀπετέλεσαν βραδύτερον ὁμοσπονδίαν μὲ κέντρον θρησκευτικὸν τὸ παρὰ τὴν Μυκάλην ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος.

Καὶ Δωριεῖς τέλος ἀνάμεικτοι μὲ παλαιούς κατοίκους τῆς Πελοποννήσου ἀπέπλευσαν ἐκ τῶν παραλίων τῆς Ἀργολίδος καὶ καταλαμβάντες τὰς νήσους Αἴγιναν καὶ Κύθηρα, Μῆλον καὶ Θήραν ἀπόφικσαν τὴν Ρόδον, Κῶν καὶ τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν τῆς Καρίας. Ἐνταῦθα ἵδρυσαν τὴν Κνίδον καὶ Ἀλικαρνασσόν, αἱ ὁποῖαι μετὰ τῆς Κῶ καὶ τῶν τριῶν πόλεων τῆς Ρόδου συνεκρότησαν τὴν Δωρικὴν ἐξάπολιν μὲ κέντρον τὸ παρὰ τὸ Τριόπιον ἀκρωτήριον ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

3. Περὶ τῶν ἐλληνικῶν φυλῶν καὶ διαλέκτων καὶ καθόλου τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης.

Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους οἱ Ἕλληνες ἐμφανίζονται διηρημένοι εἰς 4 φυλάς, Ἀχαιοὺς, Ἴωνας, Δωριεῖς καὶ Αἰολεῖς. Ὡς εἶδομεν ὅμως, αἱ κατελθοῦσαι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλληνικαὶ φυλαὶ ἦσαν τρεῖς, Ἴωνες, Ἀχαιοὶ καὶ Δωριεῖς. Ὅλοι δὲ οἱ σύμμεικτοι λαοὶ οἱ μετὰ τὰς μεταναστάσεις ἐγκατασταθέντες πρῶτοι εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν Ἀχαιοί, ὠνομάσθησαν Αἰολεῖς. Τὸ ὄνομα τοῦτο κατόπιν μετεφέρθη ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ ὠνομάσθησαν καὶ ἐδῶ δι' αὐτοῦ ὅλοι οἱ μὴ ὄντες Ἴωνες καὶ Δωριεῖς. Ἀλλ' ὅμως παρέμενε καὶ ἡ ἀνάμνησις τῶν Ἀχαιῶν. Ὅθεν ἐθεωρήθησαν καὶ οἱ Αἰολεῖς ὡς ἀποτελοῦντες τετάρτην φυλὴν. Ἐκ τούτου δὲ ἐξηγεῖται καὶ διατὶ αἱ ἐμφανιζόμεναι εἰς τὴν Ἑλλάδα διάλεκτοι εἶνε τρεῖς, Ἰωνικὴ, Δωρικὴ καὶ Αἰολικὴ, εἰς τὰς ὁποίας προστετέθη κατόπιν καὶ ἡ Ἀττικὴ, παραλλαγὴ ἀπλῇ τῆς Ἰωνικῆς.

Ὅντως οἱ Ἕλληνες δὲν ἐλάλουν ὅλοι ἀκριβῶς ὁμοίως. Ὑπῆρχον μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν διαφόρων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος διαφοραὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, ἰδίως δὲ ὡς πρὸς τὴν προφορὰν. Αἱ διαφοραὶ αὗται προῆλθον ἐκ δύο αἰτίων, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ διαφόρους χρόνους αἱ διάφοροι φυλαὶ κατέλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς ποικίλης φύσεως τῆς χώρας, τὴν ὁποίαν κατέλαβον. Αἱ διαφοραὶ ὅμως αὗται δὲν

ἦσαν τόσον μεγάλαι, ὥστε νὰ ἐμποδίζουσιν τὴν ὑπὸ τινος κατανόησιν τῶν ἄλλας διαλέκτους λαλούντων. Τὰ δὲ φιλολογικὰ ἔργα ἐκάστης φυλῆς δὲν ἐθεωροῦντο ἀνήκοντα εἰς μόνην αὐτὴν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ὅλον τὸ Ἔθνος καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἐθαύμαζον καὶ ἐμάνθανον αὐτά.

Εἶχε δὲ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα πολλὰς κοινὰς εἰς ὅλας τὰς διαλέκτους ἀρετάς, αἱ ὁποῖαι ἀληθῶς κατέστησαν αὐτὴν, ὥς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, καταλλήλον διὰ θεοῦς.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἀπέφευγον ἐπιμελῶς τὴν ἀλλεπάλληλίαν πολλῶν συμφώνων καὶ πολλῶν φωνηέντων καὶ οὕτω ἐπετύγγανον τὴν εὐστομίαν. Ἀπέφευγον τὰς πολὺ μεγάλας λέξεις, ὥς καὶ τὰς μικράς, καὶ οὕτω ἐτήρουν τὸ μέτρον. Συνέθετον ἐν μέτρῳ τὰς λέξεις μετ' ἀλλήλων καὶ παρῆγον καὶ ἐπολλαπλασίαζον αὐτὰς διὰ τῆς βοηθείας ποικίλων καταλήξεων καὶ οὕτω ἐπλούτιζον τὴν γλῶσσαν. Διέσφζον καλῶς τὰς καταλήξεις τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων, ὥστε εἶχον ἐλευθερίαν περὶ τὴν τοποθέτησιν τῶς λέξεων, ἡ ὁποία συνετέλει πολὺ εἰς τὴν σύντομον καὶ ἰσχυρὰν ἔκφρασιν τῶν νοημάτων καὶ αἰσθημάτων καὶ τέλος διετήρουν τὰ μακρὰ καὶ βραχέα φωνήεντα καὶ τὰς διφθόγγους, τὸν περισπῶμενον, τὸν δξύν καὶ τὸν βαρὺν τόνον, ὥστε ἡ προφορὰ αὐτῶν εἶχε ὅν-θμόν τινα μουσικὸν καὶ ἡδύτητα.

Διὰ τὰς ἀρετὰς δὲ αὐτὰς ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπέβη καταλληλότετον ὄργανον εἰς τοὺς Ἕλληνας ποιητάς, σοφοὺς καὶ ῥήτορας πρὸς ἔκφρασιν τῶν ἐννοιῶν των καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξέλιξιν καὶ διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ.

X 4. Ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὰς μεταναστάσεις.

Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα.

Οἱ ἐκ τῆς Ἑλλάδος μεταναστεύσαντες πρὸς Α. λαοί, ἀφ' οὗ μετὰ μακροὺς ἀγῶνας ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς νέας πατρίδας των, ἐπεδρόθησαν εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης καὶ ἐκ τούτων ἐπλούτησαν. Τότε ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ γλυκεροῦ τῆς Ἰωνίας κλίματος καὶ

τοῦ παιδρου αὐτῆς οὐρανοῦ ἤρχισαν νὰ καλλιερگوῦν τὴν ἐπικήν ποιήσιν, ἣ ὁποία ἐξύμνει τοὺς ἥρωας βασιλεῖς. Κατὰ μικρὸν δὲ παρήχθησαν περὶ τὴν 8ῃν ἑκατονταετηρίδα τὰ τελειότερα προΐοντα τοῦ ποιητικοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα Ἰλίδος καὶ Ὀδύσσεια.

Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα βεβαίως ἐποιήθησαν εἰς χρόνους πολὺ μεταγενεστέρους ἐκεῖνων, τοὺς ὁποίους περιγράφουν. Ἡρώες αὐτῶν εἶναι τὰ παλαιὰ γένη τῶν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι Ἀχαιῶν. Τὰ ἐν αὐτοῖς ἀνδραγαθήματα ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τῶν ἀγώνων, τοὺς ὁποίους οἱ μετανάσται διεξήγαγον πρὸς κατάκτησιν τῆς νέας χώρας των. Ἀλλ' ὁ βίος τοῦ Ἑθνους, ὡς ἀπεικονίζεται εἰς τὰ ποιήματα ταῦτα, εἶναι ὁ σύγχρονος τοῦ ποιητοῦ. Ὅθεν ἐξ αὐτῶν δυνάμεθα νὰ συνανάγωμεν, ὁποῖος ἦτο ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὰς μεταναστάσεις.

Θρησκεία καὶ λατρεία.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ φυσιολατρεία, ἣ ὁποία μέχρι τοῦδε περιωρίζετο εἰς τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν Γῆν, ἐπεξετάθη κατὰ μικρὸν περισσότερον. Ὅλα τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ δυνάμεις καὶ τῆς καθόλου καὶ τῆς κατὰ τόπους φύσεως ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέρας θεότητας. Εἰς ταύτας, ὅπως καὶ εἰς τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν Γῆν, κατ' ἐπίδρασιν τῆς προγονολατρείας, ἀπεδόθη μορφή ἀνθρωπίνη. καὶ ἀκολούθως καὶ αἰσθημάτων καὶ ἀνάγκαι καὶ πάθῃ ἐντελῶς πλέον ἀνθρώπινα. Οὕτω ἡ ἑλληνικὴ θρησκεία ἔλαβε τέλειον τύπον φυσιολατρικοῦ καὶ ἀνθρωπομορφικοῦ πολυθεϊσμοῦ. Εἰς τὴν ἀκριβεστέραν δὲ διάπλασιν καὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων κατ' ἐξοχὴν συνετέλεσαν οἱ δύο μεγάλοι ποιηταὶ τῶν χρόνων τούτων Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος.

Ἐκάστη πόλις ἑλληνικὴ εἶχε τοὺς θεοὺς τῆς. Πᾶς χεῖμαρρος, πᾶσα πηγὴ, πᾶν ὄρος καὶ καθόλου πᾶν στοιχεῖον τῆς φύσεως ἐλατρεύετο ὡς θεός. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ὅμως τούτων θεῶν πολλοὶ ἦσαν κοινοὶ εἰς ὅλους Ἑλληνας, διότι ἀντεπροσώπευον τὰς ἰσχυροτέρας δυνάμεις τῆς φύσεως, αἱ ὁποῖαι παντοῦ ἐφανερώοντο ὁμοίως. Οὗτοι ἐθεωροῦντο ἀνώτεροι τῶν ἄλλων καὶ ἦσαν

οὐκ ἔξῃς· ὁ Ζεὺς θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐκπροσωπῶν τὴν θεϊαν δύναμιν, ὁ Ποσειδῶν θεὸς τῆς θαλάσσης, ὁ Ἀπόλλων τοῦ ἡλίου καὶ τῆς μουσικῆς, ὁ Ἄρης τῆς καταιγίδος καὶ ἔπειτα τοῦ πολέμου, ὁ Ἥφαιστος τοῦ πυρὸς καὶ τῶν τεχνῶν, ὁ Ἑρμῆς τοῦ ἀνέμου καὶ ἔπειτα τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ λόγου, ἡ Ἥρα, ὡς καὶ ὁ μέγας σύζυγός της **Ζεὺς**, θεὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ συζυγικοῦ βίου, ἡ Ἀθηνᾶ τῆς ἀστραπῆς καὶ ἔπειτα τῆς συνέσεως, ἡ Ἄρτεμις τῆς σελήνης καὶ τοῦ κυνηγίου, ἡ Ἀφροδίτη τῆς γονιμότητος καὶ τοῦ ἔρωτος, ἡ Ἑστία τοῦ οἰκιακοῦ βίου, ἡ Δήμητρα τῆς γῆς, ὁ Πλούτων τοῦ ἄδου, ὁ Διόνυσος τοῦ οἴνου, κ.λ.π.

Ἐξ ὅλων τῶν θεῶν ἀνώτατος ἐθεωρεῖτο ὁ Ζεὺς, ὁ πατὴρ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν. Ὑπὸ τὴν προεδρίαν τούτου ἐπίστευον οἱ Ἕλληνες ὅτι οἱ θεοὶ συνερχόμενοι ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου συνεζήτουν τὰς ὑποθέσεις τοῦ κόσμου καὶ ἐλάμβανον ἀποφάσεις περὶ αὐτῶν.

Ἡ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς λατρεία, ὡς καὶ ἡ πρὸς τοὺς νεκρούς, ἐξηκολούθει καὶ τώρα νὰ εἶναι ἡ ἰδίᾳ, ὡς κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τώρα τὰ σύμβολα τοῦ θεοῦ εἶναι μόνον ἀνθρωπόμορφα καὶ ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωνται ναοὶ πρὸς λατρείαν τοῦ θεοῦ. Ὡσαύτως τώρα παρουσιάζονται οἱ ἰδιαίτεροι τύποι τῆς παιδρᾶς ἐλληνικῆς λατρείας, ὁ χορὸς, τὸ ᾄσμα καὶ ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν οἱ γυμναστικοὶ ἀγῶνες. Κατὰ τούτους ὅμως βραβεῖα τῆς νίκης εἶναι ἀκόμη πραγματικὰ ἀντικείμενα, ὥραιοι ἵπποι, ὅπλα καὶ σκεύη, ἀκατέργαστον πολῦτιμον μέταλλον κ. ἄ.

Σπουδαιότατον ὡσαύτως στοιχεῖον τῆς λατρείας κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀποτελεῖ ἡ μαντική. Οἱ Ἕλληνες ἐπίστευον ὅτι οἱ θεοὶ εὐρίσκονται ἀδιακόπως πλησίον τῶν ἀνθρώπων καὶ διευθύνουν τὰ κατ' αὐτούς, ἐπομένως καὶ ὅτι δὲν ἀπαξιοῦν νὰ γνωρίζουν εἰς αὐτοὺς τοὺς σκοποὺς των. Ἀσυνήθη φυσικὰ φαινόμενα, ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, σεισμοί, λοιμοί, σιτοδεΐαι ἐθεωροῦντο σημεῖα θεῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι ἔπρεπε νὰ ἐπωφελοῦνται. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο παρίστατο ἀνάγκη ἰδιαίτερας δεξιότητος. Ὅθεν ὑπῆρχεν ἰδιαίτερα τάξις ἀτόμων καὶ

γενῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεωροῦτο ὅτι εἶχον παρὰ τῶν θεῶν τὴν χάριν νὰ κατανοοῦν τὰς θείας ἐκδηλώσεις. Οὗτοι ἐλέγοντο μάντις.

Οἱ Ἕλληνες ὅμως δὲν περιορίζοντο μόνον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς θείων ἐκδηλώσεων. Ἐπειδὴ ἡ θυσία ἦτο τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ ἄνθρωποι ἐπικοινωνοῦν ἀμέσως πρὸς τοὺς θεούς, ἐπεβάλλετο πρὸ πάντων κατ' αὐτὴν νὰ ἐξετάζουν τὴν θείαν βούλησιν. Πρὸς τοῦτο παρατήρουν ἐπιμελῶς τὰ θυσιαζόμενα ζῶα, τὴν φλόγα τῆς θυσίας καὶ τὴν ὅλην πορείαν τῆς ἱεροτελεστίας μεθ' ἱερουργικὴν σιωπὴν. Ἐξ αὐτῶν συνεπείραινον τὰς θείας βουλήσεις.

Καὶ τὰ μαντεῖα δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἤρχισαν νὰ ἔχουν σημασίαν. Ἐπίστευον δηλ. ὅτι εἰς τινὰ ἱερὰ ὃ εἰς αὐτὰ κατοικῶν θεὸς προέλεγεν εἰς τοὺς ζητοῦντας χρησμὸν τὰ μέλλοντα. Τοιοῦτον ἦτο πρὸ πάντων τὸ μαντεῖον τοῦ Διὸς εἰς τὴν Δωδώνην τῆς Ἡπείρου.

Ὡς πρὸς τοὺς νεκροὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπεκράτει εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἀντὶ τῆς ταφῆς ἡ καῦσις αὐτῶν. Μετὰ τὴν καῦσιν συνέλεγον τὴν τέφραν καὶ τὰ ὀστᾶ τοῦ νεκροῦ καὶ τὰ ἐνταφίαζον. Τὸ ἔθιμον τοῦτο διὰ τῶν νήσων μετεδόθη καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Ἐνταῦθα ὅμως οὐδέποτε ἐπεκράτησεν, ἀλλ' ἤσκειτο ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ τῆς ταφῆς. ✕

Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις.

Οἱ Ἕλληνες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κατώκουν ὥς ἐπὶ τὸ πλείστον εἰς μικρὰς ἐπὶ ἀκροπόλεων πόλεις περιβαλλομένας ὑπὸ τευχῶν. Περὶ αὐτὰς ὑπῆρχον οἱ ἀγροὶ καὶ οἱ ἀμπελῶνές τιν, εἰς δὲ τοὺς πέριξ λειμῶνας καὶ τὰ ὄρη ἐβοσκον τὰ ποίμνιά των. Ἡ καλλιέργεια τῶν κτημάτων καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῶν ποιμνίων ἦσαν συνήθως ἔργα τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι κυρίως ἦσαν αἰχμάλωτοι ἐκ τῶν πολέμων. Ἀλλὰ μετὰ τῶν δούλων συννυηρέτουν ὥς μισθωτοὶ εἰς τὸν οἶκον καὶ εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ ἐλευθέροι πτωχοὶ καλούμενοι θῆτες. Πλὴν τῶν γαιοκτημόνων καὶ τῶν θητῶν ὑπῆρχε καὶ τρίτη τάξις ἐλευθέρων, οἱ ὅποιοι ἐκαλοῦντο δημιουργοί. Οὗτοι ἤσκουν δημοσίᾳ τέχνην τινά, ἦσαν δηλ. τέκτονες, χαλκεῖς, σκυτοτόμοι, αἰοῖδοι, μάντις, ἱατροί, κήρυκες, ἔμποροι.

Τὸ πολίτευμα.

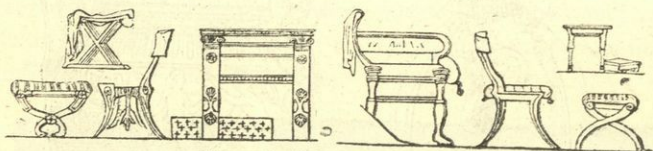
Ὁ μεγαλύτερος γαιοκτήμων τῆς χώρας ἦτο ὁ βασιλεὺς. Οὗτος ἐθεωρεῖτο πρόσωπον ἱερόν, διότι ἐπιστεύετο ὅτι κατήγετο ἐκ τινος ἡρώος ἢ καὶ θεοῦ καὶ ὅτι ἐλάμβανε τὴν δύναμιν του ἐξ αὐτοῦ τοῦ Διός. Ἡ βασιλεία ἦτο συνήθως κληρονομική, ἀλλ' ἀπρητεῖτο προσέτι νὰ ἔχῃ ὁ βασιλεύων προσωπικὴν ῥώμην καὶ ἀξίαν. Διὰ τοῦτο γέροντες τινες πατέρες παρητοῦντο τῆς ἀρχῆς ὑπὲρ τῶν ἀκμαιοτέρων υἱῶν των Οἱ ἄλλοι μεγάλοι γαιοκτήμονες τῆς χώρας καὶ σπουδαῖοι πολεμισταὶ ἐλέγοντο ἄριστοι, γέροντες, βουλευφόροι, ἐθεωροῦντο δὲ καὶ οὗτοι ἱεροὶ ὥς ὁ βασιλεὺς.

Ὁ βασιλεὺς δὲν εἶνε πλέον, ὥς ἐπὶ τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ἀπώλυτος μονάρχης. Εἶχε μὲν καὶ τώρα κατὰ τὸν πόλεμον ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, ἐν καιρῷ εἰρήνης ὅμως ἡ δύναμις αὐτοῦ ὥς πρὸς τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως περιορίζετο ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Ὅσάκις δηλ. ἐμελλε νὰ λάβῃ ἀπόφασιν σπουδαίως ἐνδιαφέρουσας τὴν πόλιν, ἐκάλει τοὺς εὐγενεῖς εἰς συμπόσιον καὶ μετὰ τοῦτο συνεσκέπτετο μετ' αὐτῶν (βουλὴ γερόντων). Ἐνίοτε συνεκάλει κατόπιν καὶ τὸν λαὸν ἐπὶ τῆς δημοσίας πλατείας (ἀγορὰ δῆμου) καὶ κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα τὸ σκῆπτρον ἐξέθετεν εἰς αὐτὸν τὸ ἀποφασισθέν. Μόνον εἰς τοὺς ἀρίστους ἐπετρέπετο τότε νὰ λάβουν τὸν λόγον. Ὁ ποριστάμενος λαὸς ἐπεδοκίμαζε διὰ βοῆς, ἢ, ἐὰν ἡ ἀπόφασις δὲν ἤρεσεν εἰς αὐτόν, ἐσιώπα.

Καὶ ἡ δικαστικὴ δὲ τοῦ βασιλέως ἐξουσία ἦτο πολὺ περιορισμένη. Κυρίως κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπεκράτει ἡ αὐτοδικία. Τὸ γινόμενον ἀδίκημα καὶ μάλιστα ὁ φόνος ἐνδιαφέρει μόνον τὰς δύο οἰκογενείας, τοῦ ἀδικήσαντος καὶ τοῦ ἀδικηθέντος. Ὑπεύθυνος δὲ δι' αὐτὸ δὲν εἶναι μόνον ὁ ἀδικήσας, ἀλλ' ὅλη ἡ οἰκογένειά του, παρὰ τῆς ὁποίας ὀφείλει νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν ἢ τοῦ ἀδικηθέντος. Ἐξiléωσις τοῦ ἐγκλήματος δύναται νὰ γίνῃ μόνον, ὅταν ἡ ἀδικηθεῖσα οἰκογένεια δεχθῇ παρὰ τῆς ἄλλης χρηματικὴν ἱκανοποίησιν (ποινή). Προσφυγὴ εἰς τὸν βασιλέα, ἵνα ἡ μόνος ἢ μετὰ τῶν εὐγενῶν λύσῃ τὰς διαφοράς των, ἐγένετο σπανίως.

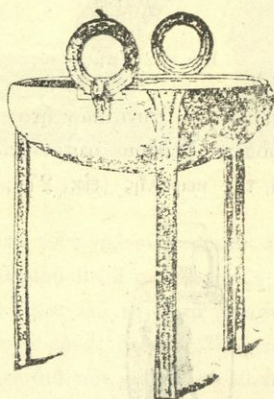
Ὁ ιδιωτικὸς βίος.

Ὁ ιδιωτικὸς βίος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦτο πολὺ ἀπλοῦς. Τὰ ἀνάκτορα καὶ αἱ οἰκίαι κατὰ τὰ οὐσιώδη μέρη ἔμειναν τὰ αὐτά. Ἡ σπουδαιότερα μεταβολὴ εἶναι ὅτι τώρα διὰ τὴν διαμονὴν τῶν γυναικῶν εἶναι ὠρισμένον τὸ ὑπερῶον τῆς οἰκίας.

Εἰκ. 20. Ἑδραι διάφοροι.

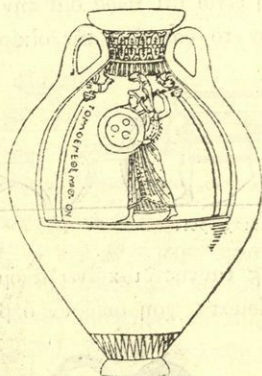
Τὰ ἐπιπλα καὶ σκεύη τῆς ἐποχῆς ταύτης διακρίνει ἀκόμη τὸ βαρὺ καὶ ὀγκῶδες αὐτῶν. Ὡς καθίσματα χρησιμεύουν ὁ βαρὺς θρόνος μὲ ἐρεισίνωτον, χεῖρας καὶ ὑποπόδιον, καὶ ἄλλαι μικρότεραι ἑδραι μετὰ ἢ ἄνευ ἐρεισινώτου (εἰκ. 20). Διὰ τὸ φαγητὸν μεταχειρίζονται μικρὰς τραπέζας. Πρὸς φύλαξιν τῶν ἐνδυμάτων καὶ πολυτίμων ἀντικειμένων ἔχουν κιβώτια. Τὰ μαγειρικὰ σκεύη ὀλίγον διαφέρουν τῶν ἰδικῶν μας. Ἄξιος σημειώσεως εἶναι μόνον ὁ τρίπους λέβης (εἰκ. 21). Ἄλλα δὲ ἀγγεῖα εἶναι ὁ πίθος χρησιμεύων πρὸς ἀποθήκευσιν οἴνου, ἐλαίου, μέλιτος, ὕδατος, ὁ ἀμφορεὺς μὲ δύο λαβὰς (εἰκ. 22), ἡ ὑδρία μὲ στενὸν λαιμὸν χρησιμεύουσα ὡς δοχεῖον ὕδατος, ἡ λήκυθος ὡς δοχεῖον ἐλαίου (εἰκ. 24), ὁ κρατὴρ διὰ τὴν ἀνάμειξιν τοῦ οἴνου μὲ ὕδωρ (εἰκ. 23), καὶ ἡ φιάλη διὰ τὰς σπονδὰς (εἰκ. 25), ποτήρια καὶ ἄλλα. Πρὸς φωτισμὸν τέλος τὴν νύκτα μετεχειρίζοντο δῆδας ῥητινώδεις.

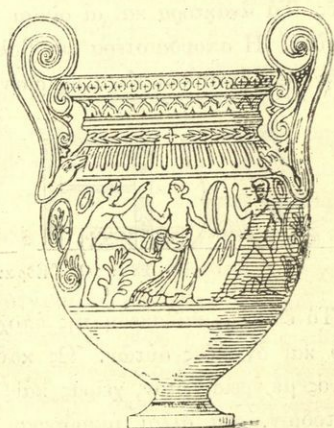
Εἰκ. 21. Τρίπους λέβης.

Ἡ ἐνδυμασία ἦτο ἀπλουστερά παρὰ κατὰ τοὺς προϊστορι-

κούς χρόνους. Ἐφόρουν μακρὸν χιτῶνα λινοῦν καὶ ἐπ' αὐτοῦ μέγα τεμάχιον ὑφάσματος μαλλίνου, τὸ ἱμάτιον. Εἶχον εἰς τοὺς πόδας ὑποδήματα, τὴν δὲ κεφαλὴν συνήθως γυμνήν (εἰκ. 26). Ὁ

Εἰκ. 22. Ἀμφορεύς.

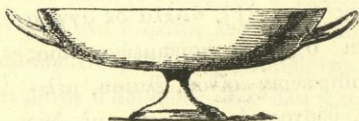

Εἰκ. 23. Κρατὴρ

χιτῶν τῶν γυναικῶν ἦτο μακρός, συνεκρατεῖτο δὲ διὰ ζώνης. Προσέτι ἐφόρουν αὐταὶ ἐνίοτε καὶ πέπλον ἐξ ὑφάσματος λεπτοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς (εἰκ. 27).

Εἰκ. 24. Λήκυθος.

Εἰκ. 25. Φιάλη.

Εἰς ἐκάστην οἰκογένειαν ὁ πατὴρ εἶναι ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ κύριος. Εἰς αὐτὸν ὅλοι ὀφείλουν ὑπακοήν. Ἡ γυνὴ διαμένει εἰς τὸ δια-

μέρισμα τῶν γυναικῶν, εὐρισκόμενον συνήθως εἰς τὸ ὑπερῶν, διευθύνει τὰ τοῦ οἴκου κατανέμουσα εἰς τὰς θεραπαίνας τὰς διαφόρους ἐργασίας. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες τῶν ἀρίστων καὶ τῶν βασιλέων ἀσχολοῦνται εἰς τὸ νὰ ὑφαίνουν καὶ κεντοῦν, καὶ εἰς ἄλλας οἰκιακὰς ἐργασίας. Αἱ παρθένοι διέμενον πλησίον τῆς μητρὸς, ἀλλὰ δὲν ἦσαν κλεισμένοι ὥς αἱ ἐγγαμιοί, καὶ ἠδύναντο νὰ ἐξέρχωνται ἐλευθέρως. Δὲν ἠδύναντο ὅμως νὰ ὑπανδρευθοῦν, ὅπως ἤθελον. Ὁ πατὴρ ἔδιδεν αὐτὰς εἰς γάμον πρὸς οἶονδήποτε ἤθελε λαμβάνων εἰς ἀντάλλαγμα δῶρα.

Εἰκ. 26. Ἐνδυμασίαι ἀνδρῶν.

Αἱ μεγαλύτεραι διασκεδάσεις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦσαν τὰ συμπόσια. Ὁ βασιλεὺς πρὸ τοῦ βωμοῦ θεοῦ τινος ἔσφαζε τοὺς βοῦς ἢ τὰ πρόβατα. Τὰ ἐντόσθια, τὸ λίπος καὶ τὰ ὀσῆ ἔκαιον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ, τὸ δὲ κρέας ἔψηνον. Ἐπειτα οἱ προσκληθέντες ἐκάθηντο καὶ ἔτρωγον διὰ τῶν χειρῶν τὰ διανεμόμενα εἰς αὐτοὺς τεμάχια τοῦ κρέατος μὲ ἄρτον ἐκ σίτου. Μετὰ τοῦτο ἔπινον κραῖμα οἴνου καὶ ὕδατος παρασκευασμένον ἐντὸς κρατήρων. Τέλος δὲ ἐτέρποντο διὰ μουσικῆς ᾠμάτων καὶ χορῶν.

Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῆς κοινωνίας τῶν χρόνων τούτων εἶναι ἡ εὐγενὴς προθυμία, μὲ τὴν ὁποίαν ἐγένετο δεκτὸς πᾶς ἄνθρωπος ζητῶν φιλοξενίαν. Ὁ ξένος ἐθεωρεῖτο ὅτι ἐπροστατεύετο ὑπὸ τοῦ Διὸς καὶ διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ τύχη πάσης περιποίησεως. Συνήθως ὁ φιλοξενούμενος καὶ ὁ φιλοξενῶν ἀντήλλασ-

σον δῶρα, τὰ ὅποια ἐχρησίμευον ὥς δεσμός ὃχι μόνον αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπογόνων των. Ἀκόμη σεβαστότερος τοῦ ξένου ἦτο ὁ ἐκέτης. Ὅταν δηλ. καταδιωκόμενός τις ὅπως δῆποτε ἦθε-

Εἰκ. 27. Ἐνδομασίαι γυναικῶν.

λε παρακαθίσει εἰς τὸν βωμόν ἢ τὴν ἐστίαν τῆς οἰκίας καὶ ζητήσῃ τὴν προστασίαν τοῦ κυρίου αὐτῆς, ἔλπερε πάντοτε νὰ προστατευθῇ. Ἐὰν ὁ κύριος τῆς οἰκίας ἀπέρριπτε τὴν αἴτησιν, ἐτιμωρεῖτο δεινῶς ὑπὸ τοῦ Διός.

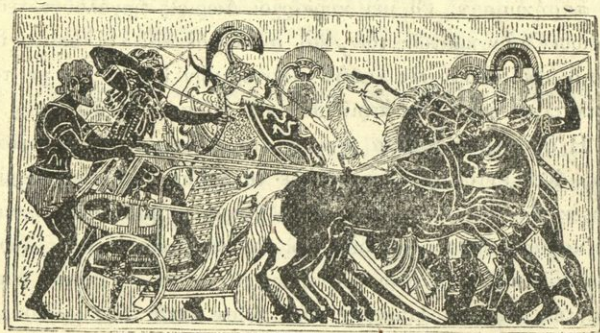
Τὰ πολεμικά.

Ἡ κυριωτέρα ἀπασχόλησις τῶν λαῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦτο ὁ πόλεμος. Ἐκαστος ἀνὴρ ἐξωπλιζέτο ἰδίᾳ δαπάνῃ. Ὁ

Εἰκ. 28. Πολεμισταὶ τῶν ἐμνηρικῶν χρόνων.

ὄπλισμὸς ἦτο σχεδὸν ὁ αὐτός, ὁποῖος καὶ πρότερον. Αἱ σπον-
δαιότεραι μεταβολαὶ ὡς πρὸς αὐτὸν ἦσαν αἱ ἐξῆς· ἡ μακρὰ καὶ

Εἰκ. 29. Πολεμικὸν ἄρμα.

βαρεῖα ἄσπις ἐγίνε μικροτέρα καὶ στρογγύλη, προσετέθη πρὸς

προφύλαξιν τοῦ στήθους θώραξ ἐκ χαλκοῦ, ἡ δὲ περικεφαλαία καὶ αἱ κνημίδες κατεσκευάζοντο ἐκ μετάλλου (εἰκ. 28).

Ὁ στρατὸς πορεύεται πρὸς μάχην εἰς πυκνὰς ἀτάκτους γραμμάς. Τὴν κρίσιν ὅμως τοῦ ἀγῶνος φέρουν οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ εὐγενεῖς. Οὗτοι ἐπροπορεύοντο τοῦ στρατοῦ ἐπὶ ἄρματος ἐλαφροῦ διτρόχου, διευθυνομένου ὑπὸ ἡνιόχου (εἰκ. 29). Εὐμάχοντο δὲ ἄλλοτε μὲν ἀπὸ τοῦ ἄρματος, ἄλλοτε δὲ καταβαίνοντες ἐξ αὐτοῦ. Ὁ νικητὴς κατὰ τοὺς τραχεῖς καὶ ἀφελεῖς τούτους χρόνους αἰσθάνεται ἀγρίαν χαρὰν διὰ τὰ λάφυρα καὶ τὴν νίκην. Ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀπόκτησιν ὅχι μόνον τοῦ ὀπλισμοῦ τοῦ πεσόντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πτώματός του, ἵνα σύρῃ ὀπισθεν τοῦ ἄρματος του καὶ καταισχύνη αὐτό. Διὰ τοῦτο καὶ φοβερὸς ἀγὼν συνάπτεται διὰ τὸ πτώμα τοῦ φονευθέντος ἥρωος. Πλήρης ὥσάντως καταστροφή διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου καὶ ἐξανδραποδισμὸς τῶν κατοίκων εἶνε ἡ τύχη τῆς κυριευθείσης πόλεως.

Ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον.

Ἀφ' οὗτου οἱ Ἀχαιοὶ κατέλυσαν τὴν θαλασσοκρατορίαν τῆς Κρήτης, καὶ ἰδίως ἀφ' οὗτου κατόπιν οἱ Δωριεῖς ἀνέτρεψαν τὰ κράτη τῶν Ἀχαιῶν, ἡ πρὶν ἀκμάζουσα ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον παρήκμασαν. Οἱ μὲν κυρίαρχοι Δωριεῖς ἡσχολοῦντο εἰς τὴν στερέωσιν τῶν κρατῶν των, καὶ αὐτοὶ δὲ καὶ οἱ ὑποταχθέντες Ἀχαιοὶ εὐρίσκοντο εἰς κακὴν οἰκονομικὴν θέσιν. Ὡς ἐκ τούτου ναυτιλία καὶ ἐμπόριον περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Φοινίκων.

Ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία περιορίζετο κυρίως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Καὶ ἐντὸς τοῦ Αἰγαίου δὲ τὰ πλοῖα δὲν ἀπεμακρύνοντο πολὺ ἐκ τῆς παρολίας, διότι ἦσαν μικρά, μὲ μίαν σειρὰν κωπῶν, ἄνευ καταστρώματος, οἱ δὲ ἴστοι αὐτῶν κινητοὶ ὄντες ὑψοῦντο μόνον, ὅταν ἐπνεεν οὐριος ἄνεμος, τὴν νύκτα δ' ἔπαιεν ὁ πλοῦς. Ὡσαύτως καὶ τὸ ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἀνταλλακτικόν, ἦτο πολὺ περιορισμένον. Εἰς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐτιμᾶτο κατ' ἐξοχὴν ἡ πολεμικὴ τέχνη, τὸ ἐμπόριον φυσικῶς ἐπεριφρονεῖτο.

Ἡ τέχνη.

Μετὰ τὴν δωρικὴν κατάκτησιν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἡ τέχνη καὶ ὁ πολιτισμὸς καθόλου ἐξέπεσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῆς κακῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι οἱ Δωριεῖς ὄντες ὀρεινοί, τραχεῖς τὰ ἥθη καὶ λιτοὶ τὸν βίον δὲν ἦσαν κατάλληλοι πρὸς προαγωγὴν αὐτῶν. Εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν τὰ πράγματα εὐρίσκοντο εἰς καλυτέραν κατάστασιν. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα μετὰ τοὺς μακροὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἠναγκάσθησαν νὰ διεξαγάγουν πρὸς κατάκτησιν τῆς χώρας, διεμορφώθησαν μὲν καὶ ἐδημιουργήθησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, τὰ ἐμπνευσθέντα ὑπὸ τῶν ἀγώνων τούτων, ἀλλ' αἱ λοιπαὶ καλαὶ τέχναι καὶ ἰδίως ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ γλυπτική καὶ ἡ ζωγραφικὴ πολὺ βραδύτερον κατὰ τὴν 7ην ἑκατονταετηρίδα ἀνεπτύχθησαν.

Χαρακτηριστικὸν τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι ὅτι τότε ἤρχισεν ἡ χρῆσις τοῦ σιδήρου καὶ ὅτι τότε εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῶν Φοινίκων ὁ ἀλφάβητος αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἡ ΔΙΑΠΛΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ ΚΑΙ Ἡ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΚΤΟΣ ΤΟΥ ΑἰΓΑΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ

1. Αἱ Δωρικαὶ πολιτεῖαι τῆς Πελοποννήσου.

Οἱ Δωριεῖς προήλασαν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ σίφη καὶ κατὰ χρονικὰ διαστήματα καὶ διὰ διαφόρων ὁδῶν Ἐπομένως οὔτε συγχρόνως ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἔγιναν κύριοι οὔτε ἀκόπως. Παρέστη ἀνάγκη νὰ διεξαγάγουν μακροὺς ἀγῶνας, μέχρις οὗ κυριεύσουν τὰς ὀχυρὰς ἀκροπόλεις τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἀνατρέψουν τὰ κράτη αὐτῶν. Μετὰ τινων δὲ ἐξ αὐτῶν ἠναγκάσθησαν καὶ νὰ συμβιβασθοῦν. Ἐνεκα τούτου εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Δωριέων δὲν ἐσχηματίσθη ἓν ἐνιαῖον δωρικὸν κράτος, ἀλλὰ πολλὰ τοιαῦτα, τὸ τῆς Σπάρτης, τῆς Μεσσηνίας,

τοῦ Ἄργους, τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Σικυῶνος. Κατὰ μικρὸν ὅμως ἐπεκράτησε τὸ τῆς Σπάρτης, τὰ δὲ λοιπὰ ἢ ὑπετάχθησαν ἢ ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς.

Ἡ Σπάρτη.

Ἡ Δακωνικὴ καὶ ἡ ἐπὶ τῶν Δωριέων κατάκτησις αὐτῆς.

Μεταξὺ δύο μακρῶν ὄροσειρῶν μὲ κατωφερείας ἀποτόμους καὶ μὲ κορυφὰς καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ ἔτος χιονοσκεπείς, τοῦ Ταυ-γέτου πρὸς Δ. καὶ τοῦ Πάρνωνος πρὸς Α., ἐκτείνεται βαθεὶα κοι-

Εἰκ. 30. Ἡ Πελοπόννησος.

λὰς διαρρεομένη ὑπὸ μικροῦ ποταμοῦ τοῦ Εὐρώτα. Αὕτη εἶναι ἡ Δακωνικὴ (εἰκ. 30). Ἡ χώρα αὕτη εἶναι τὸ μὲν θέρος πολὺ

θερμή, τὸν δὲ χειμῶνα ὑγρὰ. Τὸ ἔδαφος ὁμῶς αὐτῆς εἶναι ἀρκετὰ κατάλληλον διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου καὶ τῆς ἀμπέλου.

Εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλάδος ταύτης παρὰ τὸν Εὐρώταν ἐγκατεστάθησαν κατὰ πρῶτον περὶ τὴν 10ην ἑκατονταετηρίδα οἱ κατακτηταὶ Δωριεῖς καὶ κατέλαβον τὴν ἐκεῖ ἀρχαίαν πόλιν, ἣ ὅποια ἔκτοτε ἔλαβε τὸ ὄνομα Σπάρτη. Οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς αὐτῆς ὑπεχώρησαν εἰς τὰς Ἀμύκλας, πόλιν ἐπὶ τοῦ Εὐρώτα, πέντε περίπου χιλιόμετρα μακρὰν τῆς Σπάρτης, ἐκεῖθεν δὲ πλέον τοῦ ἐνὸς αἰῶνος ἠγωνίσθησαν πρὸς διατήρησιν τῆς ἐλευθερίας των. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους οἱ Σπαρτιάται κατέκτησαν ὅλην τὴν Λακωνικὴν μέχρι τῆς θαλάσσης.

Ἡ ἐκάστοτε κατακτωμένη γῆ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος διενέμετο μεταξὺ τῶν κατακτητῶν εἰς ἴσους κλήρους. Ἐκ δὲ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Λακωνικῆς οἱ μὲν κάτοικοι τῆς πεδιάδος τῆς Σπάρτης καὶ ἐκ τῶν ἄλλων οἱ ἀντιτάξαντες μεγάλην ἀντίστασιν ἔγιναν δοῦλοι καὶ ὠνομάσθησαν εἴλωτες, οἱ δὲ ὑποταχθέντες εὐλόως διετήρησαν ἐλευθερίαν τινὰ καὶ ὠνομάσθησαν περίοικοι.

Οἱ κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς.

Ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς κατακτήσεως τῆς χώρας οἱ κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς διηροῦντο εἰς τρεῖς τάξεις, τοὺς Σπαρτιάτας, τοὺς περιόικους καὶ τοὺς εἴλωτας.

Οἱ Σπαρτιάται. Οὕτως ὠνομάζοντο οἱ καταγόμενοι ἀπὸ τῶν κατακτητῶν Δωριέων. Μόνοι αὐτοὶ ἠδύναντο νὰ ἔχουν πολιτικὰ δικαιώματα καὶ νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας. Ἀλλὰ καὶ ὥφειλον νὰ ἀφιερώνουν ὅλον των τὸν χρόνον καὶ τὴν δρᾶσιν εἰς τὸ κράτος. Εἰς τὸν Σπαρτιάτην δὲν ἐπετρέπετο ἄλλη ἀσχολία πλὴν τοῦ νὰ παρασκευάζεται διὰ τὸν πόλεμον καὶ νὰ ἀσχολῇται εἰς τὰς δημοσίας ὑποθέσεις. Ἀπέζη δὲ ἐκ τοῦ κλήρου του, τὸν ὅποιον ἐκαλλιέργουν οἱ εἴλωτες, καὶ ὁ ὅποιος ὡς ἀνήκων εἰς τὴν οἰκογένειαν δὲν ἠδύνατο μῆτε νὰ πωληθῇ μῆτε νὰ ὑποθηκευθῇ.

Οἱ περίοικοι. Οἱ περίοικοι ἀπετέλουν τάξιν ἀνθρώπων ἐλευ-

θέρων, ἀλλὰ στερουμένων πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ἐκαλλιέργουν τὰς γαίας, τὰς ὁποίας οἱ κατακτιτῶνται ἀφῆκαν εἰς αὐτοὺς εἰς τὰ ὄρεινά μέρη, καὶ ἡσχολοῦντο ἐλευθέρως εἰς τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας. Ἀλλὰ καὶ κατετάσσοντο εἰς τὸν σπαρτιατικὸν στρατὸν καὶ ἐπλήρωνον φόρους εἰς τοὺς Σπαρτιάτας.

Οἱ εἰλωτες. Οὗτοι ἦσαν δοῦλοι προσκολλημένοι εἰς τὴν γῆν. Κατόικουν αὐτοὶ καὶ αἱ οἰκογένειαι τῶν εἰς τὰ κτήματα τῶν Σπαρτιατῶν, τὰ ὁποῖα ὤφειλον νὰ καλλιεργοῦν ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν μὴ δυνάμενοι νὰ ἐγκαταλείψουν αὐτά, ἀλλὰ καὶ μῆτε νὰ ἐκδιωχθοῦν ἐξ αὐτῶν. Ἦσαν δὲ ὑποχρεωμένοι νὰ δίδουν εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην ποσὸν εἰσοδήματος ὠρισμένον ἐφάπαξ μὴ δυνάμενον νὰ αὐξηθῇ.

Οὕτως ὁ εἰλωτὸς εὐρίσκετο εἰς κατάστασιν καλυτέραν τῆς τοῦ δούλου. Ἡδύνατο διὰ τῆς ἐργασίας του νὰ ἀποκτήσῃ περιουσίαν τινά, εἶχεν οἰκογένειαν καὶ κατοικίαν ἰδίαν καὶ προσελαμβάνετο εἰς τὸν στρατόν. Ἐνίοτε δὲ δι' ἀνδραγαθίαν ἠδύνατο νὰ ἐλευθερωθῇ καὶ τότε εἰσήρχετο εἰς τὴν τάξιν τῶν νεοδαμωδῶν (νέων δημοτῶν).

Ἄλλ' ὁ εἰλωτὸς δὲν ἐπροστατεύετο ὑπὸ τῶν νόμων. Ἡδύνατο νὰ κακοποιηθῇ καὶ νὰ φονευθῇ ἀτιμωρητί. Ἐνίοτε οἱ εἰλωτες, οἱ ὁποῖοι εἶχον διακριθῇ εἰς τοὺς πολέμους καὶ διὰ τοῦτο ἐθεωροῦντο ἐπικίνδυνοι διὰ τὴν ἰσχύν των, ἐξηφανίζοντο μυστηριωδῶς. Λέγεται προσέτι ὅτι οἱ νέοι Σπαρτιάται διέτρεχον καθ' ὠρισμένον χρόνον τοῦ ἔτους τὴν χώραν καὶ κρυπτόμενοι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐφόνευον τὴν νύκτα ὅλους τοὺς εἰλωτας, ὅσους συνήντων ἔξω μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Τοῦτο ἐλέγετο κρυπτεία.

Ὅλα ταῦτα δεικνύουν, πόσον μικρὰν σημοσίαν ἀπέδιδον εἰς τὴν ζωὴν τῶν εἰλωτῶν, καὶ πόσον ἐφοβοῦντο αὐτοὺς οἱ Σπαρτιάται.

Τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης.

Ἡ διαμόρφωσις τοῦ σπαρτιατικοῦ πολιτεύματος διήλθε βεβαίως μακρὸν στάδιον ἀναπτύξεως, ἕως οὗ φθάσῃ εἰς τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν αὐτὸ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Ἡ παράδοσις ἀποδίδει τὴν ὁργάνωσιν αὐτοῦ εἰς τὸν

Λυκούργον. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτου οὐδεμίαν ἔχουν ἱστορικὴν ἀξίαν. Τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης προῆλθεν ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς δημιουργηθείσης ὑπὸ τῆς δωρικῆς κατακτήσεως. Οἱ Σπαρτιαῖται ἐγκαθιδρυμένοι ἢ μᾶλλον στρατοπεδευμένοι ἐν μέσῳ λαῶν ἀριθμητικῶς ὑπερέτρων, ὥφειλον νὰ διατηροῦν τὴν ὑπεροχὴν των διὰ τῆς ἰσχύος. Ἐπομένως ἡ Σπάρτη ἔπρεπε νὰ εἶναι πόλις στρατιωτικὴ καὶ ἀριστοκρατικὴ.

Ἡ βασιλεία. Εἰς τὴν Σπάρτην ἀνέκαθεν ὑπῆρχον δύο βασιλεῖς, εἰς ἑξ ἑκάστης τῶν δύο βασιλικῶν οἰκογενειῶν τῶν Ἀγιδῶν καὶ τῶν Εὐρυποντιδῶν. Αὗται κατὰ μὲν τὴν παράδοσιν κατήγοντο ἀπὸ τοῦ Ἡρακλέους, πράγματι ὅμως ἐκ τῶν ἡγεμονικῶν γενῶν δύο διαφόρων φυλῶν κατακτητῶν, τὰ ὅποια μετὰ μακροὺς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς συνεφώνησαν νὰ ἄρχουν ἀπὸ κοινοῦ.

Ὡς εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, οὕτω καὶ εἰς τὴν Σπάρτην οἱ βασιλεῖς κατ' ἀρχὰς συνεκέντρωνον ὅλας τὰς ἐξουσίας, θρησκευτικὴν, στρατιωτικὴν, δικαστικὴν. Κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἐξηκολούθησαν νὰ ἔχουν μεγάλας τιμὰς. Ὅλοι ἀνηγείροντο πρὸ αὐτῶν. Εἶχον τιμητικὴν θέσιν εἰς ὅλας τὰς ἐορτάς. Εἰς τὰ συσσίτια ὑπηρέτουν αὐτοὺς πρῶτους καὶ ἔδιδον εἰς αὐτοὺς διπλὴν μερίδα. Τὰ δέσματα τῶν θυσιαζομένων ζῶων κατὰ τὰς θυσίας ἀνῆκον εἰς αὐτοὺς καὶ κατὰ τὸν πόλεμον τὸ τρίτον τῶν λαφύρων. Ἀπ' θνήσκοντες δὲ ἐθάπτοντο μεγαλοπρεπῶς.

Ἀλλ' ὅμως παρ' ὅλας αὐτὰς τὰς τιμὰς οὐδεμίαν πραγματικὴν δύναμιν εἶχον. Ἐν εἰρήνῃ μὲν ἦσαν περιορισμένοι μόνον εἰς θρησκευτικὰ καὶ τινα δικαστικὰ ἔργα προϊστάμενοι τῶν θυσιῶν καὶ δικάζοντες ὠρισμένας ὑποθέσεις ἀναφερομένας εἰς τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον. Ἐν πολέμῳ δὲ διηύθυνον μὲν ἀκόμη τὸν στρατόν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν δύο παρακολουθούντων ἐφόρων.

Ἡ γερουσία. Αὕτη ὑπῆρχεν εἰς τὴν Σπάρτην ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἦτο δὲ συμβούλιον ἑξ 28 γερόντων, ὑπερβάντων τὸ 60ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των καὶ ἐκλεγομένων ἰσοβίως ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ. Τῆς γερουσίας προΐσταντο οἱ δύο βασιλεῖς, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι ἀνώτεροι τῶν ἄλλων γερόντων. Ἡ γερουσία ἔδιδε τὴν γνώμην της ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑποθέσεων, ἐπρότει-

νε τοὺς νόμους καὶ ἐδίκασε τὰς ποινικὰς δίκας. Ὑπ' αὐτῆς δὲ ἐδικάζοντο καὶ οἱ βασιλεῖς κατηγορούμενοι ὑπὸ τῶν ἐφόρων.

Ἡ ἐκκλησία. Ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ ὀνομαζομένη εἰς τὴν Σπάρτην Ἀπέλλα ἀπετελεῖτο ἐξ ὅλων τῶν πολιτῶν, τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἀνωτέραν τῶν 30 ἐτῶν. Αὕτη συνήρχετο κατὰ πᾶσαν πανσέληνον, ἔργον δὲ εἶχε νὰ ἐγκρίνῃ ἢ ἀπορρίπτῃ τὰς προτάσεις τῆς γερουσίας καὶ ἰδίως τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν πόλεμον ἢ τὴν εἰρήνην καὶ νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἐφόρους καὶ τὰ μέλη τῆς γερουσίας.

Οἱ ἔφοροι. Οἱ ἀληθεῖς ἀρχηγοὶ τῆς διοικήσεως ἦσαν οἱ ἔφοροι. Οὗτοι, πέντε τὸν ἀριθμὸν ὄντες, ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξεπλήρωνον μόνον ἀστυνομικὰ καθήκοντα, κατόπιν ὅμως ἀπέβησαν παντοδύναμοι. Εἶχον τὴν γενικὴν ἐπίβλεψιν ἐφ' ὅλης τῆς πόλεως, ἐπὶ τῶν ἀρχόντων, τοὺς ὁποίους ἠδύναντο νὰ παύουν, καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων, τοὺς ὁποίους ἠδύναντο νὰ εἰσάγουν εἰς δίκην. Συνεκάλουν τὴν γερουσίαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐφρόντιζον διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀποφασισθέντων. Εἶχον τὴν διοίκησιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων. Κατὰ τὸν πόλεμον δὲ δύο ἐξ αὐτῶν συνώδευον καὶ ἐπέβλεπον τὸν βασιλέα.✕

Ἡ ἀγωγή τῶν πολιτῶν. Σύμφωνας πρὸς τὸν πολεμικὸν χαρακτῆρα τῆς Σπάρτης ἦτο καὶ ἡ ἀγωγή τῶν πολιτῶν.

Ὁ Σπαρτιάτης ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του ἐθεωρεῖτο στρατιώτης καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν πολιτείαν. Ἐπομένως κύριος νὰ ἀποφασίσῃ, ἂν ἐμελλε νὰ τραφῇ ἢ νὰ ἐγκαταλειφθῇ τὸ νεογνόν, δὲν ἦτο ὁ γεννήσας, ὡς ἐνομίζετο ἀλλαχοῦ τὸ πάλαι, ἀλλ' ἡ πολιτεία. Ὅθεν ὁ παῖς, ἅμα ἐγεννᾶτο, ἐφέρετο ἐνώπιον τῶν γερόντων, οἱ ὅποιοι ἐξήταζον αὐτόν. Ἐὰν εὐρίσκετο ἀσθενικὸς ἢ κακῶς διαπλασμένος, ἐρρίπτετο εἰς τὰς φάραγγας τοῦ Ταυγέτου, ἀποθέας ὀνομαζομένης. Τὸ παιδίον τὸ κριθὲν ἄξιον νὰ γίνῃ Σπαρτιάτης ἀπεδίδοτο εἰς τὴν μητέρα του, ἵνα ἀνατραφῇ μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν 7 ἐτῶν, ὅταν δ' ἐφθάνεν εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην, παρεδίδοτο εἰς τὴν πολιτείαν, ἵνα παιδευθῇ μετὰ τῶν ἄλλων ὀμηλικῶν. Τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδῶν ἀνέθετον εἰς ἓνα ἄνδρα ἐκ τῶν καλῶν καγαθῶν καλούμενον παιδονόμον. Οὗτος ἔτασεν αὐ-

τοὺς εἰς μοίρας, διευθυνομένας ὑπὸ ἀρχηγῶν ἐκ τῶν ἱκανωτάτων νεανιῶν, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ παῖδες ὤφειλον τυφλὴν ὑπακοήν.

Ἡ ὅλη ἀγωγή τῶν παιδῶν σκοπὸν εἶχε νὰ καταστήσῃ τὰ σώματα αὐτῶν ἰσχυρὰ διὰ τῆς ἀσκήσεως. Ὅθεν ἡσκοῦντο εἰς τὸ νὰ τρέχουν, νὰ πηδοῦν καὶ νὰ παλαίουν. Εἶχον τὴν κεφαλὴν μέχρι τοῦ δέρματος κουρευμένην, τοὺς πόδας γυμνοὺς, καὶ ἐφόρουσαν τὸ αὐτὸ ἔνδυμα χειμῶνα καὶ θέρος. Ἐκοιμῶντο καθ' ὁμάδας ἐπὶ στρωμνῶν ἐκ καλάμων, τοὺς ὁποίους ὤφειλον νὰ κόπτουν οἱ ἴδιοι διὰ τῶν χειρῶν ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐρώτα. Διὰ νὰ συνηθίζουσιν δὲ αὐτοὺς νὰ ἐξευρίσκουν κατὰ τὸν πόλεμον τροφήν ἐξαπατώντες τοὺς ἐχθρούς, δὲν ἔδιδον εἰς αὐτοὺς ἀρκετὴν τοιαύτην, καὶ οὕτω τοὺς ἠνάγκαζον νὰ συμπληρῶνουν τὴν τροφήν των διὰ κλοπῆς. Ἄλλ' ἐάν τις συνελαμβάνετο κλέπτων, ἐμαστιγοῦτο μέχρις αἵματος διὰ τὴν ἀνεπιτηδεϊότητά του.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν σωματικὴν ἀγωγὴν ἡ πνευματικὴ μόρφωσις τῶν παιδῶν τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο περιορισμένη. Ἐδιδάσκοντο μόνον γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἀπεστήθιζον ποιήματα τοῦ Ὁμήρου καὶ ἄλλων ποιητῶν καὶ ἡσκοῦντο εἰς τὸ νὰ ᾄδουσιν πατριωτικὰ ᾄσματα καὶ νὰ χορεύουσιν χοροὺς στρατιωτικούς.

Καὶ αἱ κόραι τῶν Σπαρτιατῶν ἀντρέφοντο δημοσίᾳ, ὥς οἱ παῖδες. Ἐξησκοῦντο καθ' ὁμίλους εἰς τὸν δρόμον καὶ τὸ πῆγμα, εἰς τὸ νὰ ῥίπτουν τὸ ἀκόντιον καὶ τὸν δίσκον καὶ εἶχον ὥς μόνον ἔνδυμα ἓνα χιτῶνα, ὃ ὁποῖος ἔφθανε μέχρι τοῦ γόνατος. Οὕτω ἀνατρεφόμεναι αἱ γυναῖκες τῶν Σπαρτιατῶν ἀπέβαινον ῥωμαλεαί καὶ ἰσχυραί, ἀληθεὶς γυναῖκες πολεμιστῶν, αἱ ὁποῖαι ἐθεώρουν καθήκον νὰ παρορμοῦν τοὺς ἄνδρας εἰς τὴν μάχην καὶ νὰ μὴ ἀφίνουσιν νὰ φαίνεται ἡ συγκίνησίς των.

Τὰ ἥθη τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ Σπαρτιάτης εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν ἦτο πλέον στρατιώτης, μέχρι δὲ τοῦ 60οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας του ἐξηκολούθει νὰ ἀσκήται εἰς τὰ στρατιωτικά, διότι μέχρις αὐτῆς τῆς ἡλικίας ἠδύνατο νὰ προσκληθῇ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν πόλεμον.

Εἰς τὸν Σπαρτιάτην ἀπηγορεύετο νὰ ἐξέλθῃ τῆς Λακωνικῆς ἀνευ ἀδείας τῆς Κυβερνήσεως, ἐτιμωρεῖτο δὲ διὰ θανάτου ὁ ἐγ-

καθιστάμενος ἔξω τῆς χώρας. Ὡσαύτως ἀπηγορεύετο εἰς αὐτοὺς νὰ κάμνουν ἔργον τι καὶ νὰ ἔχουν χρυσὸν ἢ ἄργυρον. Τὸ μόνον ἐπιτρεπόμενον νόμισμα ἦτο τὸ ἐκ σιδήρου, τὸ ὁποῖον ἦτο τόσον βαρὺ, ὥστε ἐχρειάζετο ἅμαξα, ἵνα μεταφερθῇ καὶ ἐλάχιστον ποσόν.

Ὁ Σπαρτιάτης ἐφόρει ἐνδύματα ἀπλᾶ καὶ δὲν ἤλειφε τὸ σῶμα μὲ ἔλαιον, ὅπως οἱ ἄλλοι Ἕλληνες. Μόνον κατὰ τὸν χρόνον τῆς μάχης ἐκαλλωπίζετο. Ἐφόρει τότε ἱμάτιον πορφυροῦν, στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ ἐκτένιζε τὴν κόμην του.

Ἡ οἰκία τοῦ Σπαρτιάτου ἦτο ξυλίνη καὶ χονδροειδῶς κατασκευασμένη.

Ὁ Σπαρτιάτης ὥφειλε νὰ νυμφεύεται. Ἐὰν ἔμενεν ἄγαμος, ἐπεριφρονεῖτο, δὲν ἠδύνατο νὰ παρίσταται εἰς τὰς ἀσκήσεις τῶν νέων καὶ δὲν εἶχε δικαίωμα εἰς τὰς τιμὰς, τὰς ὁποίας εἶχον οἱ ἄλλοι.

Οἱ Σπαρτιάται ἐδείκνυνον μέγαν σεβασμὸν εἰς τοὺς γέροντας. Ἐσηκώνοντο πρὸ αὐτῶν πανταχοῦ καὶ ἤκουον αὐτοὺς μετὰ σεβασμοῦ. Διὰ τὴν συνήθειαν δὲ ταύτην ὑπερηφανεύοντο.

Οἱ Σπαρτιάται δὲν ἔτρωγον εἰς τὴν οἰκίαν των μετὰ τῶν γυναικῶν των. Συνέτρωγον ὅλοι ὡς εἰς στρατόπεδον καθ' ὁμίλους ἐκ 15 ἀνδρῶν. Τὰ κοινὰ ταῦτα δεῖπνα ἐκαλοῦντο *συσσίτια*. Εἰς τὰ συσσίτια ἕκαστος παρῆγεν ἴσην μερίδα ἀλεύρου, τυροῦ, σύκων καὶ οἶνου. Τὸ φαγητὸν ἦτο πολὺ ἀπλοῦν. Ἡ κυρία τροφή ἦτο ὁ μέλας ζωμὸς ἐκ χοιρείου κρέατος μὲ ὄξος καὶ ἄλας. Ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰ συσσίτια ἦτο ὑποχρεωτικὴ καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς. Μόνοι δὲ οἱ Σπαρτιάται ἠδύναντο νὰ μετέχουν εἰς αὐτά, καὶ ὅταν τις ἀπέβαινε τόσον πτωχός, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ παρέχῃ τὰ διὰ τὰ συσσίτια ὠρισμένα, ἔχανε τὰ πολιτικά του δικαιώματα. Οἱ συσσιτοῦντες εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν συνεδέοντο διὰ φιλίας. Ἐὰν τις ἐξ αὐτῶν ἐξήρχετο εἰς κυνήγιον, ἀπέστελλεν εἰς τὸ συσσίτιον μέρος αὐτοῦ. Ἐὰν προσέφερε θυσίαν, ἀπέστελλε τεμάχια ἐκ τοῦ θύματος.

Οἱ Σπαρτιάται ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἠγάπων τοὺς μακροὺς λόγους, ἐθεώρουν τιμὴν των νὰ

ὁμιλοῦν ὀλίγον καὶ νὰ λέγουν πολλὰ πράγματα μὲ ὀλίγας λέξεις. Τοῦτο ἐκαλεῖτο Λακωνισμός.

Μὲ τοιαύτην ἀνατροφὴν καὶ μὲ τοιαῦτα ἤθη οἱ Σπαρτιάται κατέστησαν οἱ ὀψιματώτεροι καὶ οἱ γενναϊότεροι μαχηταὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ πολεμιστὴς Σπαρτιάτης ὤφειλε νὰ μάχεται εἰς τὴν θέσιν του καὶ νὰ προτιμῇ νὰ φονευθῇ μᾶλλον ἢ νὰ ὀπισθοχωρήσῃ. Ὁ φεύγων ἐκ τῆς μάχης ἢ ῥίπτων τὴν ἀσπίδα του ἐθεωρεῖτο αἰτιμος ἔσαει. Ἐὰν ἐπανήρχετο εἰς τὴν Σπάρτην, δὲν ἦτο πλέον δεκτὸς οὔτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν οὔτε εἰς τὰ συσσίτια. Εἰς τὰς ἐορτὰς καὶ τὰ γυμνάσια ἦτο εἰς τὴν τελευταίαν σειράν. Καθ' ὁδὸν ὤφειλε νὰ παραμερίξῃ καὶ πρὸ τῶν νεωτέρων. Οἱ ἄλλοι ἀπέφρευγον νὰ ὁμιλοῦν πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ κáθηνται πλησίον του. Συνήθως δὲ ὕβριζον καὶ ἐκτύπων αὐτόν, χωρὶς νὰ δύναται νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν δικαιοσύνην. Ἡ οἰκογένειά του συνεμερίζετο τὴν αἰτίαν του, αἱ δὲ θυγατέρες του δὲν εὕρισκον συζύγους. Οὗτοι ἦσαν οἱ λεγόμενοι τρέσαντες.

Αἱ κατακτήσεις τῆς Σπάρτης

Οἱ Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι Πρὸς Δ. τῆς ὁροσειρᾶς τοῦ Ταυγέτου ἐκτείνεται ἡ εὐφορος Μεσσηνία. Μικρὸς ποταμός, ὁ Πάμισος, διαρρέει αὐτήν, ἀπὸ δὲ τοῦ ὀροπεδίου τῆς Εἰρας, τὸ ὁποῖον προστατεύει τὴν χώραν ἀπὸ τῶν ψυχρῶν ἀνέμων τῆς Ἀρκαδίας, κατέρχονται ἀφθονα ὕδατα ποτίζοντα τὴν εὐκραεστάτην ταύτην οἰνοφόρον καὶ σιτοφόρον χώραν.

Οἱ κατακτηταὶ Δωριεῖς εἶχον καταλάβει τὴν πλουσίαν ταύτην χώραν δι' εἰρηνικῆς μετὰ τῶν κατοίκων συμβάσεως, ἴσως διότι ἦσαν ὀλιγάριθμοι. Διὰ τοῦτο οἱ παλαιοὶ κάτοικοι διεφύλαξαν τὰς κτήσεις των καὶ ἔλαβον τὰ αὐτὰ μὲ τοὺς κατακτητὰς πολιτικὰ δικαιώματα. Ἀλλ' ἀφ' ἐνὸς μὲν ἕνεκα τούτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἕνεκα τοῦ γλυκέος κλίματος καὶ τοῦ ἀπόνου βίου οἱ κατακτηταὶ ἀπέβαλον τὴν δωρικὴν τραχύτητα καὶ ταχέως συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς ἐγχωρίους.

Οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Μεσσήνιοι κατ' ἀρχὰς διῆγον ἐν εἰρήνῃ. Ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ 8ου αἰῶνος π. Χ. οἱ Σπαρτιᾶται συμπληρώσαντες τὴν κατάκτησιν τῆς Λακωνικῆς ἦλθον εἰς πόλεμον μετὰ τῶν γειτόνων των. Οἱ Μεσσήνιοι ἀντέστησαν πλέον τοῦ ἐνὸς αἰῶνος. Ἀλλ' ἐν τέλει μετὰ δύο μακροχρονίους πολέμους μεσσηνιακοὺς καλούμενους οἱ Σπαρτιᾶται ἀπέβησαν κύριοι ὅλης τῆς Μεσσηνίας. Ἐκ τῶν Μεσσηνίων ἄλλοι μὲν μέιναντες εἰς τὴν χώραν των ἠναγκάσθησαν νὰ γίνουν εἴλωτες, ἄλλοι δ' ἐγκατέλειψαν αὐτήν.

Οἱ πρὸς τοὺς Ἀρκάδας πόλεμοι. Εἰς τὰ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Πελοποννήσου δασώδη ὄρη κατέκουν οἱ Ἀρκάδες. Οὗτοι εἶχον ἥθη ἀπλᾶ, διέμενον εἰς κώμας ἄνευ τειχῶν, καὶ ἔζων πρὸ πάντων ἐκ τοῦ προϊόντος τῶν ποιμνίων των. Οἱ Ἀρκάδες ἦσαν πολεμισταὶ ὀνομαστοὶ διὰ τὸ θάρρος των, ἀλλὰ ἦσαν διηρημένοι εἰς μικροὺς λαοὺς ὑπὸ ἰδίους ἀρχηγοὺς καὶ δὲν ὑπεστήριζον ἀλλήλους.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐπετέθησαν πολλάκις κατὰ τῶν Ἀρκάδων, μάλιστα κατὰ τῶν κατοίκων τῆς Τεγέας, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑποτάξουν αὐτοὺς. Ὑπεχρέωσαν μόνον κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα τοὺς Τεγεάτας νὰ εἶναι διαρκᾶς σύμμαχοί των, ἀλλ' ἔδωκαν συγχρόνως εἰς αὐτοὺς τὸ προνόμιον νὰ τάσσωνται κατὰ τὰς μάχας χάριν τιμῆς πάντοτε εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρασ τοῦ στρατοῦ των.

Οἱ πρὸς τοὺς Ἀργεῖους πόλεμοι. Καὶ ἐναντίον τῶν Ἀργείων, οἱ ὅποιοι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχον ἀποβῆ ὁ ἰσχυρότερος λαὸς τῆς Πελοποννήσου, ἐπετέθησαν οἱ Σπαρτιᾶται. Μετὰ μακροὺς δὲ ἀγῶνας κατώρθωσαν περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰῶνος νὰ ἀφαιρέσουν ἀπ' αὐτῶν τὴν Θυρέαν.

Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης.

Οἱ Σπαρτιᾶται νικήσαντες τοὺς Μεσσηνίους, τοὺς Ἀρκάδας καὶ τοὺς Ἀργεῖους ἀπέβησαν κατὰ τὸν 6ον π. Χ. αἰῶνα ὁ ἰσχυρότερος λαὸς ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Κατεῖχον ὅλην τὴν Λακωνικὴν καὶ τὴν Μεσσηνίαν, ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς χερσονήσου, ἐξαίρεσει τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Ἀργείων, οἱ ὅποιοι εἶχον μένει

ἀνεξάρτητοι, κατέστησαν σύμμαχοί των ὑποχρεούμενοι νὰ ἀκολουθοῦν αὐτοὺς ἐν πολέμῳ.

Τὸ "Αργος.

Τὸ "Αργος κτισμένον εἰς τοὺς πρόποδας ἀκροπόλεως κειμένης εἰς τὸ μέσον τῆς Ἀργολικῆς πεδιάδος, εἶχεν ὑπάρξει ποτὲ μία τῶν πρώτων πόλεων τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὴν δωρικὴν κατάκτησιν φαίνεται ὅτι οἱ Δωριεῖς συνεβίβασθησαν πρὸς τοὺς ἐγγχωρίους καὶ ταχέως μετ' αὐτῶν συνεχωνεύθησαν. Οἱ Δωριεῖς βασιλεῖς τοῦ "Αργους, οἱ ὅποιοι ἐκαυχῶντο ὅτι κατήγοντο ἐκ τοῦ Ἡρακλέους, ἀπέβησαν κατὰ μικρὸν κύριοι ὅλης τῆς Ἀργολίδος. Αἱ ἄλλαι πρὸς τὰ βόρεια τῆς Πελοποννήσου δωρικαὶ πόλεις εἰσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν τοῦ "Αργους. Οὕτω κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα, πρὶν ἢ Σπάρτη φθάσῃ εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς δύναμιν, τὸ "Αργος εἶχεν ἀποβῆ ἡ ἰσχυροτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Σικυὼν, ἡ Φλιοῦς, αἱ Κλεωναὶ καὶ ἡ Αἴγινα ἦσαν συμμαχίδες αὐτοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (770 π. Χ.) ἐβασίλευεν εἰς τὸ "Αργος ὁ Φεῖδων ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἡρακλειδῶν. Οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς τοῦ "Αργους εἶχον δύναμιν περιορισμένην. Ὁφείλον νὰ συμβουλευόνται τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν πλουσίων οἰκογενειῶν. Ὁ Φεῖδων ὅμως γενόμενος βασιλεὺς συνεκέντρωσεν εἰς ἑαυτὸν πᾶσαν ἐξουσίαν, ἐγένε δηλ., ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, τύραννος. Οὗτος ἠνάγκασε τοὺς γείτονας λαοὺς νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν συμμαχίαν τοῦ "Αργους καὶ ἐπεξέτεινε τὴν ἐπιρροήν του μέχρι τῆς Ἡλίδος.

Ὁ Φεῖδων προσέτι ἐκανόνισε τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ συμφώνως πρὸς τὸ βαβυλωνιακὸν σύστημα καὶ πρῶτος εἰσῆγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν χρῆσιν ἀργυρῶν νομισμάτων ἰδρύσας νομισματοκοπεῖον εἰς τὴν Αἴγινα, ἡ ὁποία τότε ὑπῆγετο εἰς τὸ "Αργος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φεῖδωνος ἡ βασιλεία διετηρήθη μὲν μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν περσικῶν πολέμων, ἀλλὰ μόνον κατ' ὄνομα, διότι ἡ πραγματικὴ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὸν δῆμον.

Μὲ τὸν περιορισμὸν ὁμως τῆς βασιλείας ἡ δύναμις τοῦ Ἀργουὺς κατέπεσεν. Ἡ Σικυών, ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Αἰγίνα ἐγίναν αὐτόνομοι. Εἰς δὲ τοὺς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ἀγῶνας ἀπώλεσαν οἱ Ἀργεῖοι, ὥς εἶδομεν, καὶ τὴν Θυρέαν.

Ἡ Κόρινθος.

Παρὰ τὸν Ἰσθμόν, ὁ ὁποῖος συνδέει τὴν Πελοπόννησον πρὸς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ὀρθοῦται πελώριος βράχος. Εἰς τὴν βάσιν αὐτοῦ ἦτο κτισμένη ἡ Κόρινθος, μία ἐκ τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ πόλις αὕτη εὕρισκετο μεταξὺ δύο θαλασσῶν, τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τὸ ὁποῖον ὠδήγει εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ὁ ὁποῖος ὠδήγει εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν.

Ἡ πόλις δὲν ἐξετείνεται μέχρι τῆς θαλάσσης, ἀλλ' εἶχε δύο λιμένας, ἓνα εἰς ἐκάστην τῶν δύο θαλασσῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν λιμένων εἰς τὸ στενότερον μέρος τοῦ Ἰσθμοῦ εἶχε στρωθῇ ὁδός, ὁ ὀνομαστὸς δίοικος, διὰ τῆς ὁποίας ἔσυρον τὰ πλοῖα ἐκ τῆς μιᾶς θαλάσσης εἰς τὴν ἄλλην. Ἀπεύφευγον οὕτω νὰ κάμνουν τὸν περὶ πλουν τῆς Πελοποννήσου, κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ πλοῖα ἐκινδύνευον νὰ θραυσθοῦν ἐπὶ τῆς βραχώδους Μαλέας.

Ἐνεκα τῆς θέσεως αὐτῆς ἡ Κόρινθος ἀπέβη ἐνωρίς πόλις μεγάλη καὶ πλουσία. Διεξῆγε μέγα ἐμπόριον μετὰ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Λύσεως. Τὰ δὲ προϊόντα τῆς βιομηχανίας αὐτῆς, ἰδίως τὰ ἀγγεῖα, ἐπωλοῦντο μακρὰν μέχρι τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Κόρινθος ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τινος δωρικῆς οἰκογενείας πολυαριθμοῦ καὶ πλουσίας, τῆς τῶν Βακχιαδῶν, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζοντο ὅτι κατήγοντο ἀπὸ τοῦ Ἡρακλέους. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, συμβούλιον δὲ ἐκ μελῶν τῆς οἰκογενείας ἀπεφάσιζε περὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων. Κατὰ τὸν 7ον ὁμως αἰῶνα οἱ Βακχιάδαι ἐφρονεῦθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ οἱ Κορίνθιοι ἐπὶ 50 ἔτη καὶ πλέον ὑπέκυψαν εἰς τυράννους. Ὁ πρῶτος τύραννος τῆς Κορίνθου ὑπῆρξεν ὁ Κῦψελος ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Βακχιαδῶν.

Οὗτος ἐπὶ 30 ἔτη ἐτυράννησε τῆς Κορίνθου καὶ συνήθροισεν ἄπειρα πλούτη, τρεῖς δὲ υἱοὶ τοῦ Ἰδρυσαν ἀποικίας ἐπὶ τῶν ἀδριατικῶν παραλίων.

Ὁ υἱὸς τοῦ Κυψέλου Περίανδρος ἐκυβέρνησε τὴν Κόρινθον μετ' αὐτόν. Οὗτος ὑπῆρξεν ὁ ἰσχυρότερος μονάρχης τῶν χρόνων του. Ἰδρυσεν ἀποικίαν τὴν Ποτίδαιαν ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου καὶ συνῆψεν ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔδωκεν εἰς τὸν ἀνεψιόν του τὸ αἰγυπριακὸν ὄνομα Ψαμμίτιχος. Προσέτι δὲ ἠνάγκασε τοὺς Κερκυραίους, οἱ ὅποιοι τότε εἶχον ἰσχυρὸν στόλον, νὰ ὑποταχθοῦν εἰς αὐτόν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περίανδρου διεδέχθη αὐτόν ὁ ἀνεψιὸς του Ψαμμίτιχος. Ἄλλ' ὁ λαὸς τῆς Κορίνθου ἐξηγέρθη, ἐφόνευσεν τὸν Ψαμμίτιχον, κατέστρεψε τὰ ἀνάκτορα τῶν τυράννων καὶ ἐδήμευσεν τὴν περιουσίαν των. Ἐκτοτε τὴν ἀρχὴν ἀνέλαβον οἱ εὐπορώτεροι τῶν πολιτῶν, οἱ ὅποιοι ὑπήγαγον τὴν πόλιν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης.

Ἡ Σικυών.

Εἰς τὰ βόρεια τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ ὄροπεδίου εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀπόστασιν ἦτο κτισμένη ἡ Σικυών. Ἡ χώρα παρῆγε σίτον, ἔλαιον, καρποὺς καὶ ὄσπρια, τὰ ὁποῖα ἐπωλοῦντο εἰς τὴν Κόρινθον. Κατεσκευάζοντο ὡσαύτως ἐνταῦθα πολύτιμα ἐκ χαλκοῦ ἀγγεῖα, ὥς καὶ ἐκ χόματος. Οὕτω ἡ πόλις ἦτο ἀρκετὰ πλουσία.

Τὴν κυβέρνησιν τῆς πόλεως εἶχον αἱ δωρικαὶ οἰκογένειαι. Οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων κατοίκων, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ, εὕρισκοντο εἰς κατωτέραν θέσιν. Ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ 7ου π. Χ. αἰῶνος ὁ λαὸς ἐστασίασεν ἐναντίον τῶν Δωριέων. Τότε ὁ Ὀρθαγόρας ἐκμεταλλευθεὶς τὴν ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ ἔγινε τύραννος τῆς πόλεως. Ὁ Ὀρθαγόρας καὶ οἱ ἀπόγονοί του ἥρξαν ἐπὶ 100 ἔτη. Τελευταῖος τύραννος ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ὀρθαγόρα ὑπῆρξεν ὁ Κλεισθένης, ὁ ὁποῖος τὴν θυγατέρα του Ἀγαρίστην, περίφημον διὰ τὸ κάλλος της,

ἐνύμφευσε μετὰ τοῦ Ἀθηναίου Μεγακλέους τοῦ Ἀλκμεωνίδου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλεισθένους ἡ τυραννὶς εἰς τὴν Σικυῶνα κατελύθη καὶ ἔγινε δημοκρατία, ἀλλὰ καὶ αὕτη μετ' ὀλίγον τῇ ἐπεμβάσει τῆς Σπάρτης κατελύθη καὶ ἀντικατεστάθη διὰ τῆς ὀλιγαρχίας.*

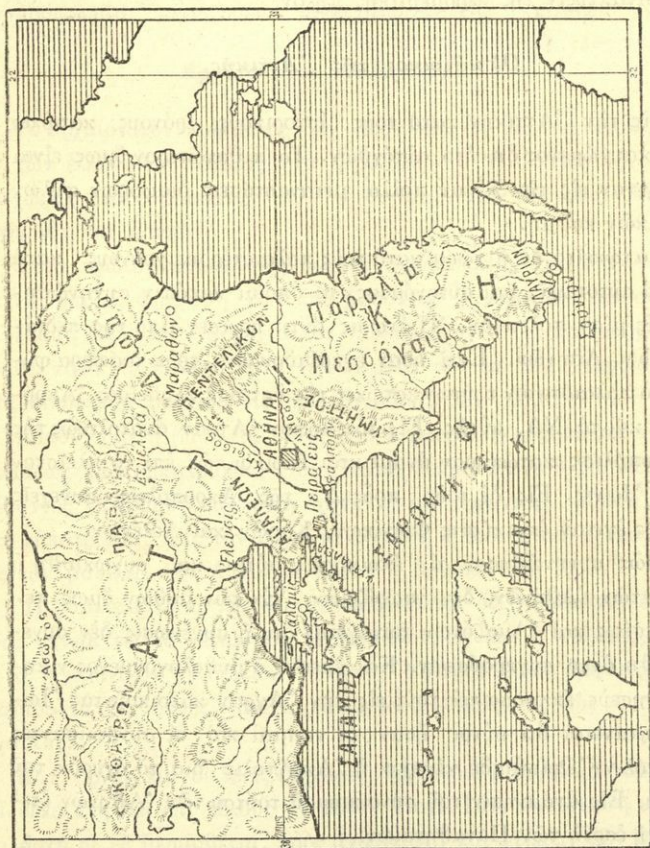
2. Αἰ Ἀθῆναι.

Ἡ Ἀττική.

Ἡ Ἀττικὴ ἀποτελεῖ βραχὴν τριγωνικὴν χερσόνησον εἰς τὰ ΝΔ. τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας βάσις μὲν εἶναι τὰ ὄρη Πάρνης καὶ Κιθαιρῶν, τὰ χωρίζοντα αὐτὴν ἀπὸ τῆς Βοιωτίας, κορυφὴ δὲ τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον. Τὴν δυτικομεσημβρινὴν πλευρὰν αὐτῆς βρέχουν τὰ ὕδατα τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, τὴν δὲ ἀνατολικὴν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου διαιρεῖται διὰ τῶν διατεμνόντων αὐτὴν ὁρέων εἰς 4 τμήματα. Ὁ Βριλησσὸς (Πεντελικὸν) ἐκφυόμενος ἐκ τοῦ μέσου τῆς Πάρνηθος καὶ φερόμενος πρὸς τὴν ἀνατολικὴν τοῦ τριγώνου πλευρὰν σχηματίζει τὸ βορειότερον μέρος αὐτῆς τὸ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καλούμενον Διακρία. Ἐπειτα ἐκ μὲν τοῦ Βριλησσοῦ ἐκφύεται ὁ Ὑμηττός, ἐκ δὲ τῆς Πάρνηθος τὸ Αἰγάλεω, ἀμφοτέρω δὲ κατέρχονται σχεδὸν παραλλήλως πρὸς τὴν δυτικομεσημβρινὴν τῆς χερσονήσου πλευρὰν. Μεταξὺ τοῦ Αἰγάλεω καὶ τοῦ Ὑμηττοῦ ἀπλοῦται ἐν σχήματι τραπεζίου ἡ πεδιάς τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸς Α. τοῦ Ὑμηττοῦ σχηματίζεται ἄλλο τμήμα τῆς χώρας, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν πρὸς τὴν θάλασσαν μέρος ἐλέγετο Παραλία, τὸ δὲ μεσογειότερον, ὡς καὶ σήμερον, Μεσόγαια. Τέλος πρὸς Δ. τοῦ Αἰγάλεω κεῖται τὸ πεδῖον τῆς Ἐλεισίνοιο.

Ἡ Ἀττικὴ εἶναι χώρα μικρά, ἀγόνος καὶ ἀννδρος. Οἱ περιώνυμοι ποταμοὶ αὐτῆς Κηφισὸς καὶ Ἴλιστος εἶναι χεῖμαρροι τὸ θέρος παντελῶς ἐκλείποντες. Ἀλλ' ἔνεκα τῆς πραότητος τοῦ κλίματος καὶ τῆς ἐπιμελοῦς καλλιέργειας τῆς γῆς τὰ προϊόντα αὐτῆς ἦσαν ἀξιολογώτατα. Ὅθεν παρῆγε δημητριακοὺς καρποὺς ἀνεπαρκεῖς μὲν πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων, ἀλλ' ἐξαιρέτους, καὶ ἡδονικὰ εἰς αὐτὴν ἡ καλλιέργεια τῆς ἐλαίας, τῆς συκῆς καὶ τῆς ἀμπέλου.

Ἡ θέσις ὁμῶς αὐτῆς ἦτο ἐξόχως κατάλληλος διὰ τὴν μετὰ τῆς θαλάσσης συγκοινωνίαν. Αἱ ἄκται αὐτῆς εἶναι ὅλαι εὐλίμενοι καὶ αἱ πεδιάδες ἀνοίγονται ὅλαι πρὸς τὴν θάλασσαν. Τὰ

Εἰκ. 31. Ἡ Ἀττικὴ.

ἀργυρεῖα δὲ τοῦ Λαυρείου πορέσχον εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς τὰ πρῶτα μέσα πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ναυτικῆς αὐτῶν δυνάμεως καὶ τὰ δάση τοῦ Κιθαιρῶνος καὶ τῆς Πάρηθος τὴν πρὸς ναυπηγίαν ξυλείαν.

Ὁ Βριλησσὸς τέλος παρεῖχεν ἀνεξάντλητον πλοῦτον μαρμάρων, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἡ μεγάλη τῆς τέχνης ἀκμὴ εἰς τὰς Ἀθήνας θὰ ἦτο ἀδύνατος, αἱ δὲ πεδιάδες τῆς Ἀττικῆς τὸν ἄριστον πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς κεραμευτικῆς πηλόν.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς.

Εἰς τὴν Ἀττικὴν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους κατῴκει λαὸς καυχώμενος ὅτι ἦτο αὐτόχθων. Τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι ἐγίναν εἰς τὴν χώραν πολλαὶ μεταναστάσεις διαφόρων φύλων ἑλληνικῶν καὶ μὴ.

Κατῴκειτο δὲ ἡ χώρα κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους κατὰ κόμας αὐτοτελεῖς καὶ αὐτονόμους, αἱ ὁποῖαι κατόπιν συνηνώθησαν εἰς μίαν πολιτείαν. Ἡ ἔνωσις αὕτη ἤρχισεν ἀπὸ τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηναίων. Ἐκεῖ ἦσαν ἐγκαθιδρυμένα τρία διάφορα φύλα. Τὸ παλαιότατον τούτων κατῴκει τὴν ὕστερον κληθεῖσαν Ἀκρόπολιν καὶ τὰ ΝΑ. αὐτῆς. Εἰς τὸν λόφον Ἀγραν ἀνατολικῶς τῆς Ἀκροπόλεως κατῴκησαν ἀνάμεικτοι ἔποικοι, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως Ἴωνες. Εἰς δὲ τοὺς πρὸς Δ. τῆς Ἀκροπόλεως συνεχεῖς λόφους ἐγίναν ἐποικίσεις Φοινίκων, Καρῶν καὶ Λελέγων.

Πῶς συνηνώθησαν αἱ ἐποικίσεις αὗται καὶ συμφκίσθη ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων, δὲν γνωρίζομεν. Ἐκ τῶν μύθων ὅμως περὶ Θησεῶς καὶ Ἀμαζόνων συνάγεται ὅτι ἡ συνένωσις δὲν συνετελέσθη ἄνευ συγκρούσεων. Καὶ ἐπειδὴ ὁ μυθολογούμενος νικητὴς Θησεὺς ἐκπροσωπεῖ τοὺς εἰς τὴν Ἀγραν κατοικοῦντας Ἴωνας, φαίνεται ὅτι οὗτοι ἦσαν οἱ νικηταὶ καὶ οἱ συνοικίσαντες τὴν πόλιν. Ὡρίσθη δὲ κέντρον ἡ Ἀκρόπολις διὰ τὸ ὄχυρόν τοῦ τόπου. Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ συνοικισμοῦ τούτου τῶν Ἀθηναίων ἐτελεῖτο ἡ ἐορτὴ τῶν Παναθηναίων.

Ἀφ' οὗ οἱ Ἴωνες ἤνωσαν πρῶτον τοὺς κατοίκους τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηναίων, ἠνάγκασαν ἔπειτα τῇ βοηθείᾳ τούτων καὶ τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς Ἀττικῆς, νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτο ἐπετεύχθη διὰ τῆς καταλύσεως τῶν ἀρχῶν τῶν διαφόρων πόλεων καὶ τῆς καθιδρύσεως κοινῶν ἀρχῶν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁπότε ἠναγκάσθησαν καὶ οἱ πρόκριτοι αὐτῶν νὰ μετοικήσουν.

ἐκεῖ. Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ συνοικισμοῦ τούτου ἦγον οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἑορτὴν Συνοικία ἢ Μετοίκια. Τότε δὲ ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἰώνων κατενεμήθησαν εἰς τέσσαρας φυλάς, σχετιζομένας πρὸς τμήματα τῆς Ἀττικῆς.

Ἀρχαιότατον πολίτευμα.

Τὸ ἀρχαιότατον πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν, ὡς καὶ ὅλων καθόλου τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ἦτο ἡ βασιλεία. Ἀνώτατος ἄρχων τῆς χώρας ἦτο ὁ βασιλεὺς. Ἄλλ' ἡ δύναμις τῶν βασιλέων δὲν διτηρήθη ἐπὶ μακρόν.

Κατὰ πρῶτον περιωρίσθη διὰ τῆς ιδρύσεως τῆς πολεμαρχίας, διὰ τῆς ὁποίας ἀφηρέθη ἀπὸ τοῦ βασιλέως ἡ πολεμικὴ ἐξουσία καὶ ἐδόθη εἰς νέον ἄρχοντα τὸν πολέμαρχον. Ἡ πολεμαρχία ιδρύθη κατὰ τὴν ἑνωσιν τῶν Ἰώνων μετὰ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως οἰκούντων δοθεῖσα εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῶν νικητῶν Ἰώνων.

Βραδύτερον ἡ βασιλεία ἔτι μᾶλλον περιωρίσθη αὐξηθείσης τῆς δυνάμεως τῶν εὐπατριδῶν. Οὗτοι κατώρθωσαν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μέδοντος νὰ ιδρυθῇ καὶ τρίτη ἀρχή, ἡ τοῦ ἄρχοντος, αἰρετὴ ἐκ τῶν εὐπατριδῶν. Εἰς τὸν ἄρχοντα ἀνετέθη ἡ διοικητικὴ ἐξουσία. Εἰς τὸν βασιλέα ἤδη ἀπέμεινε μόνον ἡ θρησκευτικὴ ἐξουσία.

Ἡ βασιλεία οὕτω περιορισθεῖσα φαίνεται ὅτι παρέμεινεν ἐπὶ τινὰς γενεὰς εἰς τὸ γένος τῶν Μεδοντιδῶν, ὡς καὶ ἡ πολεμαρχία εἰς τὸ ἡγεμονικὸν γένος τῶν Ἰώνων. Ὑστερον ὅμως ἀμφότεραι μετεδίδοντο εἰς ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς εὐπατρίδας, ὡς ἡ τοῦ ἄρχοντος.

Κατ' ἀρχὰς καὶ οἱ τρεῖς ἄρχοντες ἤρχον διὰ βίου, μετὰ ταῦτα ἐπὶ δέκα ἔτη καὶ ἐπὶ τέλους ἓν μόνον ἔτος. Τότε κατεστάθη καὶ νέα ἀρχή, οἱ ἔξ θεσμοθέται, πρὸς ἀναγραφὴν καὶ φύλαξιν τῶν θεσμῶν (ἐθίμων), ἵνα χρησιμεύουν κατὰ τὰς δίκας. Ἐδίκαζον δὲ οἱ ἑννέα ἄρχοντες ὅλας τὰς δίκας τελεσιδικῶς, πλην τῶν φονικῶν.

Τοὺς ἄρχοντας ὅλους ἐξέλεγεν ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Αὕτη ἀποτελεῖτο ἐκ τῶν ἀρχόντων, τῶν ὁποίων ἔληξεν ἡ ἀρχή. Ἦρχον δὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην διὰ βίου. Ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐφρόντιζε περὶ τῆς διατηρήσεως τοῦ πολιτεύματος, ἀπε-

φάσιζε περὶ ὅλων τῶν σπουδαίων ὑποθέσεων τῆς Πολιτείας, εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῆς διοικήσεως, ἐδίκασε τὰς φονικὰς δίκας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ βασιλέως καὶ καθόλου εἶχε τὴν ἀνωτάτην δικαστικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐδικαιοῦτο νὰ τιμωρῇ πάντα ὅπως δέποτε ἀκοσμοῦντα.

Ἡ ἀρχὴ τῶν εὐπατριδῶν.

Τὸ οὕτω διαμορφωθὲν πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ἀριστοκρατικόν, διότι εἰς χεῖρας τῶν εὐπατριδῶν συνεκεντρώθη ἡ ὅλη διοικήσις τῆς πόλεως.

Τὸ ἄλλο πλῆθος ἀπετελεῖτο μέρος μὲν ἐκ τῶν ἀγροτῶν τῶν καλλιεργούντων τὴν γῆν, μέρος δὲ ἐκ τῶν ναυτικῶν, τῶν ἐμπορῶν, τῶν βιομηχάνων καὶ τῶν χειρονάκτων. Καὶ οἱ μὲν βιομήχανοι, οἱ ἔμποροι καὶ οἱ ναυτικοὶ ἔνεκα τῆς ὁσημέραι ἀκμαΐου-σης βιομηχανίας, ἐμπορίου καὶ ναυτιλίας ἤρχισαν νὰ προοδεύουν οἰκονομικῶς. Τοῦναντιον ὅμως ἡ θέσις τῶν γεωργῶν ἦτο κακὴ.

Οὗτοι διηροῦντο εἰς δύο τάξεις, τοὺς ἔχοντας γῆν ἀγρότας καλουμένους ζευγίτας, καὶ τοὺς ἐργαζομένους τοὺς ἀγροὺς τῶν πλουσίων, οἱ ὅποιοι ἐκαλοῦντο πελάται καὶ ἐκτῆμοροι, διότι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἀποδίδουν εἰς τοὺς κυρίους τῶν ὑπ' αὐτῶν καλλιεργουμένων ἀγρῶν τὰ 5)6 τῶν προϊόντων. Ἡ θέσις τῶν ἐκτῆμόρων ἦτο οἰκτρά, διότι διὰ τοῦ 1)6 τῶν προϊόντων τοῦ καλλιεργουμένου ἀγροῦ δὲν ἠδύναντο βεβαίως νὰ θρέψουν τὴν οἰκογένειάν των, ἂν δὲ δὲν ἐλάμβανεν ὁ κύριος τῆς γῆς τὸ συμφωνημένον μίσθωμα, ἠδύνατο νὰ πωλήσῃ ὡς δούλους καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ τῶν ζευγιτῶν ἡ θέσις δὲν ἦτο καλυτέρα ἔνεκα τῶν κρατούντων περὶ δανείων νόμων. Τὰ δάνεια ἐδίδοντο ἐπὶ ἐνεχύρῳ τοῦ σώματος, ὃ δὲ χρεώστης, ἂν δὲν ἐπλήρωνε τὸ χρέος του, ἐγίνετο δοῦλος τοῦ δανειστοῦ.

Ἐνεκα τούτων οἱ γεωργοὶ ἐδυσφόρουν κατὰ τῶν εὐπατριδῶν. Τὴν δυσαρέσκειαν δὲ ταύτην ἐπέτεινε καὶ ἡ παντελὴς στέρησις πολιτικῶν δικαιωμάτων τοῦ πλῆθους καὶ ἡ ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης κατὰ παλαιὰ ἄγραφα ἔθιμα, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ὁ λαὸς ὑπέκειτο εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν αὐτῶν. Ἀλλὰ διὰ

τὴν στέρησιν ταύτην τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐδυσφόρουν περισσότερο οἱ ἔμποροι, οἱ ναυτικοὶ καὶ οἱ βιομήχανοι. Οὗτοι ἡσθάνοντο αὐτὴν περισσότερο, διότι ἤνθουν οἰκονομικῶς, καὶ δὲν ἐβλεπον τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ στεροῦνται πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ὅλος ὁ λαὸς λοιπὸν ἦτο δυσαρεστημένος κατὰ τῶν εὐπατριδῶν.

Τῆς δυσαρεσκείας ταύτης ἐνόμισεν ὅτι ἡδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ ὁ Κύλων, πλούσιος εὐπατρίδης. ἵνα γίνῃ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸς τοῦτο δὲ τὸ 636 κατέλαβε μετὰ τῶν ὁπαδῶν του τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλ' ὁ ἄρχων Μεγακλῆς ἐπολιορκήσεν αὐτόν, ὁ λαὸς δὲν ἐξηγέρθη καὶ ἡ ἀπόπειρα ἀπέτυχε. Καὶ ὁ μὲν Κύλων ἐδραπέτευσεν, ἀλλ' οἱ ὁπαδοὶ του καίπερ συνθηκολογήσαντες μετὰ τῶν πολιορκητῶν ἀπεσφάγησαν οἱ πλεῖστοι. Τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον Κυλώνειον ἄγος. Ἔνεκα τοῦ ἄγους τούτου ἐπῆλθε λοιμὸς εἰς τὴν πόλιν. Πρὸς ἀποτροπὴν τούτου οἱ μὲν Ἀλκιμεωνίδαι ἐξωρίσθησαν, σοφὸς τις δὲ καὶ ἅγιος ἀνὴρ ἐκ Κρήτης, ὁ Ἐπιμενίδης, προσκληθεὶς ἐκαθάρισε τὴν πόλιν.

Ἡ νομοθεσία τοῦ Δράκοντος.

Καὶ μετὰ τὴν ἀπόπειραν τοῦ Κύλωνος ἡ κατάστασις τοῦ λαοῦ ἐξηκολούθει ἡ αὐτή, καὶ ἔνεκα τούτου ὁ δῆμος ἐτασίαζε κατὰ τῶν εὐπατριδῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ ἐφθασεν εἰς ἐπικίνδυνον σημεῖον, ἠναγκάσθησαν οἱ εὐπατρίδαι νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ ἀναθέσουν τὸ 621 εἰς τὸν εὐπατρίδην Δράκοντα νὰ συντάξῃ νέους νόμους.

Διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Δράκων, ἐδόθησαν πολιτικὰ δικαιώματα εἰς ὅλους, ὅσοι ἡδύναντο νὰ στρατεύωνται ὥς ὀπλίται, ἤτοι εἰς ὅλους τοὺς εὐπόρους. Ἀλλ' οἱ ἐννέα ἄρχοντες, οἱ ταμίαι, οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἱππάρχοι μόνον ἐκ τῶν εὐπατριδῶν ἡδύναντο νὰ ἐκλέγωνται.

Ὁ Δράκων προσέτι περιώρισε τὴν μεγίστην εἰς τὴν πολιτείαν δύναμιν τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἰδρυσε δηλ. τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη τὸ μέχρι τοῦδε δικαίωμα τοῦ Ἀρείου Πάγου νὰ ἀποφασίσῃ περὶ ὅλων τῶν σπουδαίων ὑποθέ-

σεων τῆς πολιτείας. Ἰδρυσεν ὡσαύτως βουλὴν ἐκ 401 διὰ κλήρου ἐκλεγομένων βουλευτῶν, ἡ ὁποία ἔργον εἶχε νὰ προβουλευέται περὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν συζητουμένων εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Καὶ τῆς ἐκκλησίας δὲ καὶ τῆς βουλῆς ἠδύναντο νὰ μετέχουν ὅλοι οἱ ἔχοντες ἡλικίαν ἄνω τῶν 30 ἐτῶν ζευγῖται. Τέλος ἰδρυσεν τὸ δικαστήριον τῶν ἐφετῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδόθη τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ τὰς φονικὰς δίκας, τὰς δικαζομένας μέγχι τοῦδε ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἦσαν δὲ οἱ ἐφέται οὗτοι 51 καὶ ἐξελέγοντο ἐκ τῶν εὐπατριδῶν, τῶν ἐχόντων ἡλικίαν μεγαλύτεραν τῶν 50 ἐτῶν.

Πλὴν τῆς μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος ἀποδίδεται εἰς τὸν Δράκοντα καὶ ἡ συγγραφὴ νόμων περιλαμβανόντων τὰ ἕως τότε κρατοῦντα εἰς τὴν Αἰτικὴν ἄγραφα νόμιμα. Ἀλλὰ τότε μάλιστα ἐφάνη, πόσον ταῦτα ἦσαν αὐστηρά. Διὰ τοῦτο ἐλέγετο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ὅτι οἱ νόμοι τοῦ Δράκοντος ἐγράφησαν δι' αἵματος καὶ ὄχι διὰ μελάνης. Τὸ λεγόμενον ὅμως ὅτι ὅλα τὰ ἐγκλήματα ἐτιμωροῦντο διὰ θανάτου δὲν εἶναι ἀληθές.

Ἡ νομοθεσία τοῦ Σόλωνος.

Τὸ νέον πολίτευμα τοῦ Δράκοντος δὲν ἔπαυσε τὰ ὑπάρχοντα δεινά, μᾶλλον δ' ἐστερέωσεν αὐτὰ διὰ τῆς εἰς τὴν νομοθεσίαν παραδοχῆς τῶν περὶ χρεῶν νομίμων. Τὰ χρῆ τῶν ἀγροτῶν ἠῦξαν ἀκαταπαύστως, οἱ δὲ ἀδυνατοῦντες νὰ πληρώσουν αὐτὰ περιήρχοντο εἰς δουλείαν. Διὰ τοῦτο αἱ στάσεις τοῦ πλήθους δὲν κατέπαυσαν, ἡ δὲ πόλις ἔνεκα τούτων περιῆλθεν εἰς δεινὸν κίνδυνον.

Ἀπὸ τούτου ἔσωσεν αὐτὴν τότε ὁ Σόλων, εἰς τὸν ὁποῖον κατόπιν συμφωνίας τῶν στασιαζουσῶν μερίδων ἀνετέθη τὸ 594 π. Χ. νὰ συνδιαλλάξῃ αὐτὰς διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος.

Ὅντως ὁ Σόλων ἦτο διὰ τὴν περίστασιν αὐτὴν ὁ πρέπων διαλλάκτης. Ἐλκων τὸ γένος ἐξ εὐπατριδῶν, ἀλλὰ διὰ τὸ μέτριον τῆς περιουσίας ἀνήκων μᾶλλον εἰς τὴν μέσην τάξιν, ἦτο ἀρεστὸς εἰς ἀμφοτέρας τὰς μερίδας. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πεποιθήσιν εἰς αὐτόν, διότι ταξιδεύσας εἰς πολλὰ μέρη εἶχε

γνωρίσει τὰ ἥθη καὶ τοὺς νόμους πολλῶν λαῶν καὶ ἐθεωρεῖτο εἰς ἕκ τῶν ἐπὶ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐκτὸς τούτου εἶχε προσφέρει μέχρι τοῦδε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα του, διότι ἐγένινεν αἷτιος νὰ ἀνακτήσουν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν Σαλαμίνα, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀφαιρέσει ἀπ' αὐτῶν οἱ Μεγαρεῖς.

Σεισάχθεια. Ὁ Σόλων ἀναλαβὼν τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ πολιτεύματος ἀπεφάσισε πρῶτον νὰ ἀποτρέψῃ τὰ ὑπάρχοντα κακά. Τοῦτο ἐπέτυχε διὰ τῆς λεγομένης σεισαχθείας, ἥτοι ἀποσείσεως τοῦ βάρους. Διὰ ταύτης ὅλα τὰ χρέη ἀπεκόπησαν, οἱ δουλεύοντες διὰ χρέη ἀπηλευθερώθησαν, ἀπηγορεύθη εἰς τὸ ἐξῆς ὁ δανεισμός ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν σωμάτων καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς διατηρήσεως τῶν μικρῶν ιδιοκτησιῶν ὠρίσθη ἀνώτατον ὄριον κτηματικῆς περιουσίας.

Διαιρέσεις τῶν πολιτῶν. Μέχρι τοῦδε ἡ διαίρεσις τῶν πολιτῶν εἰς τάξεις ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς καταγωγῆς. Ἀλλ' οὕτω τὸ στάδιον τῆς προαγωγῆς ἔμενε κλεισμένον εἰς τοὺς ἕκ τοῦ δήμου ἀποκτῶντας περιουσίαν. Τοῦτο ἐθεράπευσεν ὁ Σόλων μετατρέψας τὸ πολίτευμα εἰς τιμοκρατικόν.

Ὅθεν διήρσε τοὺς πολίτας εἰς 4 τάξεις ἀναλόγως τῆς κτηματικῆς περιουσίας αὐτῶν, ἥτοι εἰς πεντακοσιομέδιμους, ἱππεῖς, ζευγίτας καὶ θήτας, παραλαβὼν τὰ ὀνόματα ἕκ τῶν καὶ πρότερον ὑπαρχουσῶν τεσσάρων τάξεων. Καθώρισε δὲ τὸ κατώτερον ὄριον τῆς κτηματικῆς περιουσίας, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τις, ἵνα ἀνήκῃ εἰς μίαν τάξιν. Οὕτω οἱ πεντακοσιομέδιμοι ἔπρεπε τοῦ λοιποῦ ἐξ ιδιοκτήτου γῆς νὰ συγκομίζουσιν ξηρῶν καὶ ὑγρῶν προϊόντων ὁμοῦ πεντακόσια μέτρα, ἥτοι πεντακοσίους μεδίμνους κριθῆς ἢ 500 μετρητὰς ἐλαίου ἢ οἴνου (ὁ ἀττικὸς μέδιμνος εἶχε 51,84 λίτρας, ὁ δὲ μετρητὴς 38,88). Οἱ ἱππεῖς ἔπρεπε νὰ συγκομίζουσιν 300, καὶ οἱ ζευγίται 200 μέτρα. Εἰς τοὺς θήτας ἐτάσσοντο ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων τὸ ἕκ τῆς ιδιοκτήτου γῆς ἐτήσιον εἰσόδημα δὲν ἔφθανε τὰ 200 μέτρα.

Πολιτικά δίκαια. Ἀναλόγως πρὸς τὴν τάξιν ἐκάστου καθώρισεν ὁ Σόλων καὶ τὰ φορολογικὰ βάρη καὶ τὰ πολιτικά δίκαια. Οὕτω αἱ τρεῖς ἀνώτεραι τάξεις ἔφερον ὅλα τὰ βάρη τῆς πολι-

τείας καὶ ὑπερχροῦντο εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν στρατευόμενοι ἐξ ἰδίων ὥς ὀπλίται, οἱ δὲ τῶν πρώτων τάξεων καὶ ὥς ἱππεῖς. Ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν ἐξελέγοντο οἱ ἄρχοντες, οἱ μὲν ἐννέα ἄρχοντες ἐκ μόνων τῶν πεντακοσιομεδίμων, οἱ δὲ λοιποὶ καὶ ἐκ τῶν τριῶν. Οἱ θῆτες ἐστρατεύοντο ὥς ψилоὶ καὶ μετεῖχον μόνον ἐκκλησίας καὶ δικαστηρίων.

Κατέστησε δὲ ὅλας τὰς ἀρχὰς κληρωτὰς ἐκ προκρίτων, ἥτοι ἐκάστη φυλὴ ἐξέλεγεν ὠρισμένον ἀριθμὸν ὑποψηφίων καὶ ἐκ τούτων ἐκληροῦντο οἱ ἄρχοντες.

Βουλὴ. Κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος αὕτη ἀπετελεῖτο ἐκ 400 μελῶν, 100 ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ἐκλεγομένων κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅπως καὶ οἱ ἄρχοντες. Ἦτο δ' ἡ βουλὴ ἀρχὴ προβουλευτικὴ ἐκδίδουσα προβούλευμα περὶ παντὸς ζητήματος, τὸ ὁποῖον ἐμέλλε νὰ συζητηθῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Ἐκκλησία. Ταύτης κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος, μετεῖχον ὅλοι οἱ πολῖται καὶ τῶν 4 τάξεων οἱ ὑπερβάντες τὸ 20ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των.

Ἡ ἐκκλησία κατέστη ἡ κυρίαρχος τῆς πολιτείας. Αὕτη ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας καὶ ἐζήτει παρ' αὐτῶν εὐθύνας μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀρχῆς των, ἐψηφίζε τοὺς νόμους καὶ τοὺς φόρους, καὶ τέλος ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου, εἰρήνης καὶ τῶν μεγίστων τῆς πολιτείας.

Συνήρχετο δὲ τρεῖς τοῦλάχιστον τοῦ μηνὸς ἐν ὑπαίθρῳ μέχρη τοῦ 5ου αἰῶνος ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ δὲ τοῦ 3ου αἰῶνος εἰς τὴν Πνύκα. Ἦδύνατο δὲ εἰς αὐτὴν πᾶς πολίτης νὰ λάβῃ τὸν λόγον προηγουμένων τῶν μεγαλυτέρων κατὰ τὴν ἡλικίαν.

Βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Εἰς ταύτην ὁ Σόλων ἀπέδωκεν ἐν μέρει τὴν ὑπὸ τοῦ Δράκοντος περικοπεῖσαν ἐξουσίαν. Ὅθεν εἶχεν αὕτη τὴν ἐποπτείαν τῶν νόμων καὶ τῆς πολιτείας, δυνάμην νὰ τιμωρῇ τοὺς ἁμαρτάνοντας, καὶ ἐδίκασεν ἐκ τῶν φονικῶν δικῶν τὰς δίκας φόνου καὶ τραύματος ἐκ προμελέτης. ἐμπρησμοῦ καὶ φαρμακείας, προσέει δὲ τὰς ἀποπείρας καταλύσεως τῆς πολιτείας. Τὰς λοιπὰς φονικὰς δίκας ἐξηκολούθησε νὰ δικάζῃ τὸ δικαστήριον τῶν Ἐφετῶν.

Ἡλιαία. Μέχρι τοῦ Σόλωνος οἱ ἄρχοντες ἐδίκαζον τὰς δίκας τελεσιδίκως. Ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν ἀρχόντων ἐπέ-
τρέπετο ἔφεσις εἰς νέον δικαστήριον ἰδρυθὲν ὑπ' αὐτοῦ, τὸ τῆς
Ἡλιαίας. Αὕτη ἀπετελεῖτο ἐξ 6 χιλ. δικαστῶν κληρουμένων κατ'
ἔτος ἐκ τῶν βουλομένων πολιτῶν, τῶν ὑπερβάντων τὸ 30ον ἔτος
τῆς ἡλικίας των. Δὲν συνεδρίαζον ὁμῶς ὅλοι ὁμοῦ, ἀλλὰ διη-
ροῦντο εἰς δέκα τμήματα, ἐκ 500 δικαστῶν ἕκαστον, οἱ δὲ ἀπο-
μύνοντες 1000 ἦσαν ἀναπληρωματικοί.

Ἄλλοι θεσμοὶ τοῦ Σόλωνος. Ὁ Σόλων διὰ τῆς νομοθε-
σίας του δὲν ἐπροστάτευσεν μόνον τὸν γεωργικὸν δῆμον. Ἐφρόν-
τισεν ἐπίσης καὶ διὰ τοὺς ἐμπόρους, βιομηχάνους καὶ τεχνίτας.
Χάριν τούτων καὶ ἄλλους προστατευτικούς νόμους ἔκαμε καὶ
προσέτι μετερρῦθμισε τὸ σύστημα τῶν μέτρων, τῶν σταθμῶν καὶ
τοῦ νομίσματος.

Ὁ Σόλων ἔλαβε προσέτι πρόνοιαν καὶ περὶ τῆς μορφώσεως
τῶν πολιτῶν ὑποχρεώσας τοὺς γονεῖς νὰ ἐκπαιδεύουν τὰ τέκνα
των. Ὡσαύτως ἀπηγόρευσε τὴν τρυφὴν καὶ τὴν περὶ τὴν ἐνδυμα-
σίαν πολυτέλειαν καὶ ἐπέβαλεν εἰς ὅλους νὰ ἔχουν ἐπάγγελμά τι.

Ἀποδημία τοῦ Σόλωνος. Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος κατεγρά-
φησαν εἰς τετραγώνους ξυλῖνας στήλας στενουμένας πρὸς τὰ ἄνω
καὶ στρεφόμενας περὶ ἄξονα (κύρβεις), αἱ ὁποῖαι κατετέθησαν
εἰς τὴν βασιλείον στοάν.

Ἄλλ' ὁ Σόλων διὰ τῆς νομοθεσίας του ὡς δίκαιος διαιτητὴς
εἰς οὐδεμίαν τῶν ἀντιπάλων μερίδων ἤρρεσεν. Οἱ μὲν πένητες ἤλ-
πιζον ἀναδασμὸν τῆς γῆς, οἱ δὲ εὐγενεῖς ἐδυσφόρουν διὰ τὸν πε-
ριορισμὸν τῆς δυνάμεώς των. Ὁ Σόλων ἐλπίζων ὅτι οἱ δυσαρε-
στημένοι εὐκολώτερον θὰ συνήθιζον εἰς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν
πραγμάτων, ἃν κατέλιπε τὰς Ἀθήνας, ἀπεφάσισε νὰ ἀποδη-
μήσῃ, καὶ διέμεινε μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν 10 ἔτη.

Ἡ τυραννίς.

Ἡ ἐλπίς τοῦ Σόλωνος ἀπέβη ματαία. Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν
ἀποδημίαν αὐτοῦ ἠγέρεθσαν καὶ πάλιν εἰς τὴν πόλιν στάσεις.

Α. Χωραφᾶ Ἱστορία Α'. γυμνασίου, ἐκδ. πέμπτη.

Τρία κόμματα διεμορφώθησαν τότε. Τὸ τῶν πεδιακῶν ἀποτελούμενον ἐκ τῶν μεγάλων ἰδιοκτητῶν, οἱ ὅποιοι ἀρχηγὸν ἔχοντες τὸν Λυκοῦργον ἐπεδίωκον τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος εἰς ὀλιγαρχικόν· τὸ τῶν παραλίων ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἐμπόρων καὶ ναυτικῶν, οἱ ὅποιοι ὑπὸ Μεγακλέα τὸν Ἀλκμεωνίδην ἐπεδίωκον τὴν διατήρησιν τοῦ Σολωνείου πολιτεύματος· καὶ τὸ τῶν διακρίων ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ποιμένων καὶ πτωχῶν ἀγροτῶν, οἱ ὅποιοι ἐπεδίωκον ἀναδασμὸν τῆς γῆς καὶ εἶχον ἀρχηγὸν τὸν Πεισίστρατον εὐπατρίδην μὲν, ἀλλ' ἐκ φιλοδοξίας κολακεύοντα τὸ πλῆθος.

Πεισίστρατος. Τῶν ἐμφυλίων τούτων ἐρίδων ἐπωφελήθη ὁ Πεισίστρατος. Οὗτος προσελκύσας τὴν ἀγάπην τοῦ πλῆθους διὰ τῆς εὐπροσηγορίας του κατώρθωσε διὰ δόλου νὰ πείσῃ τὸν λαὸν νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν 50 κορυνοφόρους ὡς σωματιφύλακας. Τούτους ὁ Πεισίστρατος κατόπιν αὐξήσας εἰς 400 κατέλαβε τὸ 560 τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἔγινε τύραννος τῆς πόλεως. Ἄν καὶ οἱς δὲ ἐξεδιώχθη τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ αὐτὴν ἐκ ἰέου καὶ νὰ διατηρήσῃ μέχρι τοῦ θανάτου του. Δὲν κατήργησεν ὅμως τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνος, ἀλλ' ἐφρόντισε μόνον νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰς αὐτὸ ἐπιρροήν του κατέχων πάντοτε μεγάλην τινὰ ἀρχήν.

Ὁ Πεισίστρατος ἦτο φιλάνθρωπος καὶ πρᾶος καὶ ἐφρόντιζε περὶ τῆς ὕλικῆς εὐημερίας τοῦ λαοῦ. Ἐπροστάτευsen ἰδίως τοὺς γεωργούς, εἰς τοὺς ἀπόρους δὲ μάλιστα ἐξ αὐτῶν καὶ ἐδάνειζε χρήματα, ἵνα καλλιεργοῦν τὴν γῆν. Οὕτω ἀφ' ἑνὸς μὲν ἠϋξάνετο ἡ πρόσοδος τῆς δεκάτης, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν διέτριβον οἱ γεωργοὶ εἰς τὸ ἄστυ, καὶ ἐπομένως ἀπείχον τῆς εἰς τὰ πολιτικὰ ἀναμίξεως. Πρὸς τὸν αὐτὸν δὲ σκοπὸν κατέστησε καὶ τοὺς κατὰ δῆμους δικαστάς, οἱ ὅποιοι περιερχόμενοι τὴν χώραν διέλυνον ἐπὶ τόπου τὰς μὴ σπουδαίας διαφοράς.

Ὁ Πεισίστρατος προσέτι ἐφρόντιζε περὶ τοῦ ἐξωραϊσμοῦ τῆς πόλεως. Ἀνεκαίνισε τὸν ναὸν τῆς Πολιάδος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, τοῦ ὁποίου σφύζονται τὰ θεμέλια μεταξὺ Παρθενῶνος καὶ Ἑρεχθείου. Διωχέτευsen ὕδωρ εἰς τὴν Καλλιρρόην καὶ διεσκεύασεν

αὐτήν, οὕτως, ὥστε τὸ ὕδωρ νὰ ῥέῃ δι' ἐννέα κρουνην, ὅθεν καὶ ἐννεάκρουνος ὠνομάζετο. Ἔθεσε τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Καὶ τέλος ἀνέθεσεν εἰς φίλους του ποιητὰς νὰ συλλέξουν καὶ καταγράψουν τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε ἀπηγγέλλοντο κατὰ τμήματα ὑπὸ τῶν ποιητῶν μεταβαλλόμενα κατὰ τὰς περιστάσεις. Οὕτω δ' ἀπετελέσθησαν ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια.

Πεισιστρατίδαι. Τὸν Πεισίστρατον ἀποθανόντα τὸ 527 διεδέχθη ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ υἱὸς Ἰππίας (527—510), ὁ ὁποῖος ὥσαύτως κατ' ἀρχὰς διώκει συνετῶς καὶ πράως τὴν πόλιν. Ἀλλὰ τὸ 514 κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Παναθηναίων ἐδολοφονήθη ὁ ἀδελφός του Ἰππαρχος ὑπὸ δύο εὐγενῶν νέων, τοῦ Ἀρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, ἐκδικουμένων προσωπικὴν ὕβριν. Ἐκτοτε ὁ Ἰππίας κατέστη τυραννικός.

Τότε οἱ ἄσπονδοι ἐχθροὶ τοῦ οἴκου τοῦ Πεισιστράτου, οἱ Ἀλκμεωνίδαι, οἱ ὁποῖοι μετ' ἄλλων ἐπιφανῶν εἶχον φύγει ἐξ Ἀθηνῶν, ἐπέτυχον τὴν ἐκδίωξιν τῶν τυράννων. Διὰ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἔπεισαν τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ἐπεμβοῦν καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεομένης ἐπελθὼν μετὰ τῶν φυγάδων Ἀθηναίων ἐπολιορκήσῃ τὸν Ἰππίαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ὁ Ἰππίας φοβούμενος περὶ τῶν τέκνων του προσεπάθησε νὰ ἐξαγάγῃ αὐτὰ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀλλὰ περιέπεσαν εἰς χεῖρας τῶν πολιορκητῶν. Πρὸς διάσωσιν αὐτῶν τότε παρέδωκε τὴν πόλιν εἰς τοὺς πολιορκητὰς, αὐτὸς δ' ἀπῆλθεν εἰς Ἀσίαν.

Μεταρρῦθμεις τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ Κλεισθένης.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος ἤρχισε πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν κομμάτων. Ἰδίως ἐστασίαζον οἱ φίλοι τῶν τυράννων ὑπὸ τὸν Ἰσαγόραν καὶ οἱ δημοκρατικοὶ ὑπὸ τὸν Ἀλκμεωνίδην Κλεισθένην. Αἱ στάσεις ἐξηκολούθουν ἐπὶ δύο ἔτη. Τέλος τὸ 508 ὑπερισχύσας ὁ Κλεισθένης μετερρῦθμισε τὸ πολίτευμα ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον.

Εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῆς Ἀττικῆς, ἐγχο-

ρίους καὶ ξένους, ἔδωκε πολιτικά δικαιώματα. Ἵνα δὲ ἀναμείξη τοὺς πολίτας καὶ διασπάσῃ τὰ τοπικά κόμματα, κατήγγησε τὴν παλαιὰν διαίρεσιν τῶν πολιτῶν καὶ κατένειμεν ὅλους εἰς 10 φυλάς, 30 τριτῦς καὶ πολλοὺς δήμους ὡς ἑξῆς : Ἐκαστος συνοικισμὸς ἀπετέλεσε δῆμον. Ὅλους τοὺς δήμους κατένειμεν εἰς 30 τριτῦς οὕτως, ὥστε νὰ ἀποτελεσθοῦν 10 τριτῦς ἐκ τῶν εἰς τὴν παραλίαν δῆμων, 10 ἐκ τῶν εἰς τὴν πεδιάδα, καὶ 10 ἐκ τῶν εἰς τὴν διακρίαν. Ἐξ ἑκάστης δὲ ἐκ τῶν τριῶν δεκάδων ἐκλήρωσεν ἀνὰ μίαν τριτῦν καὶ συνενώσας ἀπετέλεσε μίαν φυλὴν. Οὕτως ἐσχηματίσθησαν 10 φυλαί, ἑκάστη τῶν ὁποίων εἶχεν ἀνὰ μίαν τριτῦν ἐξ ἑκάστου τῶν τριῶν τμημάτων τῆς χώρας. Καθώρισε δ' ὅτι τοῦ λοιποῦ, ἵνα ἐγγραφῇ τις εἰς τοὺς πολίτας, ἵρκει νὰ ἔχῃ τὸν ἕτερον τῶν γονέων ἀστόν.

Συνέπειά ἀναγκαία τῆς νέας διαρρυθμίσεως τῶν φυλῶν ὑπῆρξεν ἡ μεταρρύθμισις τῆς Βουλῆς. Αὕτη τώρα ἀπετελέσθη ἐκ 500 βουλευτῶν (50 ἐξ ἑκάστης φυλῆς), ἐκλεγομένων ἐξ ὅλων τῶν πολιτῶν. Ὡσαύτως ὁ Κλεισθένης καθώρισε νὰ ἐκλέγωνται κατ' ἔτος 10 στρατηγοί, εἰς ἐξ ἑκάστης φυλῆς, ἵνα μετὰ τοῦ πολεμάρχου διευθύνουν τὸν στρατόν.

Τέλος ὁ Κλεισθένης ἔκαμε τὸν περὶ ὀστρακισμοῦ νόμον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς πόλεως ἀπὸ τοῦ κινδύνου καταλύσεως τοῦ πολιτεύματος ἐκ μέρους ἀνδρῶν ἀποκτησάντων μεγάλην δύναμιν. Ἦτο δ' οὗτος ἀπλῆ ἀπομάκρυνσις τοῦ ἐξοστρακισμένου ἐπὶ δεκαετίαν ἐκ τῆς πόλεως. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ νόμος οὗτος ἐφηρμόσθη ἐπὶ τῶν φίλων καὶ οἰκείων τοῦ Πεισιστράτου. Κατόπιν ὁμως ἔγινε κατάχρησις ἐκ μέρους τῶν κομμάτων καὶ ἐξωστρακίζετο ὑπὸ τοῦ ἰσχύοντος κόμματος ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀντιπάλων.

Αἱ Ἀθῆναι μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων.

Καὶ μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους ἡ ἀριστοκρατία δὲν ἔχασε τὸ θάρος της. Ὁ Ἰσαγόρας καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης, ἡ ὁποία καὶ δὲν ἠρνήθη αὐτήν. Ὁ βασιλεὺς Κλεομένης ἔρχεται μετὰ

στρατοῦ εἰς Ἀθήνας, ἀναγκάζει τὸν Κλεισθένην νὰ ἀπέλθῃ καὶ ἐξορίζει 700 οἰκογενείας ὡς ἐνεχομένας εἰς τὸ Κυλώνειον ἄγος. Ἀλλ' ἐπιχειρήσας κατόπιν νὰ καταργήσῃ τὸ πολίτευμα εὗρεν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τοῦ στασιάσαντος λαοῦ καὶ ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ μετὰ τοῦ Ἰσαγόρου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὁπόθεν ἀπῆλθε συνθηκολογήσας.

Τὸ 506 οἱ Σπαρτιᾶται βοηθούμενοι ὑπὸ Θηβαίων καὶ Χαλκιδέων ἐνεφανίσθησαν καὶ δευτέραν φορὰν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἀλλ' ἡ ἔρις τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης Κλεομένους καὶ Δημοράτου καὶ ἡ ἄρνησις τῶν Κορινθίων εἰς συμμετοχὴν ἐπέφεραν τὴν διάλυσιν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ τῶν Πελοποννησίων. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ Χαλκιδέων καὶ ἐνίκησαν αὐτούς, παρὰ τῶν Χαλκιδέων δ' ἀφῆρσαν καὶ τὴν χώραν των καὶ διένειμαν εἰς 4000 Ἀθηναίους θήτας, ὀνομασθέντας κληρούχους.

Ἐκτοτε αἱ Ἀθῆναι ἀφωσιώθησαν εἰς τὴν τήρησιν τοῦ Κλεισθενείου πολιτεύματος, ὑπὸ τὸ ὅποιον ὅλοι οἱ πολῖται ἦσαν ἴσοι, ἕκαστος δὲ ἡδύνατο ἀναλόγως τῆς ἀξίας του νὰ διακριθῇ. Οὕτω κατὰ μικρὸν αἱ Ἀθῆναι κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν τὴν πρώτην θέσιν μετὰ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων.

3. Ὁ δεύτερος ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς.

Αἱ πολιτειακαὶ μεταβολαί, αἱ ὁποῖαι, ὡς εἶδομεν, συνέβησαν εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἐπέφεραν εἰς αὐτὰς μεγάλας ἀνατροπὰς. Αἱ ἐκάστοτε ἡττώμεναι μερίδες ἠναγκάζοντο νὰ ἐκπατριζῶνται. Ἐπομένως πλήθῃ Ἑλλήνων ἐτράπησαν καὶ πάλιν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὴν ὁδὸν τοῦ ἀποικισμοῦ πρὸς ὅλας σχεδὸν τὰς ἀκτὲς τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀφορίας τοῦ ἐδάφους οἰκονομικὴ στενοχωρία καὶ ἡ μεγάλη καὶ δυσανάλογος πρὸς τὴν παραγωγὴν αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ εἰς πολλὰ μέρη, προσέτι δὲ καὶ τὸ φύσει ἐμπορικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων συνετέλεσαν ὅχι ὀλίγον εἰς τὴν νέαν ταύτην ἐξάπλωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ δεύτερος οὗτος ἑλ-

Εἰκ. 32.

ληγινὸς ἀποικισμὸς ἐγένεν ἀπὸ τοῦ 8ου μέχρι τοῦ 5ου αἰῶ-
νος π. Χ.

Αἱ ἀποικίαι ἰδρύοντο ὡς ἐξῆς· οἱ ἀποικοὶ ἀνεχώρουν ἐκ τῆς
πόλεως τῶν ὅλοι ὁμοῦ μὲ ἓνα ἀρχηγόν, ὃ ὅποιος ἦτο ἐκ τῶν
εὐγενεστέρων οἰκογενειῶν. Οὗτος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ πῦρ λαμβανόμενον
ἐκ τοῦ πρυτανείου τῆς πόλεως, ἐκ τῆς ὁποίας προήρχοντο, καὶ ὠδήγει τοὺς ἀποίκους εἰς χώραν ἐκλεχθεῖσαν ὡς κα-
τάλληλον ἢ ὑποδειχθεῖσαν ὑπὸ τινος μαντείου. Ἀφ' οὗ ἔφθανον

Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.

εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ἐγκατασταθοῦν, ἐτέλουν θρησκευτικὴν τελετὴν καὶ ἐγκαθίστων τὴν Ἑστίαν τῆς πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν διετήρουν τὸ πῦρ τὸ κομισθὲν ἐκ τῆς πόλεως των.

Ἡ ἀποικία ἦτο πόλις ἀνεξάρτητος. Ἀλλὰ συνήθως διετήρει θρησκευτικὴν σχέσιν μετὰ τῆς παλαιᾶς πόλεως, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον μητρόπολιν, καὶ ἀπέστελλεν ἀπεσταλμένους, ἵνα παρενδρίσκωνται κατὰ τὰς ἐορτὰς τῆς.

Αἱ σπουδαιότεραι τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἰδρυθει-
σῶν ἀποικιῶν ἦσαν αἱ ἑξῆς (εἰκ. 32).

Ἐπὶ τῶν Ἰλλυρικῶν παραλίῶν ἐκτίσθησαν ἡ Ἐπίδαμνος καὶ
ἡ Ἀπολλωνία ὑπὸ Κορινθίων καὶ Κερκυραίων.

Ἐπὶ τῆς κάτω Ἰταλίας ἐκτίσθη εἰς τὴν Καμπανίαν ἡ Κύμη,
ἡ ἀρχαιοτάτη πρὸς Δ. ἀποικία, ἐκ ταύτης δὲ κατόπιν ἡ Παρθε-
νόπη (Νεάπολις). Ὡσαύτως ἀρχαῖαι ἀποικίαι ἦσαν ἡ Σύβαρις,
περίφημος διὰ τὸν πλοῦτόν της, καὶ ὁ Κρότων διὰ τοὺς Ὀλυμ-
πιονίκας, κτισθεῖσαι ὑπὸ Ἀχαιῶν εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τοῦ
κόλπου τοῦ Τάραντος. Ἀποικοὶ ἐκ τῆς Λακωνικῆς ἵδρυσαν τὸν
Τάραντα καὶ Λοκροὶ τοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς. Χαλκιδεῖς δὲ
μετὰ Μεσσηνίων ἔκτισαν τὸ Ῥήγιον. Ἐξ αὐτῶν ἐξῆλθον πάλιν
ἄλλαι ἀποικίαι καὶ οὕτω κατελήφθη ὅλη ἡ μεσημβρινὴ Ἰταλία,
ἡ ὁποία καὶ μεγάλη Ἑλλὰς διὰ τοῦτο ὠνομάσθη.

Εἰς τὴν Σικελίαν Χαλκιδεῖς καὶ Νάξιοι ἔκτισαν τὴν Νάξον
βορείως τῆς Αἴτης, μεσημβρινῶς δὲ τὴν Κατάνην καὶ τοὺς Λεον-
τίνους. Κυμαῖοι καὶ Χαλκιδεῖς ἔκτισαν ὁμοίως τὴν Ζάγκλην,
τὴν ὕστερον ὑπὸ τῶν Μεσσηνίων ὀνομασθεῖσαν Μεσσήνην. Οἱ
Κορινθιοὶ ἔκτισαν τὰς Σαρακούσας, οἱ Μεγαρεῖς τὰ Μέγαρα καὶ
οἱ Ῥόδιοι τὴν Γέλαν, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθεν ὁ Ἀκράγας.
Εἰς τὴν βόρειον τέλος παραλίαν Ἴωνες ἐκ Ζάγκλης ἔκτισαν τὴν
Ἰμέραν καὶ Σικελιῶται Μεγαρεῖς τὴν Σελινοῦντα.

Δυτικώτερον οἱ ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας Φωκαεῖς ἔκτισαν εἰς τὴν
Γαλλίαν πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥοδανοῦ τὴν Μασσαλίαν,
καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν τὴν Ζάκανθαν καὶ Ἐμπόριον. Εἰς τὴν
Λιβύην δὲ Δωριεῖς ἐκ Πελοποννήσου καὶ Θήρας ἔκτισαν τὴν
Κυρήνην καὶ Βάρκαν.

Εἰς τὴν Μακεδονίαν οἱ Χαλκιδεῖς ἀπέκτισαν τὴν ἀπ' αὐτῶν
κληθεῖσαν Χαλκιδικὴν χερσόνησον κτίσαντες αὐτόθι πολυαριθ-
μοὺς πόλεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπισημοτέρα ἦτο ἡ Ὀλυνθος. Ἐπὶ
τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Παλλήνης Κορινθιοὶ ἔκτισαν τὴν Ποτίδαιαν.
Πρὸς ἀνατολὰς δὲ καθ' ὅλην τὴν Θρακικὴν παραλίαν ἐκτίσθη-
σαν ἄλλαι κατὰ τὸ πλεῖστον Ἴωνικαὶ ἀποικίαι καὶ κατελήφθη-
σαν αἱ νῆσοι Θάσος, Σαμοθράκη, Ἰμβρος, Λήμνος.

Εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου τὰς πλείστας ἀποικίας ἔπεμψεν ἡ Μίλητος. Οὕτω ἐκτίσθησαν ἐκεῖ ἡ Σινώπη, ἡ Τραπεζοῦς, ἡ Ὀδησσός, ἡ Θεοδοσία, τὸ Παντικάπαιον (Κέρτς), ἡ Τάναϊς καὶ ἄλλαι.

Καὶ ὁ Ἑλλήσποντος δὲ καὶ ἡ Προποντὶς ἀπωκίσθησαν. Οἱ Μιλήσιοι ἔκτισαν τὴν Ἀβυδον καὶ Κύζικον, οἱ Φωκαεῖς τὴν Λάμψακον, οἱ Μεγαρεῖς δὲ τὴν Χαλκηδόνα καὶ τὸ ἀπέναντι αὐτῆς Βυζάντιον.

Μιλήσιοι τέλος ἐγκαθιδρύθησαν καὶ εἰς αὐτοῦ τοῦ Νείλου τὰς ἐκβολὰς κτίσαντες ἐκεῖ τὴν Ναύκρατιν.

Αἱ ἀποικίαι αὗται, ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τὴν γεωγραφικὴν των θέσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν των ἀνάπτυξιν, ὑπερέβαλον κατὰ πολὺ τὰς μητροπόλεις καὶ ἀπέβησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὸ κέντρον τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 5^{ου} Π. Χ. ΑΙΩΝΟΣ

Ι. Τὰ ἑλληνικὰ πολιτεύματα.

Ὡς εἶδομεν εἰς τὰ προηγούμενα, τὸ πολίτευμα ὅλων τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος διῆλθε τὰ αὐτὰ σχεδὸν στάδια ἀναπτύξεως. Εἰς ὅλας τὸ ἀρχαιότατον πολίτευμα ἦτο ἡ βασιλεία. Οἱ ἀρχαῖοι οὗτοι βασιλεῖς ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν ὑπηκόων των ὡς καταγόμενοι ἐκ θεῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχον ἰσχυρὴν ἀπόλυτον, κατόπιν ὅμως ἡ δύναμις των περιορίσθη ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Ἦναγκάσθησαν τώρα νὰ κυβερνοῦν μετὰ τῶν εὐγενῶν κατὰ τὰ ἔθιμα τῆς χώρας.

Μετὰ πάροδον ὅμως χρόνου, εἴτε διότι οἱ βασιλεῖς ἤθελον νὰ αὐξήσουν τὰ δικαιώματά των, εἴτε διότι οἱ εὐγενεῖς ἤθελον ἀκόμη περισσότερον νὰ περιορίσουν αὐτὰ, ἐπῆλθε σύγκρουσις μεταξὺ βασιλέως καὶ εὐγενῶν. Ἀποτέλεσμα τῆς συγκρούσεως ταύτης

ὑπῆρξε νὰ ἐξαφανισθῇ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς πόλεις ἢ βασιλείαι καὶ ὅλη ἡ δύναμις νὰ περιέλθῃ εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν εὐγενῶν οἰκων, οἱ ὅποιοι ἦσαν οἱ μέγιστοι τῆς χώρας γαιοκτῆμονες καὶ τὸ γένος των ἀνεβίβαζον μέχρι τῶν ἡρώων. Τὸ νέον τοῦτο πολίτευμα ὠνομάζετο **ἀριστοκρατία**. (Τοῦτο συνέβη εἰς τὴν Σπάρτην καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου τῆς βασιλείας διετηρήθη μόνον τὸ ὄνομα, ὡσαύτως εἰς τὴν Κόρινθον καὶ Σικυῶνα).

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μόνον ἡ ὑψηλὴ καταγωγὴ καὶ ἡ κτηματικὴ περιουσία ἔδιδον δικαιώματα εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας. Βραδύτερον ὅμως ὁ δῆμος, μάλιστα εἰς τὰς ἐμπορικὰς πόλεις, ἀπέκτησε δύναμιν καὶ πλοῦτον καὶ ἤγειρεν ἀξιώσεις, τὰς ὁποίας ἔτι μᾶλλον ὑπέθαλπεν ἡ τυραννικὴ καὶ βιαία διαγωγὴ τῆς ἀριστοκρατίας. Τότε οἱ πλουσιώτεροι ἐκ τῶν ἀνδρῶν τοῦ δήμου διέσπασαν τὸν στενὸν τῆς ἀριστοκρατίας κύκλον καὶ συμμετέσχον τῆς διοικήσεως. Οὕτω τὸ πολίτευμα μετατράπη εἰς **τιμοκρατικὸν** ("Αργος, Ἀθήναι).

Ἀλλὰ ὑπὸ τῆς πλουτοκρατίας ἀκόμη περισσότερον ἐπιέζετο ὁ δῆμος. Ἐζήτησε λοιπὸν νὰ συμμετέχῃ ὅλος εἰς τὴν διοίκησιν. Ἐκ τούτου ἐπῆλθον συγκρούσεις μεταξὺ δήμου καὶ πλουσίων. Καὶ ἀλλαχοῦ μὲν ἐπεκράτησεν ἡ μία τῶν δύο μερίδων, ὥστε τὸ πολίτευμα ἢ ἔμεινεν ὀλιγαρχικὸν ἢ μετατράπη εἰς δημοκρατίαν. Ἀλλαχοῦ δὲ ἀνετέθη ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν τάξεων ἡ διακανόνισις τῶν διαφορῶν εἰς νομοθέτας (Δράκων, Σόλων).

Εἰς πολλὰ μέρη πάλιν κατὰ τοὺς μεταξὺ ὀλιγαρχίας καὶ δήμου βιαίους καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας φιλόδοξοι καὶ ἱκανοὶ ἄνδρες ἐκ τοῦ λαοῦ ἢ ἐξ αὐτῶν τῶν εὐγενῶν ἀναλαβόντες τὴν προστασίαν τῶν συμφερόντων τοῦ δήμου κατώρθωσαν νὰ ἀρπάσουν τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν ("Αργος, Σικυῶν, Κόρινθος, Ἀθήναι.) Οὗτοι εἶναι οἱ τύραννοι, οἱ ὅποιοι ἤκμασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 7ου αἰῶνος μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 6ου.

Ἡ κυβερνήσις τῶν τυράννων διὰ τῆς προστασίας τῆς γεωργίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ καθόλου τῆς ἐργασίας, προσέτι δὲ διὰ τῶν κοινωφελῶν ἔργων καὶ τῆς θεραπείας τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης ἀφῆκε λαμπρὰν ἐποχὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλλήνων.

κῶν πόλεων. Ὡσαύτως συνετέλεσεν ὅχι ὀλίγον εἰς τὴν ἐδραΐωσιν τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν, διότι πιέζουσα ὁμοίως τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν δῆμον ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἰδέαν τῆς πολιτικῆς ἰσότητος.

Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἡ τυραννὶς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολὺ. Τὰ ἐκδιωχθέντα ἀριστοκρατικά γένη διετήρουν ἄσπονδον πρὸς αὐτὴν μῖσος. Ἀλλὰ καὶ ὁ δῆμος, ὁ ὁποῖος ὅλον ἐν προήγετο, δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν ἀνεχθῇ. Διὰ τοῦτο ἀλλαχοῦ μὲν ἐπεκράτησεν ὁ δῆμος καὶ καθιδρύθη ἡ δημοκρατία (Ἀθῆναι, Σικυῶν, Ἄργος), ἀλλαχοῦ δὲ καὶ ἰδίως εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Σπάρτης ἐπεκράτησαν οἱ ὀλιγαρχικοὶ (Σικυῶν, Κόρινθος).

2. Τὸ δίκαιον.

Κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους, ὡς εἶδομεν, ἐπεκράτει ἡ αὐτοδικία, σπανίως δὲ προσέφευγον εἰς τὸν βασιλέα πρὸς λύσιν τῶν διαφορῶν των. Κατὰ τὴν περίοδον ὅμως πλέον, εἰς τὴν ὁποίαν εὗρισκόμεθα, ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ ἄνθρωποι ἔρχονται εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ ἔγκλημα δὲν εἶναι ἰδιωτικὴ προσβολή, ἀλλὰ προσβολὴ τῆς δημοσίας τάξεως, διὰ τὴν ὁποίαν ἐνδιαφέρεται αὐτὴ ἡ πολιτεία. Ἀναγνωρίζεται λοιπὸν πλήρης τὸ δικαίωμα τοῦ Κράτους νὰ καθορίῃ αὐτὸ τὴν ποινὴν, καὶ καταγράφονται νόμοι, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ τιμωρῆται ὁ ἀδικῶν. Ὡσαύτως, ἐν ᾧ πρὶν ὑπεύθυνος διὰ τὸ ἀδίκημα ἦτο ὁλόκληρος ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀδικήσαντος, τῶρα τοῦτο θεωρεῖται προσωπικόν, καὶ ἐπομένως ἡ ποινὴ βαρύνει αὐτὸν μόνον. Ἡ μεγαλυτέρα ὅμως πρόοδος ὑπῆρξεν, ὅτι δὲν ἀπέβλεπον πλέον εἰς τὴν πράξιν ἀνεξαρτήτως τῶν περιστάσεων καὶ τῶν προθέσεων τοῦ αὐτουργοῦ. Ὁ Δράκων εἰς τὰς Ἀθήνας διακρίνει τὰς διαφόρους περιστάσεις τῆς ἀνθρωποκτονίας.

3. Τὰ πολεμικά.

Ὁ στρατός. Εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ πολίτης ὑπόκειται εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καθ' ὅλον του σχεδὸν τὸν βίον. Ὁ στρατὸς ἀποτελεῖται μόνον ἐκ πολιτῶν.

Ἄλλ' ὅμως λαμβάνουν μέρος εἰς αὐτὸν καὶ γενικῶς οἱ ἐλεύθεροι οἱ κατοικοῦντες τὴν πόλιν (εἰς τὴν Σπάρτην οἱ περίοικοι, εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ μέτοικοι).

Ἡ στρατιωτικὴ ἐξάσκησις γίνεται ἀπὸ τοῦ 18ου μέχρι τοῦ 20οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν πολιτῶν. Εἰς τὴν Σπάρτην δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ στρατιωτικὴ ἀσκήσις ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ παῖς ἐπταετῆς παραλαμβάνεται ὑπὸ τῆς πολιτείας πρὸς ἀνατροφὴν. Ἄλλ' ὅμως καὶ οὗτοι εἰς τὰς κυρίως στρατιωτικὰς ἀσκήσεις ἀφιερώνουν τὰ δύο τελευταῖα ἔτη τῆς ἀγωγῆς. Εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀσκήσεως ἐγυμνάζοντο εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων, τὸ δεύτερον ὑπηρετοῦν ὡς περίπολοι ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐφρούρουν τὰ φρούρια αὐτῆς. Διελθὼν τὸ 20ὸν ἔτος ὁ πολίτης εἶναι στρατιώτης καὶ δύναται νὰ προσκληθῇ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν πόλεμον.

Ἡ κυριώτερα δύναμις τοῦ στρατοῦ εἶνε τὸ βαρὺ πεζικόν, οἱ ὀπλίται, οἱ ὁποῖοι ἐξωπλίζοντο ἰδίᾳ δαπάνῃ. Τοὺς ἐπὶ ἀρμάτων ἀγωνιζομένους ὁμηρικὺς ἥρωας ἀντικατέστησαν οἱ ἱππεῖς (εἰκ. 36). Ἀλλὰ τὸ ἱππικὸν ἐθεωρεῖτο δευτερεύον, διότι ὀλίγα κράτη ἠδύναντο νὰ τρέφουν ἵππους. Ἡ Σπάρτη μέχρι τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος δὲν εἶχεν ἱππικὸν ἄλλο πλὴν τῆς φρουρᾶς τοῦ βασιλέως, ἡ ὁποία τὸ πολὺ ἐφθανε μέχρις 600 ἱππέων. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ ὑπηρεσία τοῦ ἱππέως διετηρήθη εἰς τὰς δύο πρώτας τάξεις, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ ἱππικὸν εἶναι ἀσήμενον.

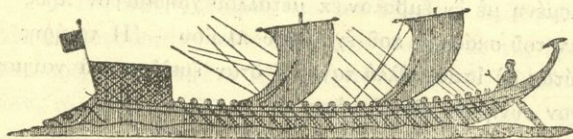
Ὁ ὀπλισμὸς τοῦ ὀπλίτου εἶναι σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς πόλεις ὅμοιος πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων. Ὁ ὀπλίτης φέρει ἐπὶ χιτῶνος κοντοῦ θώρακα ἐκ μετάλλου. Ἡ περικεφαλαία ἐκ μετάλλου προφυλάττει καὶ τὴν ὄψιν καὶ τὰς παρειάς, καλύπτεται δὲ ὑπὸ ὑψηλοῦ λοφίου. Αἱ κνημίδες ὡσαύτως ἐκ μετάλλου καλύπτουν τὰς κνήμας μέχρι τοῦ γόνατος. Ἡ μεγάλη φοειδὴς ἀσπίς κατασκευασμένη ἐκ δέρματος καὶ μεταλλικῶν ἐλασμάτων κρατεῖται διὰ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος. Ἐπιθετικὰ δὲ ὅπλα εἶχον τὸ ἀμφίστομον ξίφος καὶ τὸ δόρυ μήκους 2 περίπου μέτρων. Ὁ ὀπλισμὸς πλήρης ἔχει βάρος 30 χιλιογράμμων περίπου. Διὰ τοῦτο ὁ ὀπλίτης πρέπει νὰ συνοδεύεται ὑπὸ δούλου, ἵνα φέρῃ τὰ ὅπλα του κατὰ τὰς πορείας (εἰκ. 33).

Ἡ στρατιωτικὴ τακτικὴ ἀπαιτεῖ νὰ θέτουν ἐμπρὸς τοὺς ἀνδρειότερους, ἵνα παρασύρουν τὸ σύνολον. Δὲν μάχονται ὅμως πλεόν ἀτάκτως, ὅπως ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ὁμήρου. Οἱ ὀπλίται τάσσονται κατὰ στίχους καὶ οὕτω ἀποτελεῖται ἡ φάλαγξ. Τὸ συνηθέστερον βάθος τῆς φάλαγγος εἶναι 8 ἀνδρῶν. Ὅταν ὁ ἐχθρὸς φαίνεται ὀλιγώτερον ἐπίφοβο· καὶ ὅταν θέλουν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ μέτωπον, σχηματίζουν τὴν φάλαγγα μὲ βάθος 4 ἀνδρῶν. Οὕτω τεταγμένοι οἱ ὀπλίται ἐβράδιζον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μὲ τὴν ἀσπίδα εἰς τὴν ἀριστερὰν καὶ τὸ δόρυ εἰς τὴν δεξιάν, συσφιγμένοι ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου οὕτως, ὥστε νὰ προφυλάττουν ἀλλήλους. Μόνοι οἱ ἄνδρες οἱ τοποθετημένοι εἰς τὸ ἄκρον τῆς φάλαγγος πρὸς τὰ δεξιὰ εἶχον τὸ ἐν μέρος τοῦ σώματος ἀκάλυπτον. Ἐκεῖ ἔτασσον τοὺς ἰσχυροτέρους. Ὅταν ἐπλησίαζον εἰς τὸν ἐχθρόν, συνεπλέκοντο μετ' αὐτοῦ σῶμα πρὸς σῶμα, μέχρις οὗ συνέτριβον ἢ ἔτρεπον αὐτὸν εἰς φυγὴν. Μετὰ τὸ πέρας τῆς μάχης ἀφήρουν ἀπὸ τῶν νεκρῶν τὰ ὅπλα καὶ συνήθροιζον εἰς σωρὸν, τὸν ὁποῖον ὠνόμαζον τρόπαιον. Τοῦτο ἦτο σημεῖον τῆς νίκης.

Ἡ ἰσχὺς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ συνίστατο εἰς τὰς φυσικὰς

Εἰκ. 33 Ὀπλίτης.

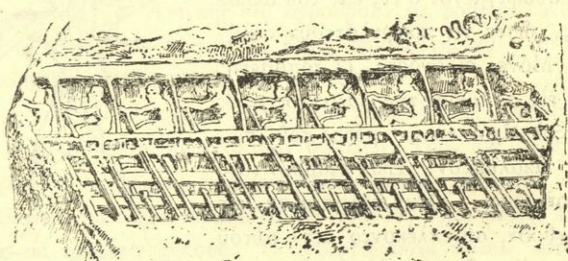

Εἰκ. 34. Πεντηκόντορος.

καὶ ἠθικὰς ἀρετὰς τοῦ στρατιώτου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παιδείαν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν δικαίως ὀνομαστοὶ διὰ τὴν στρατιωτικὴν παιδείαν των, τὸν πατριωτισμὸν των καὶ τὴν αὐτοθυσίαν των.

Είδομεν ὅτι εἰς τὴν Σπάρτην ὁ φεύγων ἢ ῥίπτων τὴν ἀσπίδα ἐστερεῖτο τῶν δικαωμάτων τοῦ πολίτου. Ὅμοίως εἰς τὰς Ἀθήνας καταδίκη δι' ἀστρατεῖαν ἢ λιποταξίαν ἢ δειλίαν ἐπέφερε καὶ ἀπώλειαν τῶν πολιτικῶν δικαίων. Τοῦναντίον οἱ στρατιῶται, οἱ ὅποιοι διεκρίνοντο δι' ἡρωϊκὰς πράξεις ἢ ἐπιπτον ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ, περιεβάλλοντο ὑπὸ δόξης καὶ τιμῶν.

Τὸ ναυτικόν. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὰ πλοῖα τῶν ναυτικῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος ἦσαν αἱ λεγόμεναι πεντηκόντοροι, δηλ. πλοῖα μακρὰ μὲ μίαν σειρὰν ἐξ 25 κωπηλατῶν ἐκατέρωθεν (εἰκ. 34). Κατὰ τὸ τέλος ὅμως τῆς περιόδου ταύτης ἤρχισε νὰ

Εἰκ. 35. Τριήρης.

εἶναι πολεμικὸν πλοῖον ἡ τριήρης, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 7ου αἰῶνος εἶχεν ἐφευρεθῇ ὑπὸ τῶν Κορινθίων. Ἡ τριήρης ἦτο μακρὸν πλοῖον ὑψούμενον πολὺ ὑπεράνω τοῦ ὕδατος καὶ κινούμενον διὰ τριῶν σειρῶν κωπηλατῶν (εἰκ. 35.) Ἐμπροσθεν αὕτη ἦτο ὠπλισμένη μὲ ἐν ἔμβολον ἐκ μετάλλου χρησιμεῦον πρὸς διατρύπησιν τοῦ σκάφους τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου. Ἡ τριήρης ἐκινεῖτο ὡσαύτως μὲ ἱστία, ἀλλὰ ταῦτα, ὅταν ἐμελλον νὰ ναυμαχήσουν, ἀφῆκον συνήθως εἰς τὴν ξηράν.

4. Βιομηχανία, ἐμπόριον καὶ ναυτιλία.

Ἐπὶ αἰῶνας, ὥς εἶδομεν, τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ διενηργεῖτο διὰ τῶν Φοινίκων. Ἀλλὰ κατὰ μὲν μακρὸν οἱ Ἕλληνες ἔμαθον νὰ ναυσιπλοοῦν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς

Φοίνικας νὰ ἀποσυρθοῦν πρὸς Δ., ἔλαβον δ' αὐτοὶ ἀποκλειστικῶς τὸ ἐμπόριον ἀπὸ τοῦ Κανκάσου μέχρι τῆς Ἰταλίας. Εἰς τοῦτο ὅμως συνετέλεσε καὶ τὸ ὅτι ἀντὶ τῶν πλοίων μὲ μίαν σειρὰν κωπῶν, τῶν ὁποίων μέχρι τοῦδε ἐγίνετο χρῆσις, ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν τὰς τριήρεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ταχύτεραι, διότι εἶχον τρεῖς σειρὰς κωπηλατῶν.

Ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Μ. Ἀσίας μεγάλη ἐμπορικὴ πόλις ὑπῆρχεν ἡ **Μιλήτος**. Αὕτη κτισμένη ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Μαιάνδρου ἐδέχετο τὰ προϊόντα τοῦ βασιλείου τῶν Λυδῶν, τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον διὰ τὴν κατασκευὴν κομψοτεχνημάτων, καὶ τὰ λεπτὰ ἔρια, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον εἰς τὸ νὰ κατασκευάζουν τὰ περίφημα ὑφάσματα τῆς Μιλήτου καὶ τοὺς λυδικοὺς τάπητας μὲ τὰ ζωηρὰ χρώματα. Οἱ ἔμποροι τῆς Μιλήτου ἀπέστελλον τὰ πλοῖά των εἰς Αἴγυπτον, ὁπόθεν ἐλάμβανον ποτήρια, κομψοτεχνήματα καὶ λινὰ ὑφάσματα· εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας τοῦ Εὐξείνου πόντου, ὁπόθεν ἐπρομηθεύοντο χαλκόν, σίδηρον, δέρματα, μέταξαν κομιζομένην διὰ καραβανίων ἐκ τῆς Κίνας, καὶ ἰδίως σῖτον· εἰς τὰς πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἐρέτριαν· καὶ τέλος εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Ἰταλίαν Σύβαριν, ὁπόθεν ἔφερον οἶνον καὶ ἔλαιον.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀκτῆς σπουδαῖος ὡσαύτως ἐμπορικὸς λιμὴν ἀπέβη ἡ **Φώκαια**. Οἱ ναυτικοὶ τῆς διὰ τῶν πλοίων των ἤρχοντο μέχρι τῆς Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας, καὶ διενήργουν τὸ ἐμπόριον τῶν ἀπομακρυσμένων τούτων χωρῶν.

Πρὸς Ν. τῆς Μιλήτου ἡ **Σάμος** ἐμπορεύετο ἰδίως μετὰ τῆς Κορίνθου καὶ Χαλκίδος.

Εἰς τὴν Εὐβοίαν ἡ **Χαλκίς** ἐπὶ τοῦ Εὐρίπου ἀπέβη ἀπὸ τοῦ θου αἰῶνος πλονσιωτάτη πόλις. Εἰς τοὺς λειμῶνάς της ἔβροσκον πρόβατα παρέχοντα ἐξαίρετα ἔρια· εἰς τὸν πορθμὸν ἠλιεύετο τὸ κογγύλιον, τὸ ὁποῖον παρείχε τὸ χρῶμα τῆς πορφύρας· εἰς τὰ ὄρη εὐρίσκοντο μεταλλεῖα σιδήρου καὶ χαλκοῦ. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν Χαλκίδα ὑπῆρχον ἐργαστήρια ξιφῶν καὶ κατεργασίας τοῦ ἐρίου. Ἡ Χαλκίς προσέτι διενήργει τὸ ἐμπόριον τῆς Βοιωτίας, ἡ ὁποία ἐστερεῖτο λιμένος. Ὡσαύτως ἐδέχετο διὰ τῶν ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς ἀποικιῶν τῆς τὰ προϊόντα τῆς Μακεδονίας καὶ διὰ

τῶν ἐπὶ τῆς Σικελίας, τὸ ἔλαιον, τὸν σῖτον καὶ τοὺς οἶνους αὐτῆς. Δεσπόζουσα δὲ διὰ τῆς Ζάγκλης καὶ τοῦ Ῥηγίου τοῦ στενοῦ τῆς Μεσσήνης ἔστελλε τὰ πλοῖά της μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰταλίας.

Ὡσαύτως ἡ **Ἐρέτρια** χωριζομένη τῆς Χαλκίδος διὰ πεδιάδος, ἡ ὁποία ἔγινεν αἰτία μακροῦ μεταξὺ τῶν δύο πόλεων πολέμου, ἀπέβη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πόλις πλουσία καὶ μεγάλη.

Παρά τὸν Ἰσθμὸν ὑπῆρχον τρεῖς μεγάλοι ἐμπορικαὶ πόλεις, ἡ Κόρινθος, ἡ Αἴγινα καὶ τὰ Μέγαρα. Ἡ **Κόρινθος** κατεσκεύαζεν ἀγγεῖα ἐκ γῆς καὶ χαλκοῦ, ὅπλα, ὑφάσματα μάλλινα, καὶ εἰς τὰ ναυπηγεῖα της ἐμπορικὰ πλοῖα. Ἐλέγετο μάλιστα ὅτι πρῶτοι οἱ Κορίνθιοι κατεσκεύασαν καὶ τριήρεις. Ἡ Κόρινθος ἔξαπέστελλε τὰ πλοῖά της ἐκ τῶν δύο μερῶν τοῦ Ἰσθμοῦ ἅφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν Χαλκίδα, Σάμον καὶ Ποτειδαίαν, ἅφ' ἐτέρου δὲ εἰς τὴν Ἡπειρον τῆς ὁποίας τὰς ἀκτὰς κατεῖχον αἱ ἀποικίαι της, καὶ εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου ἐμπορεύετο μὲ τὴν ἀποικίαν της Συρακούσας καὶ μὲ τὰς ἀποικίας τῆς συμμάχου της Χαλκίδος. Τὰ ἀγγεῖα τῆς Κορίνθου ἔφθανον διερχόμενα τὸν πορθμὸν τῆς Μεσσήνης μέχρι Νεαπόλεως καὶ Τυρρηνίας, ὅπου εὐρέθησαν πολλὰ εἰς τυρρηνικοὺς τάφους.

Ἡ **Αἴγινα**, κτισμένη ἐπὶ νήσου βραχόδους, ἀπέβη καὶ αὕτη πόλις πλουσία καὶ πολυάνθρωπος. Οἱ κάτοικοί της εἶχον πολλοὺς δούλους. Τὰ πλοῖά της ἔφερον μακρὰν τὰ εἰς τὴν πόλιν κατασκευαζόμενα ἀντικείμενα ἐκ χαλκοῦ καὶ πῆλινα ἀγγεῖα. Ἡ Αἴγινα κυρίως εἶχε τὸ ἐμπόριον τῆς Πελοποννήσου.

Τὰ **Μέγαρα** ἐνῆργουν ἰδίως τὸ ἐμπόριον τοῦ σίτου τοῦ Εὐξείνου πόντου διὰ τῶν ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου ἀποικίων των.

Καὶ εἰς τὴν Ἀδριατικὴν τέλος μέγας ἐμπορικὸς λιμὴν ἦτο ἡ **Κέρκυρα** ἐνεργοῦσα τὸ ἐμπόριον τῆς Ἡπείρου, εἰς τὴν Σικελίαν αἱ **Συράκουσαι**, εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ **Τάρας**.

Νομίσματα.

Εἰς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἐμπορίου κατ' ἐξοχὴν συνετέλεσε καὶ ἡ

κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀκριβῶς ἔνεκα τῶν ἐμπορικῶν ἀναγκῶν γενικευθεῖσα χρήσις τοῦ νομίσματος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀμήρου οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον νομίσματα. Ἡ ἀγορὰ καὶ ἡ πώλησις ἐγίνετο διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς, ἡ δὲ ἐκτίμησις τῆς ἀξίας διὰ τῶν κτηνῶν. Βραδύτερον ἀντὶ τῶν κτηνῶν μετεχειρίζοντο τὰ μέταλλα, ἰδίως τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, ζυγίζοντες αὐτὰ.

Κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τῶν Λυδῶν ἀπετυπώθη ἐπὶ τεμαχίων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου σῆμά τι, τὸ ὁποῖον ἠγγυᾶτο εἰς τὸ κοινὸν τὸ βάρος καὶ τὴν ἀξίαν τῶν τεμαχίων τούτων. Κατόπιν ἐκ τῶν Λυδῶν μετεδόθη ἡ χρῆσις τοῦ νομίσματος εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Μ. Ἀσίας. Πρώτη δὲ ἡ Φώκαια καὶ μετ' αὐτὴν αἱ ἄλλαι τῆς Μ. Ἀσίας ἑλληνικαὶ πόλεις ἔκοψαν χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα κατὰ δύο διάφορα ὥς πρὸς τὸ βάρος συστήματα, βαρύτερον μὲν διὰ τὸν ἄργυρον, ἐλαφρότερον δὲ διὰ τὸν χρυσόν.

Ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐξηπλώθη ἡ χρῆσις τῶν νομισμάτων καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ἐνταῦθα τὸ πρῶτον νομισματοκοπεῖον ἔγινεν ἐπὶ Φείδωνος εἰς τὴν Αἰγιναν, ἡ ὁποία τότε ἀνῆκεν εἰς τὸ Ἄργος. Ἐτύπωσαν δὲ εἰς αὐτὸ νομίσματα ἀργυρᾶ βάρους $13 \frac{1}{3}$ γραμμαρίων μεταχειρισθέντες τὸ βαρύτερον σύστημα. Ταῦτα ἐκ τοῦ ἐπ' αὐτῶν ἀποτυπώματος ὠνομάσθησαν χελῶναι. Τὸ σύστημα τοῦτο ὠνομασθὲν Αἰγιναιὸν ἔγινε δεκτὸν εἰς ὅλας τὰς δωρικὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Τοῦναντίον εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ τὰς Ἰωνικὰς πόλεις ἐτυπώθησαν νομίσματα μὲ τὸ ἐλαφρότερον σύστημα, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Εὐβοϊκόν. Βραδύτερον ὁμως ὁ Σόλων εἰς τὰς Ἀθήνας εἰσήγαγεν ἀκόμη ἐλαφρότερον σύστημα ὠνομασθὲν Σολώνειον. Ἦτο δὲ ἡ ἀναλογία τῶν τριῶν τούτων συστημάτων, Αἰγιναιῶν, Εὐβοϊκοῦ καὶ Σολωνείου, περίπου ὡς 5 : 4 : 3.

Τὰ νομίσματα τῶν Ἀθηνῶν ἔφερον ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἐπὶ τῆς ἀντιστρόφου γλαῦκα. Μονὰς αὐτῶν ἦτο ἡ δραχμὴ (βάρους 4,366 γραμ.), ἡ ὁποία διηρεῖτο εἰς 6 ὀβολούς. Ἐκοπτον δὲ νομίσματα ἀργυρᾶ 1, 2 καὶ 4 δραχμῶν,

ὡς καὶ 1, 2 καὶ 4 ὀβολῶν. Ἡ μνᾶ περιέχουσα 100 δραχμὰς καὶ τὸ τάλαντον 6 χιλ. ἐχρησίμευον μόνον διὰ τοὺς λογαριαμούς, δὲν ἀνταπεκρίνοντο δὲ εἰς οὐδὲν εἶδος νομίσματος.

Β. Ἰδιωτικὸς βίος.

Ὁ ἰδιωτικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι ἀκόμη ἀπλούστερος παρὰ κατὰ τοὺς ὁμηρικὺς χρόνους.

Αἱ οἰκίαι ἦσαν μικραὶ καὶ χαμηλαί. Τὰ δὲ δωμάτια ἄνευ παραθύρων μὲ τοὺς τοίχους ἀπλῶς ἀσβεστωμένους.

Ἡ ἐπίπλωσις περιορίζεται εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Πέριξ τοῦ τοίχου ὑπάρχει χαμηλὸν θρανίον ὅμοιον περίπου πρὸς τὸ σημερινὸν ἀνατολικὸν διβάνι. Πλὴν δ' αὐτοῦ ὑπάρχουν αἱ μετὰ ἡ ἄνευ ἐρεισινώται ἔδραι διαφόρων σχημάτων (εἰκ. 20). Ὁ βαρὺς ὁμηρικὸς θρόνος ὑποχωρεῖ ἀπομένων μόνον ὡς ἔδρα τῶν θεῶν. Ἡ ἐξ ἀνατολῆς δὲ εἰσαχθεῖσα συνήθεια κατὰ τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὸ γεῦμα νὰ εἶναι ἐξαπλωμένοι ἔδωκεν εἰς τὴν κλίνην ἰδιάζουσαν σημασίαν καὶ κατέστησεν αὐτὴν τὸ κυριώτερον ἐπιπλόν. Πρὸς τὴν συνήθειαν δὲ ταύτην τώρα συμμορφοῦται καὶ ἡ τράπεζα γενομένη χαμηλοτέρα.

Ὡς πρὸς τὸν φωτισμὸν παρατηροῦμεν ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀρχίζει νὰ γίνεται χρῆσις τοῦ ἐλαίου καὶ ἐπομένως τῶν δι' αὐτὸ λύχνων, οἱ ὅποιοι ἀντικαθιστοῦν τὰς ὁμηρικὰς δᾶδας.

Τὰ ἀγγεῖα διαφέρουν ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν μόνον ὡς πρὸς τὴν ὕλην, ἐκ τῆς ὁποίας κατασκευάζονται. Ὁ πηλὸς ἐξευγενίζεται, συνήθως δὲ ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ μετάλλου.

Ἡ ἐνδυμασία ἐξακολουθεῖ σχεδὸν ἡ αὐτή. Τὰ ἐνδύματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἦσαν· ὁ χιτῶν, λινοῦν ὑποκάμισον φθάνον μέχρι τῶν ποδῶν καὶ δεγόμενον περὶ τὴν ὀσφὺν διὰ ζωστήρος, διὰ τοῦ ὁποίου αἱ γυναῖκες ἐσχημάτιζον τὸν λεγόμενον κόλπον· τὸ ἱμάτιον, ὕφασμα μάλλινον, διὰ τοῦ ὁποίου μετὰ πολλῆς τέχνης ἐτυλίσσοντο· καὶ τὰ ὑποδήματα, τὰ ὁποῖα ἀφίνον τὸ ἄνω μέρος τοῦ ποδὸς ἐκάλυπτον καὶ ἐδέοντο μὲ ἱμάντας (εἰκ. 26 καὶ 27). Τὰ κοσμήματα ἀφίνονται διὰ τὰς γυναῖκας καὶ γίνονται

κομψότερα καὶ λιτώτερα. Μόνον ὁ δακτύλιος, ἐπειδὴ ἐχρησίμευε καὶ ὡς σφραγίς, παρέμεινε καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας.

Αἱ τροφαὶ εἰς τὰ καθημερινὰ γεύματα ἦσαν ἐπίσης ἀπλούστεραι. Κριθαρίνη ἢ ἐκ σίτου πῆττα, ὄσπρια, σαλάται, πράσσα, κρόμμυα καὶ σῦκα ἀποτελοῦν τὴν κυρίως τροφήν των κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἀπλῶν μὲν, ἀλλὰ θρεπτικὸν ψητὸν τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων. Ἀπὸ τῶν χρόνων ὅμως τούτων ἐξευγενισθείσης τῆς ἐλαίας γίνεται ἐπίσης χρήσις τῶν ἐλαιῶν καὶ τοῦ ἐλαίου, ὡσαύτως δὲ τῶν ἰχθύων καὶ τῶν πτηνῶν, τὰ ὅποια κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους ἐπεριφρονοῦντο.

Μετὰ τὸ γεῦμα τῆς ἐσπέρας, τὸ ὀπθῖον ἐλαμβάνετο κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, τυχούσης εὐκαιρίας ἐπηκολούθει συμπόσιον. Ἐπεδίδοντο δηλ. εἰς τὴν πόσιν οἴνου. Ἄλλ' ἀπηγορεύετο νὰ πίνουν τὸν οἶνον ἄκρατον. Ἡ συνήθης ἀναλογία τοῦ οἴνου πρὸς τὸ ὕδωρ ἦτο 1 : 3, 1 : 2 καὶ σπανίως 2 : 3. Εἰς τῶν συμποτῶν ἐκλεγόμενος διὰ κλήρου ἐγίνετο συμποσιάρχης. Οὗτος καθώριζε τὴν χρᾶσιν τοῦ οἴνου, τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ μέγεθος τῶν ποτηρίων καὶ ἐν γένει ἐπέβλεπε τὴν τάξιν τοῦ συμποσίου. Διεσκέδαζον δὲ συγχρόνως κατὰ τὸ συμπόσιον μὲ φαιδρὰς συζητήσεις, μὲ ᾄσματα καὶ μὲ διάφορα παιγνίδια.

Σχεδὸν ὅλοι ἦσαν ἔγγαμοι. Τοῦτο ἐπέβαλλεν ἡ διατήρησις τοῦ γένους, διότι ἐξαλειφομένου τοῦ γένους ἀναγκαίως θὰ κατεστρέφετο ἡ λατρεία τῶν προγόνων. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐθεωρεῖτο μέγα δυστύχημα ἡ ἔλλειψις ἀρρένων τέκνων καὶ ἐθεράπευον αὐτὴν διὰ τῆς υἱοθεσίας.

Τὰ τοῦ γάμου εἰς μὲν τὴν Σπάρτην δὲν μετεβλήθησαν, εἰς τὰ ἄλλα ὅμως μέρη τῆς Ἑλλάδος ἡ ἀρχαία ἀγορὰ τῆς γυναικὸς ἀρχίζει νὰ ὑποχωρῇ καὶ ἡ θέσις αὐτῆς βελτιοῦται.

Ὡς πρὸς τοὺς νεκρούς, παρὰ τὴν καῦσιν, ἥτις εἰσῆχθη ἐξ Ἀσίας, ἐπικρατεῖ καὶ ἡ ταφή. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς τὰ συμβαίνοντα κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους, ἐθεωρεῖτο ὑποχρεωτικὴ ἡ ταφή καὶ τοῦ ἐχθροῦ καὶ τοῦ ξενου. Αἱ δὲ νεκροπόλεις εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος πλὴν τῆς Σπάρτης, εἶναι ἔξω τῆς πόλεως. Ἐπὶ τῶν τάφων μέχρι μὲν τοῦ 7ου αἰῶνος ἐτίθεντο ἄγγεῖα με-

γάλα, ἀπὸ τοῦ 600 δὲ στήλαι μαρμαρίναι μετὰ εἰκόνας τοῦ νε-
κροῦ ζωγραφιστῆς ἢ ἀναγλίφου (εἰκ. 36), ἢ μετὰ συμβολικῶν
εἰκόνων ζώων (σφίγξ, λέων) ὥς φυλάκων τοῦ τάφου.

Εἰκ. 36. Δεξιλέως (ἐπιτύμβια πλάξ ἐκ τοῦ Κεραμεικοῦ).

Ἡ ἀγωγή τῶν νέων. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος
πλὴν τῆς Σπάρτης ἡ παιδείσις τῶν τέκνων ἀφίνετο εἰς τὴν φρον-
τίδα τῶν γονέων καὶ σκοπὸν εἶχε τὴν ἀρμονικὴν μόρφωσιν τῆς

ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Ἀπὸ τοῦ 7ου μέχρι τοῦ 18ου ἔτους τῆς ἡλικίας των οἱ παῖδες τῶν ὅπως δῆποτε εὐπόρων οἰκογενειῶν παρεδίδοντο εἰς παιδαγωγούς, συνήθως δούλους, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον αὐτοὺς τὴν καλὴν συμπεριφορὰν καὶ συνώδεον εἰς τὰ διδασκαλεῖα καὶ τὰς παλαίστρας, τοὺς διδασκάλους τῶν ὁποίων ἐπλήρωνον οἱ γονεῖς.

Εἰς τὰ διδασκαλεῖα οἱ παῖδες ἐδιδάσκοντο ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀρίθμῃσιν, ἀνεγίνωσκον ποιήματα ἀγαθῶν ποιητῶν καὶ ἀπεμνημόνεον αὐτά, προσέτι δὲ ἐμάνθανον μουσικὴν, ἥτοι ἄσμα, λύραν καὶ κιθάραν. Εἰς δὲ τὰς παλαίστρας ἤσκούντο εἰς τὴν γυμναστικὴν. Τὴν ἄσκησιν ὅμως ταύτην ἐξηκολούθουν καὶ κατάπιν ἔφηβοι καὶ ἄνδρες γενόμενοι εἰς δημόσια γυμναστήρια (γυμνάσια).

6. Θρησκεία καὶ λατρεία.

Εἶδομεν, πῶς κατὰ τοὺς ὀμηρικοὺς χρόνους ἡ ἑλληνικὴ θρησκεία διεμορφώθη εἰς φυσιολατρικὸν καὶ ἀνθρωπομορφικὸν πολυθεϊσμόν. Τοιαύτη παρέμεινεν αὕτη καθ' ὅλους τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Οἱ ἑλληνικοὶ θεοὶ εἶναι ἀνθρωπόμορφοι, ἰδεώδους ὅμως κάλλους καὶ φύσεως, μεγαλοπρεπείας καὶ μακαριότητος. Οἱ Ἑλληνες δὲν προέβησαν εἰς διαμόρφωσιν δόγματος, τακτοποιήσεως δηλ. τῶν ποικίλων περὶ θεοῦ παραστάσεων τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν ἡδυνήθη ἡ θρησκεία αὐτῶν νὰ δημιουργήσῃ ἠθικοὺς κανόνες, ἀφῆκε δὲ τοῦτο, ὥς θὰ ἴδωμεν, εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔχει πλέον καθορισθῆ ὁρισμένος ἀριθμὸς ἐθνικῶν θεῶν καὶ πᾶσα ἀπόπειρα εἰσαγωγῆς νέων θεωρεῖται ἀσέβεια. Ὡσαύτως ἀναγνωρίζεται ἡ πνευματικὴ ὑπεροχὴ τοῦ ἀνακτος τῶν θεῶν, τοῦτο δ' ἀποτελεῖ πυρῆνα ἀληθοῦς θρησκείας. Καὶ τέλος οἱ αἰσθανόμενοι τὴν ἀνάγκην ὑψηλοτέρας θρησκευτικῆς ἀντιλήψεως ἐκαλλιέργησαν μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας εἰς στενοτέρους κύκλους τὴν ἰδέαν τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Συνεδέθησαν δὲ μάλιστα αἱ τοιαῦται μυστικαὶ διδασκαλῖαι (μυστήρια) μετὰ τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος, τῆς θεᾶς τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου.

Ἡ λατρεία ἐξακολουθεῖ σχεδὸν ἡ αὐτή. Κέντρον τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶναι ὁ ναός, ὁ ὁποῖος

θεωρεῖται ὡς κατοικία τοῦ θεοῦ, καὶ ἐπομένως περιλαμβάνει τὸ ἄγαλμα καὶ τοὺς θησαυροὺς του. Διτηρήθη ὅμως ἐπίσης μέχρι τῶν μεταγενεστερῶν χρόνων καὶ ἡ παλαιὰ λατρεία εἰς τὴν ἔλευ-
θέραν φύσιν τοῦ ἄλσους. Διὰ τοῦτο συνήθως ὁ ναὸς ἀπετέλει μέρος τοῦ ἄλσους τούτου (τέμενος). Πρὸ τοῦ οἰκοδομήματος δὲ ἠγείρετο ὁ βωμὸς κατ' ἀρχὰς μὲν ἄτεχνος ἐκ λίθων ἢ ἐκ τῆς τέ-
φρας καὶ τῶν ὀστέων τῶν θυσιαζομένων ζώων, βραδύτερον δὲ ἐξ εὐγενοῦς λίθου.

Κληρικὴν διαβάθμισιν, ἱεραρχίαν μὲ μεγάλην δύναμιν, ὡς ὑπῆρχεν αὕτη εἰς ἄλλους λαούς, οἱ Ἕλληνες δὲν ἐγνώρισαν. Ὁ ἱερεὺς ἐθεωρεῖτο φύλαξ ἑνὸς ἱεροῦ προϋστάμενος τοῦ προσωπικοῦ τοῦ χρησιμεύοντος διὰ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ. Οὗτος προσφέρει τὰς θυσίας καὶ διοικεῖ τὸν ναόν, ἐκλέγεται δὲ συνήθως διὰ κλήρου.

Οἱ μάντιες ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν σημασίαν. Ἰδιαιτέραν δὲ σημασίαν ἀποκτοῦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ μαντεῖα. Οἱ ἀγῶνες δὲν περιορίζονται πλέον μόνον εἰς τὴν λατρείαν τῶν νε-
κρῶν, ἀλλ' ἐπεκτείνονται καὶ εἰς τὴν τῶν θεῶν. Εἰς αὐτοὺς τὰ βραβεῖα δὲν εἶναι πλέον ὅπλα, σκεύη κ.λ., ἀλλὰ στέφανος ἀπλοῦς.
Ἦδη δηλ. ὁ ἀγὼν γίνεται μόνον διὰ τὴν δόξαν.

7. Ἡ τέχνη.

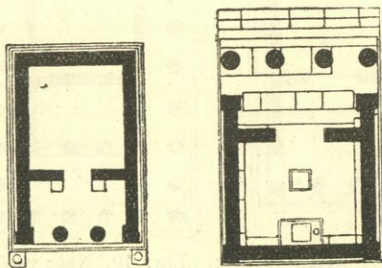
Ἦδη κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Κρήτης καὶ τῆς Πελοποννήσου ἦτο, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀρκε-
τὰ προηγμένη ἡ τέχνη. Ἀλλ' ἀφ' οὗ διὰ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Δω-
ριέων ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς ἐξηφανίσθη, ὥπισθοδρομήσῃ καὶ αὕτη, αἱ δὲ πρόοδοι τῶν παρελθόντων αἰώνων ἐχάθησαν.

Οἱ λαοὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος ὅμως, οἱ ὅποιοι φεύγοντες τοὺς ἐπιδρομεῖς κατέφυγον εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας, ἔφεραν μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τῶν χρόνων ἐκείνων.
Ἐνταῦθα, ἀφ' οὗ ἐγκατέστησαν σταθερὰς καὶ μονίμους πολι-
τείας καὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου ἐπλούτησαν, ἤρχισαν νὰ καλλιεργοῦν καὶ τὰς τέχνας, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἐπέβαλλον ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ νέος δημόσιος καὶ πολιτι-
κὸς βίος. Οὕτω ἀπὸ τοῦ 7ου π. Χ. αἰῶνος ἀνεπτύχθησαν κατὰ

μικρὸν εἰς τὰς πόλεις ταύτας ἢ ἀρχιτεκτονική, ἢ γλυπτική καὶ ἢ γραφική.

Ἀρχιτεκτονική. Μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας μέγαρον ἀνάκτων δὲν ὑπάρχουν πλέον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἑλληνικὸς οἶκος ἦτο πάντοτε πολὺ ἀπλοῦς, ἡ ἀρχιτεκτονική δὲν εἶχε νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὰ ἰδιωτικὰ οἰκοδομήματα. Ἐστράφη εἰς τὰ δημόσια, ἰδίᾳ δὲ εἰς τοὺς ναοὺς, οἱ ὅποιοι πλέον ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωνται πανταχοῦ, διότι ἐγενικεύθη ἡ ἰδέα, ὅτι οἱ θεοὶ καὶ τὰ ἀγάλματά των εἶχον ἀνάγκην ἰδιαιτέρας κατοικίας.

Ὁ ἑλληνικὸς ναὸς δὲν εἶναι, ὡς ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία, προσωρισμένος νὰ περιλαμβάνῃ τοὺς πιστοὺς, οἱ ὅποιοι συνέρχονται, ἵνα προσευχηθοῦν. Εἶναι ἡ κατοικία τοῦ θεοῦ, τὸ δὲ πλῆθος δὲν εἰσέρχεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ μένει ἔξω περὶ τὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ. Ἐνεκα τούτου ὁ ναὸς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἔλαβεν ἐκ τῶν ἀνακτόρων τῶν βασιλέων.

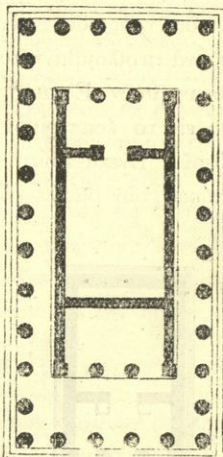
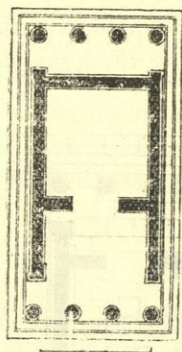

Εἰκ. 37. Ναὸς ἐν παραστάσι. Εἰκ. 38. Ναὸς πρόστυλος.

Ὁ ἀπλούστερος τύπος αὐτοῦ ἀναπαριστᾷ τελείως τὸ μυκηναϊκὸν μέγαρον. Ἀποτελεῖται, ὡς καὶ ἐκεῖνο, ἐκ μιᾶς αἰθούσης (σηκὸς) καὶ ἑνὸς προθύρου (πρόναος) πρὸς Α., τὸ ὁποῖον ὑποβασιάζεται ὑπὸ δύο κιόνων ὑψουμένων μεταξὺ τῶν παραστάδων, ἥτοι τῶν προεκτάσεων τῶν τοίχων τῆς αἰθούσης (ναὸς ἐν παραστάσιν (εἰκ. 37). Εἰς τὸ βάθος τοῦ σηκοῦ ὀρθοῦται τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ ἐκ ξύλου ἢ μαρμάρου ἢ ἑλεφαντοστοῦ, κοσμημένου μὲ ἐνδύματα καὶ κοσμήματα.

Βραδύτερον τὸ πρόθυρον ἐσχηματίζετο μόνον διὰ σειρᾶς κιό-

νων (ναὸς πρόστυλος εἰκ. 38). Τὸ πρῶτον τοῦτο σχέδιον ἀνεπτύχθη κατόπιν προστεθέντος ὀπισθεν τοῦ σηκοῦ καὶ ἄλλου δωματίου, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν, ἵνα ἐντὸς αὐτοῦ φυλάσσωνται τὰ πολύτιμα ἀντικείμενα τοῦ θεοῦ. Χάριν δὲ συμμετρίας κατασκευάζεται συνήθως διὰ σειρᾶς κίωνων καὶ εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν προπύλαιον (ὀπισθόδομος) ὅμοιον πρὸς τὸ ἀνατολικὸν (ναὸς ἀμφιπρόστυλος εἰκ. 39). Εἰς τοὺς μεγαλυτέρους τέλος ναοὺς σειραὶ κίωνων περιέβαλλον συνήθως τὸν ναὸν καὶ ἐκ τῶν τεσσάρων μερῶν (ναὸς περίπτερος εἰκ. 40).

Εἰκ. 39. Ναὸς ἀμφιπρόστυλος. Εἰκ. 40. Ναὸς περίπτερος.

Ἦσαν δὲ οἱ ἑλληνικοὶ ναοὶ χρωματισμένοι διὰ διαφόρων χρωμάτων, κιτρίνου, κυανοῦ καὶ ἐρυθροῦ, ἵνα καλύτερον φαίνονται αἱ γραμμαί.

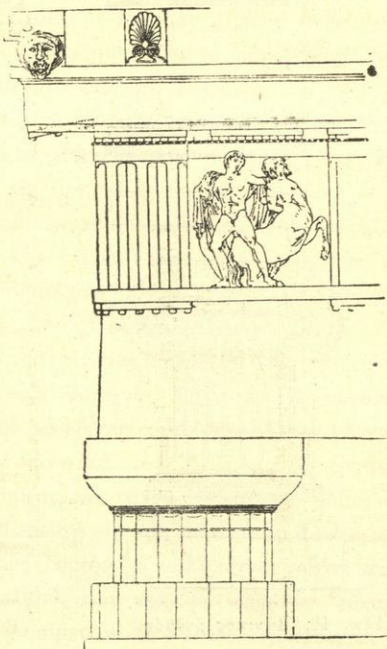
Οἱ ναοὶ καὶ τὰ οἰκοδομήματα ἐν γένει διαφέρουν μεταξύ των ὡς πρὸς τοὺς κίονας καὶ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τῶν στοῶν. Αἱ διαφοραὶ αὗται καλοῦνται ὅρθυμοί. Διακρίνονται κυρίως δύο ὅρθυμοί, ὁ δωρικὸς (εἰκ. 41) καὶ ὁ ἰωνικὸς (εἰκ. 42). Ὑπάρχει καὶ τρίτος, ὁ κορινθιακός, ἀλλ' οὗτος εἶναι ποικιλία τοῦ ἰωνικοῦ διαφέρουσα αὐτοῦ κατὰ τοῦτο, ὅτι τὸ κιονόκρανον εἶναι κοσμημένον μὲ φύλλα ἀκάνθου (εἰκ. 43).

Ὁ δωρικός ῥυθμός δεικνύει, πῶς ἐκ τοῦ ξύλου μετέβησαν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ λίθου. Εἰς αὐτὸν ὁ κίων ἀπόκειται ἅπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος ἀπολήγων εἰς κιονόκρανον ἅπλουν. Ἐπὶ τούτου κεῖται ἡ κυρία δοκὸς (ἐπιστύλιον) ἄκοσμος, ὑπεράνω αὐτῆς διάζωμα ἀποτελούμενον ἐκ διαδοχῆς τριγλύφων, αἱ ὁποῖαι ἐκπροσωποῦν τὸ ἄκρον τῶν δοκῶν τῆς στέγης, καὶ μετοπῶν, πλακῶν συνήθως γλυπτῶν, καὶ ὑπεράνω τοῦ διαζώματος τὸ γεῖσον.

Εἰς τὸν ἰωνικὸν ῥυθμὸν ὁ κίων στηρίζεται ἐπὶ βάσεως, τὸ κιονόκρανον εἶναι κοσμημένον μὲ ἔλικας, τὸ ἐπιστύλιον εἶναι διηρημένον εἰς τρεῖς ταινίας καὶ τὸ διάζωμα εἶναι συνεχὲς καὶ κοσμεῖται συνήθως διὰ γλυπτῶν (ζωοφόρος).

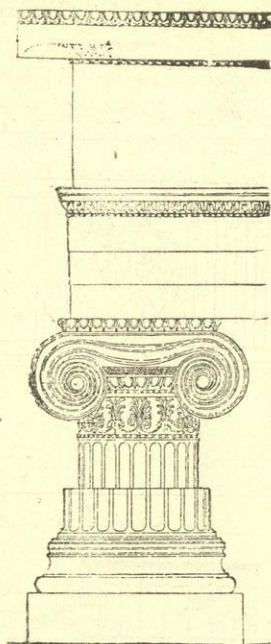
Εἰς ἀμφοτέρους τέλους τοὺς ῥυθμοὺς κατὰ τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν πλευρὰν τὸ μεταξὺ τῶν δύο προσλινῶν μερῶν τῆς στέγης καταλειπόμενον τρίγωνον (ἀέτωμα εἰκ. 44) ἔκοσμεῖτο δι' ἀγαλμάτων. Καθόλου δὲ ὁ μὲν δωρικός ῥυθμός εἶναι ὀγκωδέστερος καὶ αὐστηρότερος, ὁ δὲ ἰωνικός εὐκίνητότερος καὶ χαριέστερος.

Ἄλλ' ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀπὸ τοῦ 7ου μέχρι τοῦ 5ου αἰῶνος ἀνεγερθέντες ναοὶ ἐξηφανίσθησαν. Ὑπολείπονται ἑρείπια τινα εἰς τὴν Σελινόυντα, τὰς Συρακούσας, τὸν Ἀκράγαντα καὶ τὴν Ποσειδωνίαν τῆς Ἰταλίας, καὶ κίονές τινες εἰς τὴν Κόρινθον καὶ τὴν Αἴγιναν. Οἱ ναοὶ οὗτοι εἶναι ὅμοιοι πρὸς τοὺς βραδύτερον

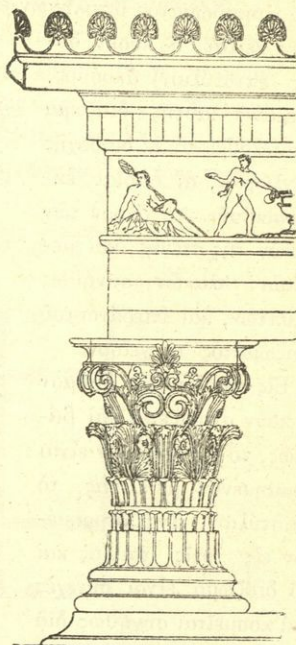

Εἰκ. 41. Δωρικός ῥυθμός.

κτισθέντας, οἱ κίονες αὐτῶν ὅμως εἶναι παχύτεροι καὶ χαμηλότεροι.

Εἰκ. 42. Ἰωνικός ρυθμός.

Εἰκ. 43. Κορινθιακός ρυθμός.

Εἰκ. 44. Ἀέτωμα.

Γραφική. Οἱ Ἕλληνες ὅλους τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα ἐχρωμάτιζον διὰ ποικίλων χρωμάτων. Ἄλλ' ἡ γραφικὴ δὲν εἶναι εἰς ἡμᾶς γνωστὴ, διότι δὲν ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἔργα αὐτῆς. Μόνα λείψανα τῆς γραφικῆς ἔχομεν τὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα, Ἀσίαν

καὶ Ἰταλίαν ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι σχεδιασμένα διάφορα κοσμήματα καὶ μορφαί.

Τὰ ἀρχαιότερα ἀγγεῖα ἦσαν χρώματος κιτρίνου μὲ σχεδιάσματα μαῦρα. Ἀπὸ τοῦ 6ου ὅμως αἰῶνος κατεσκευάζοντο ἀγγεῖα ἐρυθρὰ μὲ εἰκόνας μαύρας, ἀπὸ δὲ τοῦ 5ου αἰῶνος ἀγγεῖα μαῦρα μὲ εἰκόνας ἐρυθράς. Τὰ σχεδιάσματα ταῦτα παρίστανον σκηνὰς ἐκ τῆς μυθολογίας, κύκλους, ῥόδα, ζῶα κ λ.π.

Γλυπτική. Ὅπως εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς γλυπτικῆς, κατ' ἐξοχὴν συνετέλεσεν ἡ ἀνάπτυξις τῆς θρησκείας καὶ τῆς λατρείας.

Ὁ θεὸς ἔπρεπε νὰ παρίσταται αὐτοπροσώπως μεταξὺ τῶν πιστῶν καὶ νὰ διαμένῃ εἰς τὴν ἐπίγειον κατοικίαν του, τὸν ναόν. Δὲν ἦτο δὲ δύσκολον νὰ δημιουργηθοῦν αἱ μορφαί, ὑπὸ τὰς ὁποίας θὰ ἐξεικονίζοντο οἱ θεοί. Οἱ θρησκευτικοὶ μῦθοι καὶ ἡ ποίησις εἶχον δημιουργήσει πλαστικὰς εἰκόνας τῶν θεῶν, τὰς ὁποίας ἡδύναντο νὰ χρησιμοποιοῦν οἱ καλλιτέχναι. Πρότυπα δὲ σωματικοῦ κάλλους δὲν ἦτο δύσκολον νὰ εὑρουν οὗτοι πέριξ των. Τὸ γυμνὸν δὲν ἔχει τι τὸ προσβλητικὸν διὰ τὸν Ἕλληνα. Ὁ ἐργάτης ὁ χωρικὸς ἐργάζονται συνηθέστερον ἄνευ ἐνδύματος. Ἰδίως ὅμως τὸ γυμνὸν σῶμα εἶχε καθιερωθῇ εἰς τὰς ἀθλητικὰς ἀσκήσεις καὶ τοὺς ἀγῶνας. Κατ' αὐτοὺς λοιπὸν οἱ καλλιτέχναι εἶχον ἀκαταπαύστως ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμούς των νεανικὰ σώματα εὐκαμπτα καὶ νευρώδη, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον εἰς αὐτοὺς ὡς πρότυπα.

Ἐπειτα ὁ ναὸς ἔπρεπε νὰ διακοσμηθῇ, ἰδίως εἰς τὸ διάζωμα καὶ τὰ ἀετώματα. Ὁ γλύπτης λοιπὸν ἦτο ὁ ἀπαραίτητος βοηθὸς τοῦ ἀρχιτέκτονος.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλυπτικῆς συνετέλεσαν προσέτι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἀνάγκη, τὴν ὁποίαν ἡσθάνοντο οἱ πιστοὶ νὰ προσφέρουν εἰς τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν ἀγάλματα νέων ἢ νεανίδων, ἵνα εἶναι διαρκὴ ἐνθύμια τῆς εὐσεβείας των, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ συνήθεια τοῦ νὰ ἐγείρουν ἐπὶ τῶν τάφων τῶν νεκρῶν ἀγάλματα ἀναπαριστῶντα τὸν νεκρὸν εἰς τινα στάσιν οἰκογενειακὴν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν ἀφθονίᾳ ὑπαρξίς τῶν μαρμάρων ὑπῆρξεν ὡσαύτως σπουδαῖος λόγος πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γλυπτικῆς.

Τὰ ἀρχαιότερα ἑλληνικὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἦσαν ἐκ ξύλου εἶχον τοὺς ὀφθαλμοὺς κλειστοὺς καὶ τοὺς βραχίονας προσκολλημένους κατὰ μῆκος τοῦ σώματος. Κατὰ μικρὸν ὅμως ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνοικτούς, τοὺς βραχίονας χωρισμένους τοῦ σώματος καὶ τὰς κνήμας εἰς τὴν στάσιν τοῦ βαδίζειν. Μετ' ὀλίγον ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζωνται τὸν μαλακὸν λίθον. Καὶ τέλος ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα ἐκ χαλκοῦ καὶ ἐκ μαρμάρου, ἐκ χαλκοῦ μὲν ἰδίως οἱ γλύπται τῆς Σάμου, ἐκ μαρμάρου δὲ οἱ τῆς Χίου.

Ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν νήσων μετεδόθη ἡ τέχνη εἰς τὴν Κρήτην καὶ τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα.

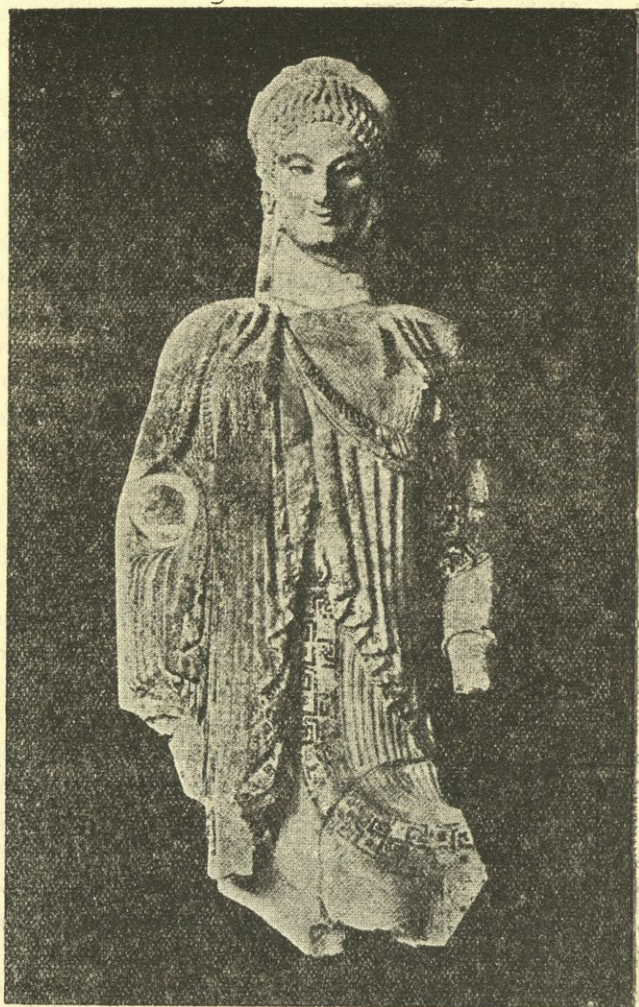
Εἰς τὴν Κρήτην ἤκμασαν γλύπται, τῶν ὁποίων τὰ ἀγάλματα ἦσαν περιζήτητα καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ Σικυὼν ἔγινε κατὰ τὸν ἑν αἰῶνα περίφημος διὰ τοὺς ἐργαζομένους τὸν χαλκὸν γλύπτας τῆς.

Ὅσάυτως ὑπῆρχον περίφημα ἐργαστήρια γλυπτικῆς εἰς τὴν Σπάρτην, τὴν Ὀλυμπίαν, τὸ Ἄργος, τὴν Κόρινθον καὶ μάλιστα εἰς τὴν Αἴγιναν.

Ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τῆς Αἰγίνης ἐξῆλθον ὄχι μόνον ἀγάλματα θεῶν, ἀλλὰ καὶ μέγας ἀριθμὸς ἀνδριάντων ἀθλητῶν. Τῷ 1811 ἀνευρέθησαν εἰς τὴν Αἴγιναν τὰ ἀγάλματα τὰ κοσμοῦντα τὰ ἀετώματα τοῦ ἐκεῖ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Ταῦτα εὐρίσκονται σήμερον εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Μονάχου. Ὅλαι αἱ μορφαὶ αὐτῶν ἔχουν τὸ αὐτὸ μεδίωμα, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες γλύπται προσεπάθουν νὰ δώσουν ζωὴν εἰς τὰ ἀγάλματά των. Οἱ πόδες καὶ αἱ χεῖρες καταπίπτουν βαρεῖαι, ἀλλὰ τὰ σώματα εἶναι ῥωμαλέα καὶ στερεὰ. Οἱ τεχνῖται ἐγνώριζον τοὺς νόμους τῆς στατικῆς καὶ τὴν ἀνατομίαν τοῦ σώματος.

Ὑπῆρχον ὡσαύτως ἐν Ἀθήναις γλύπται, οἱ ὁποῖοι κατεσκεύαζον ἀγάλματα διὰ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως. Μέγας ἀριθμὸς ἐκ τῶν ἀγαλμάτων τούτων ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἀκροπόλεως καὶ εὐρίσκεται εἰς τὸ Μουσεῖον αὐτῆς. Τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῶν εἶναι κόραι ἐκ μαρμάρου ὄρθιαι μὲ μεγάλας πτυχάς. Αἱ κόραι των εἶναι ἐπιμελῶς κτενισμέναι καὶ

Ειχ. 45. Κόρυμβος Ἀκροπόλεως.

συγκρατοῦνται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς διὰ διαδήματος. Ἔχουν δὲ ὅλοι τὸ οὐτὸ χαρακτηριστικὸν μειδίωμα καὶ εἶναι χρωματισμένα διὰ ζωηρῶν χρωμάτων (εἰκ. 45). Εὐρέθησαν ὡσαύτως εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἀγάλματα χρωματισμένα ἐκ μαλακοῦ λίθου καὶ μαρμάρου χρησιμεύοντα διὰ τὰ ἀετώματα τῶν καταστραφέντων ἱερῶν τῆς Ἀκροπόλεως.

8. Ἡ ποίησις.

Μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς βασιλείας ἐξέλιπε καὶ ἡ ποίησις. ἡ ὁποία ἐξύμνησε τοὺς ἥρωας βασιλεῖς καὶ εἰς τὰς αὐλὰς αὐτῶν ἐθεραπεύθη, δηλ. τὸ ἔπος. Ἦδη ὑπὸ τὰ ἀριστοκρατικὰ πολιτεύματα καὶ τοὺς ἐπακολουθήσαντας πολιτικούς ἀγῶνας ἀναπτύσσεται τὸ αἶσθημα τῆς ἰδίας προσωπικότητος, τὰ δὲ συμφέροντα τοῦ παρόντος καὶ τὰ πάθη τοῦ καθ' ἡμέραν βίου κινοῦν ζωηρῶς τὰς ψυχάς. Ἐνεκα τούτου κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀνεπτύχθη ἡ λυρική ποίησις, ἡ ὁποία ἐκφράζει τὰ αἰσθήματα, τὰ πάθη καὶ τὰς γνώμας τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν αὕτη ἀπετέλει μέρος τῆς μουσικῆς. Ὁ ποιητὴς ἐψάλλε συνοδευόμενος ὑπὸ ἐγχόρδου ὄργάνου. Ἀπὸ τοῦ 7ου ὅμως αἰῶνος ἡ ποίησις ἤρχισε νὰ χωρίζεται ἀπὸ τῆς μουσικῆς. Οἱ ποιηταὶ τώρα συνθέτουν στίχους μόνον πρὸς ἀνάγνωσιν.

Τὰ εἶδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως εἶναι πολλὰ.

Ἐκ τῆς ἀνάγκης, τὴν ὁποίαν ἠσθάνθησαν οἱ ποιηταὶ τῶν ἀποικιῶν κατὰ τὰς ἐσωτερικὰς ἐριδας καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς κινδύνους τῆς πατρίδος νὰ ἐκφράζουν τὰ ἴδια συναισθήματα καὶ ἰδέας ὡς καὶ τὰ τοῦ λαοῦ των, προήλθεν ἡ πολεμικὴ καὶ πολιτικὴ ἐλεγεία καὶ τὸ ἐπίγραμμα.

Ἀφ' οὗ ὅμως ἅπαξ οἱ ποιηταὶ συνήθισαν νὰ ἐκφράζουν τὰ ἴδια συναισθήματα καὶ ἰδέας, δὲν περιορίσθησαν εἰς τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὴν πατρίδα, ἀλλ' ἤρχισαν νὰ ἐξωτερικεύουν καὶ τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὸν ἰδιωτικὸν βίον καὶ οὕτω παρήχθη ἡ ἐρωτικὴ καὶ συμποτικὴ λυρική ποίησις καὶ ὁ ἱαμβος.

Ἐκ τῆς ἀναπτύξεως δὲ τῆς λατρείας καὶ τῶν ἀγῶνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ὑπὸ τοὺς ἥχους αὐλοῦ ὄμιλος νέων καλούμενος χο-

φὸς ἐξετέλει ἐλιγμούς περὶ τὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ ἄδων, ἀνεπτύχθη ἡ χορική ποίησις.

Περιφημότεροι λυρικοὶ ποιηταὶ ὑπῆρξαν ὁ Καλλίνος ἐξ Ἐφέσου, ὁ Τυρταῖος ἐκ Σπάρτης, ὁ Ἀρχίλοχος ἐκ Πάρου, ἡ Σαπφὼ ἐκ Λέσβου, ὁ Σόλων ἐξ Ἀθηνῶν, ὁ Κεῖος Σιμωνίδης καὶ ὁ Πίνδαρος ἐκ Θηβῶν.

9. Ἡ φιλοσοφία.

Κατὰ τὸν ἑκτὸν αἰῶνα εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὑπῆρξαν ἄνδρες πολιτικῆς συνέσεως καὶ πρακτικῆς σοφίας, οἱ ὅποιοι διὰ διαφόρων συντόμων ἀποφθεγμάτων (γινῶθι σαυτὸν, μηδὲν ἄγαν, μέτρον ἄριστον κ.λ.) ἐδίδασκον, πῶς πρέπει νὰ ζῇ τις, ἵνα εἶναι εὐτυχής. Τούτους ὠνόμαζον σοφοὺς.

Μεταξὺ τούτων βραδύτερον διεκρίνοντο ἑπτὰ. Ἀλλ' οἱ Ἕλληες δὲν συνεφώνουν εἰς τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Τέσσαρες μόνον ἦσαν ἀδιαφιλονικήτως ἀναγνωρισμένοι. Ὁ Θαλῆς ἐκ Μιλήτου, ὁ Βίας ἐκ Πριήνης, ὁ Πιττακὸς ἐκ Μιτυλήνης καὶ ὁ Σόλων ἐξ Ἀθηνῶν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν ὅμως χρόνον εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας ἐνεφανίσθησαν ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ σκέπτονται ἐπὶ τοῦ κόσμου. Ἐπεζήτησαν δηλ. νὰ κατανοήσουν τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ τὴν πορείαν τῶν ἀστρῶν καὶ νὰ εὗρουν τὴν ἀρχὴν τῶν πραγμάτων. Οὗτοι ὠνομάσθησαν φιλόσοφοι καί, ἐπειδὴ ἡ ἔρευνα αὐτῶν ἐστρέφετο περὶ τὴν φύσιν, φυσικοὶ φιλόσοφοι.

Τούτων διεκρίθησαν τρεῖς σχολαί: ἡ Ἰωνική, ἡ ὁποία ἰδρυτὴν ἔχουσα Θαλῆν τὸν Μιλήσιον, ἐζήτει τὴν ἀρχὴν τῶν ὄντων εἰς ἓν ὑλικὸν στοιχεῖον (ὔδωρ, ἀήρ, πῦρ)· ἡ Πυθαγόρειος, ἡ ὁποία ἰδρυτὴν ἔχουσα τὸν ἐκ Σάμου μὲν καταγόμενον ἀλλ' εἰς Ἰταλίαν ἐγκατασταθέντα Πυθαγόραν, προσεπάθει ν' ἀποδείξῃ ὡς ἀρχὴν τῶν ὄντων τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἀρμονίαν· καὶ ἡ Ἐλεατική, ἡ ὁποία ἰδρυτὴν ἔχουσα τὸν ἐκ Ἐλέας τῆς Ἰταλίας Ξενοφάνην, ἀπεδείκνυεν ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων εἶνε ἓν ὃν αἰώνιον καὶ ἀμετάβλητον.

10. Ἡ γραφή.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνακοινώσεως τῶν σκέψεων καὶ ἐπιθυμιῶν

τοῦ ἀνθρώπου πρὸς πρόσωπα ζῶντα μακρὰν ἔφεραν αὐτὸν εἰς τὴν ἐφεύρεσιν τῆς γραφῆς.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ ἄνθρωπος κατώρθωσε τοῦτο ἰχνογραφῶν τὰ ἀντικείμενα. Μετὰ ταῦτα ἤρχισε νὰ παριστάνῃ καὶ ἀφρησμένας ἰδέας διὰ τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὅποια εἶχον τὴν μεγαλύτεραν ἀναλογίαν πρὸς αὐτὰς (χεῖρ προτείνουσα τι ἐδήλου τὸ δίδοναι). Κατὰ μικρὸν αἱ εἰκόνες αὗται δὲν ἐσήμαινον πλέον τὴν λέξιν, ἀλλὰ μόνον τὴν πρώτην συλλαβὴν αὐτῆς. Μέχρι τοῦ σημείου τούτου τῆς ἀναπτύξεως τῆς γραφῆς προσέβησαν ἡ σινική γραφή καὶ ἡ σφηνοειδὴς τῶν Ἀσσυρίων. Τέλος αἱ εἰκόνες αὗται ἔφθασαν νὰ δηλώνουν μόνον τὸ πρῶτον γράμμα τῆς λέξεως. Οἱ Αἰγύπτιοι πρῶτοι ἀνέπτυξαν ἀλφαριθμητικά τινα σημεία. Πλήρη ἀλφάβητον ἀπετέλεσαν οἱ Φοίνικες ἐκλέξαντες ἐκ τῶν πολλῶν σημείων τῶν Αἰγυπτίων 22.

Παρὰ τῶν Φοινίκων ἐδιδάχθησαν τὴν τέχνην τῆς γραφῆς οἱ Ἕλληνες πρὸ τοῦ 9ου αἰῶνος π. Χ., ὅτε εἰς πολλὴν ἐπικοινωνίαν μετ' αὐτῶν εὗρισκοντο. Ἄλλ' ὁ φοινικικὸς ἀλφάβητος δὲν παρελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀμετάβλητος. Οἱ Ἕλληνες ἐτροποποίησαν καὶ ἐτελειοποίησαν αὐτόν. Ἐπειδὴ ὁ φοινικικὸς ἀλφάβητος δὲν εἶχε φωνήεντα, οἱ Ἕλληνες μετέτρεψαν εἰς τοιαῦτα σημεία τινα αὐτοῦ καὶ ἐπρόσθεσαν καὶ νέα.

Παρὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς ἀρχαιοτάτης εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀποικίας Κύμης ὁ ἑλληνικὸς ἀλφάβητος περὶ τὸν 8ον αἰῶνα μετεδόθη εἰς τὰ ἰθαγενῆ φύλα τῆς Ἰταλίας καὶ ἐντεῦθεν προήλθεν ὁ λατινικὸς ἀλφάβητος. Καθόλου δὲ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου εἶτε ἀμέσως εἶτε ἐμμέσως κατάγονται οἱ ἀλφάβητοι ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν.

Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἕλληνες ἔγραφον, ὡς οἱ Φοίνικες, ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά. Κατόπιν ἤρχισαν νὰ γράφουν βουτροφηδόν, ἥτοι ἐναλλὰξ ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά καὶ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ. Καὶ τέλος ἔγραφον μόνον ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ.

Ἡ γραφή κατὰ πρῶτον ἦτο πολὺ περιορισμένη, κατὰ μικρὸν ὅμως ἡ χρῆσις αὐτῆς ἐγενικεύθη καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὥστε περὶ τὸ τέλος τῆς 7ης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος εἶχε καταστῆ κοινή.

11. Περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων ὀνόματος, καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 7ης ἑκατ. οἱ τὴν Ἑλλάδα κατοικοῦντες δὲν εἶχον κοινὸν ὄνομα. Εἰς τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ὀνομάζονται Ἀχαιοὶ ἢ Δαναοί. Ἑλληνες ὀνομάζονται μόνον οἱ ἐκ τῆς Φθιώτιδος ἐκστρατεύσαντες μετὰ τοῦ Ἀχιλλέως Μυρμηδόνες. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς ὅμως χρόνους ὀνομάζονται ὅλοι Ἑλληνες.

Τὸ ὄνομα τοῦτο φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ τῶν Σελλῶν ἢ Ἑλλῶν τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς ἐνταῦθα παρὰ τὴν Δωδώνην Ἑλλοπίας καὶ ἀπεδίδετο εἰς τοὺς κατόπιν ὀνομασθέντας Δωριεῖς. Ἐντεῦθεν ἤδη εἰς προϊστορικοὺς χρόνους ἐξετάθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν μέχρι τῆς Φθίας. Ἀφ' οὗ δὲ κατὰ τὰς μεταναστάσεις αἱ τὴν Θεσσαλίαν κατοικοῦσαι φυλαὶ ἐξηπλώθησαν πρὸς Ν., διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ἐνεκα τούτου κατόπιν οἱ εἰς Πελοπόννησον εἰσβαλόντες Δωριεῖς πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν Ἰώνων καὶ Ἀχαιῶν ὀνομάσθησαν ὅχι Ἑλληνες, διότι τὸ ὄνομα τοῦτο εἶχε καταστῆ κοινὸν εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ Δωριεῖς ὡς ἐκ τῆς Δωρίδος (Δρυοπίδος) ὀρηθέντες. Περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ τῆς 7ης ἑκατονταετηρίδος ὅλοι καὶ οἱ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ οἱ εἰς τὰς ἀποικίας κατοικοῦντες ὀνομάσθησαν Ἑλληνες καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου διακρίνουν ἑαυτοὺς ἀπὸ ὅλων τῶν ἄλλων λαῶν, τοὺς ὁποίους ὀνομάζουν βαρβάρους.

Οἱ Ἑλληνες λοιπόν, ἂν καὶ ἦσαν ἐξαπλωμένοι εἰς τόσον ἀπομακρυσμένας καὶ ποικίλας χώρας, εἶχον πλήρη συνείδησιν ὅτι ἀνήκουν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος. Καὶ δικαίως, ἀφ' οὗ ὅλοι ὠμίλουν τὴν αὐτὴν γλῶσσαν καὶ ὅλοι εἶχον τὴν αὐτὴν θρησκείαν καὶ τὰ αὐτὰ ἥθη καὶ ἔθιμα. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς συνειδήσεως ταύτης εἶναι ὅτι πρὸς ἐξηγήσιν τῆς εἰς φυλὰς διαιρέσεως τῶν ἑπλάσαν τὸν μῦθον τοῦ Ἑλληνος, ὡς κοινοῦ προγόνου ὅλων τῶν Ἑλλήνων, καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Δώρου, Αἰόλου καὶ Εὐρύτου, πατρὸς τοῦ Ἀχαιοῦ καὶ Ἰωνος, ὡς προγόνων ἰδιαιτέρως τῶν Δωριέων, Αἰολέων, Ἀχαιῶν καὶ Ἰόνων.

Ἄλλ' ὅμως ἡ συνείδησις αὕτη τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος δὲν κα-

τώρθωσε νὰ συνενώσῃ πολιτικῶς ὅλους τοὺς Ἑλληνας. Ἐκάστη πόλις ἀπετέλει μικρὸν κράτος ἀνεξάρτητον, ἔχον ἰδίαν κυβέρνησιν, ἰδίους νόμους, ἴδιον στρατόν. Εἶναι ἀληθές, ὅτι κατὰ μικρὸν αἱ πόλεις αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν ἤρχισαν νὰ συνενώνωνται μεταξύ των καὶ νὰ ἀποτελοῦν, οὕτως εἰπεῖν, μίαν ὁμοσπονδίαν καὶ ὅτι ἡ ἐπικράτησις μιᾶς ἐκ τῶν πόλεων τούτων, τῆς ἰσχυροτέρας, συνέδεε περισσότερον τὰ μέλη τῆς ὁμοσπονδίας, ἀλλ' ὅμως οὐδέποτε κατωρθώθη ἡ πολιτικὴ συνένωσις ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τούτοις ὁ πνευματικὸς σύνδεσμος μεταξύ αὐτῶν οὐδέποτε ἔλειψε καθ' ὅλον τὸν βίον τοῦ Ἑθνους. Εἰς τὴν ἀδιάκοπον δὲ αὐτοῦ διατήρησιν ἡ θρησκεία ἰδίως παρέσχε τὰ τελεσφορώτερα μέσα. Ταῦτα ἦσαν αἱ ἀμφικτιονίαι, τὰ μαντεῖα καὶ οἱ πανελλήνιοι ἀγῶνες.

Ἀμφικτιονίαι.

Ἦδη εἰς προγενεστέρους χρόνους ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἑλλάδα πολλὰ ἱερά, εἰς τὰ ὁποῖα προσήρχοντο, ἵνα προσφέρουν θυσίας, ὄχι μόνον οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, ὅπου εὕρισκετο τὸ ἱερόν, ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν πέριξ πόλεων. Ἐνεκα τούτου τὴν διεύθυνσιν τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ τὴν προστασίαν τῶν συμφερόντων τοῦ ἱεροῦ δὲν εἶχε μόνον ἡ πόλις, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκεν ἀλλ' ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν πέριξ πόλεων. Ἐκ τούτου κατὰ μικρὸν ἐπῆλθε καὶ ἡ πολιτικὴ προσέγγισις τῶν πόλεων τούτων. Οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν συνεσκέπτοντο καὶ περὶ τῶν συμφερόντων τῶν πόλεων των καὶ διέλυον τὰς τυχὸν γεννωμένας μετοξύ των διαφοράς. Οἱ τοιοῦτοι σύνδεσμοι ὠνομάζοντο Ἀμφικτιονίαι.

Τοιαῦται ἀμφικτιονίαι ἦσαν πολλά· ἡ περὶ τὸ ἱερόν τοῦ Ποσειδῶνος τῆς Κολαυρίας, ἡ τῆς Δήλου, ἡ τῆς Μυκάλης, ἡ παρὰ τὴν Κνίδον. Ἐπισημοτάτη ὅμως ὅλων ἦτο ἡ τῶν Δελφῶν περὶ τὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ταύτης μετεῖχον 12 λαοί· Δωριεῖς, Ἴωνες, Θεσσαλοί, Βοιωτοί, Φωκεῖς, Λοκροί, Ἀχαιοὶ καὶ ἄλλοι. Ἐκαστος ἐκ τούτων ἐστελλε δύο ἀντιπροσώπους (Ἱερομνήμων, Πυλαγῶρας), οἱ ὁποῖοι συνήρχοντο δις τοῦ ἔτους, τὸ φθινόπωρον

εἰς τὴν Ἀνθήλην παρὰ τὰς Θερμοπύλας, καὶ τὸ ἔαρ εἰς τοὺς Δελφούς.

Μαντεῖα.

Τὰ μαντεῖα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἦσαν πολλά. σχεδὸν δὲ ὅλα ἀφιερωμένα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Τὸ ἐπιφανέστατον ἐξ ὅλων ἦτο τὸ τῶν Δελφῶν, τὸ ὁποῖον ἐνωρίς κατέστη πανελλήνιον.

Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἔκειτο ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν κλιτύων τοῦ Παρνασσοῦ εἰς ὕψος 700 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ἐν μέσῳ ἀποτόμων βράχων. Ἐκ τούτων ἀνέβλυζον πηγαὶ δροσεροῦ ὕδατος, ἡ κυριωτέρα τῶν ὁποίων ἦτο ἡ Κασταλία. Εἰς τὸ βάθος τοῦ ναοῦ εὐρίσκετο ὁ περίφημος τρίπους τοποθετημένος ὑπεράνω χάσματος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνήρχοντο ἀναθυμιάσεις. Ἐπ' αὐτοῦ ἀνήρχετο ἡ πρὸς τοῦτο ἱέρεια ὀνομαζομένη Πυθία μασῶσα ναρκωτικὰ φύλλα δάφνης. Οἱ ἐκ τοῦ χάσματος ἀτμοὶ καὶ τὰ φύλλα τῆς δάφνης ἔφερον αὐτὴν εἰς ἔκστασιν καὶ τότε ἐκ τοῦ στόματός της ἐξήρχοντο λόγοι ἀσαφεῖς. Τοὺς λόγους τούτους παρελάμβανον οἱ παριστάμενοι ἱερεῖς καὶ κατήρτιζον τὸν χρησμὸν συνήθως εἰς στίχους.

Οἱ χρησμοὶ συνήθως ἦσαν διαφορούμενοι. Πολλάκις ὅμως δὲν ἦσαν ἀπλῶς τυχαῖαι προφητεῖαι περὶ τοῦ μέλλοντος. Οἱ ἱερεῖς ἦσαν ἄνδρες συνετοὶ καὶ πεπειραμένοι, διὰ τῶν σχέσεων δ' αὐτῶν πρὸς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον ἦσαν εἰς θέσιν νὰ γνωρίζουν τὰ κατὰ τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας καλῶς. Ὅθεν πολλάκις εἰς τὰς ζητούσας χρησμὸν πόλεις παρείχον τὰς καταλλήλους συμβουλὰς.

Ἐνεκα τούτου τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν κατέστη ταχέως περὶ πάντας ἄλλου πανελλήνιον καὶ ἐγίνετο σπουδαῖον κέντρον ἐθνικῆς ἐνότητος τῶν Ἑλλήνων.

Πανελλήνιοι ἀγῶνες.

Οἱ Ἕλληνες ἐπίστευον ὅτι οἱ θεοὶ ἠγάπων τὴν χαρὰν καὶ τὰ θεάματα. Ὅθεν κατὰ τὰς ἑορτὰς προσέφερον εἰς αὐτοὺς καὶ ἐπε-

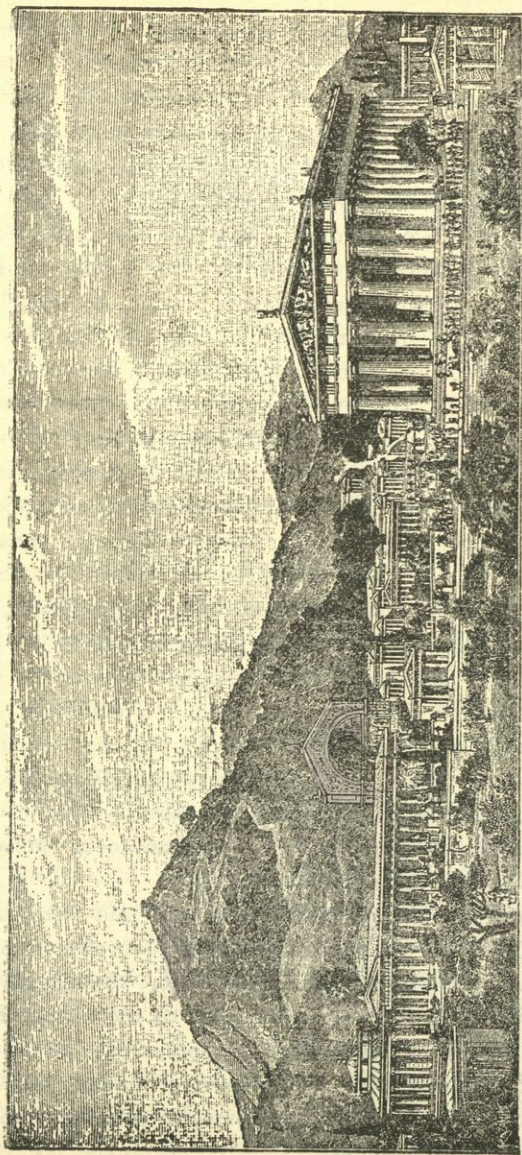
δείκνυνον πᾶν ὅ,τι ἐξαίρετον καὶ κάλλιστον εἶχον, τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν, τὰ ἄριστα τῶν ζώων κτλ. Τότε καὶ ὅμιλοι νέων ἢ παρθένων ἔψαλλον καὶ ἐχόρευον περὶ τὸν βωμὸν καὶ ἡγωνίζοντο εἰς τὸν δρόμον καὶ τὴν πάλην, ἵνα εὐφράνουν καὶ εὐχαριστήσουν τὸν θεόν. Οὕτω κατὰ τὰς ἐορτὰς ἐπεκράτησε νὰ τελῶνται ἀγῶνες γυμναστικοί.

Αἱ τοιαῦται τῶν πόλεων ἐορταί, μετὰ τῶν ὁποίων συνεδέοντο καὶ ἀγῶνες, ἦσαν πλεῖσται ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα. Τέσσαρες ὅμως ἐξ αὐτῶν ἀπέβησαν σὺν τῷ χρόνῳ πανελλήνιοι, διότι εἰς αὐτὰς συνέρρεον Ἕλληνες ἐξ ὅλων τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐορτῶν τούτων ἐκηρύσσετο ἐκεχειρία, ἥτοι ἀνακωχὴ τῶν τυχόν μεταξὺ τῶν πόλεων ὑπαρχόντων πολέμων. Ἐνεκα ὅμως τῆς ἐκεχειρίας ταύτης καὶ τοῦ πλήθους τῶν πανταχόθεν συρρεόντων ἀνθρώπων συνεδέοντο μετὰ τῶν ἐορτῶν τούτων καὶ σπουδαῖαι ἐμπορικαὶ συναλλαγαί. Αὗται ὅχι ὀλίγον συνετέλουν εἰς τὴν ἀμοιβαίαν γνωριμίαν καὶ σύνδεσιν κοινῶν συμφερόντων μεταξὺ καὶ αὐτῶν τῶν ἀπώτατα κατοικοῦντων Ἑλλήνων.

Οἱ πανελλήνιοι οὗτοι ἀγῶνες ἦσαν οἱ ἐξῆς τέσσαρες· α') τὰ *Πύθια*, ἐορταζόμενα εἰς Δελφοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τετραετίαν. Εἰς αὐτοὺς οἱ νικητὴὶ ἐλάμβανον ὡς ἄθλον στέφανον ἐκ δάφνης· β') τὰ *Νέμεια*, τελούμενα πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς εἰς τὸ ἱερὸν ἄλσος τῆς Νεμέας τῆς Ἀργολίδος κατὰ διετίαν. Εἰς αὐτοὺς οἱ στέφανοι ἦσαν ἐκ θαλλῶν σελίνου· γ') τὰ *Ἰσθμια*, ὁμοίως κατὰ διετίαν τελούμενα εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος. Οἱ νικηταὶ ἐλάμβανον ὡς βραβεῖον κλάδον πίτυος· δ') τὰ *Ὀλύμπια*, τελούμενα κατὰ τετραετίαν εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Ὀλυμπίας εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κρονίου ὄρους πρὸς τιμὴν τοῦ Διός.

Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.

Τὰ Ὀλύμπια ἦσαν ἡ ἀρχαιοτέρα καὶ ἐπιφανεστέρα τῶν πανελληνίων ἐορτῶν. Κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ὑπῆρχε μόνον ἐντὸς τοῦ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κρονίου ὄρους ἄλσους (Ἄλτις) βωμός τις καὶ περὶ αὐτὸν πλατεῖα διὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ δρόμου.

Εἰκ. 46. Ἡ Ὀλυμπία.

συνήρχοντο δὲ μόνον οἱ περίξ κατοικοῦντες. Σὺν τῷ χρόνῳ ὁμοῦς εἰς τοὺς ἀγῶνας ἤρχισαν νὰ συρρέουν Ἕλληνες ἐξ ὅλων τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν καὶ ἰδίως ἐκ τῶν πλουσίων ἀποικιῶν τῆς Σικελίας καὶ Ἰταλίας. Ἐκτοτε ἰδρυθήσαν σὺν τῷ χρόνῳ ναοί, ἀγάλματα, βωμοί, στοαί, ἡρώα, ἀνδριάντες, τὰ ὅποια κατέστησαν τὴν Ὀλυμπίαν πόλιν καλλιτεχνημάτων (εἰκ. 46).

Μεταξὺ τούτων διεκρίνοντο ἐντὸς μὲν τοῦ περιβόλου τῆς Ἀλτίας ὁ μεγαλοπρεπέστατος ναὸς τοῦ Διὸς, ἐντὸς τοῦ οὐοίου ὑπῆρχε τὸ κολοσσιαῖον χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ θεοῦ καθημένου ἐπὶ θρόνου, ἔργον τοῦ Φειδίου· πρὸ τοῦ ναοῦ ὁ παλαιὸς βωμὸς τοῦ Διὸς ὁ σχηματισθεὶς ἐκ τῆς τέφρας τῶν θυσιαζομένων ζώων· ὡσαύτως τὸ Ἡραῖον, εἰς ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ναῶν τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος περιέκλειε τὸ περίφημον ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, ἔργον τοῦ Πραξιτέλους, ἐσχάτως εὑρεθέν· ὡσαύτως τὸ ἐσχάτως ἀνευρεθέν ἄγαλμα τῆς Νίκης τοῦ Παιωνίου. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κρονίου ὄρους βορείως τῆς Ἀλτίας ὑπῆρχον 13 μικροὶ ναοὶ (θησαυροί), τοὺς ὁποίους ἐκτίζεν ἐκάστη πόλις, ἵνα ἀποθέτῃ ἐκεῖ τὰ εἰς τὸν Δία ἀφιερῶματά της. ΒΑ. δὲ τῆς Ἀλτίας πέραν τοῦ Κρονίου ὄρους ἦτο τὸ στάδιον, ὅπου ἐτελοῦντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, καὶ Α. ὁ ἱππόδρομος περιβαλλόμενος ὑπὸ στοῶν.

Ἐν μέσῳ τοῦ γραφικοῦ τούτου κόσμου ἐτελοῦντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες κατὰ τὴν πρώτην μετὰ τὰς θερινὰς τροπὰς πανσέληνον ἐκάστου ἔτου. Ἐξ ὅλων δὲ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν ἔφθανεν ἐκεῖ πλῆθος προσκυνητῶν, ἐπισκεπτῶν, ἐμπόρων, οἱ ὁποῖοι ἐστεγάζοντο ὑπὸ σκηνὰς καὶ παραπήγματα. Μόνον εἰς τὰς γυναῖκας ἀπηγορεύετο ἡ εἴσοδος.

Ἡ ἐορτὴ ἤρχιζε διὰ θυσίας πρὸς τὸν Δία καὶ διήρκει 5 ἡμέρας. Καθ' ὅλην τὴν πρώτην ἡμέραν αἱ ὑπὸ τῶν πόλεων σταλεῖσαι πομπαὶ παρελεύονσαι κατέθετον εἰς τὰ ἱερὰ τὰς προσφοράς των. Συγχρόνως οἱ διευθύνοντες τὰ τῆς ἐορτῆς Ἡλεῖοι, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο Ἑλλανοδίκαι, παρεσκεύαζον τὰ τῶν ἀγῶνων. Οἱ δὲ μέλλοντες νὰ ἀγωνισθοῦν, οἱ ὁποῖοι ὤφειλον νὰ εἶναι Ἕλληνες καὶ ἐλεύθεροι, ὠρκίζοντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς ὅτι θὰ διαγωνισθοῦν τιμίως.

Τὴν δευτέραν ἡμέραν ἤρχιζαν εἰς τὸ στάδιον οἱ ἀγῶνες. Οὗτοι κατ' ἀρχὰς περιωρίζοντο μόνον εἰς τὸν ἅπλοῦν δρόμον, κατὰ τὸν ὅποιον οἱ ἀγωνισταὶ διέτρεχον κατὰ μῆκος ἔκτασιν 180 περίπου μέτρων. Ἀργότερα κατὰ μικρὸν προσετέθησαν ὁ δίαιλος, ἦτοι διπλοῦς δρόμος, ὁ δόλιχος, κατὰ τὸν ὅποιον ὤφειλον νὰ διατρέξουν τὸ στάδιον ἐπτάκις, καὶ ὁ ὀπλίτης δρόμος, κατὰ τὸν ὅποιον ἠγωνίζοντο ἔνοπλοι. Ἀκόμη βραδύτερον προσετέθη ἡ πάλη, ἡ πυγμαχία, τὸ παγκράτιον (πάλη καὶ πυγμαχία), τὸ πένταθλον (ἄλμα, δίσκος, ἀκόντισις, πάλη καὶ ἅπλους δρόμος). Τέλος προσετέθησαν αἱ ἀρματοδρομίαι καὶ ἵπποδρομίαι, αἱ ὁποῖαι ἔδωσαν νέαν ζωὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας, διότι τὰ ἐπιφανέστερα τῆς Ἑλλάδος γένη ἐθεώρουν ὡς μεγάλην τιμὴν τὸ νὰ στέψη ἡ νίκη διὰ τοῦ στεφάνου τῆς τὸ τέθριππον αὐτῶν. Πλὴν τούτων διηγωνίζοντο ἐνταῖθα κήρυκες καὶ σαλπικταί. Καλλιτέχναι δέ, ῥήτορες καὶ συγγραφεῖς ἔπνευδον εἰς τὴν φαιδρὰν πανελληνίων πανήγυριν, ἵνα ἐπιδείξουν πρὸ τῶν συναθροισμένων ὁμοεθνῶν τὰ ἀριστουργήματα τοῦ λόγου ἢ τῆς τέχνης των.

Ἡ τελευταία ἡμέρα τῶν ἀγώνων ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν ἀπονομὴν τῶν βραβείων. Ταῦτα ἦσαν μόνον στέφανοι ἐλαίας. Ἀλλ' οἱ στέφανοι οὗτοι ἦσαν ἱεροί, διότι κατεσκευάζοντο ἐκ κλάδων τῆς ἱερᾶς ἐλαίας, τὴν ὁποίαν, ὡς ἐπίστευον, εἶχε φυτεύσει ὁ Ἡρακλῆς, καὶ ἡ ἀπονομὴ αὐτῶν ἀπετέλει τιμὴν μοναδικήν. Πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἦσαν τοποθετημένοι οἱ στέφανοι ἐπὶ τραπέζης. Κῆρυξ ἔξεφώνει πρὸ τοῦ συναγμένου πλήθους τὸ ὄνομα καὶ τὴν πατρίδα τοῦ νικητοῦ. Ὁ νικητὴς ἐπροχώρει, καὶ οἱ Ἑλλανοδίκαι ἀπέθετον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸν στέφανον. Τοῦτο ἀπετέλει μεγίστην δόξαν καὶ δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὴν πατρίδα του.

Ὅτε ὁ νικητὴς ἐπανήρχετο εἰς τὴν πόλιν του, ὑπέδεχοντο αὐτὸν θριαμβευτικῶς. Εἰσῆρχετο εἰς αὐτὴν ἐπιβαίνων τεθρίππου μὲ λευκοὺς ἵππους, φορῶν πορφύραν καὶ συνοδευόμενος ὑφ' ὅλου τοῦ λαοῦ. Καθ' ὅλον του τὸν βίον ἐθεωρεῖτο ἱερός, ἐτξέφετο εἰς τὸ Πρυτανεῖον, ἦτο ἀπὸ πηλλαγμένος παντὸς φόρου, εἶχε τιμητικὴν θέσιν εἰς τὸ θέατρον, ὁ δὲ Σπαρτιάτης καὶ ἐμάχετο παρὰ τὸν βασιλέα. Εἰς ἀνάμνησιν δὲ τῆς νίκης του ἠδύνατο νὰ ἀνε-

γείρη μνημεῖον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ περιβόλου, μετὰ τρεῖς δὲ νίκας καὶ ἀνδριάντα του.

Ἄν καὶ ἦτο ἐπιφανὴς ἢ εἰς οἶον δῆποτε ἀγώνισμα νίκη, ὅμως τὸ παλαιότατον τῶν ἀγωνισμάτων, ὁ δρόμος, ἐξηκολούθησε νὰ θεωρῇται ὡς ὁ κυριώτατος τῶν ἀγώνων καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ εἰς αὐτὸν νικητοῦ ὠνομάζοντο αἱ Ὀλυμπιάδες. Αἱ Ὀλυμπιάδες αὗται ἀπέβησαν ἀπὸ τοῦ 300 π. Χ. κοινὴ χρονολογικὴ περίοδος δι' ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ὡρίσθη δὲ ὡς πρώτη τοιαύτη ἡ τοῦ 776, ὅτε ἤρχισαν νὰ καταγράφονται τὰ ὀνόματα τῶν Ὀλυμπιονικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ Μ. ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

Ι. Οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας.

Εἶδομεν εἰς τὰ προηγούμενα, πῶς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν πολυαρίθμων ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Βεβαίως οἱ ἀποικοὶ οὗτοι, πρὶν ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναλάβουν μακροὺς ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγχωρίους. Ὡς ἦτο δὲ φυσικόν, κατὰ τοὺς ἀγῶνας τούτους ἐξηγέρθη καὶ τὸ ἔθνικόν αὐτῶν φρόνημα ἕνεκα τῆς ἀντιθέσεώς των πρὸς τοὺς ἐγχωρίους, τοὺς ὁποίους ἐκάλουν βαρβάρους.

Ἄλλ' ἀφ' οὗ διὰ τοῦ ξίφους κατέκτησαν τὰς νέας πατρίδας των, ἀφήσαντες τὴν πανοπλίαν ἐπεδόθησαν εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Τολμηροὶ δὲ ναυτικοὶ καὶ ἔμποροι ὄντες ἐξετόπισαν κατὰ μικρὸν πανταχόθεν τοὺς Φοίνικας, καὶ ἔλαβον εἰς χεῖράς των ἕκτοτε ὅλον τὸ μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ κόσμου ἔμπόριον. Τότε ὡσαύτως πλουτήσαντες ἤρχισαν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὰς τέχνας καὶ τὰ ἔργα καθόλου τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποίου τὰ στοιχεῖα εἶχον φέρεי μεθ' ἑαυτῶν ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Ἐκτοτε ὅμως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ γλυκέος τῆς Ἰωνίας κλίματος καὶ τοῦ ἀνέτου καὶ ἀπολαυστικοῦ βίου, τὸν ὁποῖον ἔζων

Εκ. 47. Τὰ Ἀνατολικά κράτη.

εἰς τὴν πλουσίαν ταύτην χώραν, ἡ πολεμικὴ αὐτῶν ὁρμὴ καὶ ὁρμή ἀπώλεσε τὴν πρώτην τῆς ἀκμῇν.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὗρίσκοντο αἱ εἰς τὴν Ἀσίαν ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, ὅτε ἐκεῖ ἀντὶ τῶν πολλῶν μικρῶν καὶ ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀλληλομαχούντων ἔθνων, πρὸς τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε ἡγωνίσθησαν, προέκυψαν κράτη μεγάλα καὶ ἰσχυρά. Εἰς τὴν κατακτητικὴν τούτων ὁρμῇν αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, ἐπειδὴ δι' οὐδενὸς στενοῦ πολιτικοῦ δεσμοῦ συνεδέοντο, δὲν ἡδυνήθησαν νὰ ἀντισταθοῦν, ἀλλ' ὑπετάχθησαν περὶ τὰ μέσα τῆς 6ης ἑκατονταετηρίδος π. Χ.

Τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ περὶ τὰ μέσα τῆς 6ης ἑκατονταετηρίδος μεγάλα κράτη ἦσαν τέσσαρα· 1) τὸ τῶν Λυδῶν, 2) τὸ τῶν Μήδων, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπήγετο ἡ Περσία καὶ μέρος τῆς Ἀσσυρίας, 3) τὸ τῶν Βαβυλωνίων, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε μέρος τῆς Ἀσσυρίας, τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Παλαισίνην καὶ 4) τὸ τῶν Αἰγυπτίων (εἰκ. 47)

Ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ὅμως ὅλα ταῦτα τὰ ἰσχυρὰ κράτη ὑπετάχθησαν εἰς ἓν τὸ Περσικόν. Πρὸς κατανόησιν τούτου, ὥς καὶ τῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων σχέσεων τῶν βαρβάρων τούτων, ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν, ποιοὶ τινες ἦσαν οἱ λαοὶ οὗτοι.

2. Οἱ Αἰγύπτιοι.

Ἡ χώρα. Αἴγυπτος καλεῖται ἡ εἰς τὰ Β. τῆς Ἀφρικῆς εὐφορος κοιλάς, ἡ ὁποία διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Νείλου καὶ ἐκτείνεται εἰς μῆκος 240 λευγῶν μεταξὺ δύο ὀροσειρῶν. Αὕτη πρὸς Ν. μὲν εἶναι στενὴ, πρὸς Β. δὲ εὐρύνεται βαθμηδὸν εἰς ἐκτεταμένην πεδιάδα περικλειομένην ἀμφοτέρωθεν ὑπὸ τῆς ἐρήμου καὶ διασχιζομένην ὑπὸ τῶν βραχιόνων καὶ διωρύγων τοῦ Νείλου. Ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νείλου. Πράγματι δὲ ὅλη ἡ εὐφορία τῆς χώρας ὀφείλεται εἰς τὰς ἐτησίας πλημμύρας αὐτοῦ.

Οἱ κάτοικοι. Οἱ Αἰγύπτιοι βεβαίως ἦλθον εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν κατοικουμένην χώραν ἐκ τῆς Ἀσίας διὰ τοῦ ἱσθμοῦ τοῦ Σουέζ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦσαν διηρημένοι εἰς πολυαριθμούς

ἀνεξαρτήτους ἡγεμονίας, ἔπειτα ὁμως συνεκρότησαν δύο χωριστὰ βασίλεια, τὸ τῆς κάτω καὶ τὸ τῆς ἄνω Αἰγύπτου. Τὰ βασίλεια ταῦτα περὶ τὴν 3ην χιλιετηρίδα συνηνώθησαν εἰς ἓν κράτος ὑπὸ τοῦ βασιλέως Μήνη. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ 520 π. Χ., ὅτε κατεκτήθη ἡ Αἴγυπτος ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἐβασίλευσαν 26 δυναστεῖαι βασιλέων. Πρωτεύουσα δὲ αὐτῆς μέχρι μὲν τῆς 10ης δυναστείας ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὴν κάτω Αἴγυπτον Μέμφις, ἀπὸ ταύτης δὲ αἰ εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον Θήβαι.

Ἡ θρησκεία. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευον εἰς ἓνα θεὸν (ἥλιος), τὴν σύζυγόν του καὶ τὸν υἱόν του. Ὅλοι οἱ Αἰγύπτιοι ἐλάτρευον τὴν τριάδα ταύτην, ἀλλ' ἐκάλουν διαφόρως εἰς τὰς διαφόρους πόλεις. Ἐπειτα οἱ κάτοικοι ἐκάστης πόλεως θεωρήσαντες τοὺς εἰς τὰς ἄλλας πόλεις ὑπὸ ἄλλα ὀνόματα λατρευομένους θεοὺς ὥς διαφόρους πρὸς τοὺς ἰδικούς των ἐδέχθησαν αὐτούς, οὕτω δ' οἱ θεοὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν. Τὰ συνηθέστερα ὀνόματα τοῦ πατρὸς ἦσαν Ἄμμων καὶ Ὅσιρις, τῆς μητρὸς Ἴσις, τοῦ υἱοῦ Ὡρος. Παρίστανον δὲ αὐτοὺς συνήθως ὑπὸ μορφήν ζῴου, ἐνίοτε μὲ σῶμα ἀνθρώπου καὶ κεφαλὴν ζῴου ἢ μὲ σῶμα ζῴου καὶ κεφαλὴν ἀνθρωπίνην. Εἰς τοὺς θεοὺς ἦσαν ἀφιερωμένοι οἱ περίφημοι ὀβελίσκοι.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευον ὅτι μετὰ τὸν θάνατον ἡ ψυχὴ δὲν ἔπαυε νὰ συνδέεται μὲ τὸ σῶμα, καὶ ὅτι ἡ σῆψις αὐτοῦ συμπαρέσυρε καὶ τὴν ψυχὴν εἰς τὸν ὄλεθρον. Ἵνα διατηροῦν λοιπὸν τὰ σώματα τῶν νεκρῶν, ἐταρίχευον αὐτὰ (μούμια) καὶ ἐτοποθέτουσαν εἰς τὰς πυραμίδας καὶ λοιποὺς δι' εἰκόνων καὶ ἐπιγραφῶν κοσμημένους τάφους.

Τὸ πολίτευμα. Τὸ πολίτευμα τῶν Αἰγυπτίων ἦτο κληρονομικὴ βασιλεία. Ὁ βασιλεὺς, καλούμενος Φαραώ, ἐθεωρεῖτο ὡς υἱὸς τοῦ θεοῦ ἡλίου καὶ ἀπελάμβανε θείων τιμῶν. Οὗτος περιεστοιχίετο ὑπὸ ἀριστοκρατίας κατεχούσης ὅλα τὰ ἀξιώματα. Μεγάλην ὥσαύτως δύναμιν εἶχον οἱ ἱερεῖς. Ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ θεοῦ Ἄμμωνος εἶχεν ἀπορῇ ἰσχυρότερος τοῦ βασιλέως. Ὁ βασιλεὺς, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ πολεμισταὶ ἦσαν οἱ ἰδιοκτῆται ὅλης τῆς Αἰγύπτου. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἦσαν δουλοπάροικοι ἐργαζόμενοι χάριν αὐτῶν.

Γεωργία, βιομηχανία, τέχνη. Ἦδη 3.500 ἔτη πρὸ Χριστοῦ οἱ Αἰγύπτιοι παρουσιάζονται ὡς λαὸς πολιτισμένος. Αἱ ζωγραφίαι καὶ τὰ ἐργαλεῖα, τὰ ὅποια εὐρέθησαν εἰς τοὺς τάφους δεικνύουν εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἐγνώριζον νὰ καλλιερگوῦν τὴν γῆν δι' ἄροτρου συρομένου ὑπὸ βοῶν, νὰ σπεύρουν καὶ νὰ θερίζουν τὸν σῖτον καὶ νὰ καλλιερگوῦν τὴν ἄμπελον καὶ παράγουν οἶνον. Ὡσαύτως αἱ πλεῖσται τῶν τεχνῶν ἐκαλλιεργήθησαν ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. Ἡ ὑφαντική, ἡ ἔξεργασία τῶν μετάλλων, ἡ ἐλαιουργία, ἡ ξυλογλυπτική καὶ ἄλλαι τέχναι ἔφθασαν εἰς πολλὴν τελειότητα. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐν γένει ὑπῆρξαν οἱ διδάσκαλοι τῶν λοιπῶν ἀρχαίων ἐθνῶν εἰς πλείστας τέχνας. Τὸ ἀστρονομικὸν ἔτος ἐκ 365 ἡμερῶν ἦτο γνωστὸν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους.

Ἐπιβλητικὴ εἶναι καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν. Ἡ κοιλὰς τοῦ Νείλου εἶναι κατασπαρμένη ὑπὸ λειψάνων ναῶν καὶ πόλεων, τὰ δ' ἐκατέρωθεν ὄρη εἶναι διατρυπημένα ὑπὸ τάφων.

Ἡ γλυπτική καὶ ἡ γραφικὴ ἦσαν βοηθητικαὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Πᾶς τοῖχος ἐκαλύπτετο ὑπὸ γλυπτῶν παραστάσεων καὶ ὅλαι αἱ παραστάσεις ἦσαν χρωματισμέναι. Ἀλλὰ τὰ ἀγάλματα ἔχουν βραχίονας καὶ σκέλη συνενωμένα μὲ τὸ σῶμα, αἱ δὲ μορφαὶ εἶναι ὅχι ἰδανικαί, ἀλλὰ πιστὰ τῶν προσώπων ἀπεικονίσματα.

Οἱ Αἰγύπτιοι ὡσαύτως ἐγνώριζον νὰ γράφουν (ιερογλυφικά) καὶ πρῶτοι ἐπενόησαν τὴν κατασκευὴν τοῦ χάρτου ἐκ παπύρου.

3. Οἱ Βαβυλώνιοι.

Ἡ χώρα. Ἐκ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων τῆς Ἀρμενίας πηγάζουν δύο μεγάλοι ποταμοί, ὁ Τίγρις, πρὸς Α. καὶ ὁ Εὐφράτης πρὸς Δ. Οὗτοι κατ' ἀρχὰς μὲν ῥέουν πλησίον ἀλλήλων, κατόπιν ὅμως ἀπομακρύνονται, καὶ ὁ μὲν Τίγρις ῥέει εὐθύς, ὁ δὲ Εὐφράτης λοξοδρομεῖ, καὶ τέλος ἐνοῦνται, πρὶν φθάσουν εἰς τὴν θάλασσαν. Εἰς τὴν ὑπὸ τῶν ποταμῶν τούτων διαρροεμένην ἀπέραντον πεδιάδα βρέχει μὲν σπανίως καὶ ἡ θερμότης εἶναι ἀφόρητος, ἀλλ' οἱ ποταμοὶ ποτίζοντες τὸ ἀργιλλῶδες αὐτῆς ἔδαφος δι' αὐλάκων καθιστοῦν αὐτὸ τὸ εὐφορώτερον ἔδαφος τοῦ κόσμου.

Οἱ κάτοικοι. Ἡ μεσοποταμία αὕτη χώρα ἀρχαιότατα κατοκεῖτο ὑπὸ συγγενῶν πρὸς ἀλλήλους λαῶν. Ἐκαλεῖτο δὲ τὸ μὲν κατώτερον μέρος αὐτῆς, τὸ ἀποτελεσθὲν ἐκ τῶν ἐπιχώσεων τῶν δύο ποταμῶν καὶ τῶν παραποτάμων τοῦ Τίγριδος, Βαβυλωνία, τὸ δὲ ὀπισθεν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ Τίγριδος Ἀσσυρία.

Ἡ Βαβυλωνία συχνάκις κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους ὑφίστατο προσβολὰς παρὰ τῶν γειτόνων διὰ τὴν εὐφορίαν της. Περὶ τὸ τρισχιλιοστὸν δὲ ἔτος π. Χ. φῦλα σημιτικά, Χαλδαῖοι καλούμενοι, εἰσβαλόντα κατέστησαν οἱ μόνοι κύριοι τῆς χώρας.

Ἡ Ἀσσυρία ἰδίους ἔχουσα βασιλεῖς κατ' ἀρχὰς ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς Βαβυλωνίας. Ὀλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον οἱ Ἀσσύριοι βασιλεῖς γενόμενοι ἰσχυροὶ ἀπέβησαν ἀνεξάρτητοι, καὶ τέλος ἐνίκησαν τοὺς Βαβυλωνίους καὶ κατέλαβον τὴν Βαβυλῶνα. Ἐκτοτε ἄρχεται ἡ λαμπρότης τῆς νέας πρωτεύουσας τῶν Ἀσσυρίων Νινευί, μετὰ τῆς ὁποίας συνδέονται αἱ παραδόσεις τοῦ Νίνου καὶ τῆς Σεμιράμιδος. Μεγάλοι δὲ βασιλεῖς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος ἐπεξέτειναν τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Αἰγύπτου, τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Παλαιστίνης.

Ἀπὸ τοῦ 650 ὅμως π. Χ. ἀρχίζει ἡ παρακμή. Κατὰ πρῶτον ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰγυπτίων Ψαμμίτιχος Α' ἀπέσεισε τὸν Ἀσσυριακὸν ζυγόν. Ἐπειτα (606) οἱ Βαβυλώνιοι ἐπανεστάτησαν καὶ συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Μήδων κατενίκησαν τοὺς Ἀσσυρίους καὶ διεμοίρασαν τὴν χώραν των. Οἱ μὲν Βαβυλώνιοι ἔλαβον ὅλην τὴν Μεσοποταμίαν εἰς τὴν Συρίαν, οἱ δὲ Μῆδοι ὅλην τὴν πρὸς Α. τοῦ Τίγριδος χώραν. Ἐκτοτε ἀκμάζει τὸ νέον Βαβυλωνιακὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἐπὶ Ναβουχοδονόσορος ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην αὐτοῦ δύναμιν. Εἰς αὐτὸ ὑπήγετο ἡ Παλαιστίνη καὶ ἡ Φοινίκη.

Θρησκεία. Ἡ θρησκεία τῶν δύο τούτων λαῶν ἦτο ἡ αὐτή. Ἐθεώρουν τὸν κόσμον πλήρη δαιμόνων περιφερομένων πέριξ τῶν ἀνθρώπων, ἵνα βλάπτουν αὐτούς. Πρὸς ἀποτροπὴν τούτων ἐζήτουν τὴν βοήθειαν τῶν μάγων, οἱ ὅποιοι ἐξεδίωκον τοὺς δαίμονας διὰ μαγικῶν λόγων. Ἐκτὸς τῶν δαιμόνων ἐπίστευον εἰς ζεῦγος θεῶν. Ὁ ἄρρην (ἥλιος) ἦτο ἡ δύναμις, ἐκαλεῖτο δὲ ὑπὸ μὲν τῶν Βαβυλωνίων Βῆλος, ὑπὸ δὲ τῶν Ἀσσυρίων Ἀσσοῦρ. Ἡ δὲ

λεια (σελήνη) ἦτο ἡ ὕλη. Κατωτέρους θεοὺς ἐθεώρουν τὰ ἄστρα. Εἰς ταῦτα οἱ Χαλδαῖοι ἀνήγειρον ναοὺς, ἀληθῆ ἀστεροσκοπεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων παρακολουθοῦντες τὰς κινήσεις των οἱ ἱερεῖς προέλεγον εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ μέλλοντα.

Ἐπιστήμη καὶ τέχνη. Ἐκ τῶν ἐπιστημῶν οἱ Χαλδαῖοι ἀνέπτυξαν μάλιστα τὴν ἀστρονομίαν καὶ μαθηματικὴν γενόμενοι ὥς πρὸς τοῦτο οἱ διδάσκαλοι ὅλων τῶν δυτικῶν ἐθνῶν. Αὐτοὶ ἐφευρόν ὅλα τὰ μέτρα, τοῦ χρόνου, τοῦ μήκους καὶ τοῦ βάρους, τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθησαν οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος. Διήρουν τὸ ἔτος εἰς 13 σεληνιακοὺς μῆνας, τὴν ἐβδομάδα εἰς 7 ἡμέρας πρὸς τιμὴν τῶν ἐπτὰ πλανητῶν, τὴν ἡμέραν εἰς 24 ὥρας, τὴν ὥραν εἰς 60' καὶ τὸ πρῶτον λεπτὸν εἰς 60". Ὅμοίως διήρουν τὸν κύκλον εἰς 360 μοίρας κτλ.

Ὡσαύτως ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ Ἀσσυρίαν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ μεταχειριζομένη ὥς ὑλικὸν τὴν πλίνθον καὶ τὸ ξύλον, ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ γραφικὴ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὕελουργία, ἡ κεραμικὴ καὶ ἡ ταπητουργία ἦσαν ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένα.

Τέλος οἱ Χαλδαῖοι ἐγνώριζον νὰ γράφουν μεταχειριζόμενοι τὴν λεγομένην σφηνοειδῆ γραφήν.

4. Φοίνικες.

Ἡ χώρα. Φοινίκη λέγεται ἡ στενὴ λωρὶς γῆς ἡ μεταξὺ τῆς θαλάσσης τῆς Συρίας καὶ τῆς ὑψηλῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Λιβάνου. Κατὰ μῆκος τῆς βραχέους ἀκτῆς ταύτης ἀκρωτήρια καὶ νῆσοι σχηματίζουν φυσικοὺς λιμένας. Εἰς τούτους οἱ Φοίνικες εἶχον ἰδρύσει τὰς πόλεις των. Ἡ Τύρος καὶ Ἡρακλῆς ἦσαν κτισμένα ἐκάστη ἐπὶ νησιδὸς τινος. Αἱ ἄλλαι, Βηρύτιός, Σιδῶν κ.λ. εὐρίσκοντο ἐπὶ τῆς ἡπείρου.

Ἡ Φοινίκη δὲν ἀπετέλεσέ ποτε ἓν κράτος. Ἐκάστη πόλις ἦτο ἀνεξάρτητος. Διὰ τὰς κοινὰς ὑποθέσεις ὅμως ἔπεμπον ἀντιπροσώπους κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν Σιδῶνα, ἀπὸ δὲ τοῦ 13ου αἰῶνος εἰς τὴν Τύρον. Οἱ Φοίνικες δὲν ἦσαν λαὸς στρατιωτικός, διὰ

τοῦτο ὑπετάχθησαν κατὰ σειρὰν εἰς τοὺς κατακτητὰς Αἰγυπτίους, Ἀσσυρίους, Βαβυλωνίους, Πέρσας.

Θρησκεία. Ἡ θρησκεία τῶν Φοινίκων ἦτο ὁμοία πρὸς τὴν τῶν Χαλδαίων. Ὁ ἕρην θεὸς (Βαάλ) εἶναι ὁ ἥλιος, ἡ θήλεια (Βααλέθ) εἶναι ἡ σελήνη, ἀμφότεροι δημιουργοὶ καὶ καταστροφεῖς. Οἱ θεοὶ οὗτοι παριστανόμενοι δι' εἰδώλων εἶχον ναοὺς, βωμοὺς, ἱερεῖς.

Τὸ ἐμπόριον. Οἱ Φοίνικες, ἐπειδὴ ἡ χώρα τῶν ἦτο ἄγονος καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῆς μικρᾶ, ἔζων κυρίως ἐκ τοῦ ἐμπορίου. Ἐπειδὴ δὲ μόνοι οὗτοι ἐξ ὅλων τῶν τότε λαῶν εἶχον ναυτικόν, ἐγιναν οἱ παραγγελιοδόχοι τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἡγόραζον παρ' ἐκάστου λαοῦ τὰ ἐμπορεύματά του καὶ ἐπώλουν εἰς αὐτὸν τὰ προϊόντα τῶν ἄλλων χωρῶν. Τὸ ἐμπόριον τοῦτο ἐγίνετο μετὰ τῆς Ἀνατολῆς μὲν κατὰ ξηρὰν διὰ καραβανίων, μετὰ τῆς Δύσεως δὲ κατὰ θάλασσαν διὰ τοῦ ναυτικοῦ τῶν. Ὀδηγοῦμενοι ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ ἀστέρος ὅχι μόνον εἰς τὴν Μεσόγειον ἐταξείδευον, ἀλλ' ἐτόλμων ἀκόμη νὰ ὑπερβαίνουν τὸ στενὸν τοῦ Γιβραλτῆρ καὶ διὰ τοῦ ὠκεανοῦ νὰ φθάνουν μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀγγλίας πρὸς ἀναζήτησιν κασιτέρου. Ἐπὶ τῶν παραλίῳν τῆς Ἑλλάδος ἠλίεον κογχύλια καὶ ἐξηγον τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα, τὴν πορφύραν, μὲ τὴν ὁποίαν ἔβαπτον τὰ ὑφάσματα τὰ χρησιμεύοντα δι' ἐνδύματα τῶν βασιλέων καὶ τῶν εὐγενῶν. Λέγεται προσέτι ὅτι οἱ Φοίνικες περιέπλευσαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν.

Ἀποικίαι. Εἰς τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἐμπορεύοντο οἱ Φοίνικες ἱδρουν ἐμπορικὰ πρακτορεῖα. Ταῦτα ἦσαν θέσεις ὠνηρωμέναι παρὰ τὴν ἀκτὴν φυσικοῦ τινος λιμένος μὲ κατοικίας τινάς, ἀποθήκας, καὶ ἱερὰ διὰ τὴν λατρείαν τῶν θεῶν τῶν. Ἐκεῖ ἀπεβίβαζον τὰ ἐμπορεύματά των, συνήθως ὑφάσματα, πῆλινα σκεύη, κοσμήματα, εἰδῶλα. Οἱ ἰθαγενεῖς ἐκόμιζον τὰ προϊόντα των καὶ ἐγίνετο ἡ ἀνταλλαγή. Συχνὰ πέριξ τῶν φοινικικῶν οἰκοδομημάτων οἱ ἰθαγενεῖς ἐκτιζον τὰς καλύβας των καὶ ἡ ἀγορὰ ἐγίνετο πόλις. Τοιαῦται φοινικικαὶ ἀγοραὶ ὑπῆρξαν εἰς Κύπρον, εἰς Αἴγυπτον, εἰς Κρήτην, εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπὸ τοῦ θου αἰῶνος ἤρχισαν νὰ ἐκτοπίζωνται ἐντεῦθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων,

οἱ Φοίνικες ἀπεσύρθησαν πρὸς Δ. καὶ ἵδρυσαν πλείστας ἀποικίας εἰς Σικελίαν, Ἀφρικὴν, Μάλταν, Σαρδηνίαν καὶ Ἰσπανίαν. Ἐκ τούτων ἐπιφανεστέρα καὶ ἰσχυροτέρα ἀπέβη ἡ ἐπὶ τῆς ἀφρικανικῆς παραλίας ἀπέναντι τῆς Σικελίας ἰδρυθεῖσα Καρχηδών.

Οἱ Φοίνικες διὰ τῶν ἐμπορικῶν τῶν πρακτορειῶν προήγαγον τὸν πολιτισμὸν τῶν χωρῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκατεστάθησαν. Οἱ βάρβαροι τῆς Δύσεως ἐδέχοντο τὰ ὑφάσματα, τὰ κοσμήματα, τὰ ἐργαλεῖα τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐμάνθανον νὰ μιμοῦνται αὐτά. Εἰς αὐτοὺς ἐπίσης ὀφείλεται καὶ ἡ διάδοσις τῆς γραφῆς εἰς τὴν Δύσιν, διότι παρ' αὐτῶν παρέλαβον τὸ ἀλφάβητον οἱ Ἕλληνες καὶ ἐκ τούτων μετεδόθη καὶ εἰς τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Δύσεως.

Β. Λυδοί.

Περὶ τὰ μέσα τῆς 7ης ἑκατονταετηρίδος ὅλη ἡ Μ. Ἀσία ἀπὸ τοῦ Ἄλυσος μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου ἀπετέλει τὸ Λυδικὸν κράτος. Πρωτεύουσα αὐτοῦ ἦσαν αἱ Σάρδεις, βασιλεὺς δὲ ὁ πλουσιώτατος καὶ περίφημος εἰς τοὺς Ἕλληνας Κροῖσος. Ὁ Κροῖσος συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἑλληνικῶν ἀποικιῶν (563), ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τῶν προκατόχων του. Ἡ ὑποταγὴ ὅμως αὐτῇ τῶν Ἑλλήνων περιορίζετο μόνον εἰς τὴν πληρωμὴν φόρου. Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ Ἕλληνες διετήρησαν τὴν ἐλευθερίαν των, οὐδ' ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀκολουθοῦν τὸν βασιλέα τῶν Λυδῶν ἐν πολέμῳ. Οἱ βασιλεῖς τῶν Λυδῶν δὲν ἐζήτουν νὰ ἀφανίσουν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἀλλὰ μόνον νὰ μεταχειρίζονται τοὺς λαμπροὺς λιμένας των. Ἄλλως ἡγάπων τοὺς Ἕλληνας, ἐσέβοντο τοὺς θεοὺς αὐτῶν, ἔστελλον εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ ἱερὰ πλουσιώτατα δῶρα καὶ συνεδέοντο πρὸς τοὺς Ἕλληνας διὰ συγχῶν ἐπιγαμιῶν. Ἐκ τῶν δύο γυναικῶν τοῦ πατρὸς τοῦ Κροίσου Ἀλυάττου ἡ μία ἦτο Ἕλληνίς ἐξ Ἰωνίας.

Γ. Μῆδοι καὶ Πέρσαι.

Ἰρὰν καὶ Ἰράνιοι. Μεταξὺ τοῦ Τίγριδος καὶ τοῦ Ἰνδοῦ.

τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἐκτείνεται ἡ χώρα τοῦ Ἰράν. Ὑψηλὰ ὄρη περιβάλλουν αὐτήν, τὸ δὲ κλίμα της εἶναι τραχύ, καυστικὸν τὸ θέρος καὶ παγερὸν τὸν χειμῶνα. Τὴν χώραν ταύτην ἀπὸ τῶν παλαιολιθίων χρόνων κατέκουν φυλαὶ ἀριαναί. Ἐκ τῶν φυλῶν τούτων δύο κατέστησαν ὀνομασταί, οἱ Μῆδοι πρὸς Δ. καὶ οἱ Πέρσαι πρὸς Α.

Θρησκεία. Οἱ Ἰράνιοι εἶχον κατ' ἀρχὰς λατρεύσει τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως καὶ πρὸ πάντων τὸν ἥλιον. Κατόπιν ἡ θρησκεία των, πιθανῶς κατὰ τὸν 8ον ἢ 7ον αἰῶνα π. Χ., μετερρυνθίμωθη ὑφ' ἐνὸς σοφοῦ Ζοροάστρου. Κατὰ τὴν μεταρρύνεισιν ταύτην ὁ Ὁροσμάδης ἐδημιούργησε τὸν κόσμον. Εἶναι ὁ θεὸς τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐναντι αὐτοῦ ὀρθοῦται ὁ Ἀριμὰν κακὸς καὶ καταστροφεὺς. Ἐκαστος δὲ τῶν δύο θεῶν ἔχει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του λεγεῶνα πνευμάτων. Ὁ Ὁροσμάδης ἐπίστευον ὅτι ἐκδηλοῦται ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ πυρὸς ἢ τοῦ ἡλίου. Διὰ τοῦτο οἱ Πέρσαι ἐλάτρευον αὐτὸν εἰς τὸ ὑπαιθρον ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ πρὸ τοῦ πυρὸς τῆς Ἑστίας. Ἀπήγγελλον δὲ ὕμνους πρὸς ἔπαινον αὐτοῦ καὶ ἐθυσίαζον εἰς αὐτὸν ζῶα.

Οἱ Μῆδοι. Ἡ Μηδία ἦτο διηρημένη εἰς κόμας ἐχούσας ἰδίους ἡγεμόνας. Τούτων εἷς, ὁ Δηϊόκης, κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα π. Χ. κατώρθωσε νὰ συνενώσῃ ὅλας τὰς κόμας καὶ νὰ ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν τῶν Ἀσσυρίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ Μηδία εἶχεν ὑποταχθῇ. Ὁ Δηϊόκης ἔκτισε τὴν πόλιν Ἐκβάτανα καὶ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ νέου κράτους τῆς Μηδίας. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Φραόρτης ὑπέταξε τοὺς Πέρσας, οἱ ὅποιοι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δηϊόκου εἶχον ἐνωθῇ ὑπὸ ἐγχωρίους ἡγεμόνας, ἀλλ' ἠττήθη ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κναξάρης (625—584) συμμαχήσας μετὰ τῶν Βαβυλωνίων κατώρθωσε μετὰ μακροὺς ἀγῶνας νὰ νικήσῃ τοὺς Ἀσσυρίους καὶ νὰ διαμελίσῃ τὸ κράτος αὐτῶν. Ἐπειτα ἐπετέθη κατὰ τῆς Λυδίας. Ὁ κατὰ τῆς Λυδίας ἀγὼν ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀστυάγου (584—549). Ἐπὶ τέλους οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Λυδοὶ συνεφιλώθησαν, ὁ δὲ Ἀστυάγης ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Λυδῶν Ἀλυάττου. Ἀλλ' οἱ Μῆδοι κορεσθέν-

τες ὑπὸ τῶν ἐπιτυχίων των ἐξώκειλαν εἰς μαλθακότητα καὶ τρυφήν, μέχρις οὗ ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας (550).

Οἱ Πέρσαι Ἡ Περσίς ἦτο χώρα ὀρεινὴ καὶ τραχεῖα κειμένη ΒΔ. τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς, ἀφελεῖς τὸν βίον καὶ ἰσχυροὶ τὰ σώματα, διηροῦντο εἰς φυλάς, τῶν ὁποίων ἐπισημοτάτη ἦτο ἡ τῶν Πασαργαδῶν. Εἰς ταύτην ἀνῆκεν ὁ Κύρος ὁ ἀναδείξας τὸ μικρὸν τοῦτο κράτος κυρίαρχον ὅλης τῆς δυτικῆς Ἀσίας.

Ὁ Κύρος γενόμενος βασιλεὺς τὸ 558 ἀπεινᾶξε τὸν ζυγὸν τῶν Μήδων καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Μηδίαν ἐκυρίευσεν αὐτὴν (550). Πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ Ἀστυάγου ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Κύρου ὁ βασιλεὺς τῶν Λυδῶν Κροῖσος, ἀλλ' ἠττηθεὶς ὑπεχώρησεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του Σάρδεις. Ὁ Κύρος ἐπελθὼν καὶ κατὰ ταύτης ἐκυρίευσεν αὐτὴν καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον αὐτὸν τὸν Κροῖσον (546). Μετὰ τοῦ κράτους δὲ αὐτοῦ περιῆλθον εἰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ καὶ αἱ κατὰ τὴν Μ. Ἀσίαν ἑλληνικαὶ ἀποικίαι. Τὰ ἐλεύθερα τότε πολιτεύματα αὐτῶν κατελύθησαν, ἀντ' αὐτῶν δὲ ἐγκαθιδρύθησαν τύραννοι ἐκ τῶν ἐγγχωρίων ἀριστοκρατικῶν, οἱ ὁποῖοι χάριν τῆς διατηρήσεως τῆς ἐξουσίας ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τοὺς κυρίαρχους των βασιλεῖς τῶν Περσῶν. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Λυδικοῦ κράτους ὁ Κύρος ἐπετέθη κατὰ τῆς Βαβυλωνος καὶ κατέκτησεν αὐτὴν (540). Μετὰ δὲ τοῦτο ἐπετέθη κατὰ τῶν Σκυθῶν. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ὅμως ταύτην ἀπέθανε τὸ 529.

Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Καμβύσου ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας ἡ Αἴγυπτος καὶ αἱ ἐπὶ τῆς βορείου παραλίας τῆς Ἀφρικῆς ἑλληνικαὶ ἀποικίαι (525).

Οὕτω ὅλα τὰ ἀνατολικά κράτη συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν μέγα καὶ ἀπέραντον, τὸ Περσικόν.

Ἀποθανόντος τοῦ Καμβύσου, ἐσφετερίσθη τὴν βασιλείαν ὁ Μῆδος Σμέρδης. Ἀλλ' ἐπτά ἐπιφανεῖς Πέρσαι συνομόσαντες ἐδολοφόνησαν αὐτὸν καὶ ἀνηγόρευσαν βασιλέα ἓνα ἐξ ἑαυτῶν, Δαρείον τὸν Ὑστάσπου (521).

Ὁ Δαρεῖος, ἀφοῦ κατέστειλε στάσιν τῶν Μήδων, διωργά-

νωσε τὸ ἀχανὲς κράτος του, διαιρέσας αὐτὸ εἰς σατραπείας καὶ καθορίσας τοὺς φόρους, τοὺς ὁποίους ὤφειλεν ἐκάστη νὰ καταβάλλῃ. Ἐπειτα δὲ μιμούμενος τοὺς προκατόχους του ἐπεχείρησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Σκυθῶν (513). Καὶ ἡ μὲν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατεία ἀπέτυχεν, ὁ στρατηγὸς ὅμως αὐτοῦ Μεγάβαζος ὑπέταξεν ὅλην τὴν Θράκην καὶ τὰς εἰς τὰ παράλια αὐτῆς ἑλληνικὰς ἀποικίας. τὸν δὲ βασιλέα τῶν Μακεδόνων Ἀμύνταν κατέστησε φόρου ὑποτελῆ.

7. Ἰωνικὴ ἐπανάστασις (500—494).

Οἱ Ἴωνες ἐπὶ 40 ἤδη ἔτη ἦσαν ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ἐκυβερνῶντο δὲ ὑπὸ τυράννων Ἑλλήνων ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῶν Περσῶν. Ὅτε ὁ Δαρεῖος ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Σκυθῶν, οἱ Ἕλληνες τύραννοι συνώδευσαν αὐτὸν μετὰ τοῦ στόλου των. Ἀλλὰ μετὰ τὴν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν ὁ ἰσχυρότερος τῶν τυράννων τούτων Ἰστιάιος τῆς Μιλήτου θεωρηθεὶς ἐπικίνδυνος διὰ τὴν ἰσχύν του προσεκλήθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Δαρείου εἰς τὸ Σοῦσα καὶ ἐκρατεῖτο ἐκεῖ ἐπὶ ἔτη. Ὁ γαμβρὸς του Ἀρισταγόρας, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνηεν τὴν Μίλητον κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, παρακινήθεις ὑπ' αὐτοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἐξεγείρῃ τὰς Ἰωνικὰς πόλεις εἰς ἐλανάσασιν κατὰ τῶν Περσῶν. Αἱ περισσότεραι ἐξ αὐτῶν κατεπεΐσθησαν, ἐξεδίωξαν τοὺς τυράννους καὶ ἤρχισαν νὰ ὀργανώνουν στρατοὺς. Ὁ Ἀρισταγόρας προσέειπε ἐπορεύθη εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἵνα ζητήσῃ βοήθειαν. Οἱ Σπαρτιαταὶ ἡγήθησαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως θεωροῦντες τὴν Μίλητον ἀποικίαν των ἔπεμψαν 20 πλοῖα καὶ μικρὸν στρατὸν ἐξ ὀπλιτῶν. Ὡσαύτως ἡ Ἐρέτρια ὡς σύμμαχος τῆς Μιλήτου ἔπεμψε 5 πλοῖα.

Οἱ Ἕλληνες ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Ἐφεσον καὶ συνενωθέντες μετὰ τῶν Ἰώνων ἐπορεύθησαν κατὰ τῶν Σάρδεων. Ἐκεῖ ἔφθασαν, πρὶν συγκεντρωθῶν τὰ περσικὰ στρατεύματα, καὶ κατέλαβον τὴν πόλιν. Ἀλλ' ἡ ἀκρόπολις ἀντέστη εἰς αὐτοὺς. Ἐνῷ ὅμως ἐπολιορκουν αὐτήν, ἐκ τινος τυχαίας πυρκαϊᾶς ἐπυρπολήθη

ἡ πόλις, τῆς ὁποίας αἱ στέγαι τῶν οἰκιῶν ἦσαν καλάμιναι. Τότε οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ κενώσουν τὴν πόλιν καὶ νὰ ἐπιστρέψουν εἰς Ἑφeson καταδιωκόμενοι ὑπὸ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταφθάσει. Ἐνταῦθα ἠττήθησαν ὑπ' αὐτοῦ, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀμέσως ἐγκατέλειψαν τὴν ἐπιχείρησιν. Μετὰ τοῦτο οἱ Ἴωνες ἀντέστησαν μὲν ἐπὶ τινα ἀκόμη χρόνον, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας (494).

Ἡ Ἰωνικὴ ἐπανάστασις ἀπέβη ὀλεθρία εἰς τὸν πολιτισμὸν τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ ἐκ τῆς ἥττης οἰκονομικὴ καταστροφὴ ἐπέφερε καὶ τὴν παρακμὴν τοῦ πολιτισμοῦ των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

ΜΗΔΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Ι. Εἰσαγωγή.

Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις εἶχον πλέον ὀργανωθῆ καὶ πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς, αἱ τυραννίδες πανταχοῦ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα εἶχον καταργηθῆ, καὶ οἱ λαοὶ μετὰ τῆς ἀποκτηθείσης ἐλευθερίας εἶχον φρονηματισθῆ. Ναὶ μὲν δὲν ἦσαν ὅλοι συνενωμένοι εἰς ἓν κράτος, ἀλλ' ὅμως εἶχον συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς των ἐνότητος. Ἐπειδὴ δὲ δύο πόλεις, ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι, εἶχον ἀποβῆ πολὺ τῶν λοιπῶν ἰσχυρότεραι, ἦτο δυνατόν συμπυκνόμεναι περὶ ταύτας αἱ ἄλλαι τοῦ Ἑθνους δυνάμεις νὰ ἀποκρούσουν πάντα ἐξωτερικὸν πόλεμον.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὐρίσκοντο αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 5ης ἑκατονταετηρίδος π. Χ., ὅτε μέγας κίνδυνος ἠπείλησεν αὐτὰς ἐξ ἀνατολῶν. Οἱ Πέρσαι εἰς τὴν κατακτητικὴν αὐτῶν ὁρμὴν, ἀφ' οὗ ὑπέταξαν ὅλα τὰ ἀνατολικά κράτη, ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των καὶ πρὸς δυσμὰς καὶ λαβόντες ἀφορμὴν ἐκ τῆς βοήθειας τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἔδωσαν εἰς τοὺς ἀποστατήσαντας Ἴωνας, ἐπέδραμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη φέρει εἰς τὴν Ἱστορίαν τὸ ὄνομα Μηδικοὶ ἢ Περσικοὶ πόλεμοι.

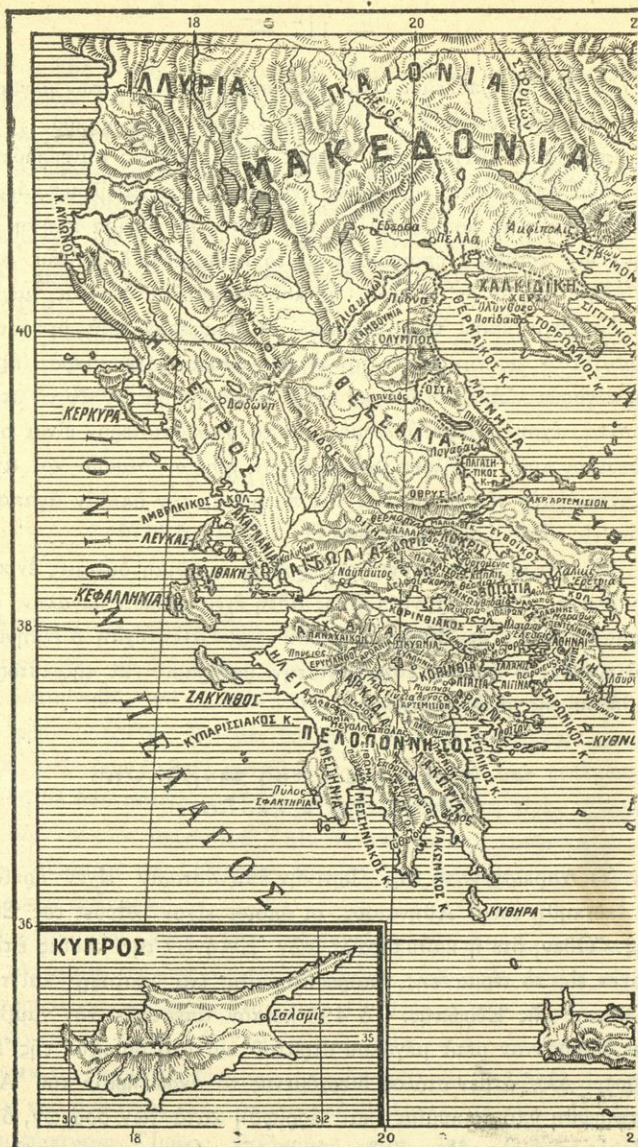
Οἱ Μηδικοὶ πόλεμοι εἶναι ὁ πρῶτος καὶ εἷς ἐκ τῶν μεγίστων ἀγώνων, τοὺς ὁποίους ἡ Ἀνατολὴ ἐκίνησε κατὰ μακρὰς χρονικάς περιόδους ἐναντίον τῆς Δύσεως. Κατ' αὐτοὺς συνεκρούσθησαν δύο ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλους κόσμοι.

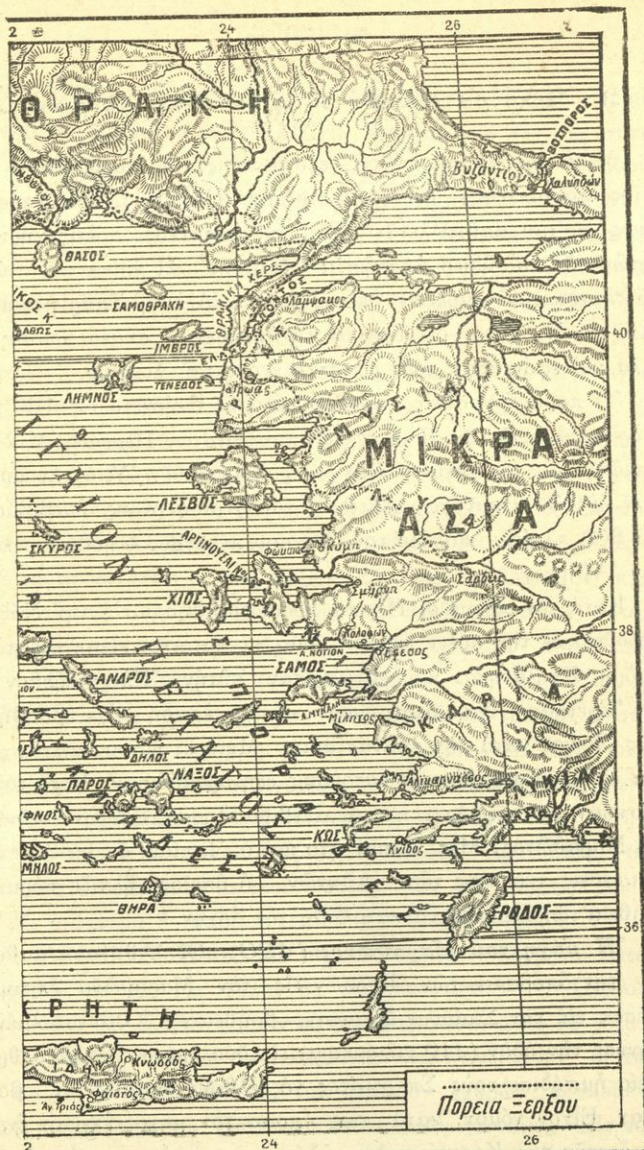
Ἡ Ἀνατολὴ κατέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα μὲ ἀπειρα πλήθη πολεμιστῶν, τὰ ὁποῖα ὑπακούουν εἰς τὸ νεῦμα ἐνὸς δεσπότη. Ἀλλὰ τὰ πλήθη ταῦτα δι' οὐδενὸς ἠθικοῦ δεσμοῦ συνδέονται, μάχονται δὲ μόνον, διότι τοῦτο ἀπαιτεῖ τὸ συμφέρον τοῦ δεσπότη. Τοῦναντίον εἰς τὴν Δύσιν τὸν ἀγῶνα ἀναλαμβάνει μικρὸς ἀριθμὸς ἀνδρῶν. Ἀλλ' οἱ ἄνδρες οὗτοι εἶναι ἡσκημένοι εἰς τὰ στρατιωτικά, ἔχουν καλὸν ὅπλισμόν καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶναι συνδεδεμένοι πρὸς ἀλλήλους διὰ πλείστων ἠθικῶν δεσμῶν καὶ ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος, τὴν ὁποίαν ἀγαποῦν, διότι εἰς αὐτὴν ζοῦν ἐλεύθεροι.

Εἰς τὴν μεγάλην ταύτην σύγκρουσιν ἡ ἠθικὴ δύναμις ἐνίκησε τὴν ὕλικήν βίαν. Ἡ νίκη ὅμως αὕτη ἔχει προσέτι μεγάλην σημασίαν, διότι δι' αὐτῆς διεσώθη καὶ ἀνεπύχθη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός, ὁ ὁποῖος ἔσχε μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἱστορίας καθόλου τῆς ἀνθρωπότητος.

2. Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Δαρεῖος κατὰ τὴν Ἰωνικὴν ἐπανάστασιν εἶχεν ὀρκισθῆναι ἐκδικηθῆναι τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι εἶχον καύσει τὰς Σάρδεεις. Ὅθεν, ὅτε ἡ καθυπόταξις τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀσίας ἐπλησίαζεν εἰς τὸ τέρμα τῆς, παρεσκευάσθη, ἵνα ὑποτάξῃ καὶ τοὺς Ἕλληνας τῆς Εὐρώπης. Τὸ 493 λοιπὸν ἀπέστειλε τὸν γαμβρόν του Μαρδόνιον μετὰ μεγάλου στρατοῦ καὶ στόλου κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ὁ μὲν στόλος διερχόμενος τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Ἄθω κατελήφθη ὑπὸ τρικυμίας καὶ ἐρρίφθη κατὰ τῶν βράχων, ὁ δὲ πεζικὸς στρατὸς ἐδεκατίσθη ὑπὸ τῶν Θρακῶν, οἱ ὁποῖοι ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Μαρδόνιος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπρακτος.

Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν Μηδικῶν.

Β. Ἐκστρατεία Δάτιδος καὶ Ἀρταφέρνους.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαρδονίου ὁ Δαρεῖος παρεσκεύασε δεύτερον στρατόν. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως ὁμοῦς τούτου ἀπέστειλεν εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις κήρυκας ζητῶν γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖα ὑποταγῆς. Αἱ νῆσοι καὶ πολλαὶ τῶν ἡπειρωτικῶν πόλεων ὑπετάχθησαν. Ἀλλ' ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι ὄχι μόνον δὲν ἔδωσαν τὰ ζητηθέντα σημεῖα ὑποταγῆς, ἀλλὰ καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Δαρείου.

Ὁ παρασκευασθεὶς περσικὸς στρατὸς ἀνῆρχετο εἰς 100 χιλ. ἀνδρῶν, ἀπετελεῖτο ἐξ ἐκλεκτῶν πολεμιστῶν Περσῶν, Μήδων, Σακῶν, καὶ συνωδεύετο ὑπὸ ἰσχυροῦ ἱππικοῦ. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δὲ τῶν στρατηγῶν Δάτιδος καὶ Ἀρταφέρνους ἐπεβιβάσθη ἐπὶ 600 πλοίων καὶ διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους διηυθύνετο κατὰ τῶν Ἀθηνῶν.

Κατὰ τὸν πλοῦν οἱ Πέρσαι προσωρμίσθησαν εἰς τὴν Νάξον. Εὐρόντες δὲ τὴν πόλιν ἔρημον, διότι οἱ κάτοικοι εἶχον φύγει εἰς τὰ ὄρη, ἐληλάτησαν καὶ κατέκαυσαν αὐτήν. Ἐπειτα ἦλθον εἰς τὴν Ἐρέτριαν, ἵνα τιμωρήσουν αὐτήν, ἐπειδὴ εἶχε βοηθήσει τοὺς Ἴωνας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Μετὰ ἑξ ἡμέρας ἐγίναν κύριοι αὐτῆς, ὅλους δὲ τοὺς κατοίκους ἐξηνδραπόδισαν. Μετὰ τοῦτο ἔπλευσαν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος. Μετ' αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Ἰππίας, ὁ πρὸ 20 ἐτῶν ἐκδιωχθεὶς τύραννος τῶν Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος ἤλπιζε τώρα τῇ βοηθείᾳ τῶν Περσῶν νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν.

Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος (490). Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τὴν ἀπόβασιν τῶν Περσῶν εἰς τὸν Μαραθῶνα ἔπεμψαν ἀμέσως εἰς τὴν Σπάρτην ζητοῦντες βοήθειαν. Ὁ ἀπεσταλμένος διήνυσε τὴν ὁδὸν (240 χιλιόμετρα) εἰς δύο ἡμέρας. Ἀλλ' ἡ θρησκεία ἠμπόδισε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ἔλθουν ἀμέσως εἰς βοήθειαν. Εἶχον νόμον, κατὰ τὸν ὁποῖον τὸν μῆνα ἐκεῖνον ἕνεκα τῆς ἑορτῆς τῶν Καρνείων δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκστρατεύσουν πρὸ τῆς πανσελήνου. Τότε ἡ σελήνη ἦτο μόνον 9 ἡμερῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν ὤφειλον νὰ ὑπερασπίσουν μόνοι ἑαυτούς.

Ὅτε ὁ Περσικὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Μαραθῶνα, οἱ Ἀθηνοῖοι συμποσούμενοι εἰς 10 χιλ. ὀπλίτας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμαρχου καὶ τῶν δέκα στρατηγῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ Μιλτιάδης, ἔσπευσαν εἰς τὸν Μαραθῶνα (εἰκ. 31). Ἐκεῖ ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους εἰς τινα κοιλάδα στενὴν, ἣ ὁποία διὰ τῶν ἐκατέρωθεν ὑψωμάτων ἠδύνατο νὰ προφυλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ κυκλώσεως ἐκ μέρους τῶν Περσῶν. Εἰς αὐτοὺς δὲ προσετέθησαν οἱ μαχηταὶ τῆς μικρᾶς πόλεως τῶν Πλαταιῶν, χίλιοι ἐν ὄλῳ, οἱ ὁποῖοι ὥς γείτονες καὶ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων ἦλθον πρὸς βοήθειάν των.

Οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τινα χρόνον ἔμενον ἀναποφάσιστοι. Ὁ Μιλτιάδης μετὰ 4 στρατηγῶν εἶχον τὴν γνώμην νὰ προσβάλουν ἀμέσως τοὺς Πέρσας. Οἱ ἄλλοι ἐφρόνουν ὅτι ἔπρεπε νὰ περιμένουν τοὺς Σπαρτιάτας. Ἀλλὰ τέλος ὁ Μιλτιάδης κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ μὲ τὴν γνώμην του τὸν πολέμαρχον καὶ ἀπεφασίσθη νὰ συμπλακοῦν ἀμέσως. Οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ τότε, ἐπειδὴ κατὰ νόμον ἕκαστος εἶχε τὴν ἀρχιστρατηγίαν μίαν ἡμέραν, προσέφεραν αὐτὴν εἰς τὸν Μιλτιάδην.

Οἱ Ἀθηναῖοι παρετάχθησαν κατὰ φυλὰς εἰς τρόπον, ὥστε νὰ σχηματίζεται μία γραμμὴ συνεχῆς ἀκοντίων καὶ ἀσπίδων. Αἱ φάλαγγες ὅμως ἦσαν πυκνότεραι εἰς τὰς δύο πτέρυγας ἢ εἰς τὸ κέντρον. Οἱ Πέρσαι εἶχον παραταχθῆ ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων ἔχοντες εἰς τὸ μέσον τοὺς ἐκλεκτοτέρους στρατιώτας, τὸ δὲ ἱππικὸν ὀπισθεν τοῦ πεζικοῦ. Μεταξὺ τῶν δύο στρατῶν ἔμεσολόβει διάστημα 8 σταδίων (1 1/2) χιλιομέτρου περίπου).

Οἱ Ἀθηναῖοι δοθέντος τοῦ σημείου ὤρμησαν δρομαῖοι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ μὲ τὰς φάλαγγας συμπυκνωμένας. Οἱ Πέρσαι ἕνεκα τούτου δὲν ἔλαβον καιρὸν νὰ μεταχειρισθοῦν μήτε τὰ τόξα, μήτε τὸ ἱππικὸν των καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ πολέμησούν μὲ τὰ ξίφη καὶ μὲ τὰ μικρὰ ἀκόντια των ἐναντίον ἐχθρῶν ὀπλισμένων μὲ μακρὰ δόρατα. Ἐπὶ πολὺ ἐπολέμησαν γενναίως. Εἰς τὸ κέντρον μάλιστα διέρρηξαν τὴν γραμμὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ κατεδίωξαν αὐτοὺς. Ἀλλ' αἱ δύο πτέρυγες τῶν Ἀθηναίων εἶχον ἤδη τρέψῃ εἰς φυγὴν τὰς τοῦ ἐχθροῦ. Συνενωθεῖσαι λοιπὸν ἐπ-

ἤλθον κατὰ τῶν Περσῶν τοῦ κέντρου, διέσπασαν αὐτοὺς καὶ κατέδωξαν μέχρι τῆς παραλίας. Ἐνταῦθα ἐπεχείρησαν νὰ ἐμποδίσουν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ σύρουν τὰ πλοῖα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπιβιβασθοῦν εἰς αὐτά. Συνήφθη λοιπὸν νέα κρατερὰ μάχη. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους οἱ Πέρσαι ἐπιβιβάζονται καὶ ἀποπλέουν. Οἱ Ἕλληνες μόνον 7 πλοῖα κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν. Ἐνταῦθα ὁ Κυνέγειρος, ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου, ἐπιχειρήσας νὰ κρατήσῃ πλοῖόν τι μὲ τὰς χεῖρας ἐφονεύθη. Ἐνταῦθα ἔπεσε καὶ ὁ ἀνδρείως ἀγωνισθὴς πολέμαρχος Καλλίμαχος καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ ὀνομαστοί.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν νικηταί. Ἐνόμιζον δὲ ὅτι ἀπληγάησαν πλεόν τοῦ κινδύνου, ὅτε βλέπουν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Πεντελικοῦ ἀσπίδα λάμπουσιν εἰς τὸν ἥλιον. Ἦτο ἀναμφιβόλως σημεῖον δοθὲν εἰς τοὺς Πέρσας παρὰ τινων φίλων τῶν τυράννων προδοτῶν. Ὅντως δὲ ὁ περσικὸς στόλος κάμπτων τὸ Σούνιον διηρθύνετο εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα καταλάβῃ αὐτὰς ἐρήμους ὑπερασπιστῶν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν των ἐματαιώσαν οἱ νικηταὶ τοῦ Μαραθῶνος. Σπεύσαντες ταχύτερον αὐτῶν εἶχον ἤδη παραταχθῆ παρὰ τὸ Κυνόσαργες, ὅταν ὁ Περσικὸς στόλος κατέπλεεν εἰς τὸ Φάληρον. Οἱ βάρβαροι τότε παρητήθησαν πάσης νέας προσβολῆς καὶ διηρθύνθησαν πρὸς τὴν Ἀσίαν.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔφθασαν εἰς τὰς Ἀθήνας διςχίλιοι Σπαρτιαῖται διανύσαντες 240 χιλιόμετρα εἰς 3 ἡμέρας. Ἄλλ' ἦτο ἄργα. Μετέβησαν μόνον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἵνα ἴδουν τοὺς νεκροὺς τῶν Περσῶν, καὶ συνεχάρησαν τοὺς Ἀθηναίους. Κατὰ τὴν μάχην ἔπεσαν 6,400 Πέρσαι καὶ 192 Ἀθηναῖοι. Τούτους ἔθαψαν ἐν ἰδίῳ τάφῳ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔστησαν τρόπαιον ἐκ λευκοῦ μαρμαροῦ μὲ τὴν ἐπιγραφὴν.

« Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι
χρυσόφρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν ».

Πρὸς τιμὴν δὲ τοῦ Μιλτιάδου ἔστησαν δύο ἀνδριάντας αὐτοῦ, ἓνα εἰς τὸ Πρυτανεῖον καὶ ἄλλον εἰς Δελφούς.

Ἡ νίκη τοῦ Μαραθῶνος ἔσωσεν ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐδόξασε

δὲ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τοὺς Ἀθηναίους, διότι πρῶτοι κατώρθωσαν νὰ νικήσουν ἐχθροὺς τόσον τρομεροὺς, ὥς οἱ Πέρσαι.

4. Θάνατος Μιλτιάδου — Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς.

Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ὁ Μιλτιάδης εἷς τινα ἐκστρατείαν, τὴν ὁποίαν αὐτοβούλως ἐπεχείρησε κατὰ τῆς Πάρου, ἐπληρώθη καὶ ἐκ τοῦ τραύματος μετὰ τινα χρόνον ἀπέθανε. Διὰ τὴν ἐκστρατείαν μάλιστα ταύτην ὀλίγον, πρὶν ἀποθάνῃ, κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς πρόστιμον, τὸ ὁποῖον ἐπλήρωσε βραδύτερον ὁ υἱὸς του Κίμων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου τὴν μεγίστην ἐπιρροὴν εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχον δύο πολιτικοὶ ἄνδρες, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀμφότεροι ἀνήκοντες εἰς ἐπιφανεῖς οἰκογενείας καὶ δημοκρατικοὶ ὥς πρὸς τὰ φρονήματα, ἀλλὰ κατὰ τὸν χαρακτῆρα ἀντίθετοι. Ὁ Ἀριστείδης ἦτο ἥρεμος, συντηρητικὸς καὶ εἰς ἄκρον φιλοδίκαιος. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο ὀρμητικὸς, μεταρρυθμιστὴς καὶ εἰς τὰ μέσα του ὄχι ἐκλεκτικὸς. Ὁ Ἀριστείδης ἐφρόνει ὅτι οἱ ὀπλῖται τῶν Ἀθηναίων ἦσαν ἱκανοί, καὶ ἂν ἐκ νέου ἐπανήρχοντο οἱ Πέρσαι, νὰ ἀποκρούσουν αὐτοὺς. Ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦναντίον προβλέπων ἄφευκτον δευτέραν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν ἐφρόνει ὅτι ἔπρεπε νὰ καταστήσουν τὴν πόλιν ναυτικήν. Ἐπικρατήσαντος τέλους τοῦ Θεμιστοκλέους ἐξωρίσθη ὁ Ἀριστείδης (483), ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς μείνας ἄνευ ἀντιπάλου ἐπεδίωξε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματός του.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἕως τότε δὲν εἶχον πολεμικὰ πλοῖα οὔτε καλὸν λιμένα. Τὰ πλοῖα προσωρμίζοντο εἰς τινα ὄρμον τοῦ Φαλήρου. Ὑπῆρχε τότε εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἱκανὸν χρηματικὸν ποσὸν προσερχόμενον ἐκ τῶν μεταλλείων ἀργύρου τοῦ Λαυρείου, τὰ ὁποῖα πρὸ ὀλίγου εἶχον ἀνακαλυφθῇ. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ κατασκευάσουν δι' αὐτοῦ 100 τριήρεις, ἵνα πολεμήσουν τοὺς γείτονάς των Αἰγινήτας, μετὰ τῶν ὁποίων εὐρίσκοντο εἰς πόλεμον. Αἱ τριήρεις αὗται κατόπιν ἐδιπλασιά-

σθησαν. Ἐκτὸς τούτου ἐνήργησε τὴν ἑναρξιν τῆς ὀχυρώσεως τοῦ Πειραιῶς καὶ τὴν μεταφορὰν εἰς αὐτὸν τοῦ ναυστάθμου τῶν Ἀθηνῶν.

Β. Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Προπαρασκευαί τῶν Περσῶν. Ὁ Δαρεῖος μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται διὰ νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἀπέθανε καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱὸς του Ξέρξης (486). Οὗτος ἐξηκολούθησε τὰς παρασκευὰς τοῦ πατρὸς του, ἀπεφάσισε δὲ νὰ τεθῇ ὁ ἴδιος ἐπὶ κεφαλῇ τῆς ἐκστρατείας καὶ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας.

Ὅθεν, ἵνα ἀποφύγῃ τοὺς σκοπέλους τοῦ Ἄθω, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶχε συντριβῇ ὁ στόλος τοῦ Μαρδονίου, διέταξε νὰ διορύξουν τὸν ἰσθμὸν τὸν συνδέοντα τὴν χερσόνησον τοῦ Ἄθω μετὰ τῆς στερεᾶς. Ἴνα δὲ διαβῇ ὁ στρατὸς ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, διέταξε νὰ κατασκευάσουν δύο γεφύρας ἐκ πλοίων εἰς τὸ στενότερον μέρος τοῦ Ἑλλησπόντου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐκτάσεως 1300 μέτρων περίπου. Κατεσκευάσθησαν δὲ αἱ γέφυραι διὰ πλοίων ἀγκυροβολημένων καὶ συνδεδεμένων μεταξὺ των δι' ἰσχυρῶν κάλων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέθεσαν κορμούς δένδρων καὶ ἐπ' αὐτῶν χῶμα.

Ὁ περσικὸς στρατὸς συνεκεντρώθη τὸ φθινόπωρον τοῦ 481 εἰς τὰς Σάρδεεις, ὅπου διήλθε τὸν χειμῶνα. Κατὰ δὲ τὸ ἔαρ τοῦ 480 συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ξέρξου ἐπορεύθη εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, διὰ τὴν διάβασιν τοῦ ὁποίου ἀπλητήθησαν ἑπτὰ ἡμέραι καὶ ἑπτὰ νύκτες. Ὁ στρατὸς, τὸν ὁποῖον ὠδήγει ὁ Ξέρξης ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ὑπολογίζεται ὑπὲρ τὸ ἑν ἑκατομμύριον. Εἰς τοῦτον ὅμως πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ τὸ ἀκολουθοῦν αὐτὸν ἄπειρον πλῆθος δούλων, ὀδηγῶν τῶν ἁρμάτων, ἵπποκόμων, ἐμπόρων καὶ γυναικῶν. Ὁ δὲ στόλος, ὁ ὁποῖος ἔπλεε παραλλήλως πρὸς τὸν στρατόν, ἀπετελεῖτο πλὴν τῶν φορηγῶν ἐκ 1200 πολεμικῶν τριήρων, τὰς ὁποίας πορέσχον εἰς τὸν βασιλέα ὅλοι οἱ λαοὶ τῶν

παραλίων τῆς Μεσογείου, Φοίνικες, Αἰγύπτιοι, Κύπριοι, Κίλικες, Κάρες καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀσίας.

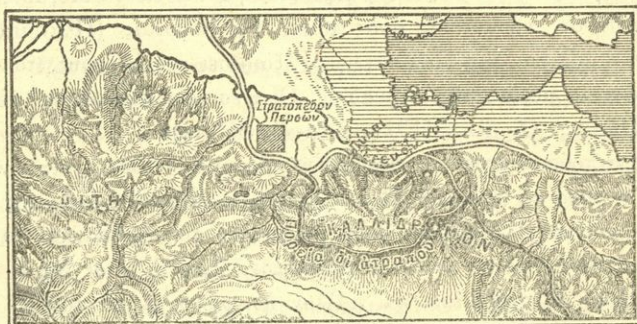
Προπαρασκευαὶ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες πρὸ τοῦ ἐπιχεμασθέντος κινδύνου ἠναγκάσθησαν νὰ συνενώσουν τὰς δυνάμεις των. Ἄλλ' ὁ συνασπισμὸς περιορίσθη μόνον εἰς τὰ Μέγαρα, τὰς Ἀθήνας, νησιωτικὰς τινὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας (Πλαταιαὶ καὶ Θεσπιαὶ) καὶ τὴν Πελοπόννησον ἑξαιρέσει τοῦ Ἄργους, τῶν Ἀχαιῶν καὶ μέρους τῆς Ἀρκαδίας. Οἱ Θεσσαλοὶ συνεμάχουν μετὰ τοὺς Πέρσας. Οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἔμενον οὐδέτεροι.

Ἀντιπρόσωποι τῶν συνενωθειῶν πόλεων συνελθόντες εἰς τὸν Ἴσθμὸν παρὰ τὸ ἱερόν τοῦ Ποσειδῶνος ὠρκίσθησαν ἐξ ὀνόματος τῶν πόλεων των νὰ καταπαύσουν τὰς μεταξὺ των ἔριδας καὶ νὰ ἀντισταθοῦν ἐνωμένοι κατὰ τῶν βαρβάρων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν οἱ ἰσχυρότεροι καὶ μᾶλλον ἠτκημένοι εἰς τὰ πολεμικά καὶ προσέτι ἦσαν ἤδη ἡγεμόνες τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας, ἀνετέθη εἰς αὐτοὺς ἡ γενικὴ ἀρχιστρατηγία τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ. Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου ἔπρεπε νὰ ἔχουν οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς παρέχοντες περισσοτέρας ναῦς ἢ ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ὁμοῦ. Ἄλλ' οὗτοι ἐννοήσαντες ὅτι τοῦτο δὲν θὰ ἦτο ἀνεκτὸν ἐκ μέρους τῶν γειτόνων των Κορινθίων καὶ Αἰγινητῶν ὑπεχώρησαν, καὶ ἐδόθη καὶ αὕτη εἰς τοὺς Σπαρτιᾶτας, Ἀπεφασίσθη συγχρόνως τότε στρατὸς πελοποννησιακὸς νὰ καταλάβῃ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, ὃ δὲ στόλος νὰ σταλῇ εἰς τὸ ἀπέναντι τῶν Θερμοπυλῶν ἀκρωτήριο τῆς Εὐβοίας Ἀρτεμίσιον.

Δυστυχῶς οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἔδειξαν μεγάλην προθυμίαν. Ἀπέστειλαν εἰς τὰς Θερμοπύλας ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωνίδα μόνον περὶ τοὺς 4 χιλ. Πελοποννησίους, ἐκ τῶν ὁποίων τριακόσιοι ἦσαν Σπαρτιᾶται ὀπλίται. Εἰς τούτους προσετέθησαν 2. χιλ. περίπου Θεσπιεῖς, Φωκεῖς, Λοκροὶ καὶ Θηβαῖοι.

Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν (Ἰούλιος 480). Τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν ἦτο ἡ μόνη ὁδός, ἡ ἄγουσα ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Φωκίδα. Τοῦτο ἐσηματίζετο μεταξὺ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ὁροσειρᾶς τοῦ Καλλιδρόμου, ἡ ὁποία καταπίπτει ἀποτόμως ὡς τεῖχος. Εἰς τὰ δύο ἄκρα ἡ δίοδος ἦτο τόσο στενὴ, ὥστε δὲν

ἠδύναντο νὰ διασταυρωθοῦν δύο ἄμαξαι. Ἐν τῷ μέσῳ ὅμως ἐπὶ ἐκτάσεως δύο χιλιόμετρων ἡ δίοδος ἠϋρύνετο σχηματίζουσα μικρὰν πεδιάδα. Παρὰ τὴν ἔξοδον δὲ ὑπῆρχε τείχος μετὰ πύλης, ἵνα κλείῃ τὴν δίοδον (εἰκ. 49).

Εἰκ. 49. Αἱ Θερμοπύλαι.

Ὅταν ὁ Ξέρξης διαβὰς τὴν Θράκην, Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν ἐπλησίασε πρὸ τῶν Θερμοπυλῶν, παρέμεινεν ἄπρακτος ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας. Ἐνόμιζεν ὅτι οἱ Ἕλληνες φοβούμενοι τὸ ἐπερχόμενον πλῆθος θὰ ὑπεχώρουν. Ἀλλ' ἠπατήθη. Τέλος ἔδωκε τὴν διαταγὴν τῆς ἐπιθέσεως. Ἀλλὰ καὶ οἱ Μῆδοι, οἱ ὅποιοι ἐπετέθησαν τὴν πρώτην ἡμέραν, καὶ οἱ τὰς ἄλλας ἡμέρας ἐπιτεθέντες ἀθάνατοι. οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὸ ἀνθος τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ἀπεκρούσθησαν. Οἱ Ἕλληνες, μαχόμενοι ἐνεκα τοῦ στενοῦ τοῦ χώρου ἴσοι πρὸς ἴσους, ἐπεκράτουν, διότι εἶχον μεγαλύτερα ἀκόντια καὶ ξίφη. Ὁ Ξέρξης ἦτο ἀπληγισμένος, ὅτε ἡ προδοσία τοῦ Ἐφιάλτου ἔσωσεν αὐτόν. Οὗτος ὑπέδειξεν εἰς τὸν Ξέρξην ἀτραπὸν διὰ τοῦ ὄρους καὶ δι' αὐτῆς ὠδήγησε σῶμα περσικοῦ στρατοῦ πρὸς κατάληψιν τῶν νώτων τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Λεωνίδας πληροφορηθεὶς ἐν καιρῷ νυκτὸς ὅτι οἱ Πέρσαι κατέρχονται τὸ ὄρος, ἵνα ἐπιτεθοῦν ἐκ τῶν ὀπισθεν, ἀλέπεμψε τοὺς θέλοντας νὰ ἀπέλθουν ἐκ τῶν συμμάχων, αὐτοὺς δὲ μετὰ 300 Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Θεσπιέων ἔμειναν, ἵνα πᾶσουν, ὅπου ἐτάχθησαν.

Τὴν πρωτὴν ὁ Ξέρξης διέταξε νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ μέτωπον κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες τότε ἐξέρχονται ἔξω τῶν στενῶν καὶ ἐπιπίπτουν κατὰ τῶν Περσῶν, ἵνα φονεύσουν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους ἐχθρούς. Κατὰ τὴν μάχην ἄπειροι Πέρσαι φονεύονται, πολλοὶ δὲ προσπαθοῦντες νὰ διαφύγουν πρὸς τὴν θάλασσαν πνίγονται. Οἱ Ἕλληνες, ἄφ' οὗ ἐθραύσθησαν τὰ δόρατά των, μάχονται μὲ τὰ ξίφη, ὅτε πίπτει ὁ Λεωνίδας. Περὶ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ γίνεται πεισματώδης μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες τετράκις ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς βαρβάρους. Ἄλλ' ἰδοὺ ἔφθασαν ἐκ τῶν νότων οἱ τὴν ἀτραπὸν ὑπερβάντες Πέρσαι. Οἱ Ἕλληνες τότε εἰσέρχονται εἰς τὸ στενὸν καὶ τοποθετοῦνται ἐπὶ λόφου κειμένου ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μέρους τῆς διόδου. Ἐκεῖ ἀγωνιζόμενοι μὲ τὰς μαχαίρας καὶ ὅ,τι ἄλλο ὅπλον ὑπελείπετο εἰς αὐτοὺς πίπτουν ὅλοι.

Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ἔκαμε μεγίστην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Λεωνίδας ἐτιμήθη ὡς ἥρωες. Βραδύτερον δὲ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ στενοῦ ἰδρύθη πρὸς τιμὴν τῶν Σπαρτιατῶν μνημεῖον καὶ ἐχαράχθη ἐπ' αὐτοῦ τὸ ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου ποιηθὲν ἐπίγραμμα.

Ὡ ξεῖν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε
κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι».

Αἱ παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον ναυτικαὶ συγκρούσεις. Ὅτε ἐγίνετο ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ ἐλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Εὐρυβιάδου εὐρίσκετο παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἀρτεμίσιον ὑπερασπίζων τοὺς μαχομένους εἰς τὰς Θερμοπύλας ἀπὸ πάσης ἐκ πλαγίου προσβολῆς τῶν Περσῶν. Ἀπετελεῖτο δ' ἐκ 271 τριήρων, ἐκ τῶν ὁποίων 147 ἦσαν ἀθηναῖκαὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Θεμιστοκλέους.

Οἱ Ἕλληνες κατ' ἀρχὰς ἐδίσταζον ν' ἀντιπαραταχθοῦν κατὰ τοῦ περσικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἦτο τόσον πολυαριθμότερος αὐτῶν. Ἐνεθαρρύνθησαν ὅμως πληροφορηθέντες ὅτι ἑκατοντάδες τριήρων κατεστράφησαν ἐκ τρικυμίας, ὅτε οὗτος κατέπλεεν εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Ἀρτεμισίου παραλίαν τῆς Μαγνησίας. Ἐπὶ δύο λοιπὸν ἡμέρας ἠγωνίσθησαν ἐνταῦθα κατὰ τῶν Περσῶν καὶ κατὰ τὰς δύο ἀπέκρουσαν αὐτοὺς γενόμενοι κύριοι καὶ τριά-

κοντα περσικῶν πλοίων. Πληροφορηθέντες ὅμως τὰ γενόμενα εἰς τὰς Θερμοπύλας ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς θέσεις των.

Εἰσβολὴ τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Λεωνίδου καὶ τὴν ἐκ τοῦ Ἀρτεμισίου υποχώρησιν τῶν Ἑλλήνων οὐδὲν ἠμπόδιζε πλέον τοὺς Πέρσας. Ἐκχυθέντες εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ἠρῆμωσαν τὴν Φωκίδα, ἔκασαν τὰς Θεσπιάς καὶ Πλαταῖδας καὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Ἀττικὴν λεηλατοῦντες τὰ πάντα.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς ἠλπίζον ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι θὰ ἀντετάσσοντο κατὰ τῶν βαρβάρων εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἀλλ' οὗτοι ἐπροτίμησαν νὰ ὀχυρώσουν τὸν Ἴσθμὸν καὶ νὰ ἀρήτουν τὴν Ἀττικὴν ἀνυπεράσπιστον. Μόλις δὲ κατόπιν παρακλήσεων τοῦ Θεμιστοκλέους ἐπέισθησαν νὰ συγκεντρωθῇ ὁ στόλος εἰς τὴν Σαλαμίνα, ἵνα λάβουν καιρὸν οἱ Ἀθηνοῖοι νὰ φροντίσουν περὶ τῶν οἰκογενειῶν των.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφ' οὔτου ἐπέκειτο ἡ εἰσβολὴ τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶχον ζητήσῃ παρὰ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν χρησμόν, τὸ δὲ μαντεῖον ἀπήντησεν εἰς αὐτοὺς ὅτι μόνον διὰ τῶν ξυλίνων τειχῶν ἡδύναντο νὰ σωθοῦν. Ὁ Θεμιστοκλῆς τότε ἐρμηνεύων τὸν χρησμόν ἰσχυρίσθη ὅτι ὁ θεὸς λέγων ξύλινα τείχη ἐννοεῖ τὰ πλοῖα. Τώρα λοιπὸν οὗτοι μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν των ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων ἔσπευσαν ἀκολουθοῦντες τὴν συμβουλὴν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν των. Μετέφεραν τὰ τέκνα των καὶ τὰς γυναῖκάς των εἰς τὴν Σαλαμίνα, τὴν Αἴγιναν καὶ τὴν Τροιζήνα, ὅλοι δὲ οἱ ἱκανοὶ ἄνδρες ἐπεβιβάσθησαν ἐπὶ τῶν πλοίων.

Ὁ περσικὸς στρατὸς φθάσας πρὸ τῶν Ἀθηνῶν εὗρε τὴν πόλιν ἔρημον. Μόνον ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἔμειναν πολῖταί τινες μὴ θέλοντες νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν. Οὗτοι φράξαντες τὴν ἄνοδον διὰ δοκῶν ἀπέκρουσαν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας τοὺς Πέρσας κυλίωντες βράχους κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων. Ἀλλ' οἱ Πέρσαι ἀναβάντες δι' ἀφυλάκτου τινὸς μέρους ἔγιναν κύριοι τῆς Ἀκροπόλεως. Καὶ τοὺς μὲν υπερασπιστὰς αὐτῆς ὅλους ἐφόνευσαν, τοὺς δὲ ναοὺς, ἀφοῦ ἐσύλησαν, ἐπυρπόλησαν.

Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας. (Σεπτέμβριος 480) Ὁ ἐλ-

ληνικός στόλος ἦτο συγκεντρωμένος εἰς τὸ στενὸν τὸ σχηματιζόμεναν μεταξύ τῆς νήσου Σαλαμῖνος καὶ τῆς ἀπέναντι παραλίας τῆς Ἀττικῆς (εἰκ. 31), ἀπετελεῖτο δὲ ἐκ 378 τριήρων, ἐκ τῶν ὁποίων 180 ἦσαν ἀθηναῖκαί. Ὅταν οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι εἶδον ἐκ τῆς Σαλαμῖνος τὰς φλόγας τῆς πυρπολουμένης πόλεως τῶν Ἀθηναίων, ἀπεφάσισαν νὰ ἀποχωρήσουν εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως διέβλεπεν ὅτι, ἂν ὑπεχώρουν, ἡ θὰ διελύετο ὁ ἑλληνικός στόλος ἢ προσβληθεῖς ὑπὸ τῶν Περσῶν εἰς ἀνοικτὴν θάλασσαν θὰ κατεστρέφετο. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔπειθεν αὐτούς, ἔπειψε τὸν παιδαγωγὸν τῶν τέκνων τοῦ Σίκινον κορυφῶς πρὸς τὸν Ξέρξην καὶ ὥς φίλος τοῦ δῆθεν διεμήνυσεν εἰς αὐτὸν τὴν μελετωμένην ἀπόδρασιν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ξέρξης ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα, καὶ ὁ περσικός στόλος, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ εἶχε συγκεντρωθῇ εἰς τὸ Φάληρον, περιεκύκλωσε τὸν ἑλληνικὸν εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Τὴν περικύκλωσιν ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ναυάρχους ὁ Ἀριστείδης, ὁ ὁποῖος διαμένων ἐξόριστος εἰς τὴν Αἴγιναν ἅμα ἰδὼν αὐτὴν ἔσπευσεν εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Οἱ Ἕλληνες τότε ἀπέβαλον πλέον πᾶσαν σκέψιν περὶ ὑποχωρήσεως.

Πρὶν ἐξημερώσῃ, ἀμφοτέρω τὰ μέρη εἶχον παρατάξει τὰ πλοῖά των. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐτάχθησαν ἀπέναντι τῶν Φοινίκων, οἱ Πελοποννήσιοι ἀπέναντι τῶν Ἰώνων. Ὁ Ξέρξης ἐκάθητο ἐπὶ ἀργυρόποδος θρόνου εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Αἰγάλεω, ἵνα παρατηρῇ ἐκεῖθεν τὴν μάχην.

Μόλις ἐξημέρωσεν, οἱ παιᾶνες ἀντήχησαν καὶ ὁ ἑλληνικός στόλος ἐκινήθη πρὸς τὰ ἐμπρός, προηγεῖτο δὲ ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ, ὅπου ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι. Πρώτη ἀθηναϊκὴ τις τριήρης, ἐπιπίπτει κατὰ φοινικικῆς. Ἐπειτα ἡ μάχη γενικεύεται. Οἱ Πέρσαι μάχονται ἄνευ διευθύνσεως καὶ τάξεως συσσωρευόμενοι ἐντὸς χώρου λίαν στενοῦ. Μετὰ μακρὸν ἀγῶνα οἱ Ἀθηναῖοι ἔτρεψαν εἰς ἄτακτον φυγὴν τοὺς Φοίνικας, ἔπειτα δὲ ἐστράφησαν καὶ ἐναντίον τῶν Ἰώνων. Καὶ οὗτοι τότε ζητοῦν νὰ σωθοῦν διὰ τῆς φυγῆς. Ἀλλὰ τὸ στενὸν τοῦ χώρου καταστρέφει αὐτούς. Τὰ περισσότερα πλοῖα ὑποχωροῦντα προσκρούουν πρὸς τὰ ὀπισθεν

εὐρισκόμενα καὶ συντρίβονται τὰ μὲν ἐπὶ τῶν δέ. Ὁ λοιπὸς περσικὸς στόλος φεύγει πρὸς τὸ Φάληρον.

Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ἦτο πλήρης. Τότε καὶ ὁ Ἀριστείδης παραλαβὼν πολλοὺς ἐκ τῶν παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Σαλαμῖνος παρατεταγμένων Ἀθηναίων ὀπλιτῶν ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ψυττάλειαν καὶ κατέκοψεν ὅλους τοὺς Πέρσας τοὺς καταλειφθέντας εἰς τὴν νησίδα.

Τὴν ἐπομένην οἱ Ἕλληνες περιέμενον νέαν ναυμαχίαν. Ἐβλεπον ὅτι οἱ Φοίνικες ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Ἀττικῆς συνέδεον πλοῖα, ὥς διὰ τὰ κατασκευάσουν γέφυραν, καὶ διὰ τοῦτο ὅλην τὴν ἡμέραν διῆλθον παρασκευαζόμενοι. Ἀλλὰ τὴν νύκτα ὁ περσικὸς στόλος ἀθορύβως ἀνεχώρησεν.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατεδίωξε τὸν ἐχθρὸν μέχρι τῆς νήσου Ἄνδρου. Ὁ Θεμιστοκλῆς τότε ἐπρότεινεν εἰς τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς νὰ πλεύσουν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ νὰ καταστρέψουν τὰς γεφύρας, ἵνα ἐμποδίσουν τὴν ὑποχώρησιν τῶν Περσῶν. Οἱ ἄλλοι ὁμῶς ἠρνήθησαν. Δὲν ἤθελον νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀφίνοντες τὸν περσικὸν στρατὸν παρὰ τὸν Ἰσθμόν. Τότε λέγεται ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπεμψε καὶ πάλιν τὸν Σίκιννον εἰς τὸν Ξέρξην παρακινῶν αὐτὸν νὰ φύγῃ ὥς τάχιστα, διότι οἱ Ἕλληνες διανοοῦντο νὰ καταστρέψουν τὰς γεφύρας.

Ἀλλ' ὁ Ξέρξης μετὰ τὴν κατὰ θάλασσαν ἦτταν οὐδεμίαν πλεόνειχεν ἐπιθυμίαν νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ ἴδιος τὸν ἀγῶνα. Ὅθεν ἀφῆκε τὸν Μαρδόνιον μετὰ 300 χιλιάδων ἐκλεκτοῦ στρατοῦ, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ λοιποῦ πλήθους, ἔλαβε τὴν πρὸς τὴν Ἀσίαν κατὰ ξηρὰν ὁδὸν συνοδευθεὶς μέχρι Θεσσαλίας ὑπὸ τοῦ Μαρδονίου. Τὸ πλεῖστον ὁμῶς τοῦ πλήθους, τὸ ὁποῖον ἠκολούθει αὐτόν, ἐκ πείνης καὶ ἀσθενειῶν κατεστράφη, αὐτὸς δέ, ἐπειδὴ εὖρε τὰς γεφύρας διαλυμένας ἐκ τρικυμίας, διέβη τὸν Ἑλλήσποντον διὰ πλοιαρίου.

Διὰ τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος δευτέραν φορὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα. Ὁ δὲ κατ' ἐξοχὴν αἴτιος γενόμενος αὐτῆς Θεμιστοκλῆς ἐτιμήθη τὰ μέγιστα ὑφ' ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ παρὰ τὰς Πλαταιὰς μάχη (479). Διὰ τῆς ἀποχωρή-

σεως τοῦ Ξέρξου, οἱ Ἕλληνες δὲν ἀπηλλάγησαν τοῦ ἀπὸ τῶν Περσῶν κινδύνου. Τὸ καλύτερον μέρος τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἀνερχόμενον εἰς 300 χιλ. πολεμιστῶν καὶ ἀπηλλαγμένον τοῦ περιττοῦ πλῆθους ἔμεινε μετὰ τοῦ Μαρδονίου εἰς Θεσσαλίαν. Εἰς τὸν στρατὸν δὲ τοῦτον προσετέθησαν πιστοὶ σύμμαχοι οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Βοιωτοί.

Ἐκ Θεσσαλίας ὁ Μαρδόνιος προσεπάθησε νὰ προσεταιρισθῇ καὶ τοὺς Ἀθηναίους διαμηνύσας εἰς αὐτοὺς προτάσεις δελεαστικωτάτας. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέρριψαν αὐτάς. Ὅθεν, ἂφ' οὗ διεχέιμασεν ἐκεῖ, ἐπῆλθε καὶ πάλιν μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐγκαταλείψει ἐκ νέου αὐτὴν καὶ εἶχον ἐπανέλθει εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ὁ Μαρδόνιος προσεπάθησε καὶ πάλιν νὰ δελεάσῃ τοὺς Ἀθηναίους διὰ νέων προτάσεων, ἀλλ' αὐταὶ μᾶλλον ἐξηγγρίωσαν αὐτούς. Τὸν βουλευτὴν μάλιστα Λυκίδην, ὁ ὁποῖος ἐπρότεινε τὴν παραδοχὴν τῶν προτάσεων τοῦ Μαρδονίου, ἐφόνευσαν διὰ λιθοβολισμοῦ μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων του. Ἐπεμψαν μόνον εἰς τὴν Σπάρτην πρέσβεις παραπονούμενοι διὰ τὴν βραδύτητα τῆς ἀποστολῆς βοηθείας. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται τέλος ἔσπευσαν νὰ ἐκπέμψουν τὸν στρατὸν τῶν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Πausanίου, ὁ ὁποῖος ἐπετρόπευε τὸν ἀνήλικον υἱὸν τοῦ εἰς τὰς Θερμοπύλας πεσόντος βασιλέως Λεωνίδου.

Ὁ Μαρδόνιος μαθὼν τοῦτο κατέκαυσεν ἐκ δευτέρου τὰς Ἀθήνας καὶ ὠδήγησε τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἵνα ἐκεῖ συγκρουσθῇ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅπου τὸ ἱππικόν του ἠδύνατο νὰ κινῆται. Ἐφερε λοιπὸν τὸν στρατὸν του εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Πλαταιῶν καὶ ὠχύρωσε παρὰ τὸν Ἀσωπὸν μέγα στρατόπεδον.

Οἱ Σπαρτιᾶται μετὰ τῶν συμμάχων τῶν συνηθροίσθησαν εἰς τὸν Ἴσθμόν. Ἐκεῖθεν δὲ διὰ τῆς Ἑλευσίνος, ὅπου προσῆλθον ἐκ Σαλαμῖνος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὀπλῖται, ἐπορεύθη ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πausanίου εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ παρετάχθη εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Κιθαιρῶνος ἀπέναντι τῶν Περσῶν. Ἐκεῖ ὁ Μαρδόνιος προσέβαλεν αὐτοὺς διὰ τοῦ ἱππικοῦ του, ἀλλὰ ἡ προσβολὴ ἀπέτυχε καὶ οἱ Ἕλληνες τότε ἀναθαρρήσαντες

ρίσκοντο εἰς πλήρη ὑποχώρησιν ὥρμησε κατὰ τῶν ἀπομονωθέντων Σπαρτιατῶν. Ὁ Πανσανίας ζητεῖ παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἐνίσχυσιν. Ἀλλ' ἤδη οἱ μηδίζοντες Ἕλληνες εἶχον προσβάλει αὐτούς, ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Περσῶν ὑπῆρξε πεισματώδης. Οἱ Πέρσαι ἐπέδειξαν ἀνδρείαν καὶ ἐπιμονὴν μεγάλην. Ἀλλὰ οἱ Λακεδαιμόνιοι μὲ τὰς ἀσπίδας των καὶ τὰ μακρὰ δόρατά των ἀπετέλουν ὄγκον ἀδιάσπαστον, τοῦναντίον δὲ οἱ Πέρσαι δὲν ἠδύναντο διὰ τῶν ἀσθενῶν ἀσπίδων των νὰ προφυλαχθοῦν καὶ δὲν ἐγνώριζον νὰ μάχωνται συνενωμένοι. Ὅθεν ἐπιπτον πολλοὶ ἐξ αὐτῶν. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔζη ὁ Μαρδόνιος, ἀντεῖχον. Ἀφ' οὗ ὅμως οὗτος γενναίως μαχόμενος ἔπεσεν ὅλοι ὑπεχώρησαν καὶ ἔφυγον ἀτάκτως πρὸς τὸ ὠχυρωμένον στρατόπεδον καταδιωκόμενοι καὶ σφαζόμενοι ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῷ μεταξὺ ὑφίσταντο δεινὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς μηδίζοντας Ἕλληνας. Ἀλλ' ἐνίκησαν καὶ οὗτοι. σπεύσαντες δὲ πρὸς τὸ ὠχυρωμένον στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον μάλιστα ἐπολιόρκουν οἱ Σπαρτιάται, ἐκυρίευσαν αὐτό. Τότε γενικὴ σφαγὴ ἐπηκολούθησεν. Ἐκ τῶν 300 χιλ. ἀνδρῶν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἐσώθησαν μόνον 3 χιλ. περίπου καὶ ἐν σῶμα στρατοῦ ἐκ 40 χιλ. ἀνδρῶν, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὸν Ἀρτάβαζον μεῖναν μακρὰν τῆς μάχης ἔσπευσε νὰ φύγῃ εἰς Ἀσίαν. Τοῦναντίον αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἐλάχισται. Ἐφονεύθησαν 91 Λακεδαιμόνιοι, 16 Τεγεᾶται καὶ 52 Ἀθηναῖοι. Οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὸ κέντρον, δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην.

Οἱ Ἕλληνες εὗρον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Περσῶν ἅπειρα λάφυρα. Τὰ τρία δέκατα τούτων ἀφιέρωσαν εἰς τοὺς θεοὺς. Εἰς τὸν Δία τῆς Ὀλυμπίας καὶ τὸν Ποσειδῶνα τοῦ Ἰσθμοῦ προσέφεραν δύο ἀγάλματα κολοσσιαῖα ἐξ ὀρειγάλκου, εἰς δὲ τὸν Ἀπόλλωνα τῶν Δελφῶν χρυσοῦν τρίποδα ἐπὶ βάσεως χαλκῆς. Ἡ βᾶσις αὕτη ἀποτελουμένη ἐκ τριῶν τυλιγμένων ὄφρων ἔφερεν ἐπιγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν 30 ἑλληνικῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον μέρος εἰς τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγῶνα, σφύζεται δὲ ἀκόμη ἀκρωτηριασμένη εἰς

τὸν ἱππόδρομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου μετεφέρθη ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.

6. Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης (479).

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον ἐνίκων οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς Πλαταιάς, ὁ ἑλληνικὸς στόλος, κυβερνώμενος ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Λεωτυχίδου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Ξανθίππου, ἐνίκη τοὺς ἐχθροὺς παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Μυκάλην.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐκ τῆς Δήλου, ὅπου ἐναυλόχει, ἔπλευσε κατὰ πρόσκλησιν τῶν Σομίων πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπως ἐξεγείρῃ τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Ὁ περσικὸς στόλος ἀποτελούμενος ἐκ 300 τριήρων εὗρίσκετο εἰς Σάμον. Ὅτε ὅμως οἱ Πέρσαι ἔμαθον ὅτι προσήγγιζεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος, μὴ τολμῶντες νὰ ναυμαχήσουν εἰς ἀνοικτὴν θάλασσαν ἔσπευσαν εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Μυκάλης, ἵνα τεθοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐκεῖ στρατοπεδευμένου ἐξ 60 χιλ. ἀνδρῶν περσικοῦ στρατοῦ. Ἔσυραν λοιπὸν τὰ πλοῖα τῶν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὠχυρώθησαν. Οἱ Ἕλληνες κατεδίωκον αὐτοὺς ἐκεῖ καὶ ἀποβιβάσθέντες εἰς τὴν ξηρὰν ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν. Νικήσαντες δὲ τοὺς μὲν ἄνδρας κατέσφαξαν, τὸ δὲ ὄχύρωμα καὶ τὰ πλοῖα κατέκαυσαν.

7. Ἡ παρὰ τὴν Ἰμέραν μάχη (480).

Ὅτε ὁ Ξέρξης παρασκευάζε τὴν μεγάλην κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιδρομήν, ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς ἀποίκους τῶν Φοινίκων Καρχηδονίους, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὰ δυτικὰ τῆς Σικελίας, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων.

Οὗτοι λοιπὸν μετὰ 300 χιλ. μισθοφορικοῦ στρατοῦ, 200 πολεμικῶν πλοίων καὶ 3 χιλ. φορτηγῶν προσέβαλον τὸ 480 τὴν ἑλληνικὴν ἀποικίαν Ἰμέραν. Ἐκεῖ ἀντετάχθη κατ' αὐτῶν μετὰ 50 χιλ. πεζῶν καὶ 5 χιλ. ἱππέων κληθεῖς εἰς βοήθειαν ὁ τύραννος τῶν Σαρακουσῶν Γέλων. Ὁ Καρχηδονικὸς στρατὸς ὑπέστη πανωλεθρίαν, ὁ δὲ εἰς τὴν ξηρὰν ἀνειλχυσμένος στόλος τῶν ἐνεπρήσθη. Ἡ λεία καὶ ἐνταῦθα ἦτο πλουσιωτάτη. Ἐξ αὐτῆς ὁ Γέλων ἔστησεν εἰς Δελφοὺς χρυσοῦν τρίποδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

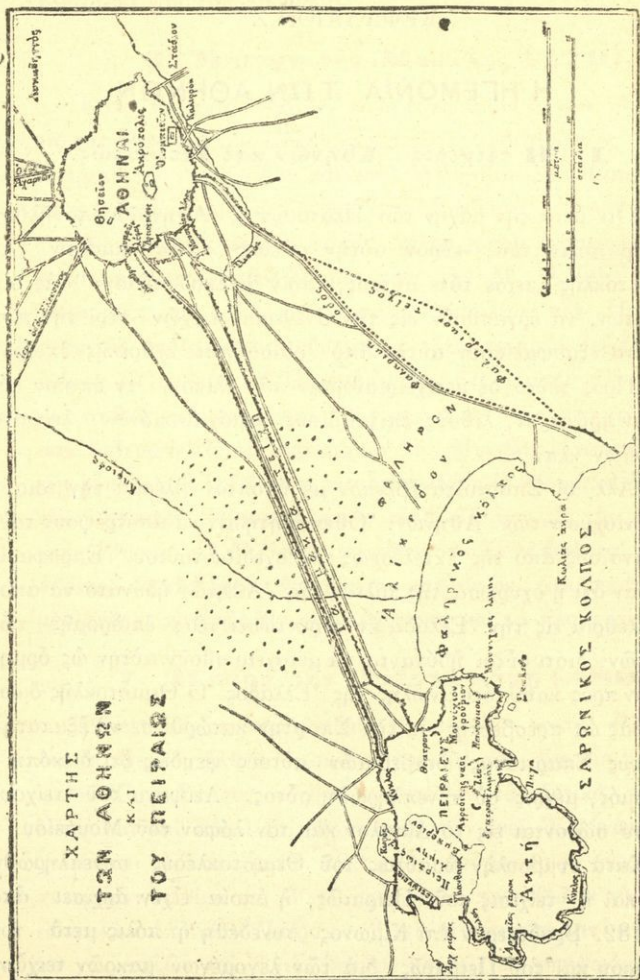
1. Ἡ τείχεσις Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς.

Ὅτε μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν των, εὗρον αὐτὴν τελείως κατεστραμμένην. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπεισε τότε αὐτούς, πρὶν ἀνοικοδομήσουν τὰς οἰκίας των, νὰ ἐργασθοῦν εἰς τὴν ἀνέγερσιν τειχῶν περὶ τὴν πόλιν, ἵνα ἐξασφαλίσουν αὐτὴν ἀπὸ οἰασδήποτε ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς. Πρὸς τοῦτο δὲ μετεχειρίσθησαν πᾶν ὕλικόν, τὴν ὁποῖον εὐρισκον πρόχειρον, λίθους ἐπιτυμβίους, τεμάχια κιόνων, λείψανα μνημείων κλπ.

Ἄλλ' οἱ Σπαρτιάται ἔβλεπον μὲ ὑποπτον βλέμμα τὴν τοιαύτην ἐνίσχυσιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὅθεν ἐζήτησαν νὰ ἀποτρέψουν τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου τούτου. Ἐπροφοσίσθησαν ὅτι ἡ ὀχύρωσις τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἡδύνατο νὰ ἀποβῇ ὀλεθρία εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐν περιπτώσει νέας ἐπιδρομῆς τῶν Περσῶν, διότι οὗτοι ἡδύναντο νὰ μεταχειρ. σθοῦν αὐτὴν ὡς ὀρηγίτηριον πρὸς καθυπόταξιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὁμως μεταβάς ὡς πρεσβευτὴς εἰς τὴν Σπάρτην κατῴρθωσε νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς Σπαρτιάτας διαβεβαιῶν αὐτοὺς ψευδῶς ὅτι διεκόπη ὁ τειχισμός, μέχρις οὗ συνεπληρώθη οὗτος. Λείψανα τοῦ τείχους τούτου σώζονται εἰς τὸ Δίπυλον καὶ τὸν λόφον τοῦ Μουσείου.

Κατὰ συμβουλήν ὡσαύτως τοῦ Θεμιστοκλέους συνεπληρώθη τότε καὶ ἡ τείχεσις τοῦ Πειραιῶς, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ 482. Βραδύτερον ἐπὶ Κίμωνος συνεδέθη ἡ πόλις μετὰ τοῦ Φαλήρου καὶ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν λεγομένων μακρῶν τειχῶν. Ἐπὶ Περικλέους δὲ κατεσκευάσθη μετὰ τῶν δύο μέσον σκέλος παράλληλον πρὸς τὸ πειραιϊκόν. Οὕτω ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡὐκολύνετο ἐν περιπτώσει πολιορκίας ἡ συγκοινωνία τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡρῴνετο ἡ ἑκτασις τῆς πόλεως καὶ πα-

ρείχεται ἐν ἀνάγκῃ εὐρύχωρος τόπος διαμνησ δι' ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς (εἰκ. 51).

Εἰκ. 51. Τσίχη Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς.

2. Πανσυνία καὶ Θεμιστοκλῆς.

Προδοσία καὶ θάνατος τοῦ Πανσανίου. Μετὰ τὴν παρὰ τὴν Μυκάλην νίκην αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἀσίας εἰσῆλθον εἰς

τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης. Τὸ ἐπόμενον δὲ ἔτος ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ἀρχηγίαν τοῦ Πανσανίου ἐπλευσεν εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἐκυρίευσεν αὐτό.

Μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτισθέντων βαρβάρων ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ ἐπιφανεῖς Μῆδοι καὶ συγγενεῖς τοῦ βασιλέως. Ὁ Πανσανίας θαμβωθείς ἐκ τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ τῆς χλιδῆς τῶν δεσποτῶν τῆς Ἀσίας ἔχων δὲ συγχρόνως καὶ μεγάλην ἰδέαν περὶ ἑαυτοῦ ἔνεκα τῶν τιμῶν, τὰς ὁποίας ἔλαβε μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν, διενόηθη νὰ γίνῃ ἀρχων τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸς τοῦτο διὰ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἐπιφανῶν Περσῶν, τοὺς ὁποίους ἀπέλυσεν, ἐπρότεινεν εἰς τὸν Ξέρξην νὰ ὑποτάξῃ εἰς αὐτὸν τὴν Ἑλλάδα, ὥς ἀμοιβὴν δὲ νὰ λάβῃ τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου βασιλέως εἰς γάμον καὶ νὰ διορισθῇ τύραννος τῆς Ἑλλάδος. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ ἐνδύεται καὶ διαιτᾶται ὥς Μήδος ἡγεμῶν, νὰ δορυφορῇται ὑπὸ Μήδων καὶ Αἰγυπτίων στρατιωτῶν καὶ νὰ φέρεται βαίως καὶ ἀγερώχως πρὸς τοὺς συμμάχους.

Ἐνεκα ὅλων τούτων οἱ σύμμαχοι ἡγανάκτουν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Καὶ ἀνεκάλεσαν μὲν οἱ ἔφοροι μαθόντες ταῦτα τὸν Πανσανίαν, ἀλλ' ἤδη οἱ Ἕλληνες τῶν νήσων καὶ τῆς Ἀσίας προσέφεραν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου Ἀριστείδην τὴν ἡγεμονίαν ὅλου τοῦ στόλου. Τότε καὶ οἱ Σπαρτιάται καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι ἀπεχώρησαν εἰς τὰς πατρίδας των.

Ἀλλὰ ὁ Πανσανίας, καὶ ἂν οὐκ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐξηκολούθει τὰς μετὰ τῶν Περσῶν συνεννοήσεις καὶ προσεπάθει νὰ ἀποστατήσῃ τοὺς εἰλωτας, ἵνα ἀνατρέψῃ τὸ πολίτευμα καὶ καταστῇ τύραννος τῆς Σπάρτης. Τὰ σχεδιά του ὁμῶς ἀπεκαλύφθησαν καὶ τότε τὸ τέλος του ἀπεφασίσθη. Ὁ Πανσανίας ἔσπευσε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς. Ἀλλ' οἱ Σπορτιάται ἀφῆρσαν τὴν στέγην τοῦ ναοῦ, ἔκτισαν τὴν θύραν (τὸν πρῶτον λίθον ἔθεσεν ἡ μήτηρ του Θεανώ), καὶ ἀφῆκαν αὐτὸν νὰ ἀποθάνῃ ἐξ ἀσιτίας (467).

Ἐξορία καὶ θάνατος τοῦ Θεμιστοκλέους. Εἰς τὸν ὀλεθρὸν τοῦ ὁ Πανσανίας παρέσυρε καὶ τὸν μέγαν Θεμιστοκλέα. Οἱ Σπορτιάται κατήγγειλαν αὐτὸν ὥς συνένοχον τοῦ Πανσανίου, οἱ

δ' Ἀθηναῖοι ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς ἀπολογίαν. Οὗτος ὅμως ἔφυγεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, καταδιωκόμενος δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου κατέφυγεν εἰς τὸν τότε βασιλέα τῶν Περσῶν Ἀρταξέρξη. Ἐνταῦθα ἀπέθανε τὸ 460, τὰ δὲ ὀστέα του μετεφέρθησαν ὑπὸ τῶν συγγενῶν του κρυφίως εἰς τὴν Ἀττικὴν.

3. Ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων.

Καταρτισμὸς τῆς συμμαχίας. Οἱ Ἕλληνες τῶν ἀκτῶν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν νήσων καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῆς Σπάρτης ἐξηκολούθησαν νὰ πολεμοῦν κατὰ τῶν Περσῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν. Ἀπεφάσισαν τότε χάριν τῆς ἀποτελεσματικωτέρας διευθύνσεως τῶν ἐπιχειρήσεων νὰ ὀργανώσουν συμμαχίαν διαρκῆ καὶ ἀνέθεσαν εἰς τὸν στρατηγὸν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου Ἀριστείδην, τοῦ ὁποίου ἦτο γνωστὴ ἡ δικαιοσύνη, νὰ κανονίσῃ τὸς μετοξὺ τῶν πόλεων σχέσεις (478).

Ὁ Ἀριστείδης ὥρισε τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων, τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἐκάστη πόλις ὀφείλε νὰ παρέχῃ, τοῦτο δ' ἔπραξε τόσον ἐντίμως καὶ δικαίως, ὥστε οὐδὲν παράπονον ἤκουσθη. Ὁ φόρος τῶν συμμάχων κατ' ἀρχὰς ἀνῆρχετο εἰς 460 τάλαντα, ταμεῖον δὲ ὠρίσθη τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὴν Δῆλον. Ἐνταῦθα ἀπεφασίσθη νὰ συνέρχωνται ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων, ἵνα συσκέπτονται περὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς συμμαχίας. Διαχειρισταὶ δὲ τοῦ ταμείου ἦσαν οἱ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐκλεγόμενοι Ἑλληνοταμίαι.

Ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος ἐπὶ Κίμωνος. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ἀριστείδου ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ὁ Κίμων, ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, ὁ ὁποῖος καὶ πρὶν εἰς τὸ Βυζάντιον συνεστρατήγει μετὰ τοῦ Ἀριστείδου.

Οὗτος κατὰ πρῶτον ἐπολιόρκησε καὶ ἐκυρίευσεν τὴν εἰς τὸ στόμιον τοῦ Στρυμόνος πόλιν Ἡϊόνα κατεχομένην ὑπὸ τῶν Περσῶν. Μετὰ τοῦτο κατέκτησε τὴν νήσον Σκύρον, τὴν ὁποίαν κατεῖχον Δόλοπες πειραταί, καὶ κατόπισεν εἰς αὐτὴν Ἀθηναίους κληρούχους. Τὸ δὲ 465 μετὰ 200 τριήρων ἔπλευσεν εἰς τὴν νο-

τίαν ἀκτὴν τῆς Μ. Ἀσίας, ἵνα ἀποστατήσῃ τὰς ἐκεῖ ἐλληνικὰς πόλεις κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν.

Ὁ περσικὸς στόλος ἀποτελούμενος ἐκ φοινικικῶν τριήρων εὐρίσκετο εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος ποταμοῦ. Ὁ Κίμων προσέβαλε καὶ κατέστρεψεν αὐτόν, συγχρόνως δὲ ἀποβιβάσας στρατὸν ἐνίκησε καὶ τὸν ἐπὶ τῆς παραλίας περικλόντων Περσῶν στρατόν. Ἡ μεγάλη αὕτη νίκη ἐξησφάλισεν ἐντελῶς τὴν κατὰ θάλασσαν ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπήλλαξε τοὺς Ἑλληνας τῶν μεσημβρινῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας ἀπὸ τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ.

Μεταβολαὶ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων. Αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις τῶν νήσων καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Μ. Ἀσίας κατ'ἀρχὰς εἶχον ὑπαχθῇ ἐκουσίως ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἀφ' οὗ ὅμως ἔπαυσεν ὁ ἀπὸ τῶν Περσῶν κίνδυνος, αἱ περισσότερα. Ἐξ αὐτῶν βαρυνόμεναι τὰς μακρὰς ἐκστρατείας, εἰς τὰς ὁποίας ἔφερεν αὐτοὺς ἡ ἀκατάσχετος ὁρμὴ τῶν Ἀθηναίων, συνήνεσαν προθύμως νὰ παρέχουν ἀντὶ πλοίων καὶ ἀνδρῶν χρήματα μόνον. Οὕτω πλὴν τῆς Λέσβου, Χίου καὶ Σάμου, αἱ λοιπαὶ πᾶσαι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπλήρωνον μόνον φόρον. Κατέστησαν δηλ. οὕτω ἀντὶ συμμάχων ὑπῆκοοι. Ἐπὶ τέλους δὲ τὸ ἔτος 455 μετέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ κοινὸν ταμεῖον τῶν συμμάχων εἰς Ἀθήνας, ὥς μὴ εὐρισκόμενον δῆθεν ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς Δῆλον, καὶ κατέθεσαν αὐτὸ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς.

Ἐκτοτε οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζονται τὰ συμμαχικὰ χρήματα ὡς ἴδια. Ἐφρόνουν ὅτι ἐδικαιοῦντο νὰ πράττουν τοῦτο, ἀφ' οὗ εἰς ἀντάλλαγμα ἐπροστάτεον τοὺς συμμάχους ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ παρῆχον εἰς τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τὴν θάλασσαν τοῦ Αἰγαίου ἀσφαλῆ. Ἀνῆρχετο δὲ τώρα ὁ φόρος τῶν συμμάχων εἰς 600 τάλαντα.

Τινὲς ὅμως τῶν συμμάχων βαρέως φέροντες καὶ τὴν πληρωμὴν τοῦ φόρου καὶ τὴν ἐπιρροήν, τὴν ὁποίαν ἤσκουν εἰς τὰς πόλεις των οἱ Ἀθηναῖοι, ἤρχισαν νὰ ἀποστατοῦν. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε πέμποντες τὸν στόλον των ἠνάγκαζον αὐτοὺς εἰς ὑποταγὴν. Οὕτω ὑπετάχθησαν ἡ Νάξος, ἡ Θάσος κ. ἄ.

Διοικήσεις τῆς συμμαχίας. Ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων συνίστατο ἐκ 300 πόλεων, αἱ ὁποῖαι περιελάμβανον πληθυσμὸν ὄχι ὀλιγώτερον τῶν 2 ἑκατομμυρίων.

Εἰς πολλὰς ἐκ τῶν νήσων, τὰς ὁποίας κατέκνησαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἡ χώρα εἶχεν ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων κατοίκων καὶ εἶχε δοθῆ εἰς πολίτας Ἀθηναίους. Οὗτοι, ἂν καὶ ἐγκατεστημένοι μακρὰν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων, ἐξηκολούθουν νὰ εἶναι πολῖται Ἀθηναῖοι, ἐμάχοντο εἰς τὸν ἀθηναϊκὸν στρατὸν καὶ εἶχον δικαίωμα νὰ μετέχουν τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Οἱ τοιοῦτοι ἐκαλοῦντο κληροῖχοι καὶ ἦσαν πλεον τῶν 5 χιλ. κατέχοντες τὰς νήσους Λήμνον, Ἰμβρον, Σκῆρον καὶ ἄλλας.

Αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων διετήρησαν τὴν αὐτονομίαν των, ὑπεχρεοῦντο μόνον νὰ πολεμοῦν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ πληρώνουν τὸν ὀρισμένον φόρον. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἤσκουν μεγάλην ἐπιρροήν. Εἰς ἐκάστην ἐξ αὐτῶν εἶχον ἴδιον κόμμα, τὸ δημοκρατικόν, τὸ ὁποῖον ὑπεστήριζον εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ἀρχῆς. Ὡσαύτως δ' ἡ ποινικὴ δικαιοδοσία εἰς τὰς ὑποθέσεις τὰς ἀποβλεπούσας εἰς τὸ συμφέρον τῆς συμμαχίας καὶ εἰς ἄλλα βαρέα ἐγκλήματα ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων.

Πρὸς ἐπίβλεψιν τέλος τῆς συμμαχίας καὶ πρὸς ἄσκησιν τῶν πολιτῶν εἰς τὰ ναυτικά 60 τριήρεις ἀθηναϊκαὶ περιέπλεον ἐπὶ 8 μῆνας κατ' ἔτος τὰς πόλεις τῆς συμμαχίας ἐπιδεικνύουσαι τὴν δύναμιν τῆς πόλεως.

4. **Ῥῆξις μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηναίων.**

Γος. Μεσσηνιακὸς πόλεμος καὶ ἐξοστρακισμὸς τοῦ Κίμωνος. Τὸ ἔτος 474 ἰσχυρὸς σεισμὸς ἐκλόνισε τὴν Λακωνίαν. Ἀπωλέσθησαν 20 χιλ. ἄνθρωποι, ὅλοι δὲ αἱ οἰκίαι τῆς Σπάρτης κατέρρευσαν. Οἱ εἰλωτες ἐπωφεληθέντες τῆς εὐκαιρίας ἀπεστάτησαν καὶ ἐβάδισαν κατὰ τῆς Σπάρτης. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται ἀμέσως μετὰ τὸν σεισμὸν ὀπλισθέντες ὥς εἰς πόλεμον ἐξῆλθον ὑπὸ

τὸν βασιλέα Ἀρχίδαμον εἰς τὴν πεδιάδα. Οἱ εἰλωτες δὲν ἐτόλμησαν νὰ προσβάλουν αὐτούς, ἀλλὰ διεσκορπίσθησαν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὅμως καὶ οἱ Μεσσηνιοὶ ἐπαναστατήσαντες ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Ἰθώμης, καὶ ἐκεῖ κατεσκευάσαν φρούριον. Οἱ Σπαρτιᾶται ἔσπευσαν νὰ προσβάλουν αὐτούς, ἀλλ' ἄπειροι ὄντες εἰς πολιορκίας, οὐδὲν κατάρθωνον. Ἐχασαν μάλιστα εἰς τινα μάχην καὶ 300 ἄνδρας. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ ζητήσουν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οὗτοι κατὰ προτροπὴν τοῦ Κίμωνος, ὃ ὁποῖος ἦτο πάντοτε φίλος τῶν Σπαρτιατῶν, παρέσχον τὴν ζητηθεῖσαν βοήθειαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἰδίου.

Ἄλλ' ἡ Ἰθώμη καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν Ἀθηναίων ἀνθίστατο. Οἱ Σπαρτιᾶται τότε ὑποπτευθέντες τοὺς Ἀθηναίους ὅτι συνεννοοῦνται μετὰ τῶν Μεσσηνίων, ἀπέπεμψαν αὐτοὺς λέγοντες ὅτι δὲν ἔχουν πλέον ἀνάγκην τῆς βοηθείας των. Ἐκ τούτου ἐτραχύνθησαν αἱ σχέσεις Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης, ὃ δὲ Κίμων ἐξωστρακίσθη. Ὅτε δὲ μετὰ δεκαετῇ πολιορκίαν ἡ Ἰθώμη παρεδόθη, οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωσαν εἰς τοὺς Μεσσηνίους τὴν Ναύπακτον, ἵνα κατοικοῦν.

Ἀνάκλησις τοῦ Κίμωνος καὶ θάνατος αὐτοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι μετ' ὀλίγον χρόνον (454) ἀνεκάλεσαν τὸν Κίμωνα. Οὗτος ἐπαγγελθὼν πρῶτον μὲν κατέρησε νὰ συνομολογηθῇ πενταετῆς εἰρήνῃ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης (451), ἔπειτα δὲ ἐξεστράτευσε μετὰ στόλου ἐκ 200 πλοίων πρὸς κατάκτησιν τῆς Κύπρου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου ἀπέθανεν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι μετὰ διπλὴν νίκην παρὰ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου εἰς ναυμαχίαν καὶ πεζομαχίαν κατὰ τῶν Κιλικῶν καὶ Φοινίκων ἐπανῆλθον εἰς τὰς Ἀθήνας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἔληξε καὶ ἡ περίοδος τῶν ἐπιθετικῶν κατὰ τῶν Περσῶν πολέμων. Καὶ ἐπίσημος μὲν εἰρήνη, ἡ Κιμώνειος, ὥς λέγεται, δὲν συνωμολογήθη, ἀλλὰ μέχρι τοῦ 410 οἱ Πέρσαι οὔτε τὰς ἑλληνίδας πόλεις τῆς Ἀσίας ἠνώχλησαν, οὔτε τοὺς στόλους αὐτῶν ἐτόλμησαν νὰ πέμψουν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἀποστασία τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ κράτος τῶν

Ἀθηναίων ἐκτὸς τῶν ναυτικῶν πόλεων περιελάμβανεν ἀπὸ τοῦ 456 ἐπὶ τῆς ἡπειρωτικῆς μὲν Ἑλλάδος τὴν Βοιωτίαν, Φωκίδα, Λοκρίδα καὶ Μεγαρίδα, ἐπὶ δὲ τῆς Πελοποννήσου τὴν Τροιζῆνα, τὸ Ἄργος καὶ τὴν Ἀχαΐαν. Καὶ τὰς μὲν ναυτικὰς πόλεις οἱ Ἀθηναῖοι συνεκράτουν διὰ τοῦ στόλου των. Ἄλλως ὅμως εἶχε τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὰς ἡπειρωτικάς. Πλὴν τῶν Μεγάρων, ὅπου εἶχον μόνιμον φρουράν, τῶν ἄλλων ἤρχον παραδίδοντες τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τοὺς δημοκρατικούς καὶ ἐξορίζοντες τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν ἀριστοκρατικῶν.

Οἱ ἐξόριστοι ὅμως πλείστων ἐκ τῶν πόλεων τούτων τῇ ὑποκινήσει τῶν Σπαρτιατῶν συνεννοηθέντες καὶ μετὰ τῶν καὶ μετὰ τῶν εἰς τὰς πόλεις ὁμοφρόνων των ἐξήγειραν τὰς πόλεις των εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι οὕτω εὗρέθησαν αἰφνης ἀναγκασμένοι νὰ πολεμήσουν συγχρόνως πρὸς τοὺς Βοιωτοὺς, τοὺς Μεγαρεῖς, τοὺς Εὐβοεῖς καὶ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ ὅποιοι ὑποστηρίζοντες αὐτοὺς εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυρίευσαν μὲν ἐκ νέου τὴν Εὐβοίαν, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν ὅλους τοὺς ἡπειρωτικούς συμμάχους των. Συνωμολόγησαν δὲ μετὰ τῆς Σπάρτης τριακονταετῇ εἰρήνην (445).

Β. Ἡ δημοκρασία τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ Περικλῆς.

Ἡ διαμόρφωσις τῆς δημοκρατίας. Κατὰ τοὺς Μηδικούς πολέμους ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου εἶχε προσφέρει εἰς τὴν πόλιν μεγάλας ὑπηρεσίας. Οἱ ἀρεοπαγῖται ἐξ ἰδίων εἶχον δώσει 8 δραχμὰς εἰς ἕκαστον πολίτην διὰ τὰ ἐξοδα τῆς ἀναχωρήσεως ἐκ τῆς πόλεως. Καὶ ἐν γένει εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν ἐπολιτεύθησαν συνετῶς καὶ γενναίως. Ἔνεκα τούτου σιωπηρῶς ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀνέλαβε τὴν πραγματικὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, τὴν δύναμιν δὲ ταύτην διέτηρησε 17 ἔτη. Τὸ ἔτος ὅμως 462 εἰσηγήσει τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Κίμωνος Ἐφιάλτου, ὁ ὅποιος ἦτο ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος. ἀφηρέθη διὰ ψηφίσματος ἡ πρόσθετος ἐξουσία αὐτῆς καὶ βραδύτερον ἐπὶ Περικλέους περιορίσθη ἀκόμη περισσότερον ἢ δυνάμεις της.

Μετά τὸν περιορισμὸν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου Πάγου ἡ δημοκρατία ἔλαβε πλεόν τὴν πλήρη αὐτῆς ἀνάπτυξιν. Εἰς ταύτην συνετέλεσε μὲν ἡ ἑξαρσις τοῦ φρονήματος τοῦ λαοῦ ἕνεκα τῶν κατὰ τῶν Περσῶν νικῶν καὶ ἡ ὁσημέραι αὐξανομένη εὐπορία αὐτοῦ, ἰδίως ὅμως αἱ ἀνάγκαι τῆς διοικήσεως τοῦ νέου ἐκτεταμένου κράτους τῶν Ἀθηνῶν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐχρειάζοντο πλείστα ὄργανα.

Ἦδη ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ κράτους τούτου κατέστησαν ἐπιτακτικαὶ αἱ ἀνάγκαι αὗται. Διὰ τοῦτο εἰσηγήσει τοῦ Ἀριστείδου πολλοὶ ἐκ τῶν κατοικούντων εἰς τοὺς ἀγροὺς παρεκινήθησαν νὰ μετοικήσουν εἰς τὸ ἄστυ, διὰ νὰ δύνανται νὰ μετέχουν τῶν κοινῶν. Ἵνα δὲ ἔχουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀσχολούμενοι μὲ τὰ δημόσια πράγματα, εἰσῆχθη ὑπ' αὐτοῦ ὁ στρατιωτικὸς καὶ βουλευτικὸς μισθὸς (μία δραχμὴ καθ' ἡμέραν). Τῷ 457 παραχωρεῖται εἰς τοὺς ζευγίτας τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωνται ἑννέα ἄρχοντες, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς τοὺς θῆτας. Καὶ τέλος ὁ Περικλῆς εἰσάγει τὸν δικαστικὸν μισθὸν (3 ὄβολοι) καὶ τὸν θεωρικὸν (1 ὄβολος) διὰ τὴν εἰς τὸ θέατρον εἴσοδον.

Ἐκτοτε περισσότεροὶ τῶν 20 χιλιάδων πολιτῶν ἐτρέφοντο ἀπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου ὥς φρουροὶ καὶ ὀπλῖται καὶ ναῦται, ἢ ὥς δικασταὶ καὶ βουλευταὶ καὶ ἄρχοντες, οἱ ἀληθεῖς δὲ κυβερνῆται τῆς πόλεως κατέστησαν οἱ κατ' ἔτος ἐκλεγόμενοι 10 στρατηγοί. Δὲν ἡσχολοῦντο πλεόν οὗτοι μόνον εἰς τὸ νὰ διευθύνουν τὸν στρατὸν καὶ νὰ προπαρασκευάζουν τὰς ἐκστρατείας. Οὗτοι ἦσαν προσέτι οἱ δεχόμενοι τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν ἄλλων λαῶν καὶ διευθύνοντες τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῶν προτάσεων τῶν στρατηγῶν ἀπεφάσιζεν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, ὅστις ἐξ αὐτῶν ἦτο ἱκανὸς ῥήτωρ, εἶχε καὶ τὸ μεγαλύτερον κῆρος καὶ ἀπέβαινεν οὕτως ἀληθὴς ἀρχηγὸς τῆς Πολιτείας.

Τοιοῦτος κατέστη ὁ Περικλῆς, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐφιάλτου ἔγινεν ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος.

Παρέκβασις τῆς δημοκρατίας εἰς ὀχλοκρατίαν. Αἱ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου μισθοδοσίαι, αἱ ὁποῖαι πρὸ πάντων ὑπὸ τοῦ

Περικλέους ἐχορηγήθησαν εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς πολίτας συνε-
πύκνωσαν μὲν αὐτοὺς περὶ τὴν πολιτείαν καὶ ἐθεράπευσαν τὰς
πολυειδεῖς ἀνάγκας τῆς διοικήσεως, ἐπέφεραν ὅμως καὶ ἀποτε-
λέσματα ὀλέθρια.

Ἐπειδὴ ὅλοι οἱ πένητες ὥρμησαν εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρε-
σίαν, ἡ ἰσχὺς τῶν εὐπορωτέρων καὶ συνετωτέρων πολιτῶν ἡλατ-
τώθη πολὺ, ἐπεκράτησε δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ὁ ὄχλος.
Καὶ μέχρι μὲν τοῦ θανάτου τοῦ Περικλέους τὰ τῆς ἐκκλησίας
τοῦ δήμου διηύθυνον, ὥς εἶδομεν, οἱ στρατηγοί. Αὐτοὶ καθυπέ-
βαλλον καὶ συνεζήτουν τὰς ἑξωτερικὰς ὑποθέσεις καὶ αὐτοὶ μετέ-
πειτα ἀνελάμβανον τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν ἀπο-
φασισθέντων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπομένως ἐχειραγωγῶν τὸ
πλήθος πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πόλεως. Τοῦτο δὲ κατώρθωνε
μάλιστα ὁ Περικλῆς διὰ τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν
ἤσκει ἐπὶ τοῦ πλήθους. Ἀπὸ τοῦ θανάτου ὅμως αὐτοῦ τὰ πρά-
γματα μετεβλήθησαν.

Ἡ ὑπερβολικὴ ἀνάπτυξις τῶν συζητήσεων τῆς ἐκκλησίας
ἀπῆται εἰδικὴν ἐνασχόλησιν καὶ γύμνασιν, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον
οἱ διὰ τὰ στρατιωτικὰ αὐτῶν προτερήματα ἐκλεγόμενοι στρα-
τηγοί. Ἐξ ἄλλου οἱ στρατηγοὶ ἔνεκα τῶν πολεμικῶν ἀναγκῶν
σχεδὸν συνεχῶς ἀπεδήμουν, ἀλλὰ, καὶ ἂν μὴ τοῦτο συνέβαινεν,
ἀηδίαζον νὰ κολακεύουν τὸν ὄχλον. Ἐνεκα τούτου ἡ διεξαγωγὴ
τῶν συζητήσεων τῆς ἐκκλησίας περιῆλθε βαθμηδὸν εἰς χεῖρας
ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἦσαν μὲν συνήθως εὐτελοῦς καταγωγῆς,
ἀλλὰ διὰ τῆς ῥητορικῆς τῶν δεινότητος καὶ κολακείας κα-
τώρθωνον νὰ ἑξαπατοῦν τὸν ὄχλον. Οὗτοι ἐλέγοντο δημαγωγοί.
Ἐκτοτε οἱ μὲν στρατηγοὶ περιορίζοντο εἰς ἀπλὴν τῶν ἀπο-
φισιζομένων ἐκτέλεσιν, ἀπόλυτοι δὲ κύριοι τῶν πραγμάτων
τῆς πολιτείας ἔγιναν οἱ δημαγωγοί. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ὁμίλουν
περὶ πραγμάτων ξένων πρὸς ἑαυτούς, ἀπέβλεπον δὲ μόνον εἰς
τοῦτο, πῶς διὰ τῆς κολακείας νὰ διατηροῦν τὴν εὐνοίαν τοῦ
ὄχλου, παρέσυρον πολλάκις τὴν ἐκκλησίαν εἰς ψηφίσματα ἀσύ-
νετα πρὸς ὄλεθρον τῆς πολιτείας.

Ἡ ὀχλοκρατία δὲ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ κυριωτάτη αἰτία τῆς ὀλε-

θρίας και διὰ τὰς Ἀθήνας και διὰ τὴν Ἑλλάδα ὅλην ἐκβάσεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Αὕτῃ δ' ἐπικρατήσασα και καθ' ὅλον τὸν 4ον αἰῶνα δὲν ἀφῆκε πλέον τὴν πόλιν νὰ μεγαλοουργήσῃ και νὰ ἀναλάβῃ τὴν παλαιὰν δύναμιν και δόξαν.

Ἄλλ' ὥς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν Περικλέα.

Ὁ Περικλῆς. Οὗτος κατήγετο ἐκ τῆς ἀρχαίας και πλουσίας οἰκογενείας τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, πατέρα δ' εἶχε τὸν Ξάνθιππον τὸν νικήσαντα τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μυκάλῃν. Εἶχε τὴν μορφὴν ὥραϊαν, τὸ βλέμμα αὐστηρὸν και τὸ παράστημα εὐγενές. Κατὰ τὴν νεότητά του δὲ ἔτυχε πάσης παιδεύσεως, τῆς ὁποίας λόγῳ τοῦ γένους του ἠδύνατο νὰ τύχῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἐνωρὶς ἀναμειχθεὶς εἰς τὰ πολιτικὰ ἔγινεν ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος. Ἄλλ' ἐνεφανίζετο ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἀφίνων νὰ ὀμίλῳν ἀντ' αὐτοῦ ἄλλοι ἀνήκοντες εἰς τὸ κόμμα του. Ὁ ἴδιος παρουσιάζετο μόνον εἰς τὰς μεγάλας περιστάσεις. Ὅταν ὅμως ἔμελλε νὰ ὀμιλήσῃ, προπαρασκεύαζε μετ' ἐπιμελείας τὸν λόγον του και ὀμίλει ἁπλῶς, μὲ φωνὴν ὁμαλὴν και ἀθόρυβον, ἄνευ χειρονομιῶν. Διὰ τὴν ἡρεμίαν δὲ και μεγαλοπρέπειαν ᾧνόμαζον αὐτὸν Ολύμπιον.

Ἐξῆ μετρίως και ἐγκρατῶς και δὲν ἐξήρχετο τῆς οἰκίας του, εἰ μὴ, ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν βουλὴν ἢ τὴν ἐκκλησίαν. Ἐδέχετο ὅμως εἰς τὸν οἶκόν του ὅλους τοὺς διαπρέποντας εἰς τὴν πολιτικὴν, τὰ γράμματα και τὰς τέχνας. Οὕτω ὁ οἶκος αὐτοῦ ἀπέβη ἢ ἑστία τοῦ πνευματικοῦ και καλλιτεχνικοῦ βίου τῶν Ἀθηναίων.

Ἐπὶ 25 και πλέον ἔτη ὁ Περικλῆς ἐκλεγόμενος στρατηγὸς ἐκυβέρνησε τὰς Ἀθήνας διὰ τῆς ἐπιβολῆς του, χωρὶς νὰ κολακεύῃ τὴν ματαιότητα τοῦ λαοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐσέβοντο αὐτὸν και ἐνήργουν καθ' ὅλα συμφώνως πρὸς τὰς συμβουλὰς του. Ἐγνώριζον ὅτι ἦτο γνώστης ὅλων τῶν λεπτομερειῶν τῆς διοικήσεως και τῶν πόρων τοῦ κράτους και ἔχοντες πλήρη ἐμπιστοσύνην ἄφινον αὐτὸν νὰ κυβερνᾷ τὴν πόλιν. Οὕτω κατὰ Θουκυδίδην ἐπὶ Περικλέους ἦτο εἰς τὰς Ἀθήνας ὀνόματι μὲν δημοκρατία, πράγματι δὲ ἑνὸς ἀνδρὸς ἀρχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II'.

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΕΠΙ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

1. Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις.

Ἡ Ἀττικὴ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους περιελάμβανεν 600 χιλ. περίπου κατοίκων. Ἄλλ' ἐκ τούτων μόνον 35 χιλ. ἦσαν πολῖται Ἀθηναῖοι. Ἐάν δὲ ὑπολογίσωμεν ὅτι αἱ γυναῖκες καὶ οἱ παῖδες τούτων ἀνήρχοντο εἰς ὀλιγωτέρους τῶν 100 χιλ., οἱ λοιποί, ὑπὲρ τὰς 470 χιλ., ἦσαν ξένοι καλούμενοι μέτοικοι, καὶ δοῦλοι.

Οἱ πολῖται μόνον ἀπετέλουν τὸν ἀθηναϊκὸν λαόν. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ υἱοὶ πολίτου ἢ πολιτίδος καὶ ἀπὸ Περικλέους οἱ γεννηθέντες ἐκ γονέων ἀμφοτέρων πολιτῶν. Οἱ πλεῖστοι τῶν πολιτῶν ἦσαν γαιοκτήμονες. Τινὲς εἶχον ἐργοστάσια ἀγγείων, ὄπλων, δερμάτων, εἰς τὰ ὅποια εἰργάζοντο δοῦλοι. Πολλοὶ τέλος ἐπορίζοντο τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐργαζόμενοι τέχνην τινά, ἦσαν δηλαδὴ ξυλουργοί, κτίσται, σιδηρουργοί, κεραμεῖς, γναφεῖς, βυρσοδέψαι, λεπτουργοί, ἀμαξοποιοί, ὀπλοποιοί.

Οἱ μέτοικοι ἦσαν ξένοι ἐγκατεστημένοι εἰς τὰς Ἀθήνας. Οὗτοι ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐμπορεύωνται. Ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο μήτε ἰδιοκτησίαν εἰς τὴν Ἀττικὴν νὰ ἀγοράσων, μήτε γυναῖκα Ἀθηναίαν νὰ νυμφευθῶν, μήτε νὰ ἐμφανίζωνται εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ δικαστήρια. Ὑπεχρεοῦντο δὲ νὰ ἔχουν προστάτην Ἀθηναῖον, ἵνα ἀντιπροσωπεύῃ αὐτοὺς ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων καὶ νὰ πληρώνουν φόρον καλούμενον μετοίκιον. Τέλος κατετάσσοντο εἰς τὸν στρατὸν καὶ παρίσταντο εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετάς. Ἐάν προσέφερον ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸν δῆμον, ἀπέκτων καὶ πολιτικὰ δικαιώματα, μὴ δυνάμενοι μόνον νὰ γίνων ἀρχοντες, ἐκαλοῦντο δὲ τότε ἰσοτελεῖς.

Ὑπῆρχον εἰς τὰς Ἀθήνας πλεον τῶν 10 χιλ. οἰκογενειῶν μετοίκων, οἱ πλεῖστοι δ' ἦσαν τραπεζίται καὶ ἔμποροι.

Οἱ δοῦλοι εἰς τὰς Ἀθήνας, ὥς καὶ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἀπετέλουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κατοίκων.

Οὗτοι ἦσαν συνήθως βάρβαροι ἢ τέκνα οἰκιακῶν δούλων, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες ἐλεύθεροι ἐκ τῶν διὰ πολέμου κυριευθεισῶν πόλεων.

Οἱ περισσότεροι δοῦλοι καὶ δοῦλαι διέμενον εἰς τὰς οἰκίας τῶν κυρίων των ἀσχολούμενοι εἰς τὸ μαγειρεῖν καὶ τὰς βαρεῖας ἐργασίας. Ἄλλοι δὲ ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἐργάται εἰς τὰ ἐργοστάσια τῶν σιδηρουργῶν, ὀπλοποιῶν, βαφέων καὶ εἰς τὰ μεταλλεῖα. Ὑπῆρχον προσέτι εἰς τὰς Ἀθήνας δοῦλοι ναῦται καὶ δοῦλοι ἔμποροι. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἶχον μικρὸν κατὰστημα καὶ ἔζων ὡς ἐλεύθεροι, ἐκ τῶν χρημάτων δέ, τὰ ὅποια ἐκέρδιζον, ἔδιδον μέρος εἰς τὸν κύριόν των.

Συνήθως οἱ δοῦλοι ἐφόρουν ἔνδυμα ἰδιαίτερον, χονδρότερον τοῦ τῶν ἐλευθέρων. Ἦτο δ' ἀπηγορευμένον εἰς αὐτοὺς νὰ κοσμοῦνται, νὰ ἔρχονται εἰς τὰ δημόσια λουτρὰ καὶ νὰ ἐμφανίζονται εἰς τὰ γυμνάσια, ὅπου ἤσχοῦντο οἱ νέοι. Οἱ δοῦλοι ἀνῆκον εἰς τὸν κύριόν των, ὃ ὅποῖος ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ αὐτοὺς, ὅπως ἤθελε, καὶ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτοὺς οἰανδήποτε ποινὴν πλὴν τοῦ θανάτου. Ὅταν ὑπῆρχε δίκη μεταξὺ δύο Ἀθηναίων, ἑκάτερος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν ἀντίπαλόν του νὰ παραδώσῃ τοὺς δούλους του. Ἵνα βασανισθοῦν, καὶ οὕτω ἀναγκασθοῦν νὰ εἴπουν, ὅ,τι ἐγνώριζον.

Ὁ δοῦλος ἐνίοτε ἀπληθυροῦτο, ἐκαλεῖτο δὲ τότε ἀπελεύθερος καὶ ὑπεχρεοῦτο νὰ ἔχῃ ὡς προστάτην τὸν κύριόν του.

2. Αἱ Ἀρχαί.

Οἱ ἄρχοντες.

Οἱ ἄρχοντες ἐξελέγοντο ὅλοι κατ' ἔτος, ἦσαν δὲ ἢ χειροτονητοὶ ἢ κληρωτοί. Ὅλοι ὅμως, πρὶν ἀναλάβουν τὴν ἀρχήν, ἐδοκιμάζοντο ἐνώπιον δικαστηρίου, ἂν ἐγεννήθησαν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων πολιτῶν, καὶ ἂν ἐξετέλεσαν τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς, τὴν πόλιν καὶ τοὺς γονεῖς καθήκοντά των. Μετὰ δὲ τὸ πέρασ τῆς ἀρχῆς ἔδιδον εὐθύνας τῶν πεπραγμένων ἐνώπιον ἀρχῶν πρὸς τοῦτο ὠρισμένων.

Οἱ στρατηγοί. Πρῶτοι ἐκ τῶν ἀρχόντων ὡς πρὸς τὴν δύνα-

μιν καὶ τὸ ἀξίωμα ἦσαν οἱ 10 στρατηγοί, οἱ ὅποιοι ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Οὗτοι διητύθουν τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐφρόντιζον περὶ φρουρήσεως τῆς χώρας, ἐπομένως περὶ τῆς συντηρήσεως τῶν λιμένων, τῶν τειχῶν καὶ τῶν φρουρίων, καὶ καθόλου περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας καταδιώκοντες πάντα προδότην. Οὗτοι ὡσαύτως ἐκανόνιζον τὰς σχέσεις τῆς πόλεως πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις καὶ ἀντεπροσώπευον αὐτὴν ἐνώπιον τῶν ξένων, ἐπομένως συνωμολόγουν συνθήκας καὶ ἐπρότεινον περὶ τούτων γνώμας εἰς τὴν Βουλὴν. Καὶ τέλος ἐφρόντιζον περὶ τῆς προμηθείας τοῦ ἀναγκαίου διὰ τὴν συντήρησιν τῶν κατοίκων σίτου καὶ ἐπεστάουν εἰς τὰς πομπὰς καὶ τὰς θυσίας.

Οἱ ἐννέα ἄρχοντες. Μεταξὺ τῶν διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν ἀρχόντων τὴν πρώτην τάξιν εἶχον οἱ ἐννέα ἄρχοντες. Οὗτοι ἦσαν κληρωτοί, μετὰ τὴν λῆξιν δὲ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐγίνοντο Ἀρεοπαγῖται. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Ἄρχων, ὁ ὁποῖος καὶ Ἀρχων ἐπώνυμος ἐλέγετο, διότι ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάζετο τὸ ἔτος, εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῆς οἰκογενείας, εἰσάγων εἰς τὴν Ἥλιαίαν ὅλας τὰς δίκας τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον, καὶ ἐπεμελεῖτο τῆς ἐορτῆς τῶν μεγάλων Διονυσίων Ὁ Βασιλεὺς διατηρήσας τὰ θρησκευτικὰ ἔργα τῶν παλαιῶν βασιλέων εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῶν ἱερῶν τόπων, ἐφρόντιζε διὰ τὴν τήρησιν τῶν θρησκευτικῶν διατάξεων, διητύθνε τὰς πατρίους θυσίας καὶ ἦτο εἰσηγητὴς τῶν φονικῶν δικῶν. Ὁ Πολέμαρχος, ὁ ὁποῖος πρότερον διώκει τὰ πολεμικά, κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα εἶχε δικαιοδοσίαν μόνον εἰς τοὺς μετοίκους καὶ εἰς τοὺς ἀπελευθέρους καὶ εἰς τοὺς ξένους, εἰσάγων εἰς τὰ δικαστήρια ὅλας τὰς εἰς αὐτοὺς ἀναφερομένας δίκας. **Οἱ 6 θεσμοθέται** τέλος εἶχον τὴν ἐπιμέλειαν τῶν νόμων καὶ εἰσήγον τὰς δίκας τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν δοκιμασίαν καὶ τὰς εὐθύνas τῶν ἀρχόντων καὶ τὰς ἄλλας, ὅσαι δὲν ὑπῆγοντο εἰς τοὺς ἄλλους ἄρχοντας.

Πλὴν τούτων ἄλλαι ἀρχαὶ ἦσαν οἱ ταμίαι, οἱ ἕνδεκα, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν ἐκτελεστικὴν ἀρχήν, οἱ ἀστυνόμοι, οἱ ἀγορανόμοι, οἱ ἀστυφύλακες κλπ.

Ἡ βουλὴ τῶν 500. Αὕτη ἀπὸ τοῦ Κλεισθένους ἀπετελεῖτο

ἐκ 500 βουλευτῶν. Πᾶς Ἀθηναῖος πολίτης ἔχων ἡλικίαν ἀνωτέραν τῶν 30 ἐτῶν ἠδύνατο νὰ γίνῃ βουλευτής, ἀλλὰ μόνον δις καθ' ὅλον του τὸν βίον. Οἱ βουλευταὶ ἐκληροῦντο (50 ἕξ ἐκάστης φυλῆς) ἐκ προκρίτων ἐκλεγομένων ὑφ' ἐκάστου δήμου ἀναλόγως τοῦ μεγέθους του. Μετὰ τὴν κλήρωσιν ἡ παλαιὰ βουλὴ ἐδοκίμαζε τοὺς κληρωθέντας βουλευτὰς ἐξετάζουσα καὶ τὸν δημόσιον καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον αὐτῶν. Οἱ βουλευταὶ κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς τῶν ἡσάν ἀπηλλαγμένοι τοῦ στρατεύεσθαι, καὶ ἐλάμβανον ἀπὸ τοῦ Ἀριστείδου μισθὸν μίαν δραχμὴν καθ' ἡμέραν.

Ἐπειδὴ ὅλοι οἱ βουλευταὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὐρίσκωνται διαρκῶς ἐπὶ τὸ αὐτό, διηροῦντο εἰς 10 τμήματα κατὰ φυλὰς, ἕκαστον δὲ τούτων διώκει τὰ τῆς βουλῆς ἐπὶ 35 ἡμέρας, παρεσκεύαζε δηλ. τὰ εἰσαγόμενα εἰς τὴν βουλὴν καὶ ἐν γένει ἐκανόνιζε τὰς ἐργασίας αὐτῆς. Ὁ χρόνος οὗτος ἐκαλεῖτο πρυτανεία, ἡ δ' ἀρχουσα φυλὴ πρυτανεύουσα καὶ οἱ βουλευταὶ αὐτῆς πρυτάνεις. Ἐκ τῶν πρυτάνεων καθ' ἐκάστην ἐκληροῦτο εἰς πρόεδρος καλούμενος ἐπιστάτης, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν σφραγίδα τῆς πόλεως καὶ τὰς κλεῖδας τοῦ δημοσίου θησαυροῦ καὶ προήδρευε τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Ἐτρέφοντο δ' οἱ πρυτάνεις δημοσίᾳ δαπάνῃ εἰς τὸ Πρυτανεῖον.

Τὰ ἔργα τῆς βουλῆς ἦσαν διττά· α') προαπεφάσιζε περὶ ὅλων τῶν εἰσαγομένων εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ β') ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀποφασισθέντων. Εἶχε δὲ καὶ τινα δικαστικὰ ἔργα.

Ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Αὕτη ἀπετελεῖτο ἕξ ὅλων, ὅσοι ἐχρημάτισαν ἄρχοντες. Ἡ δύναμις αὐτῆς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους ἦτο πολὺ περιορισμένη. Ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἀκριβῆ τέλεσιν τῶν νομίμων τῆς λατρείας καὶ ἐδίκαζε τὰς δίκας φόνου ἢ τραύματος ἐκ προμελέτης, ἐμπρησμοῦ καὶ φαρμακείας.

Ἡ Ἐκκλησία. Ταύτης εἶχον δικαίωμα νὰ μετέχουν ὅλοι οἱ ἐνήλικοι πολῖται Ἀθηναῖοι πλὴν τῶν στερηθέντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Συνήρχετο δὲ εἰς τὴν Πνύκα, οὐχὶ σπανίως ὁμως καὶ εἰς τὸ Διονυσιακὸν θέατρον. Καὶ εἰς τακτικὰς μὲν συνεδρίας συνήρχετο 4κις εἰς ἐκάστην πρυτανείαν, εἰς ἐκτάκτους δέ, ὁσάκις

παρίστατο ανάγκη. Προήδρευον δὲ αὐτῆς οἱ πρυτάνεις τῆς Βουλῆς καὶ μάλιστα ὁ ἐπιστάτης αὐτῆς.

Ἡ Ἐκκλησία ἦτο ἡ κυρίαρχος τῆς πολιτείας. Ἐπομένως αὐτὴ ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας καὶ εἰς αὐτὴν εἰσήγοντο ὅλα, περὶ ὧν δὲν εἶχον ἐξουσίαν ἢ ἐδίσταζον νὰ ἀποφασίσουν ἡ Βουλὴ καὶ οἱ ἄρχοντες. Ἵνα ἀποφασίσῃ ὅμως ἡ Ἐκκλησία περὶ τινος ὑποθέσεως, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ προβούλευμα τῆς Βουλῆς. Ἄν δέ τις ἤθελε νὰ προκαλέσῃ ἀπόφασιν τοῦ δήμου περὶ οἰουδήποτε πράγματος, ἔπρεπε νὰ προτείνῃ πρῶτον, ὅπως ἡ Βουλὴ εἰσφέρει εἰς τὴν ἐπομένην Ἐκκλησίαν προβούλευμα περὶ τοῦ ζητουμένου, ἢ ἐκ τῶν προτέρων νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς Βουλῆς τὴν ἔκδοσιν προβουλευματος. Μετὰ τὴν συζήτησιν ἡ Ἐκκλησία προσέβαινεν εἰς τὴν ψηφοφορίαν, ἢ ὁποία ἐγίνετο ἢ δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν (χειροτονία) ἢ διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας μὲ ψήφους (ὄστρακα).

3. Τὰ πολεμικά.

Ὁ στρατός. Τὰ στρατιωτικά τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδεμίαν σχεδὸν μεταβολὴν ὑπέστησαν. Παρέμεναν, ὁποῖα ἦσαν κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ αἰῶνος. Μόνον ἡ χρῆσις τῶν ἐλαφρῶς ὀπλισμένων στρατιωτῶν εἰσῆχθη ἀπὸ τῶν περσικῶν πολέμων. Τὸ ἐλαφρὸν τοῦτο περικλὸν περιελάμβανε τοὺς τοξότας, τοὺς σφενδονήτας καὶ τοὺς ἀκοντιστάς. Εἰς τὰ σώματα δὲ ταῦτα, τὰ ὁποῖα εἶχον μικροτέραν ἐκτίμησιν, ὑπηρετοῦν εἰς τὴν Σπάρτην οἱ εἴλωτες, εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ θῆτες.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰῶνος ἔπαυσε νὰ διοικῇ τὸν στρατὸν ὁ πολέμαρχος. Τοῦτον ἀντικατέστησαν οἱ 10 στρατηγοί. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν στρατηγῶν ἦσαν οἱ 10 ταξίρχοι ἐκλεγόμενοι εἰς ἕξ ἐκάστης φυλῆς καὶ διοικοῦντες ἕκαστος τοὺς ἄνδρας τῆς φυλῆς του, ὑπὸ τούτους δὲ ἦσαν οἱ λοχαγοί.

Πρὸς διευκόλυνσιν δὲ τῆς στρατολογίας ἀπὸ τοῦ Ἀριστείδου ὥρισθη ὁ στρατιωτικὸς μισθός, ὁ ὁποῖος ἔφθασε μέχρι δύο δραχμῶν καθ' ἡμέραν.

Ἐπιφανὲς μέρος τῆς κατὰ ξηρὰν δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων ἀποτελοῦν οἱ ἱππεῖς. Οὗτοι ἐξηκολούθουν νὰ λαμβάνωνται ἐκ τῶν πρώτων τάξεων, αἱ ὁποῖαι ἠδύναντο νὰ τρέφουν ἵππον, ἐλάμβανον ὅμως πλὴν τοῦ μισθοῦ καὶ μόνιμον ἀποζημίωσιν (κατάστασιν). Ἀρχηγοὶ τοῦ ἱππικοῦ ἦσαν οἱ δύο ἱππαρχοι, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν ὁποίων ὑπῆγοντο οἱ 10 φύλαρχοι, εἰς ἕξ ἐκάστης φυλῆς, διοικοῦντες ἕκαστος τοὺς ἄνδρας τῆς φυλῆς του. Ἡ πολεμικὴ ὅμως σημασία τοῦ ἱππικοῦ ἦτο μικρά, ἐχρησίμευε δὲ τοῦτο μᾶλλον εἰς τὰς πομπάς.

Τὸ ναυτικόν. Ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος τούτου ἀπέκτησε μεγάλην σημασίαν. Μέχρι τοῦ χρόνου τούτου τὰ πλοῖα τῶν ναυτικῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος ἦσαν, ὥς ἐλέχθη ἤδη, αἱ πεντηκόντοροι. Τώρα ὅμως τὸ κυριώτερον πολεμικὸν πλοῖον γίνεται ἡ τριήρης.

Ἡ μεγαλυτέρα θαλασσία δύναμις ἀπέβησαν αἱ Ἀθῆναι. Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ὁ Θεμιστοκλῆς, ὥς εἶδομεν, ἐνήργησε νὰ ἀποφασισθῇ ἡ κατασκευὴ 100 μὲν τριήρων ἀμέσως διὰ τὸν κατὰ τῶν Αἰγινητῶν πόλεμον, 20 δὲ κατ' ἔτος, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον ἀφιερώθησαν αἱ πρόσοδοι τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τοῦ ναυτικοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ στόλος ἦτο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν στρατηγῶν, ἐκάστη δὲ τριήρης διηυθύνετο ὑπὸ τριηράρχου. Οἱ τριηράρχοι ἐξελέγοντο ἐκ τῶν πλουσιωτέρων πολιτῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν ἐξ ἰδίων νὰ παρασκευάζῃ ἕκαστος τὴν ὑπὸ τῆς πόλεως παρεχομένην τριήρη.

Τὰ πληρώματα ἐλάβανοντο ἰδίως ἐκ τῶν θητῶν. Τὸ πλήρωμα ἐκάστης τριήρους ἀπετέλουν συνήθως 200 ἄνδρες. Ἐκτὸς αὐτῶν ὅμως εἰς ἐκάστην ἐπέβαινον καὶ 100 περίπου ὀπλίται (ἐπιβάται) διὰ τὰς ἐπιθέσεις καὶ τὴν ἄμυναν τῆς τριήρους. Ὁ μισθὸς τῶν ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος ἐκυμαίνετο μεταξὺ 3 ὀβολῶν καὶ μιᾶς δραχμῆς.

4. Τὰ δικαστικά.

Εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ σπουδαιότερα δικαστήρια ἦσαν τρία· ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου πάγου, οἱ Ἐφέται καὶ ἡ Ἡλιαία. Τῶν δι-

καστηρίων τούτων προήδρευεν ἀναλόγως τῆς φύσεως τῆς δίκης ὁ κατὰλληλος ἄρχων, εἰς τὰ ἔργα τοῦ ὁποίου ὑπήγετο ἡ ὑπόθεσις τῆς δίκης. Οὗτος δ' ἔκαμνε καὶ πρὸ τῆς δίκης τὴν ἀνάκρισιν καὶ ὥριζε τὸ δικαστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐδικάζετο ἡ ὑπόθεσις.

Ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου πάγου. Αὕτη ἦτο τὸ ἀρχαιότατον καὶ ἐπισημότατον ἐκ τῶν φονικῶν δικαστηρίων. Ἀφ' οὗτου τὸ δίκαιον τῆς τιμωρίας τοῦ φόνου ὑπὸ τῶν συγγενῶν κατελύθη, ἀνέλαβε δὲ ἡ πόλις τὴν τιμωρίαν τοῦ φονέως, ὁ Ἀρειος πάγος ἐδίκασεν αὐτὸν ἐξ ὀνόματος τῶν τιμωρῶν θεῶν, τῶν Ἀρῶν, ἐπὶ τοῦ βράχου τῶν ὁποίων συνεδρίαζεν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ Ἀρειος πάγος ἐδίκασεν, ὡς εἶδομεν, τὰς δίκας φόνου ἢ τραύματος ἐκ προμελέτης, ἐμπρησμοῦ καὶ φαρμακείας. Αἱ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιβαλλόμεναι ποιναὶ ἦσαν θάνατος ἢ ἀειφυγία συνοδευόμεναι μὲ δήμευσιν τῆς περιουσίας.

Ἐφέται. Οὗτοι κατεστάθησαν κατὰ πρῶτον ἐπὶ Δράκοντος, ἦσαν δὲ 51 ἐκλεγόμενοι ἐκ τῶν εὐπατριδῶν τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἀνωτέραν τῶν 50 ἐτῶν. Ἐδίκαζον δ' οἱ ἐφέται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τοὺς ἀκουσίους καὶ τοὺς ἐν γένει ὑπὸ τῶν νόμων ἐπιτρεπομένους φόνους καὶ τοὺς φόνους οἰκετῶν, μετοίκων καὶ ξένων. Αἱ ὑπ' αὐτῶν ἐπιβαλλόμεναι ποιναὶ διὰ τὸν ἀκούσιον φόνον ἦτο πρόσκαιρος φυγὴ, ἂν δὲ ἀπεδεικνύετο ἐκούσιος, ἡδύναντο νὰ ἐπιβάλλουν καὶ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Ἀπὸ τοῦ 400 ὁμῶς π. Χ. αἱ δίκαι αἱ δικαζόμεναι ὑπὸ τῶν Ἐφετῶν ἤρχισαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ δικάζωνται ὑπὸ τῆς Ἡλιαίας.

Ἡλιαία. Αὕτη κατεστάθη κατὰ πρῶτον ἐπὶ Σόλωνος, ἦτο δὲ τὸ μεγαλύτερον ἐκ τῶν ἀθηναϊκῶν δικαστηρίων. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς δημοκρατίας τῶν Ἀθηνῶν ἡ Ἡλιαία ἀπετελεῖτο ἐξ 6 χιλ. πολιτῶν κληρουμένων κατ' ἔτος ἐκ τῶν βουλομένων νὰ δικάζουν, οἱ ὁποῖοι ὑπερέβησαν τὸ 30ον ἔτος τῆς ἡλικίας των. Δὲν συνεδρίαζον ὁμῶς ὅλοι ὁμοῦ, ἀλλὰ διηροῦντο εἰς 10 τμήματα ἐκ 500 δικαστῶν ἕκαστον, οἱ δὲ ἀπομένοντες 1000 ἦσαν ἀναπληρωματικοί.

Ἐκάστην πρῶταν συνήρχοντο ὅλοι εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ διὰ κλήρου ἀπεφασίζετο, εἰς ποῖον τόπον θὰ συνεδρίαζεν ἕκαστον

τμήμα κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καὶ ποίας δίκας θὰ ἐδίκαζεν. Ὅταν ὅμως ἡ δίκη ἦτο σπουδαία, τὸ δικαστήριον ἀπετελεῖτο ἐκ δύο ἢ καὶ τριῶν τμημάτων. Ἐλάμβανον δ' οἱ ἡλιασταὶ ἀπὸ τοῦ Περικλέους μισθὸν δι' ἐκάστην δικάσιμον ἡμέραν τρεῖς πιθανὸν ὀβολούς.

Ἡ Ἡλιαία ἐδίκαζεν ὅλας τὰς δίκας πλὴν τῶν φονικῶν. Αἱ δὲ ποιναί, τὰς ὁποίας ἐπέβαλλεν, ἦσαν διὰ μὲν τὰς ἰδιωτικὰς δίκας χρηματικαί, διὰ δὲ τὰς δημοσίας καὶ χρηματικαὶ καὶ σωματικαὶ (θάνατος, ἀειφυγία, ἀτιμία μετὰ ἢ ἄνευ δημεύσεως τῆς περιουσίας καὶ ἐπὶ ξένων στέρεσις τῆς ἐλευθερίας).

Εἰς ὅλα τὰ δικαστήρια οἱ διάδικοι παρίσταντο προσωπικῶς, διότι οἱ ἴδιοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὁμιλοῦν. Ὡμίλει δ' ἕκαστος συνήθως ὠρισμένον χρόνον καθοριζόμενον ὑπὸ τῆς κλειψύδρας. Μετὰ τὸ πέρας τῶν λόγων οἱ δικασταὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἰδιαιτέρας διασκέψεως ἐψήφισον.

Β. Τὰ οἰκονομικά.

Ἡ οἰκονομικὴ ὁργάνωσις τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων εἶχε τὴν βάσιν οὐχὶ σταθεράν. Ἡ πόλις εἰς μόνους τοὺς ἰδίους αὐτῆς πόρους στηριζομένη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συντηρηθῇ, διότι ἡ Ἀττικὴ κατηνάλισκε περισσότερα ἐκείνων, τὰ ὅποια ἡδύνατο νὰ παράγῃ. Μόνη ἡ εἰσαγωγή τῶν σιτηρῶν ἀπῆτει δαπάνην 250 ταλάντων τοῦλάχιστον. Ἀλλὰ τὴν δυσαναλογίαν ταύτην ἐκάλυπτεν ἡ πόλις διὰ τοῦ συμμαχικοῦ φόρου, διὰ τῶν κερδῶν τῶν μεταλλείων ἀργύρου τοῦ Λαυρείου καὶ διὰ τῶν εἰσπραττομένων ἐκ τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου τοῦ Πειραιῶς. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὅτε ἔλειπεν ἡ πρώτη πηγὴ, ἐπῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ ἔνδεια.

1. *Τὰ ἔξοδα.* Αἱ δαπάναι τοῦ ἀθηναϊκοῦ προϋπολογισμοῦ ἦσαν πολυάριθμοι. Ἡ σπουδαιότερα ἦτο ἡ πληρωμὴ τῶν ἀποζημιώσεων (οἱ μισθοί). Ἐδίδοντο 3 ὀβολοὶ εἰς ἕκαστον πολίτην λαμβάνοντα μέρος εἰς τὴν Ἡλιαίαν καὶ βραδύτερον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ μία δραχμὴ εἰς ἕκαστον βουλευτήν. Εἰς τὴν δαπάνην ταύτην πρέπει νὰ προστεθοῦν οἱ μισθοὶ τῶν κατωτέρων ὑπαλλήλων, τῶν τοξοτῶν τῆς ἀστυνομίας κλπ.

Ἄνάλογος δαπάνη ἦτο καὶ ἡ τοῦ θεωρικοῦ. Ἐπειδὴ τὸ θέατρον ἐνοικιάζετο εἰς τινα ἐπιχειρηματίαν, ὃ ὁποῖος εἰσέπραττε δύο ὀβολοὺς παρ' ἐκάστου θεατοῦ, τὸ κράτος ἐπλήρωνε τὸ ποσὸν τοῦτο εἰς τοὺς πτωχοὺς πολίτας, ἵνα παρίστανται καὶ οὗτοι κατὰ τὰς δραματικὰς παραστάσεις.

Ἄλλη σπουδαία δαπάνη ἦτο ἡ διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ὁ πεζὸς στρατιώτης ἐλάμβανε μίαν δραχμὴν τὴν ἡμέραν δι' ἑαυτὸν καὶ μίαν διὰ τὸν ὑπηρέτην, ὃ ὁποῖος ἔφερε τὸν ὀπλισμὸν του. Οἱ δὲ ἱππεῖς ἐκτὸς τοῦ μισθοῦ ἐλάμβανον καὶ μόνιμον ἀποζημίωσιν (κατάστασιν).

Ἄλλο κεφάλαιον τοῦ προϋπολογισμοῦ ἀπέβλεπεν εἰς τὰς δαπάνας τῆς λατρείας, τὰς ἐορτάς, τὰς δημοσίας θυσίας καὶ τὴν κατασκευὴν καὶ συντήρησιν τῶν ναῶν.

Τὸ κράτος προσέτι ἐπλήρωνε τὰ ἔξοδα τῶν πρεσβειῶν, τὰς ἀμοιβὰς τὰς διδομένας εἰς τοὺς πολίτας ἢ εἰς τοὺς ξένους, τὴν συντήρησιν τῶν ὀρφανῶν, τῶν ὁποίων ὁ πατὴρ ἐφονεύθη εἰς τὸν πόλεμον, τὴν ἡμερησίαν ἀποζημίωσιν τὴν διδομένην εἰς τοὺς ἀναπήρους κ. λ.π.

2. *Τὰ ἔσοδα.* Τὰ μόνιμα εἰσοδήματα περιελάμβανον τὰ ἐνοίκια τῆς περιουσίας τοῦ κράτους καὶ ἰδίως τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου (ἐπὶ Θεμιστοκλέους ταῦτα ἔφερον 40 τάλαντα κατ' ἔτος), τὸν φόρον ($2^0/0$) ἐπὶ τῶν εἰσαγομένων, τὰ ἐλλιμένια καὶ τὸν προσωπικὸν φόρον τῶν μετοίκων.

Ἐκτακτα δὲ εἰσοδήματα ἦσαν τὰ δικαστικά πρόστιμα καὶ τὰ ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν δημευθεισῶν περιουσιῶν εἰσπραττόμενα. Ἐν περιπτώσει πολέμου ὥριζον εἰδικὸν φόρον ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου (εἰσφορά), ὃ ὁποῖος κατὰ πρῶτον ἐφηρμοσθῇ τὸ 428.

Ἄλλ' ὃ κυριώτερος πόρος τοῦ ἀθηναϊκοῦ προϋπολογισμοῦ κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα ἦτο ὁ φόρος τῶν συμμάχων, ὃ ὁποῖος κατὰ πρῶτον μὲν ἀνῆρχετο εἰς 460 τάλαντα, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀνῆλθεν εἰς 600, καὶ βραδύτερον εἰς περισσότερα. Τὸ ὅλικόν ποσὸν τοῦ φόρου κατὰ τετραετίαν προσδιωρίζετο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, κατενέμετο δὲ μεταξὺ τῶν πόλεων ὑπὸ τῆς Βουλῆς.

Μετὰ τὴν διάλυσιν ὅμως τῆς συμμαχίας αἱ Ἀθηναὶ ἔχασαν τὰ κυριώτερα εἰσοδήματά των. Μέρους τῶν δαπανῶν τότε ἀνελαμβάνετο ὑπὸ τῶν πολιτῶν εἴτε δι' ἐκουσίων δωρεῶν (ἐπιδόσεις) εἴτε διὰ τῶν λειτουργιῶν. Αἱ λειτουργίαι κυρίως ἐσκόπουν τὴν τέλεσιν θρησκευτικῶν πανηγύρεων. Ἦσαν δέ· ἡ *χορηγία*, σκοπὸν ἔχουσα τὴν προπαρασκευὴν καὶ ἐκτέλεσιν δραματικῶν παραστάσεων, ἡ *γυμνασιαρχία*, διὰ τῆς ὁποίας ὠργάνωνον ἀγωνάσιν, ὡς τὴν λαμπαδηδρομίαν τῶν Παναθηναίων, καὶ ἡ *ἐστίασις*, ἡ ὁποία συνίστατο εἰς τὴν προπαρασκευὴν δημοσίου γεύματος φυλῆς τινος. Εἰς τὰς λειτουργίας κατετάσσετο καὶ ἡ *τριηραρχία*. Αὕτη σκοπὸν εἶχε τὸν ἐξοπλισμὸν τριήρους, ὡς πολὺν βαρεῖα δὲ ἐμερίζετο μεταξὺ περισσοτέρων πολιτῶν.

Αἱ λειτουργίαι ἐπεβάλλοντο εἰς τοὺς πλουσιωτέρους τῶν πολιτῶν. Ἐν περιπτώσει δὲ ἀμφισβητήσεως εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ προτείνουν ἀντίδοσιν. Ὁ πολίτης δηλ., εἰς τὸν ὅποτον ἐπεβάλλετο λειτουργία τις, ἠδύνατο νὰ ὑποδείξῃ ἄλλον ὡς πλουσιώτερον ἑαυτοῦ καὶ εἰς ἀπόδειξιν προσεφέρετο νὰ ἀνταλλάξῃ τὴν περιουσίαν του μὲ τὴν τοῦ προτεινομένου ἀντικαταστάτου. Ὁ ὑποδειχθεὶς πολίτης ὤφειλε τότε νὰ δεχθῇ ἢ τὴν λειτουργίαν ἢ τὴν ἀνταλλαγὴν τῆς περιουσίας.

6. Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον.

Ἡ βιομηχανία. Ἡ βιομηχανία εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένη. Ἦδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Σπάρτην, εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ ἐργασία ἐτιμᾶτο πολὺ. Νόμος τις αὐτοῦ ἐπέβαλλεν εἰς τὸν πατέρα νὰ διδάξῃ ἐπάγγελμά τι εἰς τὸν υἱόν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀκόμη προσπαθοῦν νὰ παράγουν κατ' οἰκονομίαν ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ ἔνεκα τούτου ἀσθενῶς ἀναπτύσσονται αἱ πρὸς παραγωγὴν αὐτῶν βιομηχανίαι. Οὕτω ὁ οἶνος καὶ τὸ ἔλαιον παρασκευάζονται ὑπὸ τῶν ἰδίων παραγωγῶν. Αἱ γυναῖκες ἀλέθουν εἰς τὴν οἰκίαν τὸν σῖτον, ζυμώνουν τὰ ἄλευρα καὶ ψήνουν τὸν ἄρτον. Ὡσαύτως τὸ ἔριον καὶ τὸ λίνον νήθονται καὶ ὑφαίνονται ὑπὸ τῶν δούλων εἰς τὴν οἰκίαν.

Ἄλλ' ὅμως ἄλλαι βιομηχανίαι ἔχουν ἀναπτυχθῆ. Ἡ λεπτοὺρ-
γικὴ ἀπασχολεῖ πολλοὺς ἐργάτας. Ὡσαύτως ἡ βυρσοδεψικὴ. Τὰ
δρυχεῖα τοῦ ἀργυρούχου μολύβδου τοῦ Λαυρείου ἐκμισθοῦνται
ὑπὸ τοῦ κράτους πρὸς ἐκμετάλλευσιν ἀντὶ τιμῆματός τινος καὶ
ποσοστοῦ ἐπὶ τοῦ προϊόντος. Οἱ μεταλλουργοὶ κατασκευάζουν τὰ
ὄπλα συχνάκις κοσμημένα διὰ λαξευτῶν κοσμημάτων, τὰ χρυσᾶ
κοσμήματα, τὰ δρειχάλκινα κάτοπτρα καὶ ἄλλα μεταλλικὰ σκεύη.
Οἱ μαρμαρουργοὶ ἐργάζονται τὰ ἀφιερώματα, τὰς ἐπιταφίους
στιλάς, τὰ ἀνάγλυφα. Οἱ κεραμουργοὶ τέλος κατασκευάζουν τὰ
ζωγραφιστὰ ἀγγεῖα καὶ τὰ ἐξ ὀπτῆς γῆς ἀγάλματα.

Τὸ ἐμπόριον. Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὸν ὅον αἰῶνα εἶχον ἀποβῆ
μεγάλῃ πόλιν. Ἡ Ἀττικὴ ἀνέκαθεν, ὥς χώρα ἄγονος, δὲν ἐπήρ-
κει πρὸς συντήρησιν τῶν κατοίκων της. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν χρό-
νων τοῦ Σόλωνος εἶχεν ἀπαγορευθῆ ἡ ἐξαγωγή τῶν προϊόντων
αὐτῆς, ἰδίως τοῦ σίτου καὶ τῶν σύκων. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ εἰσά-
γωνται ἔξωθεν ἀποξηραμένοι ἰχθῦς, οἶνος καὶ μάλιστα σῖτος. Ἐξ
ἄλλου κατασκευάζοντο εἰς τὰς Ἀθήνας βιομηχανικὰ ἀντικείμενα,
ἀγγεῖα, ὄπλα, ὑφάσματα, δέρματα καὶ ἐπιπλα ἀρκετὰ ὀνομαστά,
ὥστε νὰ πωλοῦνται μακράν Οὕτω ἀνεπτύχθη κατὰ μικρὸν ἐνταῦ-
θα μέγα ἐμπόριον ἀνταλλακτικόν.

Κυρία ὅμως αἰτία τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου ὑπῆρξεν ἡ
μετὰ τὰ Μηδικὰ αὐξήσις τῶν κέντρων, μετὰ τῶν ὁποίων ἠδύναντο
νὰ συναλλάσσωνται οἱ Ἀθηναῖοι.

Ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου ἤρχοντο σιτηρά, ἀποξηραμένοι
ἰχθῦς, δέρματα, ξυλεία, δοῦλοι. Χάριν τοῦ ἐμπορίου τῶν τούτου
εἶχον εἰς τὸ βάθος τοῦ Εὐξείνου πόντου παρὰ τὴν Ἀζοφικὴν θά-
λασσαν λιμένα τινὰ καὶ εὐρίσκοντο εἰς σχέσεις μετὰ τῶν κατοί-
κων τῶν χωρῶν τούτων, τῶν Σκυθῶν. Ἵνα δὲ ἐξασφαλίσουν τὴν
εἴσοδον τοῦ Εὐξείνου πόντου, — εἶχον καταλάβει τὴν Θρακικὴν
χερσόνησον, ἡ ὁποία οχηματίζει τὸ στενὸν τοῦ Ἑλλησπόντου,
καὶ εἶχον ὀρίσει διόδους ἐπὶ ὅλων τῶν διερχομένων πλοίων.

Ἐπὶ τῆς μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου παραλίας εἶχον μεταλ-
λεῖα. Ἐκεῖθεν ὡσαύτως ἐπρομηθεύοντο τὴν πρὸς ναυπηγίαν ξυ-
λείαν. Διὰ τοῦτο ἴδρυσαν ἐκεῖ ἀποικίαν, τὴν Ἀμφίπολιν.

Πρὸς Ν. οἱ Ἀθηναῖοι ἐμπορεύοντο μετὰ τῆς Αἰγύπτου, ἥ ὁποία ἐπρομήθευεν εἰς αὐτοὺς σιτηρά.

Πρὸς Δ. τέλος ἐμπορεύοντο πάντοτε μετὰ τῆς νοτίου Ἰταλίας. Ἐκεῖ ἐπὶ τῆς χώρας τῆς ἀρχαίας Συβάρεως ἵδρυσαν ἀποικίαν, τοὺς Θουρίους, συγκοινωνοῦσαν διὰ μεγάλης ὁδοῦ μετὰ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Ἰταλίας. Διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀθηνῶν εἰσέδυε μέχρι τῆς Νεαπόλεως καὶ μέχρι τῆς Τυρρηνίας.

Ὑπῆρχεν οὕτω μεγάλη κίνησις πλοίων, ἐμπορευμάτων καὶ χρυσίου μεταξὺ τοῦ λιμένος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἄλλου ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ Εὐξείνου πόντου μέχρι τῆς Ἰταλίας ἐκυκλοφόρουν νομίσματα ἀθηναϊκά, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ εἰσήγοντο νομίσματα ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Ἔνεκα τούτου ὑπῆρχον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἰδίως εἰς τὸν Πειραιᾶ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι εἶχον ὡς ἐπάγγελμα τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν νομισμάτων. Οὗτοι διέτριβον εἰς τὴν Ἀγορὰν ὀπισθεν μικρῶν τραπεζῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶχον διάφορα νομίσματα, ὠνομάζοντο δὲ τραπεζῖται. Οἱ τραπεζῖται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπεξέτειναν τὰς ἐργασίας των εἰς ὅλας τὰς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ἐδάνειζον χρήματα ἐπὶ τόκῳ, ὁ ὁποῖος συνήθως ἀνήρχετο εἰς 15 καὶ 20 ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, ἐπὶ ναυτοδανείων δὲ καὶ εἰς 30.

Οὕτω ὁ Πειραιεὺς ἀπέβη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ σπουδαιότερον ἐμπορικὸν καὶ ναυτικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος καὶ δικαίως ὠνομάσθη «ἀγορὰ ὅλης τῆς Ἑλλάδος».

7. Ὁ ἰδιωτικὸς βίος.

Ὁ ἰδιωτικὸς βίος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως καὶ εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, μικρὰν παρουσιάζει πρόοδον, διότι ὁ δημόσιος βίος ἐξακολουθεῖ νὰ ἀπορροφᾷ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν πολιτῶν.

Ἡ οἰκία εἶναι ἀπλὴ ὡς καὶ πρότερον. Οἱ ἄνδρες ἤρχοντο πρὸς αὐτὴν σχεδὸν μόνον πρὸς ὕπνον. Τὴν ἡμέραν οἱ μὴ ἐργαζόμενοι διῆγον εἰς τὸ δικαστήριον, τὴν ἐκκλησίαν, τὰ γυμνάσια καὶ τὴν ἀγορὰν, ἢ εἰς τὰ κουρεῖα καὶ σιδηρουργεῖα, ὅπου διηγοῦντο καὶ συνεζήτουν τὰ νέα τῆς ἡμέρας.

Ἡ ἐνδυμασία, ἰδίως ὥς πρὸς τοὺς ἄνδρας, ἔχει ὡσαύτως τὴν αὐτὴν ἀπλότητα.

Ὡσαύτως ἡ δαίαιτα ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι λιτοτάτη. Τὰ συμ- πόσια ὅμως προσλαμβάνουν ἰδιαίχουσαν σημασίαν διὰ τῶν σοβα- ρῶν διαλόγων καὶ τῶν πολιτικῶν συζητήσεων, τὰς ὁποίας τὰ μεγαλύτερα πνεύματα τῆς ἐποχῆς εὕρισκον τὴν εὐκαιρίαν νὰ κάμνουν κατ' αὐτά.

Αἱ γυναῖκες εἰς τὰς αἰολικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, τὰς Θή- βαρ καὶ τὴν Σπάρτην εἶχον ἐλευθερίαν τινά. Εἰς τὰς ἄλλας ὅμως πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ μάλιστα εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐχειροτέρευσε. Συνήθως ἡ γυνὴ εἰς ἡλικίαν 15 ἐτῶν ἐθεωρεῖτο ὥριμος πρὸς γάμον, ὑπανδρεύετο δὲ ὑπὸ τῶν γο- νέων τῆς ἡ τῶν πλησιεστέρων συγγενῶν τῆς χωρὶς νὰ λαμβά- νεται ὑπ' ὄψιν ἡ γνώμη τῆς, καὶ ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μάλιστα μὲ συγγενῇ, ἵνα μὴ ἀποξενοῦται ἡ περιουσία. Τὸ δὲ διαζύγιον ἦτο εὐκόλον εἰς τὸν ἄνδρα. Αἱ γυναῖκες διῆγον ὅλον τὸν βίον κλεισμέναι εἰς ἰδιαίτερον διαμέρισμα τῆς οἰκίας, τὴν γυναικω- νίτιν, ὅπου ἡσχολοῦντο εἰς οἰκιακὰ ἔργα. Ἐξήρχοντο μόνον σχε- δὸν κατὰ τὰς θρησκευτικὰς τελετάς. Εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν ἀνδρῶν οὐδέποτε ἐνεφανίζοντο.

Εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύ- της ἐπῆλθεν αἰφνιδία μεταβολή. Οἱ νέοι τῶν καλυτέρων οἰκο- γενειῶν δὲν ἤρκοῦντο πλέον εἰς τὴν παλαιὰν μικρὰν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν (ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἀρίθμησιν, ἀνάγνωσιν ποιη- τῶν), ἀλλ' ἐπεδίδοντο καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν φιλοσοφικῶν καὶ φιλογολικῶν ἔργων τῶν προγενεστέρων, καὶ ἐδιδάσκοντο Ῥητο- ρικὴν, Ἀριθμητικὴν καὶ Γεωμετρίαν.

Ὡς πρὸς τὴν ταφὴν τέλος ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ μνημεῖα γίνονται πολυτελέστερα καὶ ὅτι τὸ κράτος λαμβάνει τὴν φροντίδα νὰ κά- μῃ ἐπιβλητικὰς ἐορτὰς πρὸς τιμὴν τῶν πιπτόντων κατὰ τὸν πό- λεμον. Ῥήτωρ δ' ὠρισμένος ὑπ' αὐτοῦ ἀπήγγελλε τὸν ἐπιτάφιον λόγον. Ὁ Περικλῆς ἐπιφορτισθεὶς νὰ κάμῃ τὸ ἐγκώμιον τῶν πεσόντων κατὰ τὸ α' ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐπω-

φελήθη τῆς εὐκαιρίας νὰ κάμῃ μεγαλοπρεπῆ πανηγυρικὸν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

8. Θρησκεία καὶ λατρεία.

Ἦδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος ἡ ἑλληνικὴ θρησκεία ἔπαιυσε πλέον νὰ ἱκανοποιῇ τοὺς ὑψηλοτέρας ἀντιλήψεως ἀνθρώπων καὶ διὰ τοῦτο οὗτοι ὅλον ἐν ἀπεμακρύνοντο ἀπ' αὐτῆς. Κατὰ τὰ μέσα ὅμως τοῦ αἰῶνος τούτου, ὅτε τόσον προώδευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ φιλοσοφία καὶ καθόλου ἡ πνευματικὴ μόρφωσις, ἡ ἀπρμάκρυνσις αὕτη ἀπὸ τῆς θρησκείας ἐπεκτείνεται εἰς περισσότερα κοινωνικὰ στρώματα. Τὴν θρησκείαν ἤδη προσπαθεῖ νὰ ἀντικαταστήσῃ ἡ μόρφωσις, ἡ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀδιαφορία αὐξάνει. Ὅσον ὅμως ὀλιγώτερον οἱ ἄνθρωποι τῆς συνήθους ἀντιλήψεως ἐπίστευον εἰς τοὺς θεοὺς, τόσον περισσότερον περιέπιπτον εἰς τὴν δεισδαιμονίαν, ἀφωσιοῦντο δὲ εἰς τὰ μυστήρια, τὰ ὁποῖα ὑπέσχοντο νὰ γνωρίσουν εἰς αὐτοὺς τὸ μυστικὸν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου καὶ παρεῖχον ἐλπίδας καλυτέρας περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς.

Ἡ ἐπίσημος ὅμως τοῦ κράτους λατρεία ἐξακολουθεῖ ἡ αὐτή. Ἡ δὲ λαμπρότης τῶν τόπων αὐτῆς καὶ ἡ ἀφθονία τῶν ἐορτῶν μὲ τὰς πομπὰς των, τὰς θυσίας των καὶ τοὺς ἀγῶνάς των αὐξάνει πάντοτε περισσότερον μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπανηγυρίζοντο πολλαὶ ἐορταί. Μεταξὺ δὲ τούτων μεγαλοπρεπέστεραι ἦσαν τὰ Παναθήναια, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια.

Παναθήναια. Τὰ Παναθήναια ἦσαν ἐορτὴ τελουμένη κατ' ἔτος πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς. Κατὰ τετραετίαν ὅμως ταῦτα ἐπανηγυρίζοντο μεγαλοπρεπέστερον, ὅτε καὶ ἐκαλοῦντο μεγάλα.

Τὰ μεγάλα παναθήναια διήρκουν 6 ἡμέρας. Ἦρχίζον διὰ μουσικῶν ἐκτελέσεων εἰς τὸ Ὡδεῖον. Ἐπειτα ἐτελοῦντο ἀγῶνες γυμνικοὶ εἰς τὸ στάδιον, λαμπαδηδρομίαι, ἵπποδρομίαι καὶ τέλος λεμβοδρομίαι εἰς τὸν Πειραιᾶ. Κατὰ δὲ τὴν τελευταίαν ἡμέραν ὁ λαὸς ὅλος ἀνερχόμενος ἐν πομπῇ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν προσέφερεν εἰς τὴν θεὰν μέγαν κεντητὸν πέπλον, ἔργον τῶν παρθένων.

νων τῶν εὐγενεστέρων οἰκογενειῶν. Ἡ πομπή παρεσκευάζετο εἰς τὸν ἔξω Κεραμικόν. Ὁ πέπλος ἀνηρτάτο ὡς ἱστίον ἐπὶ πλοίου κινουμένου διὰ τροχῶν. Προεπορεύοντο οἱ ἱερεῖς, οἱ διὰ τὴν λατρείαν ὑπηρεταὶ καὶ παρθένοι τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν φέρουσαι ἄλλαι μὲν τὰ πρὸς θυσίαν ἄγγεῖα διὰ τῶν χειρῶν, ἄλλαι δὲ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κάνιστρα μὲ ἱερὰ ἀντικείμενα. Ἡκολούθουν μὲ ἑορτάσιμον περιβολὴν ὅλοι οἱ πολῖται μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των καὶ οἱ μέτοικοι καὶ αἱ πρεσβεῖαι τῶν κληρουχῶν καὶ συμμαχιῶν. Κατόπιν ὠδηγοῦντο τὰ πρὸς θυσίαν ὠρισμένα ζῷα. Ἡκολούθουν μουσικοὶ παίζοντες αὐλὸν ἢ λύραν, ἔπειτα ὄμιλος γερόντων θαλερῶν, οἱ ὅποιοι ἔφερον εἰς τὰς χεῖρας κλάδους ἐλαίας, καὶ τέλος πολεμισταὶ ἑνοπιοὶ, ἄρματα καὶ νεανῖαι ἔφιπποι.

Οὕτω σχηματιζομένη ἡ πομπή εἰσῆρχετο εἰς τὴν πόλιν διὰ τοῦ Διπύλου, διήρχετο διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἀνῆρχετο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ κατέληγε πρὸ τοῦ Παρθενῶνος. Τότε ἐθυσιάζοντο τὰ θύματα, ἡνοίγετο ὁ ναός, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου ἐφαίνετο τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς ὅλον λάμπον ἐκ χρυσοῦ, καὶ προσεφέρετο ὁ πέπλος.

Διονύσια. Πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, θεοῦ τῆς βλαστήσεως καὶ τοῦ οἴνου, ἦσαν καθιερωμένα 4 ἑορταί· τὰ μικρὰ Διονύσια ἢ κατ' ἀγρούς, τὰ Ἀνθεστήσια, τὰ Λήναια καὶ τὰ μεγάλᾳ Διονύσια.

Κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια τὸ ἀρχαῖον ξόανον τοῦ θεοῦ περιεφέρετο διὰ τοῦ Κεραμικοῦ ἀκολουθούμενον ὑπὸ μεγάλης συνοδείας νέων μετημφιεσμένων, οἱ ὅποιοι παρίστανον τοὺς ἀκολουθούτους τοῦ Διονύσου σατύρους. Οἱ σάτυροι οὗτοι κατόπιν πρὸ τοῦ βωμοῦ τοῦ Θεοῦ ἔψαλλον ᾄσμα τι συνοδευόμενον ὑπὸ τοῦ ἤχου αὐλῶν, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο διθύραμβος. Ὁ ὄμιλος τῶν σατύρων ὠνομάζετο τραγικὸς χορός, ἵσως διότι οὗτοι ἦσαν ἐνδεδυμένοι ὡς τραγοὶ, ὅπως ἐμυθολογοῦντο ὅτι ἦσαν οἱ σάτυροι. Εἰς τὸν ὄμιλον τοῦτον βραδύτερον προστετέθη προσωπιδοφόρος τις ὑποκρινόμενος τὸν θεὸν Διόνυσον, ὁ ὁποῖος διελέγετο μετὰ τῶν σατύρων καὶ ἔπαιζε σκηνὰς ἐκ τοῦ βίου τοῦ Διονύσου.

Βραδύτερον ὅμως δὲν περιωρίζοντο πλέον εἰς σκηνὰς ἐκ τοῦ βίου τοῦ Διονύσου, ἀλλ' ἤρχισαν νὰ παριστάνουν τὰς τύχας καὶ ἄλλων θεῶν καὶ ἡρώων. Τότε ὁ χορὸς ἔπαυσε νὰ ἀποτελῇται

ἐκ σατύρων καὶ παρίστανεν ἄλλα πρόσωπα, οὕτω δὲ ἐδημιουργήθη ἡ τραγωδία.

Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀθηναίων, τὰ ὅποια ἐπανηγυρίζοντο μετὰ τὸν τρυγητόν, προσέφερον εἰς τὸν Διόνυσον τὸν πρῶτον οἶνόν των. Ἐπειτα εὐωχοῦντο, ἔπινον καὶ ἐπορεύοντο καθ' ὁμίλους ἀνὰ τὴν πόλιν ἔδοντες ὕμνους πρὸς τὸν θεόν. Νεανίαι προσέτι μετημφισμένοι εἰς σατύρους ἀνερχόμενοι ἐφ' ἁμαξῶν ἐγέλων, ὕβριζον καὶ ἐχλεύαζον τοὺς θεατάς. Ἡ διασκέδασις αὐτῇ ἐκαλεῖτο κῶμος. Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἡ κωμωδία, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ τραγωδία.

Καὶ ἡ τραγωδία καὶ ἡ κωμωδία κατ' ἀρχὰς ἐπαίζοντο ἐπὶ ὑψωμάτων προχείρως κατασκευαζομένων. Βραδύτερον δ' ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου τῆς Ἀκροπόλεως κατεσκευάσθη ἰδιαιτερον οἰκοδόμημα, τὸ θέατρον.

Τὰ Ἑλευσίνια μυστήρια. Αἱ ἑορταὶ αὗται ἐτελοῦντο δις τοῦ ἔτους πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης, θεοτήτων τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου. Ἡ σπουδαιότερα τῶν ἑορτῶν τούτων ἦτο τὰ μεγάλα Ἑλευσίνια, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐν μέρει εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν Ἑλευσῖνα, διήρκουν δὲ 10 ἡμέρας.

Αἱ 5 πρῶται ἡμέραι ἦσαν ἀφιερωμέναι εἰς θυσίας καὶ ἐξισλαστικὰς ἑορτάς γινομένας εἰς τὰς Ἀθήνας.

Τὴν 6ην οἱ μεμνημένοι ἢ οἱ θέλοντες νὰ μνηθῶν εἰς τὰ μυστήρια ἐν πομπῇ ἤρχιζαν τὴν πορείαν. Ἡ πομπὴ διήρχετο διὰ τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ Κεραμικοῦ καὶ ἔφθανεν εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Κηφισοῦ. Ἐκεῖ ἀντηλλάσσοντο μετὰ τῶν ἐπὶ τῆς γεφύρας ἰσταμένων ἀστεῖοι λόγοι (γεφυρισμοί). Μετὰ τὴν εὐθυμίαν ταύτην ἡ πομπὴ ἀνελάμβανε τὴν πορείαν τῆς ἀκολουθοῦσας τὴν ἱερὰν ὁδὸν μέχρις Ἑλευσίνος, ὅπου μετὰ πολλοὺς σταθμοὺς ἔφθανε περὶ τὸ μεσονύκτιον.

Τότε ἤρχιζαν ἀληθῶς εἰς τὸν ἐκεῖ μέγαν ναὸν τῆς Δήμητρος τὰ μυστήρια, ἥτοι μακρὰ σειρὰ διαφόρων τελετῶν τελουμένων εἰς τὸ σκότος τῆς νυκτός. Τὸν τύπον τῶν τελετῶν τούτων δὲν γνω-

ρίζομεν. Φαίνεται ὅμως διὰ αὐταὶ ἀντεστοίχουν πρὸς τὰς κυριωτέρας σκηναὶς τοῦ μυθοῦ τῆς Δήμητρος καὶ Περσεφόνης.

9. Ἡ Τέχνη.

Μετὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους ἡ Ἑλλὰς ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς σωτῆρας θεοὺς εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀνανεώσῃ μεγαλοπρεπέστερα καὶ ὠραιότερα τὰ ἔργα τῆς τέχνης τὰ κατὰστραφέντα ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Ὅθεν ἀναλαμβάνει καὶ ἀκολουθεῖ μετὰ νέας δραστηριότητος τὸ καλλιτεχνικὸν τῆς στάδιον.

Εἰκ. 82. Δούφρος Πολυκλείτου.

Ἡ Ἰωνία εὐρίσκεται εἰς παρακμήν. Ἡ κυρίως Ἑλλὰς εἶναι ἀληθῶς εἰς τὴν πρώτην γρομμήν. Ὁ ναὸς τῆς Αἰγίνης ἀνεγείρεται μετὰ τὸ 480, ὁ τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας οἰκοδομήθη περὶ

τὸ 460. Εἰς τὴν γλυπτικὴν ἀναδεικνύονται ὁ Πολύκλειτος, ὁ Πυθαγόρας καὶ ὁ Μύρων, οἱ ὁποῖοι πρὸ πάντων ἐργάζονται τὸν χαλκόν. Μετὰ τοῦ Πολυκλείτου ὁ ἀθλητικὸς τύπος ἐπιτυγχάνει τὴν τελειότητά του. Τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὁ Δορυφόρος καὶ ὁ Διαδούμενος, εἶναι ἀξιοθαύμαστα σώματα, πολὺ συμμετρικά, μὲ κινήσεις ῥυθμικάς, κάλλους ἰδανικοῦ, ἡρέμου καὶ ἀνέτου (εἰκ. 52). Ὁ Πυθαγόρας καὶ ἰδίως ὁ Μύρων ἀγαποῦν τὴν δρεῖσιν, τὴν κίνησιν καὶ τὰς βιαίας στάσεις (εἰκ. 53).

Εἰκ. 53. Δισκοβόλος Μύρωνος.

Πρὸ πάντων ὅμως εἰς τὰς Ἀθήνας ἔφθασε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ τέχνη εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς ἀκμὴν.

Τότε καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ Περικλέους ἀνηγέρθησαν τὰ μεγάλα μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν διὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων Ἰκτίνου, Καλλικράτους, Μνησικλέους καὶ ἄλλων.

Ἡ γλυπτικὴ ἀντιπροσωπεύεται κυρίως ὑπὸ τοῦ Φειδίου. Οὗτος διὰ τοὺς ἀρχαίους ἦτο ἰδίᾳ ἐργάτης τοῦ ὀρειχάλκου καὶ τοῦ χρυσοῦ, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τὰ ὅποια ἐγκωμιάζον περισσότερον, ἦσαν τὰ μεγάλα χρυσελεφάντινα ἀγάλματα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Διός. Δι' ἡμᾶς τὸ κύριον ἔργον τοῦ Φειδίου εἶναι ὁ γλυπτικός διάκοσμος τοῦ Παρθενῶνος. Βεβαίως ὅλα τὰ διατηρηθέντα δὲν εἶναι ἐκ τῆς χειρὸς του, ἀλλ' αὐτός, ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἐργασιῶν, εἶχε συλλάβει τὸ σύνολον, εἶχε παράσχει τὰ σχέδια καὶ τὰ πρότυπα, καὶ εἶχεν ἐμπνεύσει εἰς τοὺς συνεργάτας του τὸ ἰδανικόν του. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν εἰς αὐτὸν τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν συνθέσεων, τὴν ἀπλότητα, τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν γαλήνην τῶν στάσεων τῶν γλυπτῶν τούτων (εἰκ. 54).

Εἰκ. 54. Θεοὶ θεώμενοι τὴν πομπὴν τῶν Παναθηναίων
(ἐκ τοῦ διαζώματος τοῦ Παρθενῶνος).

Καὶ ἡ γραφικὴ, ὡς ἡ γλυπτικὴ, ἀσχολεῖται κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα εἰς διακόσμησιν μνημείων, περίφημοι δὲ ζωγράφοι εἶναι ὁ Πολύγνωτος, ὁ Πάναινος, ὁ Μίκων καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος.

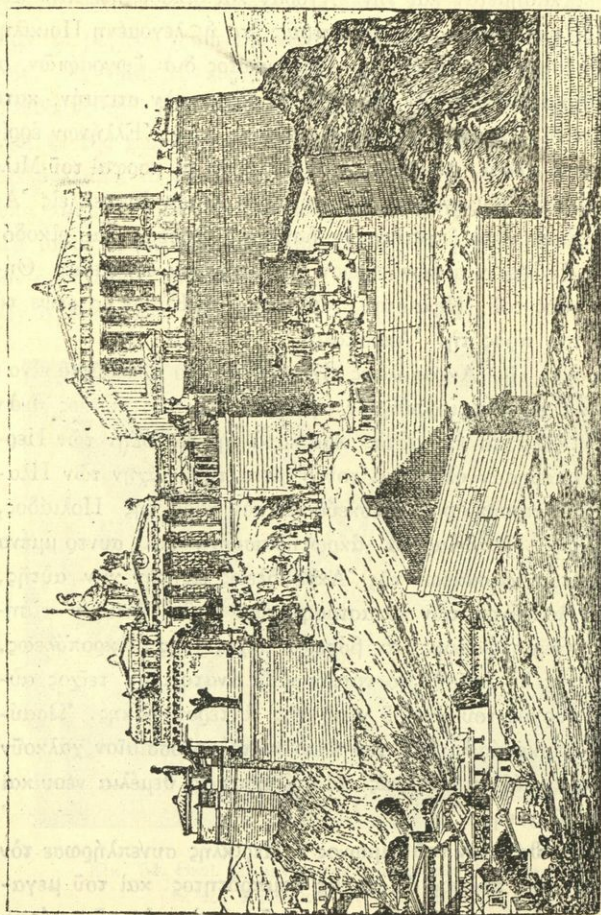
Τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Ἦδη πρὸ τοῦ Περικλέους ὁ

Κίμων ἡσχολήθη εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηνῶν μεταχειρι-
σθεὶς πρὸς τοῦτο τὰ χρήματα, τὰ ὅποια προσεπόρισαν εἰς αὐτὸν
τὰ λάφυρα τῶν κυριευθεισῶν πόλεων. Κατεφύτευσε διὰ πλατά-
νων τὴν Ἀκαδήμειαν καὶ τὴν Ἀγορὰν καὶ οἰκοδόμησε περὶ αὐ-
τὴν στοάς, τῶν ὁποίων περιφημότερα ἦτο ἡ λεγομένη Ποικίλη.
Ταύτην ἐκόσμησεν ὁ ἐκ Θάσου Πολύγνωτος διὰ ζωγραφιῶν, αἱ
ὁποῖαι παρίστανον τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην τὴν στιγμὴν, κατὰ
τὴν ὁποίαν οἱ Πέρσαι καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐρρί-
πτοντο εἰς τὰ πλοῖα. Διεκρίνοντο δ' εἰς αὐτὴν αἱ μορφαὶ τοῦ Μιλ-
τιάδου καὶ τοῦ Κυνεγείρου. Ὡσαύτως ὁ Κίμων ἔφερεν εἰς Ἀ-
θήνας ἐκ Σκύρου τὰ ὑποτιθέμενα ὅστ' αὐτοῦ Θησεῶς καὶ οἰκοδό-
μησε πρὸς ἀπόθεσιν αὐτῶν ἡρῶν (τὸ σήμερον λεγόμενον Θη-
σεῖον ἦτο ναὸς τοῦ Ἡφαίστου). Ὡσαύτως ὁ Κίμων ἔστρεψε τὰ
βλέμματά του πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν.

Ὁ βράχος τῆς Ἀκροπόλεως εἶχε παύσει πρὸ πολλοῦ νὰ εἶναι
φρούριον καὶ εἶχεν ἀφιερωθῇ εἰς τὴν προστατίιν τῆς πόλεως θεᾶν
Ἀθηναῖν. Ἀλλὰ τὰ ἐπ' αὐτῆς ἱερὰ κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περ-
σῶν κατεστράφησαν ὅλα. Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλα-
ταιῶν, ἀφοῦ προσκαίρως ἐπεσκευάσαν τὸν ναὸν τῆς Πολιάδος,
ἐκρυσαν μετ' εὐλαβείας τὰ ἀκρωτηριασμένα καὶ συντρεμμένα
κοσμήματα τῶν κτισμάτων τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὴν γῆν αὐτῆς,
καὶ ἐκ τῶν λειψάνων τῶν καταστραφέντων ναῶν ἔκτισαν εἰση-
γήσει τοῦ Θεμιστοκλέους τὸ βόρειον τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως.
Ἐπὶ Κίμωνος δὲ ἐκτίσθη τὸ νότιον καὶ ἀνατολικὸν τεῖχος αὐ-
τῆς καὶ ὁ πύργος τοῦ μικροῦ ναοῦ τῆς ἀπτέρου Νίκης. Ὡσαύ-
τως τότε κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Φειδίου τὸ κολοσσαῖον χαλκοῦν
ἄγαλμα τῆς προμάχου Ἀθηναῖς καὶ ἐτέθησαν τὰ θεμέλια νέου καὶ
μεγάλου ναοῦ αὐτῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ὁ Περικλῆς συνεπλήρωσε τὸν
καλλωπισμὸν τῆς πόλεως ἀξίως τῆς λαμπρότητος καὶ τοῦ μεγα-
λείου αὐτῆς. Μετεχειρίσθη δὲ πρὸς τοῦτο τοὺς ἐκ τῶν φόρων
τῶν συμμάχων θησαυρούς. Ἡ θεὰ Ἀθηναῖ ἐθεωρεῖτο πρᾶστικός
τῆς πόλεως καὶ τῶν συμμάχων τῆς. Εἰς τὸν ναὸν αὐτῆς ἐφυλάσ-
σετο ὁ θησαυρὸς τῆς συμμαχίας. Ἐφάνη λοιπὸν φυσικὸν νὰ

ἀφιερωθῇ ποσὸν τι ἐξ αὐτοῦ πρὸς διακόσμησιν τῆς ὑπ' αὐτῆς
προστατευομένης πόλεως καὶ ἰδίᾳ τοῦ τεμένους αὐτῆς, τῆς Ἀκρο-
πόλεως (εἰκ. 55). Διὰ τῶν ἔργων ὁμῶς τούτων ἐπληροτοῦ συγ-

Εἰκ. 55. Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Περικλέους.

χρόνως καὶ μέγας κοινωνικὸς σκοπὸς. Παρεῖχeto ἐργασία εἰς
πολλὰς χιλιάδας ἀνθρώπων καὶ ὑπεθάλπετο ἡ ἀνάπτυξις τῆς τέχνης.

Τὴν διεύθυνσιν καὶ γενικὴν ἐποπτείαν ὅλων τῶν ἐπ' αὐτοῦ

κατασκευασθέντων ἔργων ὁ Περικλῆς ἀνέθεσεν εἰς τὸν μέγαν καλλιτέχνην Φειδίαν. Κατεσκευάσθησαν λοιπὸν τότε ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως : α') διὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων Ἰκτίνου καὶ Καλλικράτους ὁ *Παρθενών*. Οὗτος εἶναι τὸ τελειότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον ἔργον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, εἰς αὐτὸν δὲ ἐστήθη τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργον τοῦ Φειδίου· β') διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος Μνησικλέους τὰ *Προπύλαια* ὡς εἴσοδος ἀνταξία τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς Ἀκροπόλεως· γ') ὁ *ναὸς τῆς Ἀπτερου νίκης*· δ') τὸ *Ἐρέχθειον*, τὸ κομψότατον καὶ πολυτελέστατον οἰκοδόμημα τὸ περιλαμβάνον τὰ ἅγια σημεῖα τῆς παναρχαίας λατρείας τοῦ θείου, τὰ σημεῖα τῆς τριαίνης τοῦ Ποσειδῶνος, τὴν ἄλμυρὰν πηγὴν καὶ τὴν ἱερὰν ἐλαίαν. Ἡ οἰκοδομὴ ὅμως αὐτοῦ συνεπληρώθη βραδύτερον.

10. Ἡ ποίησις.

Ἡ λυρική ποίησις μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους δὲν ἀνεπτύχθη, ὅπως ὅλαι αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι, αἱ ὁποῖαι ἀνῆλθον εἰς τὴν μεγίστην αὐτῶν ἀκμὴν. Ὁ λόγος τῆς τοιαύτης καθυστέρησεως εἶναι ὅτι τότε ἦνθησεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἄλλο ἰσχυρότερον καὶ πλουσιώτερον εἶδος τῆς ποιήσεως, τὸ *δρᾶμα*, μὲ τὸ ὁποῖον συνεξεύχθη ἡ λυρική ποίησις.

Πῶς ἀμφοτέρα τὰ εἶδη τοῦ δράματος, ἡ τραγωδία καὶ ἡ κωμωδία, παρήχθησαν ἐκ τῶν διονυσιακῶν ἐορτῶν, εἶδομεν εἰς τὰ προηγούμενα.

Κυρίως ὅμως ἡ τραγωδία διεμορφώθη καὶ εἰς ἀληθινὴν τέχνην ἀνυψώθη, ἀφ' οὗτου ὁ Αἰσχύλος ἐπρόσθεσε καὶ δεύτερον ὑποκριτήν. Τότε πλέον τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς παραστάσεως ἀπέβη ὁ μεταξὺ τῶν ὑποκριτῶν διάλογος, πρὸς τὸν ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐξαίρετον ἰδιοφυΐαν ἕνεκα τῆς ἐτοιμότητος καὶ ἀγχινοίας αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου ἡ γλῶσσα τοῦ διαλόγου ἦτο κυρίως ἡ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, ἐν ᾗ εἰς τὰ ἄσματα τοῦ χοροῦ ἐπεκράτει λόγος ἀρχαιοπρεπέστερος, ὀλιγώτερον οἰκείος εἰς τὰ ὥτά των. Διὰ τοῦτο δὲ ταῦτα τῶρα ἐγίναν συντομώτερα.

Ἄν ὅμως ὁ Αἰσχύλος, ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Μαραθωνομάχων, ὑπῆρξεν ὁ πατὴρ τῆς τραγωδίας, ὁ Σοφοκλῆς ὁ καθ'αὐτὸ ποιητὴς τοῦ αἰῶνος τοῦ Περικλέους, ὑπῆρξεν ὁ τελειωτὴς αὐτῆς. Οὗτος ἐπρόσθεσε καὶ τρίτον ὑποκριτὴν καὶ οὕτω κατέστησε ζωηροτέραν καὶ πλουσιωτέραν τὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς δραῖσιν.

Ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ ὀλίγον νεώτερος τούτου Εὐριπίδης εἶναι οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοὶ ποιηταὶ τῆς ἀρχαιότητος.

Εἶδομεν ὅτι, ὅπως ἡ τραγωδία, οὕτω καὶ ἡ κωμωδία ἀνεπτύχθη ἐκ τῶν διονυσιακῶν ἑορτῶν. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ὅμως αὐτῆς συνετέλεσαν καὶ τὰ ἀστεῖα σκώμματα (γεφυρισμοί), τὰ ὅποια, ὡς εἶδομεν, ἐξετόξευον κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν μυστηρίων ἐναντίον τῶν μετεχόντων τῆς πομπῆς οἱ ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ ἱστάμενοι. Ἦκμασε δὲ ἡ κωμωδία, ὅταν ἔγινε δεκτὴ εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς ἑορτῆς τῶν Διονυσίων καὶ ἰδίᾳ, ὅταν ἡ δημοκρατία ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς. Τότε ἡ ἀπεριόριστος ἐλευθερία τοῦ λόγου ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ποιητὰς νὰ σκώπτουν ὄχι μόνον ἰδιώτας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄρχοντας. Οὕτω δ' ἡ ἀρχαία κωμωδία ἦσκει οὕτως εἰπεῖν ἔλεγχον τῶν πράξεων τῶν ἀρχόντων ἀντιπροσωπεύουσα τὴν δημοσίαν γνώμην. Ἐπιφανέστατος τῶν ἀρχαίων κωμικῶν ποιητῶν ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστοφάνης.

11. Ἡ ρητορική.

Πλὴν τῆς δραματικῆς ποιήσεως κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦκμασεν εἰς τοὺς Ἀθῆνας καὶ ἡ ῥητορική, διότι ἔνεκα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος οἱ δυνάμενοι νὰ ὁμιλοῦν ἀπέκτων μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν πόλιν. Ἄλλ' οἱ ἀρχαιότεροι ῥήτορες (Θεμιστοκλῆς, Κίμων, Περικλῆς, Κλέων) δὲν ἔγραφον τοὺς λόγους των, ἐπομένως τὴν εὐγλωττίαν αὐτῶν γνωρίζομεν μόνον ἐκ φήμης.

Ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς ῥητορείας ἀνεπτύχθη εἰς τὰς Ἀθῆνας καὶ ἡ δικανική. Τὸ πολυμελὲς τῶν ἀττικῶν δικαστηρίων ἀπῆται, ὅπως οἱ διάδικοι διὰ τεχνικῶς κατασκευασμένου λόγου πείθουν τοὺς δικαστάς. Ἐπειδὴ δὲ ἀντὶ τῶν διαδίκων δὲν ἐπετρέπετο νὰ ὁμιλοῦν ἄλλοι, ὡς σήμερον οἱ δικηγόροι, οὗτοι κατέφευγον εἰς

ρήτορας ἔχοντας τοῦτο ὡς ἐπάγγελμα, νὰ συνθέτουν λόγους διὰ λ)σμὸν τῶν ἐχόντων δίκην εἰς τὸ δικαστήριον. Οὗτοι ὠνομάζοντο λογογράφοι. Περίφημοι δὲ ὑπῆρξαν ὁ Ἰσαῖος, ὁ Λυσίας κ. ἄ.

12. Ἡ ἱστορία.

Ἡ ἱστορία δὲν ἔχει, ὡς ἡ δραματικὴ ποίησις καὶ ἡ ῥητορικὴ, πατρίδα τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἐγεννήθη ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας *Ἡρόδοτος ὁ Ἀλικαρνασσεύς*, ὁ συγγράψας τὴν ἱστορίαν τῶν Μηδικῶν πολέμων.

Ἐνεκα ὁμῶς τῆς μεγάλης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὕλικῆς καὶ ἰδίως ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν, ἡ πόλις αὕτη, ὡς μαγνήτης, προσεῖλκυε πάντα τεχνίτην, φιλόσοφον, ἱστορικόν, λόγιον, διότι εἰς αὐτὴν μόνον ἠδύναντο νὰ ἐκτιμηθοῦν καὶ βραβευθοῦν τὰ ἔργα των. Διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ἦλθε καὶ διέτριψεν ἐπὶ τινα ἔτη καὶ ὁ Ἡρόδοτος. Καὶ ἐνταῦθα ἀναγνώσας μέρος τῆς ἱστορίας του ἔλαβε παρὰ τῶν Ἀθηναίων δωρεὰν δέκα ταλάντων.

Τὴν τελειοτάτην δὲ ἀνάπτυξιν ἡ ἱστορία ἔλαβε διὰ τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου ἱστορικοῦ Θουκυδίδου τοῦ συγγράψαντος τὴν ἱστορίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

13. Ἡ φιλοσοφία.

Οἱ σοφισταί. Εἶδομεν ὅτι ὅλοι οἱ μέχρι τοῦ 5ου αἰῶνος φιλόσοφοι ἡσχολήθησαν μὲ τὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως καὶ τῆς γενέσεως τοῦ παντός, ἡ δὲ πρακτικὴ ἠθικὴ περιωρίζετο μόνον εἰς ἀποφθέγματα. Τώρα ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὰς Ἀθήνας ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι κατεγίνοντο εἰς τὴν ἔρευναν τῶν θεωρητικῶν βάσεων τοῦ πρακτικοῦ βίου, καὶ εἶχον ὡς ἐπάγγελμα τὸ νὰ διδάσκουν τὴν σοφίαν καὶ τὴν ῥητορικὴν. Συνήθριζον λοιπὸν περὶ ἑαυτοὺς πολλοὺς μαθητάς, παρὰ τῶν ὁποίων ἐλάμβανον χρήματα διὰ τὴν διδασκαλίαν των. Συνήθως ὁμῶς οὗτοι προσέβαλλον τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν ἑλληνικῶν πόλεων δεικνύοντες ὅτι

ταῦτα δὲν εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴν. Προσέτι ἐθεώρουν μέτρον ὅλων τῶν πραγμάτων τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐδίδασκον ὅτι· ἐπειδὴ ἕκαστον τῶν πραγμάτων παρουσιάζεται διάφορον εἰς τοὺς διαφόρους ἀνθρώπους, δὲν ὑπάρχει μόνιμος καὶ ἀληθὴς γνῶσις, ἀλλὰ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος δύνανται νὰ ὑποστηριχθοῦν διὰ τῆς ῥητορικῆς αἱ μᾶλλον ἀντίθετοι γνῶμαι. Οὗτοι ἐκαλοῦντο σοφισταί. Περιφημότεροι δὲ ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξαν Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, Γοργίας ὁ Λεοντῖνος, καὶ Πρόδικος ὁ Κεῖος.

Ἄλλ' αἱ νέαι αὐται ἰδέαι ἔτεινον νὰ ἀνατρέψουν πᾶσαν ἠθικὴν ἀρχὴν καὶ ὑπέσκαπτον τὰ θεμέλια τῆς ἠθικῆς, τῆς θρησκείας καὶ τῆς πολιτείας. Πρὸς ταύτας δὲ οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας διέκειντο δυσμενῶς καὶ ἐπομένως ἐδυσπίστουν πρὸς τοὺς σοφιστάς.

Ὁ Σωκράτης. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπῆρχεν ὡσαύτως εἰς τὰς Ἀθήνας γέρον ὀνομαστός διὰ τὴν σοφίαν του, ὁ Σωκράτης. Οὗτος κατ' ἀρχὰς ἦτο γλύπτης, ἔπειτα ὅμως παραιτηθεὶς παντὸς ἐπαγγέλματος ἡσχολεῖτο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Σωκράτης ἦτο δύσμορφος καὶ λίαν πτωχός, ἀλλ' εἶχε φίλους ἀφωσιωμένους καὶ ἐθεωρεῖτο ὁ ἐναρετώτερος τῶν Ἀθηναίων. Ἦτο πρότυπον πολίτου. Εἶχε πολεμήσει γενναίως εἰς πλείστας μάχας, εἰς δὲ τὸν πολιτικόν του βίον εἶχε δεῖξει μέγιστον θάρρος. Ἐξη προσέτι βίον λίαν αὐστηρόν, καί, ἵνα εἶναι ἀνεξάρτητος, περιώριζε τὰς ἀνάγκας του. Ἐρωγεν ὀλίγον, ἐβάδιζεν ἀνυπόδητος καὶ ἐφόρει τὸ αὐτὸ ἄθλιον ἱμάτιον χειμῶνα καὶ θέρος.

Ὁ Σωκράτης δὲν ἡσχολεῖτο, ὥς οἱ μέχρις αὐτοῦ φιλόσοφοι, περὶ τὰ φυσικά, ἀλλὰ μόνον περὶ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ πράττῃ ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ γίνῃ εὐδαίμων. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς τοὺς σοφιστάς, οἱ ὁποῖοι ἐφρόνουν ὅτι μόνιμος καὶ ἀληθὴς γνῶσις δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ τὰ πάντα εἶναι ὑποκειμενικά, αὐτὸς ἐδόξαζεν ὅτι ὑπάρχουν ἠθικοὶ νόμοι αἰῶδιοι καὶ ἀμεταβλητοὶ, ἐκ τῆς γνῶσεως τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία. Κατὰ τὸν Σωκράτην δηλ. ἔρχεται νὰ γνωρίξῃ τις, τί εἶναι δικαιοσύνη, ἵνα γίνῃ δίκαιος, τί σωφροσύνη, ἵνα γίνῃ σώφρων, καὶ ἐν γέ-

νει τί εἶναι ἀρετή, ἵνα καταστῇ ἀγαθός (οὐδείς ἐκὼν κακός). Ἀφιέρωσε λοιπὸν ὅλον του τὸν βίον εἰς τὴν ζήτησιν τῶν αἰδίων τούτων ἠθικῶν νόμων, ἵνα καὶ αὐτὸς συμμορφώνεται πρὸς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκη. Πρὸς τοῦτο διέτριβε συνήθως εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὴν ἀγοράν, ὅπου περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν παρακολουθούντων αὐτὸν μαθητῶν καὶ φίλων του συνεζήτει μετὰ τῶν ἀπαντώντων καὶ ἰδίᾳ τῶν σοφιστῶν καὶ διὰ τῆς διαλογικῆς μεθόδου ἐξήλεγчен αὐτούς, ὅτι εἶχον ψευδεῖς δοξασίας, καὶ τοὺς παρώτρυνε νὰ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ζήτησιν τοῦ ἀγαθοῦ.

Ἄν καὶ ἦτο ὁμοῦς ὁ Σωκράτης ἀντίπαλος τῶν σοφιστῶν, οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἀρχαίων ἠθῶν συνέχεον αὐτὸν μετ' ἐκείνων, διότι ἔβλεπον ὅτι, ὥς ἐκεῖνοι, συνήθως συνεζήτει περὶ ἠθικῆς καὶ μετεχειρίζετο τὴν αὐτὴν μὲ ἐκείνους μέθοδον, τὴν διαλεκτικὴν. Ἡ μετὰ τῶν σοφιστῶν δὲ αὕτη σύγχυσις τοῦ Σωκράτους καὶ ὁ ἐλεγκτικὸς τρόπος, τὸν ὅποιον καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ του μετεχειρίζοντο, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ προκαλέσῃ οὗτος τὴν δυσμένειαν μεγάλου μέρους τῶν συμπολιτῶν του. Ἐξ ἄλλου ἐθεώρουν αὐτὸν καὶ ὥς ἐχθρὸν τῆς δημοκρατίας, διότι ἔψεγε τὴν διὰ πλειοψηφίας λήψιν τῶν ἀποφάσεων καὶ τὴν κλήρωσιν τῶν ἀρχόντων.

Ἐκ τούτου ἐπωφελήθησαν τρεῖς πολῖται ἔχοντες προσωπικὰς ἀφορμὰς κατὰ τοῦ Σωκράτους καὶ συνεννοήθησαν νὰ κατηγορήσουν αὐτόν· ὁ Ἄνυτος, πλούσιος βυρσοδέψης, εἰς τῶν ἀρχηγῶν τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, ὁ ὁποῖος ἐνόμιζεν ὅτι ὁ υἱὸς του ἀπετρέπετο ὑπὸ τοῦ Σωκράτους νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρός, εἰς ἄθλιος ποιητής, ὁ Μέλητος, καὶ ὁ ῥήτωρ Λύκων. Κατηγορήσαν λοιπὸν οὗτοι τὸν Σωκράτην ὅτι δὲν πιστεύει τοὺς θεοὺς, τοὺς ὁποίους ἡ πόλις πιστεύει, ἀλλ' εἰσάγει νέους τοιούτους, καὶ ὅτι διαφθείρει τοὺς νέους. Τὸ δὲ ἡλιαστικὸν δικαστήριον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἐδικάσθη, κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον.

Τὴν διδασκαλίαν του ὁ φιλόσοφος ἐπεκύρωσε διὰ τοῦ τρόπου τοῦ θανάτου του. Ἐν ᾧ ἡδύνατο, καθὼς ἐπρότειναν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ του, νὰ δραπετεύσῃ, ἡρνήθη λέγων ὅτι ὥφειλε νὰ ὑπα-

κούση εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος καὶ ἔπιδε τὸ κώνειον ἀταράχως (399).

14. Τὸ περὶ ἐνώσεως ὅλων τῶν Ἑλλήνων βούλευμα τοῦ Περικλέους.

Ἐπὶ Περικλέους αἱ Ἀθηναὶ εἶχον φθάσει εἰς τὸ ὑψιστον σημείον τῆς ὕλικῆς καὶ πνευματικῆς αὐτῶν ἀκμῆς. Τὸ πολίτευμα αὐτῶν εἶχε διμορφωθῆ εἰς τελείαν δημοκρατίαν. Ἦρχον κράτους, τὸ ὅποιον περιελάμβανε τὸν ἥμισυν ἑλληνικὸν κόσμον. Διὰ τοῦ ἰσχυροτάτου αὐτῶν στόλου ἦσαν κύριοι τῆς θαλάσσης. Διὰ ταῦ συμπλέγματα τῶν τειχῶν, τὰ ὅποια περιέβαλλον καὶ συνήνουν τὸ ἄστυ καὶ τὸν Πειραιᾶ, ἦσαν ἀσφαλεῖς ἀπὸ πάσης κατὰ ξηρὰν ἐπιδρομῆς. Τὰ οἰκονομικὰ αὐτῶν καὶ ἔνεκα τοῦ μεγάλου τῆς πόλεως ἔμπορίου, ἀλλ' ἰδίᾳ ἔνεκα τοῦ φόρου τῶν συμμάχων εὗρισκοντο εἰς ἀνθηροτάτην κατάστασιν. Εἶχον τέλος ἀποβῆ ἡ πνευματικὴ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος ὅχι μόνον διὰ τὴν εἰς τὴν τέχνην ὑπεροχὴν, ἀλλὰ καὶ διότι κατέστησαν ἡ ἑστία ὅλης τῆς πνευματικῆς κινήσεως τῆς Ἑλλάδος.

Τότε ὁ Περικλῆς συνέλαβε σχέδιόν τι, τὸ ὅποιον πραγματοποιούμενον ἔμελλε νὰ ἐνώσῃ ὅλον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Κατὰ πρότασιν αὐτοῦ ἔγινε ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου αἱ ὅπουδήποτε ἑλληνικαὶ πόλεις ἐπροσκαλοῦντο νὰ πέμψουν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀντιπροσώπους, ἵνα συσκεφθῶν περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν ἱερῶν τῶν κατακαέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων, περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν εὐχῶν, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κατὰ τὴν περσικὴν ἐπιδρομὴν πρὸς τοὺς θεούς, ἔκαι περὶ τοῦ πῶς πάντες θὰ πλέουν ἀφόβως τὴν θάλασσαν καὶ εἰρήνην θὰ ἄγουν. Πρὸς τοῦτο δὲ εἵκοσιν Ἀθηναῖοι πρέσβεις ἐστάλησαν εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς πόλεις.

Ἀλλὰ τὸ μέγα ἄγγελμα οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων ἀπεδέχθη. Ἡ ἀντίθεσις τῶν συμφερόντων τῆς Σπάρτης καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς πρὸς τὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ αὐτὸς ὁ πρὸς τοὺς συμμάχους τῶν δεσποτικὸς τρόπος τῶν Ἀθηναίων ἐματαιώσαν τὴν πραγματοποιήσιν τῆς μεγάλης ταύτης ιδέας τοῦ ἀνδρός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ι. Αἷτια καὶ ἀφορμαί.

Διὰ τῶν σπονδῶν, αἱ ὁποῖαι συνωμολογήθησαν τὸ 445 μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν, ἡ Ἑλλὰς ἐμφανίζεται διηρημένη εἰς δύο ἀντίθετα κράτη, τὸ τῆς Σπάρτης καὶ τὸ τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ Ἀθηναὶ ἡγοῦντο πόλεων παραλίων καὶ νησιωτικῶν καὶ διὰ τοῦ ἰσχυροῦ αὐτῶν ναυτικοῦ ἦσαν κύριοι τῆς θαλάσσης· ἡ Σπάρτη ἡγεῖτο πόλεων ἡπειρωτικῶν καὶ διὰ τοῦ ἀνωτέρου ὥς πρὸς τὸ ποιὸν καὶ ποσὸν στρατοῦ αὐτῆς ἐδέσποζε τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ἐπεκράτει τὸ ἰωνικὸν στοιχεῖον καὶ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, εἰς τὸ σπαρτιατικὸν τὸ δωρικὸν στοιχεῖον καὶ τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα.

Ἡ ἀντίθεσις αὕτη μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ἔκαμνε φανερόν ὅτι ἡ εἰρήνη ἔκείνη δὲν ἔμελλε νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρόν. Τὰ ποικίλα συμφέροντα τοῦ θαλασσίου κράτους τῶν Ἀθηναίων καθ' ἑκάστην ἤρχοντο εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὰ τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας, ἡ δὲ ὁλονὲν αὐξανομένη δύναμις αὐτῶν ἐνέβαλλε τοὺς Σπαρτιάτας εἰς φόβον περὶ διατηρήτεως τῆς ἀκεραιότητος τοῦ κράτους των. Ἐνεκα τούτου ἀφορμὴ μόνον ὑπελείπετο πρὸς ἔκρηξιν τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ καὶ αὕτη δὲν ἐβράδυνε νὰ δοθῇ.

Ἡ Κόρινθος πρὸ πολλοῦ χρόνου εὕρισκετο εἰς διάστασιν μετὰ τῆς Κερκύρας, διότι αὕτη ὥς ἀποικία δὲν ἔτιμα τὴν μητρόπολιν καὶ ἐπὶ τέλους τὸ 434 κατέληξαν εἰς πόλεμον. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἀνεμείχθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὲρ τῶν Κερκυραίων, οἱ ὁποῖοι ἐξήτησαν τὴν βοήθειάν των. Οἱ Κορίνθιοι τότε ἐκδικούμενοι τοὺς Ἀθηναίους παρεκίνησαν εἰς ἀποστασίαν τὴν ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων Ποτειδαίαν ἀρχαίαν ἀποικίαν τῆς Κορίνθου, καὶ ἀπέστειλαν στρατὸν εἰς βοήθειάν της.

Οἱ Κορίνθιοι ὅμως, οἱ ὁποῖοι ἄλλως ἐμίσουν τοὺς Ἀθηναίους, διότι ἡ ναυτικὴ αὐτῶν δύναμις καιρίως εἶχε βλάψει τὰ

ἐμπορικά των συμφέροντα, δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τοῦτο. Πέμπαντες πρέσβεις ἀπήτησαν παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων, διότι ᾄθην διὰ τῆς ἀναμειξέως των εἰς τὸν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Κερκυραίων πόλεμον παρέβησαν τὰς τριακονταετῆς σπονδὰς. Οἱ Σπαρτιάται τότε, νομίσαντες τὴν περίστασιν κατάλληλον νὰ ταπεινώσουν τοὺς Ἀθηναίους, συνεκάλεσαν σύνοδον τῶν συμμάχων των καὶ παρὰ τὰς μετριοπαθεῖς συμβουλὰς τοῦ βασιλέως Ἀρχιδάμου ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ Νοέμβριον τοῦ 432. Ὁ χειμὼν ὅμως ὅλος κατηναλώθη εἰς ἀμοιβαίας ἀντεγκλήσεις καὶ προπαρασκευάς.

Οὕτω ἐκηρύχθη ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν 27 ἔτη (431—404) καὶ ἐξήντησε τὰς ὕλικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις τοῦ Ἑθνους. Διαιρεῖται δὲ εἰς τρεῖς περιόδους: α') τὸν Ἀρχιδάμειον πόλεμον (431—421), β') τὴν διὰ μέσου ὑποπτον ἀναγκῇ μετὰ τῆς εἰς Σικελίαν στρατείας τῶν Ἀθηναίων (421—413) καὶ γ') τὸν Δεκελεικὸν πόλεμον (413—404).

2. Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου (431—421).

Κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη ὁ πόλεμος διεξήχθη μετὰ μικρᾶς δραστηριότητος ἑκατέρωθεν. Οἱ Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως Ἀρχιδάμου εἰσέβαλλον περὶ τὰ μέσα Μαΐου εἰς τὴν Αἰτικήν καὶ ἐλεηλάτουν αὐτὴν ἀπερχόμενοι ἔπειτα εἰς τὰ ἴδια. Οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ συμβουλήν τοῦ Περικλέους παραιτηθέντες τῆς ὑπερασπίσεως τῆς Ἀττικῆς ἐνεκλείσθησαν ἐντὸς τῶν ἀπορρήτων τειχῶν των. Κύριοι δὲ ὄντες τῆς θαλάσσης ἀφ' ἑνὸς μὲν οὐδενὸς ἐστειροῦντο, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔστελλον τὸν στόλον των εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ κατέστρεφον αὐτά.

Ἀλλὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος ἐνέσκηψεν εἰς Ἀθήνας, μεταδοθεὶς ἴσως διὰ τινος ἐμπορικοῦ πλοίου ἐξ Αἰγύπτου, ὁ φορικτὸς λοιμὸς, ὁ ὁποῖος ἐνεκα τινὸς καύσωνος καὶ τοῦ μεγάλου συνωστισμοῦ ἐπέφερεν εἰς τὴν πόλιν ἀνυπολόγιστον φθορὰν ἀνθρώπων. Ἡ μεγαλυντέρα ὅμως συμφορὰ διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἦτο ὅτι κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου προσεβλήθη ὑπὸ τῆς νόσου καὶ ἀπέ-

θανεν ὁ Περικλῆς. Ὁ θάνατος τοῦ ἀνδρὸς ἦτο μέγα δυστύχημα διὰ τὴν πόλιν, διότι οἱ διάδοχοι του δὲν ὑπῆρξαν ἀντάξιοι αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους δύο ἄνδρες ἐπεδίωκον τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ δήμου· ὁ δημαγωγὸς Κλέων, ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, εἰς ἄκρον φιλοπόλεμος, καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀντιθέτου μερίδος Νικίας, στρατηγὸς ἀγαθὸς καὶ φιλειρηνικός. Ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς ἐδίσταζε μεταξὺ τῶν δύο καὶ ἄλλοτε μὲν παρεῖχε τὴν ἐμπιστοσύνην του εἰς τὸν Νικίαν, ἄλλοτε δὲ εἰς τὸν Κλέωνα.

Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε κατὰ τὸν αὐτόν, ὥς πρότερον, τρόπον. Τὰ δὲ σπουδαιότερα μέχρι τέλους τῆς περιόδου ταύτης γεγονότα ὑπῆρξαν τὰ ἑξῆς.

α') Τὸ 427 οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ἐκυρίευσαν τὰς Πλαταιάς, τὰς ὁποίας ἀπὸ τοῦ 429 ἐπολιόρχουν, καὶ κατέσφαξαν τὴν φρουρὰν αὐτῶν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ὑπέταξαν τὴν πρὸ ἐνὸς ἔτους ἀποστατήσασαν Λέσβον καὶ ἐθανάτωσαν 1000 ἐκ τῶν πολιτῶν αὐτῆς ὥς πρωταιτίους.

β') Τὸ 425 οἱ Ἀθηναῖοι κατέλαβον εἰς τὴν μεσσηνιακὴν παραλίαν τὴν Πύλον καὶ ἡχμαλώτισαν 292 Σπορτιάτας ἀποκλεισθέντας εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν.

Ἐκτοτε οἱ Σπαρτιάται, φοβηθέντες τὴν ἀπειλὴν τῶν Ἀθηναίων ὅτι εἰς περίπτωσιν νέας εἰσβολῆς τῶν Πελοποννησίων εἰς Ἀττικὴν θὰ κατασφάξουν τοὺς εἰς Ἀθήνας μεταφερθέντας αἰχμαλώτους, δὲν εἰσέβαλον πλέον εἰς αὐτὴν.

γ') Τὸ 424 ὁ δραστήριος καὶ ἀνδρεῖος στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Βρασίδας μετέφερε τὸν πόλεμον εἰς τὴν Χαλκιδικήν, τῆς ὁποίας αἱ πόλεις ἀνῆκον εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἐκεῖ κατῴρωθε νὰ ἀποσπάσῃ πολλὰς ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Ἀμφίπολιν. Πρὸς ἀνάγκησιν αὐτῆς ἐστάλη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὁ Κλέων. Συναφθείσης δὲ μάχης παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν, ἐνίκησαν μὲν οἱ Σπαρτιάται καὶ ὁ Κλέων φεύγων ἐφονεύθη, ἔπεσεν ὁμῶς καὶ ὁ Βρασίδας.

Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Βρασίδα καὶ τοῦ Κλέωνος ἐξέλιπον ἑκατέρωθεν οἱ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ὥς φιλοπόλεμοι ἦσαν ἐμπόδιον διὰ

τὴν εἰρήνην. Ἀμφότεροι οἱ ἀντίπαλοι ἦσαν ἤδη καταπονημένοι ἐκ τοῦ πολέμου. Ὅθεν τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἀθηναίου Νικίου καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Πλειστοάνακτος συνωμολογήθη τὸ 421 πεντηκονταετῆς εἰρήνη ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἐκατέρωθεν ἀποδόσεως τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν κυριευθεισῶν πόλεων. Ἡ εἰρήνη αὕτη ὠνομάσθη Νικίειος.

Β. Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου (421—413).

Ἀλκιβιάδης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλέωνος τὴν ἀρχηγίαν τῆς δημοκρατικῆς μερίδος ἀνέλαβεν ὁ Ἀλκιβιάδης. Οὗτος κατήγετο ἐκ μεγάλης οἰκογενείας τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἦτο συγγενὴς τοῦ Περικλέους, ὁ δὲ πατὴρ του Κλεινίας εἶχεν ἀφήσει εἰς αὐτὸν μεγάλην περιουσίαν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτο ὁ ὡραιότερος, κομψότερος καὶ γοητευτικώτερος νέος τῆς πόλεως, ἠθέλε δὲ πάντοτε νὰ διακρίνεται. Εἶχε κλίσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ῥητορικὴν καὶ διὰ τοῦτο κατέστη ὁ εὐνούμενος μαθητὴς τοῦ Σωκράτους καὶ ὁ πρῶτος ῥήτωρ τῆς ἐποχῆς του. Καὶ τέλος εἶχε τόσον ἡττημένον τὸ σῶμα, ὥστε ἠδύνατο ἐν ἀνάγκῃ νὰ ὑπομείνῃ ὅλας τὰς ταλαιπωρίας καὶ τοὺς κόπους τοῦ πολέμου, καὶ καθόλου νὰ ζῇ, ὥς ἡ περίστασις ἀπήτει.

Κατ' ἀρχὰς εἶχεν ἐπιδιώξει τὴν φιλίαν τῆς Σπάρτης. Ἰδὼν ὅμως ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν ἐστράφη πρὸς τὸ ἀντίθετον στρατόπεδον γενόμενος ἀρχηγὸς τῶν δημοκρατικῶν. Κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον εἶχε γίνεи ἡ Νικίειος εἰρήνη, ἡ ὁποία μᾶλλον ὥς ἀνακωχὴ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ. Μεγίστη δυσπιστία ἐπεκράτει μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων, ἀμφότεροι δὲ παρεσκευάζοντο εἰς νέον πόλεμον, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκρηξις ἐφαίνετο ἐπικειμένη. Ἐν τούτοις ὁ Ἀλκιβιάδης τότε ἡγούμενος τῆς φιλοπολέμου μερίδος παρέσυρε τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν παράβολον εἰς τὴν Σικελίαν ἐκστρατείαν, ὅπου ἡ δύναμις αὐτῶν καθ' ὀλοκληρίαν συνετρίβη.

Ἡ εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία. Εἰς τὴν Σικελίαν οἱ Ἐγε-

σταῖοι εὐρίσκοντο εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Σελινουντίους. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἐβοηθοῦντο ὑπὸ τῶν Συρακουσίων, ἐζήτησαν καὶ οἱ Ἑγεσταῖοι τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Ἐκ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν ὁ Ἀλκιβιάδης συνεβούλευσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐπιχειρήσουν ἐκστρατείαν εἰς Σικελίαν πρὸς κατάκτησιν αὐτῆς. Ἦτο, ἔλεγεν εἰς αὐτούς, χώρα πλουσία μὲ κολοὺς λιμένας, καὶ ἡδύναντο ἐκείθεν ὁρμώμενοι νὰ κατακτήσουν ὅλην τὴν Μεσόγειον μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν. Ταῦτα παρεπλάνησαν τοὺς Ἀθηναίους. Μάτην ὁ Νικίας προσεπάθησε νὰ ἀντιστῇ εἰς τὴν γνώμην ταύτην παριστῶν τὸ παράτολμον καὶ ἐπικίνδυνόν τῆς ἐπιχειρήσεως. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν αὐτὴν (415). Ἐξέλεξαν τρεῖς στρατηγοὺς, τὸν Νικίαν, τὸν Λάμαχον καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. Μετὰ τοσούτου δὲ ζήλου εἰργάσθησαν, ὥστε ὁ στόλος καὶ ὅλαι αἱ παρασκευαὶ ἦσαν ἕτοιμα εἰς ἕξ ἑβδομάδας.

Ἐν ᾧ ὅμως ἐγίνοντο ἀκόμη αἱ παρασκευαὶ διὰ τὴν ἐκστρατείαν, συνέβη εἰς τὰς Ἀθήνας τι, τὸ ὁποῖον συνετάραξε τὰ πνεύματα ὄλων. Πρωτῶν τινὰ εὐρέθησαν οἱ παρὰ τὴν ἀγορὰν λίθινοι Ἑρμαῖ μὲ περικομμένα τὰ πρόσωπα. Τοῦτο ἐφάνη εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς ἱεροσυλία καὶ κακὸς οἰωνὸς διὰ τὴν ἐκστρατείαν. Ἡ Βουλὴ συνήλθεν ἀμέσως καὶ προεκήρυξεν ἀμοιβὴν διὰ τὸν μέλλοντα νὰ ἀποκαλύψῃ τοὺς ἐνόχους. Καὶ οὗτοι μὲν δὲν ἀπεκαλύφθησαν, ὑπώπτευν ὅμως τὸν Ἀλκιβιάδην. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐζήτησε νὰ διαταχθοῦν ἀμέσως ἀνακρίσεις, ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ του κατώρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀναβολὴν τῆς δίκης διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἡ ἐκστρατεία δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναβληθῇ.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ θέρους τέλος ὁ στόλος ἐξεκίνησεν ἐκ Πειραιῶς. Κατ' ἀρχὰς προσήγγισεν εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου εἶχον συναθροισθῇ καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων. Ἐντεῦθεν ὅλοι ὁμοῦ ἀπέπλευσαν εἰς Σικελίαν. Ἀπετελεῖτο δ' ὁ στόλος ἐξ 134 τριήρων (αἱ 30 συμμαχικαί), 30 σιταγωγῶν πλοίων, 100 ἄλλων φορτηγῶν, καὶ 36 χιλ. μαχητῶν.

Εἰς Σικελίαν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εὗρον τὰς ἑλληνικὰς πόλεις προθύμους νὰ βοηθήσουν αὐτούς, ὥς εἶχον ἐλπίσει. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ διεφώνησαν, διότι ὁ μὲν Λάμαχος ἠθέλε νὰ

προσβάλουν ἀμέσως τὰς Σαρακούσας, ὃ δὲ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Νικίας νὰ προσελκύσουν προηγουμένως συμμάχους. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἔφθασεν ἐξ Ἀθηνῶν ἡ Σαλαμινία κομίζουσα διαταγὴν εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας, ἵνα δικασθῇ διὰ τὴν ἐπὶ ἱεροσυλίᾳ κατηγορίαν. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὅμως προσποιοῦνται κατ' ἀρχὰς ὅτι ἀκολουθεῖ διὰ τοῦ πλοίου του τὴν Σαλαμινίαν ἐδραπέτευσε κατόπιν καὶ διεπεραιώθη εἰς Πελοπόννησον. Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τοῦτο κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς θάνατον, τὴν δὲ περιουσίαν του ἐδήμευσαν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀλκιβιάδου ὁ Λάμαχος καὶ ὁ Νικίας, ἅφ' οὗ κατηνάλωσαν πολλοὺς μῆνας περιφέροντες τὸν στόλον κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τῆς Σικελίας, ἀπεφάσισαν τέλος νὰ προσβάλουν τὰς Συρακούσας. Ἀλλ' αὐταὶ πλέον ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἀμυνθοῦν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν τὴν ἀνοιξιν τοῦ 414 νὰ πολιορκήσουν αὐτάς.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀλκιβιάδης μασθὼν τὴν καταδίκην του ἐπορεύθη εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐκεῖ συνεβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας ἅφ' ἑνὸς μὲν νὰ πέμψουν εἰς Σικελίαν ἱκανὸν στρατηγόν, τὸν Γύλιππον, μετὰ στρατοῦ, ἅφ' ἑτέρου δὲ νὰ τειχίσουν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὴν Δεκέλειαν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν διαρκῶς εἰς αὐτήν. Αἱ συμβουλαὶ αὗται ἀπέβησαν δι' ἐθέριαι εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ὁ Γύλιππος φθάσας εἰς τὰς Σαρακούσας ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως. Ὁ Λάμαχος εἷς τινα συμπλοκὴν εἶχε φονευθῇ, ὃ δὲ Νικίας οὐδὲν κατορθῶνων κατὰ τοῦ Γυλίππου καὶ τῶν Συρακουσῶν συνέστησε δι' ἐπιστολῶν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀνακαλέσουν τὸν στρατὸν ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπιχείρησιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως οὐδὲ νὰ ἀκούσουν κἂν ἤθελον τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Σικελίας. Διὸ ἐπεμψαν νέον στόλον 65 πλοίων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δημοσθένην.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀφίξιν τούτου οὐδὲν κατ' ὥρθωνον. Οἱ Συρακούσιοι μάλιστα ἀπέφραξαν τὸν λιμένα των καὶ ἔντος αὐτοῦ κατέστρεψαν τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον. Τῶν Ἀθηναίων τότε ἡ θέσις κατέστη ἀπελπιστική. Ἐπειδὴ διὰ θαλάσσης δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ φύγουν ἀπεφάσισαν τὴν πρὸς τὰ δυτικὰ

τῆς νήσου ὑποχώρησιν. Ἄλλ' οἱ ἐχθροὶ ἐπετίθεντο ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ μετὰ φοβερὰν φθορὰν ἠνάγκασαν (Ἀῦγουστος 413) τὸν Δημοσθένην καὶ Νικίαν νὰ παραδοθῶν μετὰ τῶν 7 χιλ ἄνδρῶν, οἱ ὅποιοι ὑπελείφθησαν ἐκ τῶν 40 χιλ. Ἐκ τούτων οἱ μὲν δύο στρατηγοὶ ἀπεσφάγηταν, οἱ δὲ ἄνδρες ἐρρίφθησαν εἰς τὰς λιθοτομίας, ὅπου ὅλοι σχεδὸν ἐκ τῶν τालαιπωριῶν ἀπέθανον.

4. Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου. (413—404).

Ἀποστασία τῶν συμμάχων. Ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 413 οἱ Σπαρτιάται ἀκολουθοῦντες τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου κατέλαβον τὴν Δεκέλειαν, ἀπέχουσαν τῶν Ἀθηνῶν 24 χιλιόμετρα. Ἐνταῦθα κατεσκεύασαν φρούριον καὶ ἔθεσαν φρουράν, ἣ ὁποία διαρκῶς ἐληλάτει τὴν πέριξ χώραν. Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν Δεκέλειαν ἀπέβη εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὀλεθρία, ὅχι μόνον διότι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ καλλιεργοῦν τοὺς ἀγρούς των, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ Δεκέλεια ἀπέβη εἰς τὸ ἐξῆς καταφύγιον τῶν λιποτακτούντων δούλων, ἐκ τῶν ὁποίων 20 χιλιάδες περίπου ἐδραπέτευσαν.

Τὸ φοβερώτερον ὅμως τραῦμα ἐγένεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅταν ἔφθασεν ἡ εἰδησις τῆς εἰς Σικελίαν πανωλεθρίας. Οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι βαρέως ἔφερον τὴν δεσποτικὴν συμπεριφορὰν αὐτῶν, παρακινούμενοι ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τοῦ πρὸς τοῦτο σταλέντος εἰς τὰ παραλία τῆς Μ. Ἀσίας Ἀλκιβιάδου ἤρχισαν νὰ ἀποστατοῦν. Σχεδὸν ὅλαι αἱ πόλεις τῆς Ἰωνίας ἐγκατέλειψαν αὐτοὺς καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης. Τὸ δὲ χειρότερον καὶ οἱ Πέρσαι βλέποντες ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον καταβληθῇ ἤρχισαν νὰ κινοῦνται. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐπῆλθε συνεννόησις μετὰ τοῦ σατράπου τῆς Μ. Ἀσίας Τισσαφέρνους καὶ τῶν Σπαρτιατῶν. Οὗτοι μὲν ὑπεσχέθησαν νὰ ἀποδώσουν εἰς τὸν βασιλέα τὰς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἑλληνικὰς πόλεις καὶ νήσους, οἱ δὲ Πέρσαι νὰ χορηγοῦν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους χρήματα πρὸς συντήρησιν στόλου.

Οἱ Ἀθηναῖοι τότε συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης καταπλήξεως

παρασκευάζουν στόλον ἐκ τοῦ τελευταίου χρηματικοῦ ἀποθέματος τῆς πόλεως καὶ πέμπουν αὐτὸν εἰς τὴν πάντοτε πιστὴν παραμένουσαν Σάμον, τὴν ὁποίαν καθιστοῦν ὀρηγτήριον τῶν ἐπιχειρήσεών των.

Κάθοδος τοῦ Ἀλκιβιάδου. Τὰ πράγματα μετ' ὀλίγον ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν εὐνοϊκωτέραν τροπὴν διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταστῆ ὑποπίτος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, θέλων νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπάνοδον ὑπέδειξεν εἰς τὸν Τισσαφέρην ὅτι δὲν συνέφερει εἰς τοὺς Πέρσας νὰ γίνονιν πολὺ ἰσχυροὶ οἱ Σπαρτιάται καταστρεφομένων τῶν Ἀθηναίων. Οὕτω ἔπεισεν αὐτὸν νὰ διακόψῃ τὴν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας παροχὴν χρημάτων. Ὅντως δὲ οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες ταῦτα ἐψήφισαν τὴν ἀνάκλησίν του καὶ ἐξέλεξαν αὐτὸν στρατηγόν. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου ἔσχεν ὄχι μικρὸς ἐπιτυχίας παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου τώρα διεξήγετο ὁ πόλεμος, καὶ ἐκυρίευσε πολλὰς τῶν ἐκεῖ πόλεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν Χαλκηδόνα καὶ τὸ Βυζάντιον (409).

Μετά τινα ὅμως χρόνον οἱ Σπαρτιάται ἐπεμφαν εἰς τὴν Ἀσίαν ναύαρχον τὸν Λύσανδρον, ἄνδρα δραστήριον καὶ ἱκανόν. Οὕτως προσελκύσας τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ νεωτέρου υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Κύρου, ὁ ὁποῖος ἐστάλη σατράπης εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἀντὶ τοῦ Τισσαφέρους, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ χρήματα καὶ ἐξώπλισε στόλον 90 τριήρων. Διὰ τοῦ στόλου τούτου ὁ Λύσανδρος καιροφυλακτήσας, ὅτε ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτο μακρὰν τοῦ στόλου πρὸς ἀργυρολογίαν, συνῆψε πρὸς τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον ναυμαχίαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριο Νότιον, ἐνίκησεν αὐτὸν καὶ συνέλαβε 16 τριήρεις. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέδωσαν τὴν ἡτταν εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ δὲν ἐξέλεξαν πλέον αὐτὸν στρατηγόν (407).

Ἡ παρὰ τὰς Ἀργινούσας ναυμαχία. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπέμφθη ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ὡς ναύαρχος ἀντὶ τοῦ Λυσάνδρου ὁ Καλλικρατίδας. Οὗτος καταδιώξας τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ Κόνωνος ἐπολιόρχησεν αὐτὸν εἰς τὴν Μυτιλήνην. Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τὴν πολιορκίαν τοῦ Κόνωνος πα-

ρεσκεύασαν στόλον 100 τριήρων καὶ ἀπέστειλαν αὐτὸν ἐναντίον τοῦ Καλλικρατίδου. Ὁ Καλλικρατίδας τότε ἀφῆσας 50 πλοῖα πρὸ τῆς Μυτιλήνης ἔσπευσε πρὸς συνάντησιν τῶν Ἀθηναίων. Ἡ σύγκρουσις ἐγένεε παρὰ τὰς Ἀργινούσας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν τὸν σπαρτιατικὸν στόλον, αὐτὸς δὲ ὁ Καλλικρατίδας ἐφονεύθη. Οἱ νικηφόροι ὅμως στρατηγοὶ ἀντὶ εὐγνωμοσύνης εὗρον εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν θάνατον. Μὴ δυνηθέντες ἕνεκα τρικυμίας νὰ περισυλλέξουν τοὺς ναυαγοὺς μετὰ τὴν ναυμαχίαν, κατεδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ εὐερεθίστου ἀθηναϊκοῦ ὄχλου εἰς θάνατον (406).

Ἡ παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς καταστροφή τῶν Ἀθηναίων. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (405) οἱ Λακεδαιμόνιοι κατ' ἀπαίτησιν τῶν συμμάχων τῶν ἐπεμψαν ὑποναύαρχον τοῦ στόλου τὸν Λύσανδρον, διότι δὲν ἐπετρέπετο δις ὁ αὐτὸς νὰ ναυαρχήσῃ. Οὗτος λαβὼν παρὰ τοῦ Κύρου χρήματα κατήρτισε νέον στόλον καὶ πλεύσας εἰς τὸν Ἑλλήσποντον κατέλαβε τὴν Λάμψακον. Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἀποτελούμενος ἐξ 180 τριήρων ἔσπευσε πρὸς συνάντησιν αὐτοῦ καὶ προσωρμίσθη ἀπέναντι τῆς Λαμψάκου εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς. Ἐντεῦθεν οἱ Ἀθηναῖοι ἀνερχόμενοι καθ' ἑκάστην εἰς τὸ πέλαγος μάτην ἐπροκάλουν τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν. Ὁ Λύσανδρος δὲν ἀντεπεξήρχετο, οὗτοι δὲ ἐπιστρέφοντες εἰς Αἰγὸς ποταμοὺς ἀπεβιβάζοντο εἰς τὴν ξηρὰν καὶ διεσκορπίζοντο πρὸς εὗρεσιν τροφίμων.

Ὁ Λύσανδρος ὅμως παρατηρήσας τοῦτο ἐπῆλθε κατὰ τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου τὴν πέμπτην ἡμέραν, καθ' ἣν ὥραν τὰ πληρώματα ἦσαν διασκορπισμένα, καὶ εὗρων τὰ πλοῖα κενὰ ἀνδρῶν συνέλαβεν ὅλα. Μόνον 8 πλοῖα ὑπὸ τὸν Κόνωνα διεσώθησαν διαφυγόντα εἰς Κύπρον, καὶ ἡ Πάραλος, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς Ἀθήνας τὴν ἀγγελίαν τοῦ ὀλέθρου. Τρεῖς χιλιάδες δ' Ἀθηναῖοι αἰχμαλωτισθέντες ἐσφάγησαν (405).

Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Λύσανδρος μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου περιπλέων τὰς πόλεις, τὰς ὑπολειφθείσας εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, ἠνάγκαζεν ὅλους τοὺς Ἀθηναίους, κληρούχους καὶ μὴ, νὰ μεταβαίνουν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐπειτα κατέπλευσε καὶ αὐτὸς πρὸ τοῦ

Πειραιῶς μὲ 200 τριήρεις. Συγχρόνως ὁ Ἅγις ἐκ Δεκελείας καὶ ὁ ἕτερος βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Πausanίας μετὰ Πελοποννησίῳ ἐπολιόρκησαν τὰς Ἀθήνας ἀπὸ ξηρᾶς.

Οἱ Ἀθηναῖοι εὐθύς, ἄφ' οὗ ἀνηγγέλθη ἡ συμφορὰ, προητοιμάσθησαν διὰ πολιορκίαν. Ἄλλ' ἦτο φανερόν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνθέξουν ἐπὶ πολὺ ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως τροφῶν. Ὅντως πεισθέντες ὑπὸ τῆς πείνης ἔπεμψαν τὸν Θηραμένην εἰς Σπάρτην, ἵνα μάθῃ τὰς ἀξιώσεις τῶν Σπορτιατῶν. Γενομένου ἐνταῦθα συνεδρίου τῶν συμμάχων, οἱ μὲν Κορίνθιοι καὶ οἱ Θηβαῖοι ἐπέμενον ὑπὲρ τῆς τελείας καταστροφῆς τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' οἱ Σπορτιαῖται ἠρνήθησαν νὰ ἐξανδραποδίσουν πόλιν τοσαύτας παρασχούσαν ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν βαρβάρων. Ὅθεν συγκατένευσαν εἰς εἰρήνην ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ὅρους: α') νὰ καθαιρέσουν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς, β') νὰ παραδώσουν ὅλας τὰς ναῦς αὐτῶν πλὴν 12, γ') νὰ δεχθοῦν τοὺς φυγάδας, καὶ δ') νὰ ἀναγνωρίζουν τοὺς Σπαρτιάτας ὡς ἡγεμόνας τῶν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι μαστιζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν τοὺς ὅρους τούτους. Ὁ Λύσανδρος εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ, τὰ δὲ τεῖχη ἤρχισαν νὰ κατασκάπτονται ὑπὸ τοὺς ἥχους αὐλῶν (404).

Μετὰ ταῦτα ὁ Λύσανδρος πλεύσας εἰς τὴν Σάμον, ἥ ὁποία μόνη εἶχε μείνει μέχρι τέλους πιστὴ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, κατέλυσε τὴν δημοκρατίαν καὶ παρέδωκε τὴν πόλιν εἰς τοὺς ὀλιγαρχικούς. Ἐπειτα δὲ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην ἐν θριάμβῳ κομίζων ὅπεια λάφυρα καὶ 470 τάλαντα, περισσεύματα ἐκ τῶν περσικῶν χρημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I'

Ἡ ἡγεμονία τῶν Σπαρτιατῶν

1. Οἱ τριάκοντα τύραννοι.

Οἱ ὀλιγαρχικοί, οἱ ὅποιοι καὶ πρότερον εἶχον ἐπιχειρήσει τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας, ἐνισχυθέντες τώρα ὑπὸ τοῦ Λυσάν-

δρου ανέλαβον τὴν κυβέρνησιν τῶν Ἀθηναίων. Τριάκοντα ἐξ αὐτῶν ἐξελέχθησαν, ἵνα συντάξουν νέον πολίτευμα, μέχρι δὲ τῆς συντάξεως αὐτοῦ ἀνετέθη εἰς τοὺς ἰδίους νὰ κυβερνοῦν τὴν χώραν. Οὗτοι ὅμως ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν ἀρχὴν. ἀντὶ νὰ συγγράψουν νόμους, ἤρχισαν νὰ φέρονται ὡς δεσπόται. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν συνελάμβανον καὶ ἐφόρευον μόνον συκοφάντας καὶ πολίτας ὑπόπτους ὡς φίλους τῆς δημοκρατίας. Ἀφ' οὗ ὅμως πρὸς ἀσφάλειαν ἑαυτῶν ἐκάλεσαν σπαρτιατικὴν φρουρὰν 700 ἀνδρῶν καὶ ἐγκατέστησαν αὐτὴν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, τότε ἤρχισαν ἀφόβως πλέον νὰ συλλαμβάνουν πάντα πλούσιον πολίτην, ἵνα σφετερίζονται τὰς περιουσίας των. Τέλος δὲ καὶ αὐτὸν τὸν συνάρχοντά των Θηρομένην ἠνάγκασαν νὰ πῇ τὸ κώνειον, ἐπειδὴ ἐτόλμησε νὰ διαμορτηρῇ διὰ τοὺς πολλοὺς τῶν πολιτῶν φόνους. Πλήρης ρομοκρατία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν, πλείστοι δὲ τῶν πολιτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἐξ Ἀθηναίων καὶ νὰ καταφύγουν εἰς τὰς Θήβας, τὰ Μέγαρα καὶ τὴν Κόρινθον.

Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν 30, οἱ ὅποιοι κατέστησαν τόσον μισητοί, ὥστε ἐπωνομάσθησαν τύραννοι, δὲν διήρκεσε πολὺ. Ἐκ τῶν εἰς Θήβας καταφυγόντων Ἀθηναίων ἦτο καὶ ὁ στρατηγὸς Θερσύβουλος. Οὗτος μετὰ 70 ἄλλων φυγάδων κατέλαβε τὸ ἐπὶ τῆς Πάρνηθος φρούριον τῆς Φυλῆς καὶ κατέστησεν αὐτὸ καταφύγιον τῶν καταδιωκομένων. Οἱ τριάκοντα προσέβαλον ἐπανειλημμένως αὐτούς, ἀλλ' οὐδὲν κατέρωσαν. Μετ' ὀλίγον οἱ περὶ τὸν Θρασυβουλον αὐξηθέντες εἰς 1000 καὶ ὀχυρωθέντες εἰς τὴν Μουνινίαν ἐνίκησαν καὶ ἐνταῦθα τοὺς προσβολόντας αὐτοὺς ὀλιγαρχικοὺς. Αὐτοὶ οἱ ὀλιγαρχικοὶ πλέον τότε κατέλυσαν τὴν ἀρχὴν τῶν τριάκοντα, οἱ ὅποιοι μετὰ τῶν ὁμοφρόνων κατέφυγον εἰς Ἐλευσίνα καὶ ὠχυρώθησαν ἐκεῖ. Τὴν κυβέρνησιν δὲ τῆς πόλεως ἀνέλαβον 10 ἄνδρες, εἰς ἑξ' ἐκάστης φυλῆς.

Οἱ 10 ἐξήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν. Οὗτοι ἐπεμψαν τὸν Λύσανδρον ὡς ἀρμοστὴν καὶ τὸν ἀδελφόν του Διβυν ὡς ναύαρχον μετὰ 50 πλοίων. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Πανσανίας, ἵνα μὴ προσλαβῇ ὁ Λύσανδρος μεγαλυτέραν ἰσχύν, ἐνήγγησε νὰ ἀποσταλῇ καὶ αὐτὸς εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ στρατοῦ. Ἐκεῖ συνεφιλίωσε

τοὺς ἐν ἄστει μετὰ τῶν ἐκ Πειραιῶς. Οἱ ἐκ Πειραιῶς ἀνῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐθυσίασαν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὴν Ἀθηνᾶν. Ἐπειτα ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν εἰς Ἐλευσίνα καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν. Τέλος ἀποκατέστησαν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἐκήρυξαν γενικὴν ἀμνησίαν, τὴν ὁποίαν ὁ δῆμος πιστῶς διεφύλαξε (403).

2. Κῦρου ἀνάβασις.

Τὸ 404 ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Δαρείου διεδέχθη αὐτὸν ὁ πρεσβύτερος υἱὸς του Ἀρταξέρξης, ὁ δὲ νεώτερος Κῦρος παρέμεινε σατράπης εἰς τὴν Λυδίαν. Ὁ Κῦρος τότε ἀπεφάσισε νὰ συναθροίσῃ στρατόν, ἵνα ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ἐκθρονίσῃ αὐτόν. Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἑλλάδα πολλοὶ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ἕνεκα τῶν ἐσωτερικῶν ἀνατροπῶν εἶχον μείνει ἄνευ πατρίδος καὶ ἀπασχολήσεως. Ὁ Κῦρος λοιπὸν συνέλεξεν ἐξ αὐτῶν 13 χιλ. ὅπλιτας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Κλεάρχου. Συναθροίσας δὲ καὶ 100 χιλ. βαρβάρων ἐπῆλθε τὴν ἄνοιξιν τοῦ 401 κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Ἡ μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ βασιλέως σύγκρουσις ἔγινε παρὰ τὰ Κούναξα εἰς τὴν μεταξύ Εὐφράτου καὶ Τιγριδος πεδιάδα (401). Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἀπέναντί των βαρβάρους, ἀλλ' ἐφονεύθη ὁ Κῦρος καὶ οὕτω ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ἐματαιώθη.

Οἱ Ἕλληνες τότε περιῆλθον εἰς φοβερὰν θέσιν, διότι εὗρεθησαν εἰς τὸ βάθος τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους μεταξὺ λαῶν ἐχθρικῶν καὶ τὸ χειρότερον ἄνευ ἀρχηγῶν, διότι οἱ στρατηγοὶ των ἐφονεύθησαν διὰ δόλου ὑπὸ τῶν Περσῶν. Εἰς τὴν ἀσπεκτικὴν ταύτην θέσιν ἔσωσε τοὺς Ἕλληνας ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὁ ὁποῖος εἶχε παρακολουθήσει τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ὡς ιδιώτης, καὶ κατόπιν περιέγραψεν αὐτήν. Οὗτος ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἕλληνας καὶ προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ ἐκλέξουν ἄλλους ἀρχηγούς. Ὑπὸ τῶν νέων δὲ ἀρχηγῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ αὐτὸς ὁ Ξενοφῶν, ὁδηγούμενοι οἱ Ἕλληνες κατόπιν μεγάλων ταλαιπωριῶν καὶ κινδύνων, πορευόμενοι δι' ὁρέων καὶ ὄλων ἀγνώστων

τόπων, καὶ παντοῦ ἀπειλούμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 400 εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Ἐκεῖθεν δὲ μετὰ πολλὰς ἄλλας δυσκολίας κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους νὰ φθάσουν εἰς τὸ Βυζάντιον 9 χιλιάδες ἔξ αὐτῶν.

Ἡ κἀθοδος τῶν μυρίων, ὥς ὠνομάσθη τὸ κατώρθωμα τοῦτο τῶν ὀλίγων Ἑλλήνων, εἶναι σπουδαιοτάτη, διότι ἀπέδειξεν ἀφ' ἑνὸς μὲν τί ἡδύνατο νὰ κατορθώσῃ τὸ Ἕθνος, ἐὰν εὑρίσκε τοὺς πρέποντας ἀρχηγούς, ἀφ' ἑτέρου δὲ πόσον εἶχε καταπέσει καὶ ἔξασθενήσῃ τὸ περσικὸν κράτος.

3. Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς Ἀσίαν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγιδος (397) βασιλεὺς εἰς τὴν Σπάρτην ἔγινε τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Λυσάνδρου ὃχι ὁ υἱός, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀγιδος Ἀγησίλαος εἰς ἡλικίαν 44 ἐτῶν. Ὁ Ἀγησίλαος ἦτο ἀφελὴς τοὺς τρόπους καὶ τὰ ἥθη, προσηνὴς εἰς τοὺς συμπολίτας, εὐπειθὴς εἰς τὰς ἀρχάς, καὶ πρὸς τούτοις μικρὸς τὸ ἀνάστημα, ἰσχνὸς καὶ χωλός. Ἐνεκα ὅλων τούτων ὁ Λύσανδρος ὑπελόγιζεν ὅτι θὰ διηύθυνεν αὐτὸς τὴν πολιτείαν. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος δὲν ἦτο χαρακτῆρος τοιούτου, ὥστε νὰ ἀφήσῃ νὰ τὸν διευθύνουν. Ἀμα γένόμενος βασιλεὺς ἀνεδείχθη εἰς τῶν μεγίστων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἦτο στρατηγὸς ἔξοχος, χρημάτων ἀνώτερος, φιλόδοξος καὶ φιλότιμος, καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἀνὴρ πανελληνίων αἰσθημάτων. Ὅλα ταῦτα τὰ προτερήματα εὔρε λαμπρὰν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδείξῃ κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἤδη περιπλακῇ ἡ Σπάρτη.

Πρὸ τριῶν ἐτῶν μικρὸς σπαρτιατικὸς στρατὸς ἐπολέμει ἐναντίον τῶν σατραπῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οἱ ὅποιοι ἐπεχείρησαν νὰ ὑποτάξουν ἐκ νέου εἰς τὸ περσικὸν κράτος τὰς ἐκεῖ ἑλληνικὰς πόλεις. Ἀλλὰ τὸ 396 ἀγγέλλεται αἴφνης εἰς τὴν Σπάρτην ὅτι εἰς τὴν Φοινίκην παρασκευάζεται στόλος 300 τριήρων, προφανῶς ἐναντίον τῆς Σπάρτης. Κατὰ προτροπὴν τότε τοῦ Λυσάνδρου ἀπεφασίσθη νὰ πεμφθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Ἀγησίλαος με 30 Σπαρτιάτας, 2 χιλ. νεοδαμῶδεις καὶ 6 χιλ. συμμάχους. Ὁ

Λύσανδρος ἤλπιζεν ὅτι θὰ μεταχειρισθῇ κατὰ τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην τὸν Ἀγησίλαον ὡς ὄργανόν του. Τυχέως ὁμως αἱ ἐλπίδες του διεψεύθησαν, διότι ὁ Ἀγησίλαος ἐφρόντισεν ἑναρὶς νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ ὀχληροῦ συμβούλου του.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησίλαου, ἃν καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἦτο συνέχεια τῶν προτέρων ἐκστρατειῶν, ἔλκεν εἰς αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς διάφορον χαρακτῆρα ὡς ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς. Ὁ Ἀγησίλαος δὲν ἐσκέπτετο μόνον ν' ἀπαλλοξῇ τῆς περσικῆς κυριαρχίας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας ἀλλ' ἐμελέτησε τὴν ὁλοκληρῇ κατάλυσιν τοῦ περσικοῦ κράτους, τοῦ ὁποίου τὴν σαθρότητα εἶχε καταδείξει ἡ καθόδος τῶν μυρίων. Ἵνα δὲ πορροστήσῃ τὴν ἐπιχείρησιν του ὡς κοινὸν τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνα κατὰ τοῦ προαιωνίου αὐτῆς ἐχθροῦ, τῆς Ἀσίας, ὥρισεν ὡς τόπον συγκεντρώσεως τῶν στρατευμάτων καὶ ἀπόπλου διὰ τὴν Ἀσίαν τὴν Αὐλίδα, ὁποθεν ἐλέγετο ὅτι ἀπέπλευσεν ὁ Ἀγομέμων ἐκστρατεύων εἰς Τροίαν.

Ἀλλ' ὁμως ἡ ἐκστρατεία αὕτη, ἡ ὁποία τόσον πανηγυρικῶς ἤρχισε, δὲν ἐπέφερε σποινδαῖα ἀποτελέσματα. Ὁ στρατὸς ἦτο μικρός. Ἐξ ἄλλου Ἀθηναῖοι, Θηβαῖοι, Κορίνθιοι, Ἀργεῖοι ὄχι μόνον ἠρνήθησαν ὅπως νὰ συμμετάσχουν τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ ἔγιναν αἵτιοι ματαιώσεως τῆς ἐπιχειρήσεως.

Κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη ὁ Ἀγησίλαος κατεπολέμησε τοὺς σατράπας Τισσαφέρην καὶ Φαρνάβυζον καὶ ἐλεηλάτησε τὰς χώρας αὐτῶν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν δυσαρεστηθεὶς διὰ τοῦτο κατὰ τοῦ Τισσαφέρους διέταξε νὰ ἀποκεφαλίσουν αὐτὸν καὶ ἀντικατέστησε δι' ἄλλον, τοῦ Τιθραύστου. Ἀλλ' ὅτε τὸ ἔαρ τοῦ 394 ὁ Ἀγησίλαος παρασκευασθεὶς ἐμελλε νὰ ἀναλάβῃ συντονώτερον τὸν κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνα, ἐσωτερικὸς τῆς Ἑλλάδος πόλεμος ὑποκινηθεὶς διὰ περσικῶν χρημάτων ἠνάγκασε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ἀνακαλέσουν αὐτὸν ἐκ τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἀγησίλαος μετὰ λύπης ἠναγκάσθη νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρὸς καὶ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

4. Κορινθιακὸς πόλεμος.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καθ' ὅλην

τὴν Ἑλλάδα ἐπικράτει μεγάλη δυσσερέσκεια κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, διότι αὐτοὶ ἐφύροντο δεσποτικῶς ὄχι μόνον πρὸς τὰς πόλεις, οἱ ὅποιοι μέχρι τοῦδε ὑπήκουον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς παλαιοὺς συμμάχους τῶν. Οἱ περισσότερον ὅμως δυσσερεστέμενοι κατ' αὐτῶν ἦσαν οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Κορίνθιοι, διότι δὲν εἶγον ἐπιτύχει, ὅσα ἤπιζον, οἱ μὲν Θηβαῖοι νὰ γίνωνται κύριοι τῆς Βοιωτίας, οἱ δὲ Κορίνθιοι τῆς Κερκύρας καὶ τῶν Συροκουσῶν. Μικρὰ ὤθησις ἐρεῖάζετο, ἵνα κινήσῃ αὐτοὺς εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης. Ταύτην ἔδωσαν οἱ Πέρσαι.

Ὁ διοδεχθεὶς τὸν Τισσαφέρην Τιθραύστης, ἵνα ἀναγκάσῃ τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ἐγκαταλείψωσιν τὴν Ἀσίαν, ἐσκέφθη νὰ ἐξεγείρῃ τὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα δυσσερεστέμενας κατ' αὐτῶν πόλεις εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλε τὸν Ρόδιον Τιμοκράτην μετὰ 50 τολάντων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὗτος δὲ διαμοιράσας ταῦτα εἰς πρωτεύοντας ἄνδρας τῶν Θηβῶν, τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἀργεῶς κατώρθωσεν ὅτι ἐπεδίωκε. Μετ' ὀλίγον αἱ πόλεις αὗται συνεννοηθεῖσαι συνεδέθησαν διὰ συμμαχίας μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ οὕτω ἐξεργάγη ὁ λεγόμενος Κορινθιακὸς πόλεμος (395).

Αἱ πρῶται συγκρούσεις ἐγέναν εἰς τὴν Βοιωτίαν μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Θηβαίων, κατὰ τὰς ὁποίας ἔπεσεν ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Ἀλιάρτου ὁ Λύσανδρος. Κατόπιν οἱ σύμμαχοι κατέστησαν κέντρον τῶν ἐνεργειῶν τῶν τὴν Κόρινθον. Ἐνταῦθα προσέβαλον αὐτοὺς οἱ Σπαρτιάται, ἀλλ' ἄνευ σπινδαίων ἀποτελεσμάτων. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον.

Ὁ Ἀγησίλαος σπεύσας διὰ ξηρᾶς ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου ἐντὸς 30 ἡμερῶν ἐφθασεν εἰς Βοιωτίαν. Ἐνταῦθα εὗρε τὸν συμμαχικὸν στρατὸν στρατοπεδευμένον εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Κορωνείας. Συναφθείσης δὲ μάχης (394) ἐνίκησε μὲν ὁ Ἀγησίλαος τοὺς συμμάχους, ἠναγκάσθη ὅμως μὴ δυνάμενος νὰ ἐκβιάσῃ τὴν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ δίοδον νὰ ἐλάνελλθῃ εἰς τὴν Σπάρτην διὰ θαλάσσης.

Μετὰ τὴν παρὰ τὴν Κορωνεῖαν μάχην ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε περὶ τὴν Κόρινθον καὶ τὰ στενὰ τοῦ Ἰσθμοῦ 6 ἔτη. Κατὰ τοῖτον δὲ διεκρίθη ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Ἰφικράτης, ὁ ὁποῖος ἡγεῖτο τοῦ μισθοφορικῷ στρατοῦ τῶν συμμάχων. Οὗτος

καταστήσας τὸν δπλισμὸν τῶν στρατιωτῶν του ἐλαφρότερον κα-
τώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑπεροχὴν τῶν συμμάχων ἐπὶ τοῦ δυσ-
κινητοτέρου ἐχθροῦ. Οἱ οὕτω ὠπλισμένοι στρατιῶται ἐκλήθησαν
πελτασταὶ ἀπὸ τῆς μικρᾶς των ἀσπίδος, πέλτης ὀνομαζομένης.

Ἄλλ' ἐνῷ ὁ κατὰ ξηρὰν ἀγὼν ἦτο ἀμφιβολος, κατὰ θάλασ-
σαν οἱ Σπαρτιᾶται ὑπέσκησαν μεγάλας ζημίας. Ὁ Ἀθηναῖος
στρατηγὸς Κόνων, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς
καταστροφὴν εἶχε καταφύγει εἰς Κύπρον, ἐξοπλίσας στόλον διὰ
χρημάτων τοῦ σατράπου Φαρναβάζου, προσέβαλε τὸ 394 τὸν
σπαρτιατικὸν παρὰ τὴν Κνίδον καὶ κατέστρεψεν αὐτόν. Μετὰ τὴν
ἤτταν ταύτην οἱ Σπαρτιᾶται ἐστερήθησαν πάσης τῆς εἰς τὸ Αἰ-
γαῖον ἀρχῆς. Τὸ 393 δὲ ὁ Φαρναβύζος μετὰ τοῦ Κόνωνος ἡγού-
μενοι τοῦ περσικοῦ σιόλου περιέπλευσαν τὴν Πελοπόννησον καὶ
ἐλεηλάτησαν τὰ παράλια αὐτῆς. Ἐπειτα ἦλθον εἰς τὸν Ἰσθμὸν
καὶ συνεννοηθέντες μετὰ τῶν συμμάχων ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς χρή-
ματα. Μετὰ τοῦτο ὁ μὲν Φαρναβύζος ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ
δὲ Κόνων ἐπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ διὰ περσικῶν χρημάτων
ἀνοικοδόμησε τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς.

Β. Ἀνταλκίδειος εἰρήνη. Τυρannenία τῆς Σπάρτης.

Οἱ Σπαρτιᾶται κατενόησαν ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ πολεμοῦν
συγχρόνως καὶ κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅθεν
ἀπέστειλαν τὸ 392 εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν Ἀνταλκιδαν, ἵνα ζητήσῃ
τὴν συμμαχίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Τὸ 386 ὁ Ἀνταλκίδας ἐπανῆλθε κομίζων διαταγὴν τοῦ με-
γάλου βασιλέως, πρὸς τὴν ὁποίαν ὤφειλον ὅλοι οἱ Ἕλληνες νὰ
συμμορφωθοῦν, ἐπὶ ἀπειλῇ κηρύξεως πολέμου κατὰ τῶν ἐναντιου-
μένων. Κατὰ ταύτην ὅλοι μὲν αἱ εἰς τὴν Ἀσίαν πόλεις καὶ ἡ Κύ-
προς ἔπρεπε νὰ ἀνήκουν εἰς αὐτόν, αἱ δὲ ἄλλα ἑλληνικαὶ πόλεις νὰ
εἶναι ἐλεύθεραι πλὴν τῶν νήσων Λήμνου, Ἰμβρου καὶ Σκύρου, αἱ
ὁποῖαι ἔπρεπεν, ὥς καὶ πρὶν, νὰ ἀνήκουν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Αὕτη εἶναι ἡ Ἀνταλκίδειος εἰρήνη, τὴν ὁποίαν οἱ Σπαρτιᾶ-
ται μετὰ τῶν Περσῶν ἐπέβαλον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅλοι δὲ οἱ Ἕλ-

ληνες ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν Ἐκ ταύτης μόνη ἡ Σπάρτη οὐδὲν ἀπώλεσε. Κατέχουσα τὴν Μεσσηνίαν ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἡ ἰσχυροτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος. Ἐκτοτε οἱ Σπαρτιάται ἐφέροντο ὡς τύραννοι πρὸς τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις.

Οὕτω τὸ 385 ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Μαντινέων καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ χωρισθοῦν εἰς 4 κώμας.

Ἡ Ὀλυνθος εἰς τὴν Χολκιδικὴν εἶχε σχηματίσει μετὰ τῶν πέριξ πόλεων ὁμοσπονδίαν. Οἱ Σπαρτιάται ἐπεμφαν ἀλληλοδιδόχως δύο μικροὺς στρατοὺς ἐναντίον τῆς, μετὰ 4 δ' ἔτη (379) ἐκυρίευσαν αὐτήν.

Ὁ δεύτερος στρατὸς ὁ ἀποστελλόμενος εἰς Ὀλυνθον, ὅτε διήρχετο διὰ τῶν Θηβῶν, ἐστρατοπέδευσεν ἔξω τῆς πόλεως. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐκεῖ ἀριστοκρατικῶν Λεοντιάδης ἐπρότεινεν εἰς τὸν Σπαρτιάτην στρατηγὸν Φοιβιδαν νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς εὐκαιρίας νὰ καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν Καδμείαν. Ὁ Φοιβίδας εὐρὼν τὴν πρότασιν συμφέρουσαν κατέλαβε τὴν Καδμείαν καὶ συνέλαβε τὸν ἀρχηγὸν τῶν δημοκρατικῶν Ἰσμηνίαν (383).

Οἱ Ἕλληνες ἠγανάκτησαν διὰ τὴν παράνομον πρᾶξιν τοῦ Φοιβίδου. Οἱ Σπαρτιάται ὅμως ἐχαρακτήρισαν τὴν πρᾶξιν ὡς ἀντικειμένην μὲν εἰς τὸ δίκαιον, ἀλλὰ σύμφωνον πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Σπάρτης. Ἐπομένως κατεδίκασαν μὲν τὸν Φοιβιδαν εἰς πρόστιμον, δὲν ἀπέδωκαν ὅμως τὴν Καδμείαν, τὸν δὲ Ἰσμηνίαν ἐθανάτωσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

1. Ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν. — Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Καδμείας 400 δημοκρατικοὶ Θηβαῖοι ἐγκατέλειψαν τὴν πατρίδα των καὶ κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ Πελοπίδας, νέος πλούσιος καὶ

εὐγενής, ἀνδρεῖος καὶ μεγαλόφρων. Οὗτος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς διενόηθη νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του, ὡς ὁ Θρασύβουλος. Ὅθεν συνεννοηθεὶς μετὰ τινων ὁμοφρόνων του, διαμεινόντων εἰς τὰς Θήβας, ἰδίως τοῦ πλουσίου Χάρωνος καὶ τοῦ γραμματέως τῶν πολεμάρχων Φυλλίδου, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 379 ἔρχεται μετὰ 100 ἄλλων ἐξορίστων Θηβαίων εἰς τι χωρίον εἰς τὸς ὑπαρείας τοῦ Κιθαιρῶνος. Ἐντεῦθεν δὲ μετὰ 15 συντρόφων του νύκτα τινὰ σκοτεινὴν καὶ ψυχρὰν μὲ ἐνδυμασίας χωρικῶν διὰ διαφόρων πυλῶν εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν καὶ συνεννοῦνται εἰς τὸν οἶκον τοῦ Χάρωνος.

Τὴν ἐπομένην ἑσπέραν ὁ Φυλλίδας προσεκάλεσε τοὺς πολεμάρχους Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον εἰς γεῖμα εἰς τὸν οἶκόν του. Ἐνταῦθα εἰσῆχθησαν ὑπὸ τοῦ Φυλλίδου οἱ συνωμῶται μὲ ἐνδύματα γυναικῶν καὶ ἐπιτεθέντες δι' ἐγχειριδίων ἐρόνευσαν τοὺς πολεμάρχους. Κατόπιν τούτου μετέβησαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λεοντιάδου καὶ ἐφόνευσαν καὶ τοῦτον. Ἐπειτα ἤνοιξαν τὸ δεσμωτήριον καὶ ἀπληλευθέρωσαν τοὺς κρατούμενους καὶ τέλος ἐκάλεσαν τὸν λαόν εἰς ἐλευθερίαν. Τὴν πρώτην ἡλθον καὶ οἱ ἄλλοι φυγάδες μετὰ πολλῶν Ἀθηναίων, πάντες δ' ὁμοῦ πολιορκήσαντες εἰς τὴν Καδμείαν τὴν σπαρτιατικὴν φρουρὰν ἠνάγκασαν αὐτὴν μετὰ τινὰς ἡμέρας νὰ φύγῃ μετὰ τῶν ὀλεγαρχικῶν.

Οἱ Θηβαῖοι ἦσαν λαὸς γενναῖος καὶ πολεμικός, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ἔχοντες ἀρχηγούς μετρίους δὲν διεκρίθησαν. Κατὰ τὸν χρόνον ὅμως τοῦτον πλὴν τοῦ Πελοπίδου ἐνεφανίσθη εἰς τὰς Θήβας καὶ εἰς τῶν μεγαλοφρεστέρων στρατηγῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὁ Ἐπαμεινώνδας. Οὗτος ἦτο ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας, ἀλλὰ πτωχός. Ἐκ νεότητος δ' ἐφρόντισε διὰ τὴν πνευματικὴν του μόρφωσιν καὶ ἡσκήθη περὶ τὰ πολεμικά.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας εὐθύς, ὅτε ἔγινε τὸ τόλμημα τοῦ Πελοπίδου, συνέπραξε γενναίως εἰς τὴν ἐξασφάλισιν αὐτοῦ καὶ συνετέλεσεν εἰς ὅλα τὰ πρὸς ἀμυναν τῆς πόλεως ἐνεργηθέντα. Ἐπειτα μετὰ τοῦ Πελοπίδου συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ κάμῃ τὰς Θήβας κυρίαρχον τῆς Βοιωτίας καὶ τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς Ἑλλάδος. Εἰργάσθησαν λοιπὸν εἰς τὸ νὰ παρασκευάσουν στρατὸν ἱκα-

νὸν νὰ νικήσῃ τοὺς Σπαρτιάτας. Τότε ὁ Πελοπίδας ὠργάνωσε τὸν περίφημον ἱερὸν λόχον ἀποτελεσθέντα ἐκ 300 νέων τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν τῶν Θηβαίων. Οὗτοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ μένουν συνενωμένοι εἰς τὴν μάχην, νὰ καταλαμβάνουν κατ' αὐτὴν τὴν δυσκολωτέραν θέσιν, καὶ νὰ χρησιμεύουν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τὸν ἄλλον στρατόν.

Ἐπὶ 4 ἔτη κατόπιν ἡ Σπάρτη ἐξαπέστειλε στρατιὰς κατὰ τῶν Θηβαίων, οἱ ὅποιοι περιοριζόντο μόνον εἰς ἄμυναν. Ἀλλὰ ὅλοι αἱ ἀπόπειραι τῶν Σπαρτιατῶν ἐχρησίμευσαν μόνον, ἵνα ἀναζωπυρήσουν τὸ φρόνημα τῶν Θηβαίων καὶ δώσουν καιρὸν εἰς αὐτοὺς νὰ στερεώσουν τὴν ἐπὶ τῆς Βοιωτίας ἀρχὴν των διὰ τῆς ὑποταγῆς τῶν πόλεων αὐτῆς.

2. Ἡ νέα συμμαχία τῶν Ἀθηναίων.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι λαβόντες θάρρος ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἀτυχιῶν τῶν Σπαρτιατῶν συνεμάχησαν μετὰ τῶν Θηβαίων καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀνασυστήσουν τὴν παλαιὰν συμμαχίαν των, ἀλλ' ἐπὶ βάσεων ὅλως νέων. Εἰς τοῦτο εὖρον προθύμου, πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἀπὸ τῆς εἰρήνης τοῦ Ἀνταλκίδου τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα δὲν ἠδύναντο νὰ πλέουν ἐλευθέρως ἔνεκα τοῦ κινδύνου τῶν πειριτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι κατενόουν ὅτι μόνον διὰ τῆς συνενώσεως ἠδύναντο νὰ προστατεύουν τὴν ἐλευθερίαν των ἀπὸ τῆς δεσποτείας τῆς Σπάρτης. Ἡ Χίος, ἡ Λέσβος, ἡ Τένεδος, τὸ Βυζάντιον, ἡ Ρόδος, ἡ Ἐρέτρια καὶ αἱ Θήβαι ἔγιναν μέλη τῆς συμμαχίας. Συνέδριον ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν συμμάχων ἐδρεῦον εἰς τὰς Ἀθήνας διηγήθουν τὰ κατὰ τὴν συμμαχίαν, αἱ δὲ πόλεις διετήρουν τὴν αὐτονομίαν των (378).

Οἱ Ἀθηναῖοι τώρα ἡγούμενοι τῆς νέας συμμαχίας των ἀνενέωσαν διὰ τῶν στρατηγῶν Χαβρίου, Ἰφικράτους καὶ Τιμοθέου τοῦ υἱοῦ τοῦ Κόνωνος τὰ παλαιὰ αὐτῶν κατορθώματα κατὰ θάλασσαν νικήσαντες ἐπανειλημμένως τοὺς Πελοποννησίους, καὶ ἐπεξέτειναν τὴν ἐπιρροήν των ἐφ' ὅλων τῶν θαλασσῶν, συγχρόνως δὲ ἀπῆλλαξαν τὴν Βοιωτίαν ἀπὸ νέων εἰσβολῶν τῶν Σπαρτιατῶν.

3. Εἰρήνη Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφ' οὗ ἐξησφάλισαν τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχήν των, ἔβλεπον ὅτι ἡ περαιτέρω ἐξακολούθησις τοῦ κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν πολέμου ὠφέλει μόνον τοὺς Θηβαίους. Ὅθεν ἐνήργησαν νὰ συγκροτηθῇ εἰς τὴν Σπάρτην συνέδριον πρὸς συν-ομολόγησιν εἰρήνης μεταξὺ ὄλων τῶν διαμαχομένων.

Κατὰ τὸ συνέδριον τοῦτο οἱ Σπαρτιᾶται ἐδέχθησαν νὰ ἐκβάλουν τοὺς ἄρμοστὰς ἐκ τῶν πόλεων, νὰ διαλύσουν τὸ ναυτικόν των καὶ νὰ ἀφήσουν τὰς πόλεις αὐτονόμους. Ἀλλ' οἱ Θηβαῖοι, τοὺς ὁποίους ἀντεπροσώπευεν εἰς τὸ συνέδριον ὁ Ἐπαμεινώνδας, δὲν ἐδέχθησαν νὰ ὑπογράψουν τὴν συνθήκην ἄλλως ἢ ὥς Βοιωτοί, ἵνα μὴ παραιτηθοῦν τῆς ἀξιώσεως νὰ ἄρχουν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὥς οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ οἱ Σπαρτιᾶται εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ Μεσσηνίαν. Ὁ Ἀγησίλαος τότε, ὁ ὁποῖος προήδρευε τοῦ συνεδρίου, διέγραψεν ἐκ τῆς συνθήκης τὸ ὄνομα τῶν Θηβαίων. Ἡ εἰρήνη συνωμολογήθη μεταξὺ τῶν ἄλλων πόλεων πλὴν τῶν Θηβῶν (371).

4. Ἡ παρὰ τὰ Λεῦκτρα μάχη (371).

Ὅτε ἐγίνετο εἰς τὴν Σπάρτην τὸ περὶ εἰρήνης συνέδριον, ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Κλεόμβροτος εὗρίσκετο μετὰ στρατοῦ ἐκ 10 χιλ. ὁπλιτῶν εἰς τὴν Φωκίδα. Μετὰ τὴν ἄρνησιν λοιπὸν τῶν Θηβαίων νὰ συμμετάσχουν τῆς εἰρήνης διαταχθεὶς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε μεταξὺ Κιθαιρῶνος καὶ Ἐλικῶνος.

Οἱ Θηβαῖοι ἐξεληθόντες ἐκ τῆς πόλεως ἐστρατοπέδευσαν ἀπέναντι αὐτῶν παρὰ τὴν μικρὰν πόλιν Λεῦκτρα. Ὁ στρατὸς αὐτῶν ἀπετελεῖτο μόνον ἐξ 6 χιλ. ὁπλιτῶν, ἀλλ' ὑπερέρει κατὰ τὸ ἱππικόν. Οἱ ἄλλοι Βοιωτάρχαι ἐδίσταζον νὰ προσβάλουν τοὺς Σπαρτιάτας, ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐνεθάρρυνε τοὺς συνάρχοντας καὶ κατέπεισεν αὐτούς.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐτάχθησαν κατὰ τὴν συνθήθειάν των εἰς βάθος 12 ἀνδρῶν ἑφ' ὅλου τοῦ μετώπου. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ὁμῶς πα-

ρέταξε τὸν θηβαϊκὸν στρατὸν κατὰ νέον τρόπον. Ἀντὶ νὰ παρατάξῃ αὐτὸν εἰς ἴσον βάθος καθ' ὅλον τὸ μέτωπον, ἐνίσχυσε τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα εἰς βάθος 50 ἀνδρῶν καὶ ἐνταῦθα ἐτοπότητέησε τοὺς καλυτέρους μαχητάς, δηλ. τὸν ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου διευθυνόμενον ἱερὸν λόχον (λοξὴ φάλαγξ).

Ὅταν οἱ δύο στρατοὶ ἐπλησίασαν, ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τῶν Θηβαίων ἐπροχώρησεν ὀρμητικῶς κατὰ τῆς δεξιᾶς τῶν Σπαρτιατῶν, ὅπου εὐρίσκετο ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ἐκλεκτοτέρου στρατοῦ, καὶ μετ' ἀγῶνα σφοδρὸν διέσρηξεν αὐτήν. Ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος ἐφρονεύθη, τὰ δὲ στρατεύματά του ἀπεχώρησαν εἰς τὸ στρατόπεδόν των. Ἐφρονεύθησαν 1000 Λακεδαιμόνιοι, καὶ τὸ βαρύτερον 400 πολῖται Σπαρτιαῖται ἐκ τῶν 700, οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς τὴν μάχην. Μετὰ τὴν μάχην οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐζήτησαν τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους. Τοῦτο ἦτο ὁμολογία τῆς ἥττης των.

Ἡ παρὰ τὰ Λεῦκτρα μάχη ἔκαμεν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ἡ πεποίθησις, τὴν ὁποίαν εἶχον περὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ὅτι ἦσαν ἀήττητοι εἰς τὴν ἐκ παρατάξεως μάχην, ἐκλονίσθη.

Δ. Εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὴν παρὰ τὰ Λεῦκτρα μάχην οἱ λαοὶ τῆς Πελοποννήσου, οἱ ὅποιοι ὑπήκουον εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἤρχισαν νὰ μὴ φοβοῦνται πλέον αὐτοὺς καὶ νὰ ζητοῦν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Οἱ κάτοικοι τῆς Μαντινείας ἀνοικοδόμησαν τὴν πόλιν των καὶ ἀνήγειραν τὰ τεῖχη αὐτῆς, τὰ ὅποια οἱ Σπαρτιαῖται εἶχον κρημνίσει. Εἰς τὴν Τεγέαν οἱ δημοκρατικοὶ προσβαλόντες τοὺς ἀριστοκρατικούς κατέσφαξαν ὅλους. Εἰς τὴν δυτικὴν Ἀρκαδίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχον μόνον κῶμαι, οἱ δημοκρατικοὶ συνενώσαντες ὅλας ἴδρυσαν πόλιν ἰσχυρὰν τὴν Μεγάλην πόλιν.

Κατὰ συμβουλὴν τότε τοῦ Ἐπαμεινώνδου οἱ Θηβαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλουν τοὺς Σπαρτιάτας εἰς αὐτὴν τὴν χώραν των. Τὸν χειμῶνα λοιπὸν τοῦ 370 ὁ θηβαϊκὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ Πελοπίδαν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον,

ᾠρμησεν εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ προσήγγισεν εἰς τὴν Σπάρτην καίῳν καὶ πορθῶν τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Εὐρώτα οἰκίας αὐτῆς. Καὶ τὴν μὲν ἀτειχιστον πόλιν, τὴν ὁποίαν πρώτην φορὰν ἐπλησίαζεν ἐχθρός, δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ, διότι ὑπερησπίζετο ὑπὸ τοῦ γηραιοῦ Ἀγησιλάου, ἐπροχώρησεν ὅμως πρὸς τὸ Ἑλος καὶ τὸ Γύθειον, ἐπόρθησε τὰς ἀτειχίστους πόλεις καὶ ἔκαυσε τὰ νεώρια τῶν Λακεδαιμονίων.

Κατόπιν ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ἀπλευθέρωσεν αὐτὴν καὶ ἀνοικοδόμησε παρὰ τὴν παλαιὰν ἀκρόπολιν τῆς Ἰθώμης τὴν Μεσσήνην.

Ἡ Μεσσηνία ἔκτοτε ἔμεινε κράτος ἀνεξάρτητον, ἡ δὲ Σπάρτη οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ὑποτάξῃ αὐτὴν ἐκ νέου. Μετὰ ταῦτα ὁ θηβαϊκὸς στρατὸς ἐπανῆλθεν εἰς Βοιωτίαν ἀνενόχλητος.

Ἡ ἐπιρροὴ τῶν Θηβαίων ἔκτοτε δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἀλλ' ἐκτείνεται καθ' ὅλην Ἑλλάδα. Οἱ δύο μεγάλοι τῶν Θηβῶν ἄνδρες, Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας, περιάγουσιν τὰ νικηφόρα αὐτῶν ὅπλα ἀπὸ τῆς Μακεδονίας μέχρι τῆς Λακωνικῆς καὶ διαμφισβητοῦν πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ τὰς Ἀθήνας τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος.

9. Ἡ παρὰ τὴν Μαντίνειαν μάχη (362).

Ἀλλ' ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν ὀλίγον χρόνον διήρκεσεν. Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ δικαίου φόβου βλέποντες τὴν μεγάλην ταύτην αὐξήσιν αὐτῶν συνεδέθησαν ἤδη τὸ 369 διὰ συμμαχίας μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ (364) ὁ Πελοπίδας κατὰ τινα ἐκστρατείαν εἰς Θεσσαλίαν εἶχε φονευθῇ. Εἰς τὴν Πελοπόννησον δὲ ἤρχισε μεγάλη δυσαρέσκεια κατὰ τῶν Θηβαίων, διότι αἱ πόλεις δεινῶς ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν ἐκ Θηβῶν πεμπομένων ἀρμοστῶν, αἱ δὲ ἐπανειλημμένοι ἐκστρατεῖαι τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς Πελοπόννησον μᾶλλον παρώργιζον αὐτάς. Οἱ Ἀρκάδες μάλιστα καὶ ἀπεσπασθήσαν ὀριστικῶς ἀπὸ τῶν Θηβῶν, καὶ συνεμάχησαν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης.

Διὰ ταῦτα ὁ Ἐπαμεινώνδας τὸ 362 ἠναγκάσθη νὰ εἰσβάλῃ

τὸ τέταρτον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Συνενωθεὶς δὲ μετὰ τῶν Ἀργείων καὶ Μεσσηνίων ἔρχεται εἰς τὴν Μαντινείαν, ὑπὸ τὰ τείχη τῆς ὁποίας ἦτο στρατοπεδευμένος ὁ συμμαχικὸς στρατὸς ἀνερχόμενος εἰς 20 χιλ. ὀπλιτῶν. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἀνῆρχετο εἰς 30 χιλ. ἀνδρῶν. Καὶ ἐνταῦθα, ὥς εἰς τὰ Λεύκτρα, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐσχημάτισε τὴν λοξὴν φάλαγγα καὶ δι' αὐτῆς ἀνέτρεψε τὸ δεξιὸν κέρας τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν μάχην ὁ Ἐπαμεινώνδας μαχόμενος μετὰ τῶν πρώτων ἐδέχθη κτύπημα ἀκοντίου εἰς τὸ στήθος, ἀπεκομίσθη δὲ ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν εἰς τὸ στρατόπεδον μὲ τὸν σίδηρον εἰς τὸ στήθος. Ἐνταῦθα μαθὼν ὅτι ἐσώθη ἡ ἀσπίς του καὶ ὅτι οἱ Θηβαῖοι ἦσαν νικηταὶ διέταξε νὰ ἀποσπᾶσιν τὸν σίδηρον, μετὰ τὸ ὅποιον θὰ ἀπέθνησκε. Λέγεται ὅτι, ὅτε οἱ περὶ αὐτὸν θρηνοῦντες ἔλεγον ὅτι ἀποθνήσκει ἄτεκνος, αὐτὸς εἶπεν· «ὄχι, διότι ἀφίνω δύο θυγατέρας, τὰς μάχας τῶν Λεύκτρων καὶ τῆς Μαντινείας».

Ἡ περὶ τὴν Μαντινείαν νίκη δὲν ὠφέλησε τοὺς Θηβαίους, διότι δὲν εἶχον πλέον στρατηγόν, ἵνα ὁδηγήσῃ αὐτοὺς. Συνωμολόγησαν λοιπὸν εἰρήνην ὑπὸ τὸν ὅρον ἡ Μεσσηνία νὰ μείνῃ ἀνεξάρτητος. Τοῦτο μόνον ἀπέμεινεν ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ τοῦ Πελοπίδου. Ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν ἔληξεν. Ἐκτοτε αὐταὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν προτέραν δευτερεύουσαν θέσιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι ἦσαν τόσον ἐξηντλημέναι, ὥστε οὐδεμία ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν. Ταύτην ἀνέλαβε νέα ἑλληνικὴ χώρα, ἡ Μακεδονία, ἡ ὁποία μέχρι τοῦδε οὐδὲν σχεδὸν διεδραμάτισε πρόσωπον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἄλλης Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

ἩΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

1. Ἡ Μακεδονία καὶ οἱ Μακεδόνες.

Πρὸς Β. τῆς Θεσσαλίας ὀπισθεν τοῦ Ὀλύμπου ἐκτείνεται πεδιάς μεγαλυτέρα τῆς Θεσσαλίας. Ἡ πεδιάς αὕτη περιβάλλεται ἐπὶ ὁρίων, τὰ ὁποῖα ἀφίνουν μικρὸν μόνον ἄνοιγμα πρὸς τὴν

θάλασσαν καὶ διαρρέεται ὑπὸ δύο μεγάλων ποταμῶν τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τοῦ Ἀξιοῦ. Πρὸς Δ. τῆς πεδιάδος ταύτης ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους σειρᾶς ἀποκρήμων ὀρέων ἀπλοῦται ἄλλη πεδιάς, ἡ ὁποία διαρρέεται ὑπὸ τοῦ Στρυμόνος καὶ τοῦ Νέστου, πρὸς τὸ μέρος δὲ τῆς θαλάσσης ὀρίζεται ὑπὸ τῆς δασώδους ὀροσειρᾶς τοῦ χρυσοφόρου Παγγαίου. Μεταξὺ τέλος τῶν δύο τούτων πεδιάδων προχωρεῖ εἰς τὴν θάλασσαν ἡ χερσόνησος τῆς Χαλκιδικῆς καταλήγουσα εἰς τρεῖς γλώσσας. Ἡ χώρα αὕτη ἀπετέλει τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας.

Οἱ Μακεδόνες ἀνῆκον εἰς τὸ αὐτὸ μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἔθνος καὶ εἶχον γλῶσσαν καὶ ἥθη ὅμοια μὲ αὐτοὺς. Κατ' ἀρχὰς οὗτοι ἦσαν διηρημένοι εἰς πολλὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν ἰδιαιτέρας ἡγεμονίας. Ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἡγεμονικός τις οἶκος, ἀνάγων τὸ γένος εἰς τοὺς Ἡρακλείδας τοῦ Ἀργούς, ἤρξεν ὅλης τῆς Μακεδονίας καταστήσας πρωτεύουσαν αὐτῆς τὴν Ἐδεσσαν ἢ Αἰγὰς (Βοδενά).

Μετὰ τὴν ἐναντίον τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν τοῦ Δαρείου οἱ Μακεδόνες βασιλεύοντος Ἀμύντου τοῦ Α' ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταγοῦν εἰς τοὺς Πέρσας. Κατὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἠναγκάσθησαν καὶ νὰ συνεκστρατεύσουν μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἀλέξανδρον. Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν ὅμως τοῦ Ξέρξου ἀπετίναξαν τὸν περσικὸν ζυγόν.

Λαμπρὰ ὑπῆρξεν ἡ βασιλεία Ἀρχελαοῦ τοῦ Β' (413-399), ὁ ὁποῖος μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του ἐξ Ἐδέσσης εἰς Πέλλαν (παρὰ τὰ Γιαννιτσά). Οὗτος διὰ παντὸς μέσου εἰργάσθη νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐξωραϊζῶν καὶ ἐξασφαλίζων τὴν χώραν διὰ κατασκευῆς ὁδῶν καὶ φρουρίων καὶ καθιστῶν τὴν αὐλήν του κέντρον τῶν ἐξ Ἑλλάδος ποιητῶν, μουσικῶν καὶ σοφῶν.

Μετὰ τὸν Ἀρχελαον ἐπηκολούθησαν χρόνοι δυναστικῶν ἐρίδων καὶ φόνων, μέχρις οὗ τέλος τὸ 359 περιῆλθεν ἡ βασιλεία εἰς Φίλιππον τὸν Β'.

2. Φίλιππος Β'.

Ὁ Φίλιππος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας 22 ἐτῶν,

Δεκαπενταετὴς ἤχθη ὡς ὄμηρος εἰς τὰς Θήβας ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναμειχθῆ εἰς τὰς δυναστικὰς ἔριδας τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖ δὲ διαμείνας τρία ἔτη ἐγνώρισεν ὁ Φίλιππος ἐκ τοῦ πλησίον τοὺς ἑλληνικοὺς στρατοὺς καὶ τὴν ἑλληνικὴν πολιτικὴν.

Ὡς Ἕλληνας ὁ Φίλιππος εἶχεν εὐγενῆ αἰσθήματα καὶ ἡγάπα τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, εἰς τὰ ὅποια ἐπιμελῶς ἐπαιδεύθη καὶ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως πατρός του καὶ εἰς τὰς Θήβας. Ὡς Μακεδὼν δὲ ἰδίᾳ εἶχε τὸ πάθος πρὸς τὸ κυνήγιον, τὴν ἱππασίαν καὶ τὸν πότον. Ἐν τῷ πολέμῳ ἐθαυμάζετο διὰ τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν ῥώμην του, τὴν ἱππευτικὴν του δεινότητα, τὸ ἀτρόμητον εἰς τὰς μάχας, καὶ τὴν ἀντοχὴν εἰς τὰς ἐκστρατείας. Ἐν εἰρήνῃ ἔθελγε διὰ τῶν μελιχίων τρόπων του καὶ τῆς ἐγκαρδίου συνδιαλέξεως.

Ὁ Φίλιππος εὐθύς ὡς ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον καὶ ἐστερεώθη ἐπ' αὐτοῦ, ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν γειτόνων του Παιόνων καὶ Ἰλλυριῶν καὶ καθυπέταξεν αὐτούς, μετὰ δὲ τοῦτο ἡσχολήθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ του. Κατήρτισεν δὲ αὐτὸν οὐχὶ ἐκ μισθοφόρων ἀλλ' ἐξ ὑπηκόων του, τὸ ἱππικὸν ἐκ τῶν εὐγενῶν, τὸ πεζικὸν ἐκ τοῦ λαοῦ, καὶ ὥπλισεν μὲ νέον ὅπλον, τὴν σάρισσαν, ἣ ὁποία ἦτο ἀκόντιον μακρὸν μήκους περίπου 6,5 μέτρων.

3. Σύγκρουσις Φιλίππου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Αἱ Ἀθῆναι μετὰ τὴν ἐκ νέου ἵδρυσιν κατὰ τὸ 378 τῆς κατὰ θάλασσαν συμμαχίας ἀνέκτεσαν ἐν μέρει τὴν παλαιὰν αὐτῶν ἰσχύν. Τὴν συμμαχίαν τῶν μάλιστα ἠῤῥησαν ἀκόμη περισσότερον. Τὸ 364 κατέλαβον τὰς περισσοτέρας πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, διὰ τῶν ὁποίων ἐνήργουν τὸ μετὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας ἐμπορίον τῶν. Τὸ δὲ 357 ἔγιναν κύριοι τῆς θρακικῆς χερσονήσου, ἣ ὁποία παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς ἐλευθέραν τὴν ὁδὸν πρὸς τὸν Πόντον.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Φίλιππος ὀργανώσας τὸν στρατὸν του, ἠθέλησε νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος του πρὸς τὴν παραλίαν. Ὡς ἐκ τούτου ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς. Καὶ πρῶτον μὲν κατέλαβε τὴν Ἀρπολίαν (357), ἔπειτα δὲ τὴν Πύδναν. Οἱ Ἀθη-

ναῖοι τότε ἐκήρυξαν κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν, διότι ἐν τῷ μεταξὺ περιεπλάκησαν εἰς τὸν καλούμενον συμμαχικὸν πόλεμον. Αἱ συμμαχικαὶ δηλ. πόλεις αὐτῶν, Βυζάντιον, Χίος, Ῥόδος καὶ Κῶς, δυσαρεστημέναι διὰ τὴν δεσποτικὴν διαγωγὴν αὐτῶν ἀπεστάτησαν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὥς ἐκ τούτου ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναλάβουν μακρὸν πρὸς αὐτοὺς ἀγῶνα, ὃ ὁποῖος μόλις μετὰ τριετίαν ἔληξε διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν συμμάχων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ Φίλιππος ἔγινε κύριος τῆς μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου χώρας, ὅπου ὑπῆρχον τὰ χρυσοφόρα μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπέκτησεν ἐτήσιον εἰσόδημα 1000 ταλάντων.

Μ' ὅλα ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι οὐδὲν κατ' αὐτοῦ ἐνεργοῦν, διότι ἐξηντλημένοι οἰκονομικῶς ἐκ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου δὲν θέλουν νὰ ἐκστρατεύουν, ἵνα ἀποφεύγουν τοὺς κόπους καὶ τοὺς κινδύνους. Εἰς μάτην ὅθεν οἱ ὑπὲρ τοῦ πολέμου ῥήτορες καὶ μάλιστα ὁ Δημοσθένης προσεπάθουν νὰ ἐξεγείρουν αὐτοὺς κατὰ τοῦ Φιλίππου.

4. Δημοσθένης.

Ὁ σπουδαιότερος τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πολιτικῶν ἀνδρῶν τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ὁ Δημοσθένης. Οὗτος ἐγεννήθη τὸ 384. Εἰς ἡλικίαν 8 ἐτῶν κατελείφθη ὀρφανός, οἱ δὲ ἐπίτροποι αὐτοῦ κατέφαγον τὴν περιουσίαν του. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε διδαχθῇ τὴν ῥητορικὴν παρὰ τοῦ περιφήμου ῥήτορος Ἰσαίου, εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν ἤρχισε νὰ μετέρχεται τὸν λογογράφον. Ἀλλ' ἡ φύσις ὥθει αὐτὸν εἰς τὸ βῆμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Εἰς τοῦτο ὅμως ἠμποδίζον αὐτὸν σωματικὰ ἐλαττώματα, ἡ ἀσάφεια καὶ τραυλότης τῆς γλώσσης, ἡ ἀσθένεια τῆς φωνῆς καὶ ἄλλα. Πρὸς θεραπείαν τούτων μεγάλους κατέβαλεν ἀγῶνας, καὶ ἐπὶ τέλους κατώρθωσε νὰ ὑπερνικήσῃ ὅλα καταστάς ὁ μεγαλύτερο, ῥήτωρ τῆς ἀρχαιότητος.

Ὅτε ἀνεμίχθη εἰς τὰ πολιτικὰ ὁ Δημοσθένης, εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον δύο κόμματα. Τὸ ἓν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτάσσοντο οἱ ῥήτορες Ὑπερείδης καὶ Λυκούργος, ἐφρόνει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφίσουν τὸν Φίλιππον νὰ ἐνισχυθῇ, καὶ καταστῇ κύ-

ριος τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο προσεπάθει νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἀθηναίους ἐκ τοῦ ληθαργου, εἰς τὸν ὁποῖον εὗρισκοντο, ἵνα πολεμήσουν τὸν Φίλιππον. Τὸ ἄλλο, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτάσσοντο οἱ ῥήτορες Εὐβουλος, Αἰσχίνης, Δημάδης καὶ ὁ στρατηγὸς ἅμα καὶ ῥήτωρ Φωκίων, ἐφρόνει ὅτι ἡ πόλις, εἰς τὴν κατὰστασιν εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθε, δὲν ἠδύνατο πλέον μῆτε τὸν Φίλιππον νὰ πολεμήσῃ μῆτε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀναλάβῃ. Κατ'ἀκολουθίαν τὸ συμφέρον τῆς πόλεως ἀπῆται νὰ διάγῃ αὕτη ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὸν Φίλιππον ἀφίνουσα εἰς αὐτὸν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων αὐτοῦ σκοπῶν, τῆς καταπολεμήσεως τῶν βαρβάρων. Ἡ πρώτη μερὶς ὠρμάτο ἀπὸ καθαρώς ἀθηναϊκῆς πολιτικῆς ἀντιλήψεως, ἡ δευτέρα ἀπὸ εὐρύτερας ἑλληνικῆς. Εἰς τὴν πρώτην ἐτάχθη ὁ Δημοσθένης γενόμενος ἀρχηγὸς αὐτῆς. Ἄλλ' οὔτε ἡ ῥητορικὴ δεινότης, οὔτε ἡ μεγάλη φιλοπατρία τοῦ ῥήτορος κατάρθωσε νὰ ἀνυψώσῃ τὸ καταπεσὸν πλέον φρόνημα τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ ἀναστείλῃ τὴν πρόοδον τοῦ Φιλίππου.

Β. Ἰερὸς πόλεμος.

Πρὶν λήξῃ ὁ συμμαχικὸς πόλεμος, νέος ἐμφύλιος σπαραγμὸς τῶν Ἑλλήνων πιρέσχευεν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ αὐξήσῃ τὴν δυνάμιν του. Οἱ Θηβαῖοι, οἱ ὁποῖοι πάντοτε ἐμίσουν τοὺς Φωκεῖς, ἐνήργησαν νὰ καταδικασθοῦν οὗτοι ὑπὸ τοῦ ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου εἰς μέγα χρηματικὸν πρόστιμον ὥς καλλιεργήσαντες χώραν ἀνήκουσαν εἰς τοὺς Δελφούς καὶ νὰ κηρυχθῇ κατ' αὐτῶν ἱερὸς πόλεμος (355). Τοῦτον ἀνέλαβον οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Θεσσαλοί. Ἐξ ἄλλου ὅμως τοὺς Φωκεῖς ἐβοήθουν Ἀθηναῖοι, Σπαρτιάται καὶ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Ὁ πόλεμος οὗτος διήρκεσεν 9 ἔτη.

Ἐκ τούτου ἐπωφεληθεὶς ὁ Φίλιππος ἀνεμείχθη εἰς ἔριδας τῶν θεσσαλικῶν πόλεων καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐνίκησε τοὺς ἐπίσης εἰσβαλόντας εἰς αὐτὴν Φωκεῖς, καὶ ἐκυρίευσεν τὰς Παγασὰς καὶ τὴν Μαγνησίαν (352). Μετὰ τοῦτο ἐπεχείρησε νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ἄλλ' ὅτε ἐπλησίασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, εὗρεν αὐτὰς φρουρουμένας ὑπὸ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ

καὶ στόλου, μὴ θέλων δὲ νὰ συγκρουσθῇ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἀπεσύρθη. Μετ' ὀλίγον (350) προσέβαλε τὰς εἰς τὴν Χαλκιδικὴν πόλεις, οἱ δ' Ὀλύνθιοι ζητοῦν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Δημοσθένης ἐξεγείρει τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἀποφασίζουσιν νὰ πολεμήσουν τὸν Φίλιππον. Ἀλλὰ πάντοτε βραδέως ἐνεργοῦντες προκαταλαμβάνονται ὑπὸ τῶν γεγονότων. Ὁ Φίλιππος ἔγινε κύριος τῆς Ὀλύνθου (348), πρὶν ὃ ἀθηναϊκὸς στόλος φθάσῃ εἰς Μακεδονίαν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀναγκάζονται νὰ εἰρηνεύσουν πρὸς αὐτόν.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Θηβαῖοι ἐξηντλημένοι ἐκ τοῦ μακροχρονίου ἱεροῦ πολέμου ζητοῦν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Φιλίππου. Ὁ Φίλιππος σπεύδει μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἐκ Μακεδονίας, διέρχεται ἀκωλύτως τὰς Θερμοπύλας, καὶ εἰσβάλλει εἰς τὴν Φωκίδα. Ὁ στρατηγὸς τῶν Φωκέων Φάλαϊκος δωροδοκηθεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἀπέρχεται μετὰ τῶν μισθοφόρων του εἰς Πελοπόννησον, ὃ δὲ Φίλιππος γενόμενος κύριος τῆς Φωκίδος συγκαλεῖ τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον, τὸ ὁποῖον κατ' ἔμπνευσιν αὐτοῦ ἀποφασίζει τὰ ἑξῆς: α'.) τὴν καταστροφὴν τῶν Φωκικῶν πόλεων καὶ τὴν διάσπασιν τῶν κατοίκων εἰς κώμας, β'.) τὴν ἀπόδοσιν τῶν θησαυρῶν τῶν ἀρπαγέντων ὑπὸ τῶν Φωκέων δι' ἑτησίας πληρωμῆς 50 τάλαντων, καὶ γ'.) τὴν ἀντικατάστασιν τῶν Φωκέων εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον διὰ τοῦ Φιλίππου (346).

Οὕτω ὁ ἱερὸς πόλεμος κατέληξεν εἰς τὸ νὰ γίνῃ ὁ Φίλιππος κύριος τοῦ ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου.

6. Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας (338).

Ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Φωκέων ἐξηκολούθησε τὴν κατάκτησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Θράκης καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Μόνον τὸ Βυζάντιον, καίπερ πολιορκήσας αὐτό, δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ τὸν Φωκίωνα μὲ 120 πλοῖα.

Ἀλλὰ νέος ἱερὸς πόλεμος παρέσχεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν εὐκαιρίαν νὰ αὐξήσῃ τὴν ἐπιρροήν του εἰς τὴν μεσημβρινήν Ἑλλάδα. Τὸ 339 τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Αἰσχίνου, ὃ ὁποῖος εἶχε σταλῇ ὡς

Πυλαγόρας εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων, ἐκηρύχθη ἱερὸς πόλεμος κατὰ τῶν Ἀμφισσέων, ἐπειδὴ ἐκαλλιέργησαν γῆν ἱεράν, ἣ δὲ διεξαγωγή αὐτοῦ ἀνετέθη εἰς τὸν Φίλιππον. Ὁ Φίλιππος τότε εἰσέρχεται εἰς τὴν Φωκίδα καὶ μέρος μὲν μικρὸν τοῦ στρατοῦ του πέμπει κατὰ τῆς Ἀμφίσσης, αὐτὰς δὲ μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως καταλαμβάνει τὴν Ἐλάτειαν καὶ οὕτω γίνεται κύριος τῆς πρὸς τὴν Βοιωτίαν ἑδοῦ.

Ὁ κίνδυνος καὶ διὰ τοὺς φίλους τῶν Ἀμφισσέων Θηβαίους καὶ διὰ τοὺς εὐρισκομένους μετὰ τοῦ Φιλίππου εἰς πόλεμον Ἀθηναίους ἦτο μέγιστος. Ἡ εἰδησις τόσον κατέπληξε τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε εἰς τὴν πρὸς τοῦτο συνελθοῦσαν ἐκκλησίαν οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ὀμιλήσῃ. Μόνος ὁ Δημοσθένης ἀνέλαβε νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ συμβουλευσῇ αὐτοὺς. Προέτρεψε λοιπὸν αὐτοὺς νὰ συμμαχήσουν μετὰ τῶν Θηβαίων πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Δι' αὐτοπροσώπου δ' ἐνεργείας αὐτοῦ ἐπέρχεται ἡ συνεννόησις.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φίλιππος νικήσας τοὺς ἀποσταλέντας κατ' αὐτοῦ 10 χιλ. μισθοφόρους Ἀθηναίους γίνεται κύριος τῆς Ἀμφίσσης καὶ εἰσελθὼν εἰς Βοιωτίαν στρατοπεδεύει εἰς Χαιρώνειαν μετὰ 30 χιλιάδων πεζῶν καὶ 2 χιλιάδων ἱππέων. Ἐνταῦθα σπεύσας καὶ ὁ συμμαχικὸς στρατὸς Ἀθηναίων, Θηβαίων καὶ τινων ἄλλων πόλεων ἀνερχόμενος εἰς 40 περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν ἔδωκε τὴν ἀποφασιστικὴν μάχην.

Οἱ στρατοὶ καὶ τῶν δύο μερῶν ἦσαν περίπου ἴσοι. ἀμφοτέρω δ' ἀπετελοῦντο ἐκ γενναίων πολεμιστῶν. Οἱ Θηβαῖοι μάλιστα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἠγωνίσθησαν μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των. Ἀλλ' ὑπερίσχυσεν ἡ ἀσυγκρίτως ὑπερτέρα ἱκανότης τῶν Μακεδόνων στρατηγῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου Ἀλέξανδρος, καὶ οἱ σύμμαχοι ἡττήθησαν. Ὁ ἱερὸς λόχος τῶν Θηβαίων ἔπεσεν ὅλος εἰς τὴν θέσιν, ὅπου ἐτάχθη. Ἐκ τῶν Ἀθηναίων χίλιοι ἐφονεύθησαν καὶ 2 χιλιάδες συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Οἱ λοιποὶ ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς. Μεταξὺ τῶν φυγόντων ἦτο καὶ ὁ ὥς ὀπλίτης ὑπηρετῶν Δημοσ' ἡς (338).

Ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης βραδύτερον οἱ Θηβαῖοι ἀνήγειραν

μαρμάρινον λέοντα εἰς μαρτύριον τοῦ θάρρους τῶν πεσόντων. Ὁ λέων οὗτος σφάζεται ἀκόμη εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν.

7. Σχέδια καὶ θάνατος τοῦ Φιλίππου.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας κατεδείχθη σαφῶς, ὅποια ἦσαν τὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου. Ὁ Φίλιππος ἐπεδίωκε τὴν πραγματοποίησιν τῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μεγάλης ἐλληνικῆς ἰδέας, τὴν ὁποίαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ Ἕλληνες εἶχον συλλαβει, δηλ. τῆς κατακτήσεως τοῦ περσικοῦ κράτους. Πρὸς ὑποβοήθησιν δὲ τοῦ ἔργου τούτου ἐχρησίμευον οἱ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀγῶνες του. Τὸ καταρρέον περσικὸν κράτος ἀπὸ πολλοῦ χρόνου διετηρεῖτο μόνον διὰ μισθοφορικῶν ἐλληνικῶν στρατῶν. Οἱ Σπαρτιάται προηγουμένως καὶ κατόπιν οἱ Θηβαῖοι δὲν ἐθεώρουν ἐντροπὴν ἀντὶ χρημάτων νὰ ὑπηρετοῦν τὰ βαρβαρικά συμφέροντα. Ὁ Φίλιππος λοιπὸν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του ἔπρεπεν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ χρησιμοποίησιν τὰς στρατιωτικὰς ἐλληνικὰς δυνάμεις ὑπὲρ ἑαυτοῦ εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνα, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν βαρβάρων.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐδείχθη αὐστηρὸς. Ἐγκατέστησεν εἰς τὴν Καδμείαν μακεδονικὴν φρουρὰν καὶ ἐπανάφερε τοὺς φυγάδας, οἱ ὅποιοι κατεδίκασαν τοὺς ἀντιπάλους τῶν εἰς θάνατον. Ἀλλὰ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐδείχθη ἐπιεικής. Ἀπέλυσε τοὺς αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων, καὶ συνωμολόγησε μετ' αὐτῶν εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ὅχι μόνον τὴν πόλιν ἄφινεν ἐλευθέραν, ἀλλὰ καὶ ἀνεγνώριζεν ὡς κτήσεις ἀθηναϊκὰς τὴν Δῆλον, τὴν Σάμον, τὴν Λήμνον, τὴν Ἴμβρον καὶ τὸν Ὠρωπόν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Φίλιππος κατέλαβε τὴν Χαλκίδα, ἐγκατέστησε φρουρὰν εἰς τὴν Κόρινθον, συνωμολόγησε συνθήκας πρὸς τοὺς Ἀρκάδας, Μεσσηνίους καὶ Ἠλείους καὶ περιώρισε τὴν Σπάρτην εἰς τὰ ἀρχαῖα περὶ τὴν πόλιν ὄρια.

Τέλος συνεκάλεσεν εἰς Κόρινθον συνέδριον ὅλων τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. Εἰς τοῦτο ἐκηρύχθη ἡ ἀνεξαρτησία τῶν πόλεων ὥρισθη τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ὡς δικαστήριον διὰ τοὺς πα-

ραβαίνοντας τὰς συνθήκας καὶ ἀνεκηρύχθη ὁ Φίλιππος γενικὸς ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν ἀποφασισθέντα κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον. Ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος οὕτω μετὰ τὴν Σπάρτην, τὰς Ἀθήνας, τὰς Θήβας περιῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Φίλιππος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἵνα παρασκευάσῃ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν. Ἐνταῦθα ὅμως τὸ 336 ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος Πανσανίου διὰ προσωπικοῦς λόγους εἰς ἡλικίαν 47 ἐτῶν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ δὲν ἐματαιώθη. Τοῦτο ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἀλέξανδρος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ' π. Χ. ΑΙΩΝΑ

Ι. Κοινωνικὴ κατάστασις.

Εἶδομεν ὅτι ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀκμῆς ἐκλονίσθη ἡ θρησκευτικὴ συνείδησις τῶν Ἑλλήνων. Ἡ φιλοσοφία καταρρίψασα τὰς θρησκευτικὰς βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίζετο ἡ ἀρχαία κοινωνία, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὰς διὰ τῆς ἠθικῆς. Ἀποτέλεσμα δὲ τούτου ὑπῆρξεν ἡ ἠθικὴ ἐξαχρείωσις.

Μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἡ θρησκευτικὴ παραλυσία καὶ ἐξαχρείωσις ἠῤῥησαν ἀκόμη περισσότερον καὶ ἐπέφεραν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τῆς πόλεως. Ἡ παλαιὰ φιλοπατρία καὶ ὁ πολιτικὸς ἐνθουσιασμός, ὥς καὶ ἡ παλαιὰ σωφροσύνη καὶ ἐγκράτεια, ἐξέλιπον. Διὰ τοῦτο, ἐν ᾧ τὰ δημόσια οἰκονομικὰ μαραίνονται, ὁ ἰδιωτικὸς πλοῦτος αὐξάνει. Ἐν ᾧ ἀποφεύγουν ἐπιμελῶς πᾶσαν ὑπὲρ τῆς πόλεως εἰσφοράν, δαπανοῦν ἀφειδῶς εἰς τὰς ὑλικὰς ἀπολαύσεις. Ἐν ᾧ αἱ πόλεις ὀλογὲν φθίνουσιν, ὁ ἰδιωτικὸς β ο ς γίνεται πολυτελέστερος. Ἡ γυμναστικὴ ἔπαυσε πλέον ἰὰ θεωρεῖται ἀναγκαῖον στοιχεῖον τῆς παιδείσεως τῶν νέων. Ἡ δὲ στρατιωτικὴ τέλος ὑπηρεσία θεω-

ρεΐται ἀφόρητος διατάραξις τῆς εὐκολίας τοῦ βίου καὶ ἐπιζητοῦνται παντοῖαι ὑπεκφυγαί.

2. Τὰ στρατιωτικά.

Τὰ στρατιωτικά τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾧ καθ' ὅλον τὸν 5ον αἰῶνα παρέμειναν σχεδὸν ἀμετάβλητα, κατὰ τὸν 4ον ὑπέστησαν πολὺς μεταβολάς.

Πρώτη αἰτία μνείας μεταβολῆ εἶναι ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου γενομένη ὑπὸ τοῦ Ἰφικράτους.

Οἱ ἑλληνικοὶ στρατοὶ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπετελοῦντο ἐκ πολιτῶν. Τώρα ὁμως αἱ πόλεις ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των Ἑλλήνας ἔχοντας τὸν πόλεμον ὡς ἐπάγγελμα. Ὁ Ἰφικράτης ὥπλισε τούτους μὲ ἀσπίδα μικρὰν καλουμένην πέλτην, ἐκ τῆς ὁποίας ὠνομάσθησαν πελτασταί, μὲ θώρακα ἐλαφρὸν καὶ δόρυ καὶ ξίφος μακρότερα τῶν συνήθων. Οἱ πελτασταὶ οὗτοι, ἀντὶ νὰ τάσσωνται ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὡς οἱ ὀπλίται, οὕτως, ὥστε νὰ ἀποτελοῦν δυσκίνητον ὄγκον, ἐσχημάτιζον μικρὰ ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα ἐβάδιζον ταχέως καὶ προσέβαλλον τὸν ἐχθρὸν ἐξ ἀπροόπτου.

Δευτέραν σπουδαίαν μεταβολὴν εἰς τὰ στρατιωτικά τῆς Ἑλλάδος ἀπετέλεσεν ἡ λοξὴ φάλαγξ τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Κατὰ ταύτην ἀντὶ νὰ παρατάσσεται ὁ στρατός, ὡς μέχρι τοῦδε, εἰς ἴσον βάθος καθ' ὅλον τὸ μέτωπον, συμπυκνοῦται εἰς τὴν μίαν πτέρυγα ἢ περισσοτέρα δύναμις αὐτοῦ, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ βάθος 50 ἀνδρῶν, τὸ δὲ κέντρον καὶ ἡ ἄλλη πτέρυξ διατίθενται κλιμακηδὸν πρὸς ἐκείνην. Τὰ δύο ταῦτα μέρη ἐχρησίμευον μόνον πρὸς ἄμυναν, ἡ δὲ ἐπίθεσις ἐγίνετο κυρίως διὰ τῆς πυκνῆς πτέρυγος, ἡ ὁποία ὡς πυκνοτέρα ἐπέφερε τὴν τροπὴν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ σπουδαιότερα ὁμως μεταβολὴ τῶν στρατιωτικῶν τῆς Ἑλλάδος ἐπῆλθε διὰ τοῦ Φιλίππου, βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Οὗτος τὸν στρατὸν του κατήρτισεν οὐχὶ ἐκ μισθοφόρων, ἀλλ' ἐξ ὑπκόων του, τοῖς ἵππικόν ἐκ τῶν εὐγενῶν, τὸ πεζικὸν ἐκ τοῦ λαοῦ.

Οἱ ῥωμαλέωτεροι ἀπετέλουν τὴν λεγομένην φάλα α. Οἱ ἀπο-

τελοῦντες αὐτὴν ἦσαν ὅλοι ὥπλισμένοι μὲ τὰ αὐτὰ ὅπλα, τὰ ὁποῖα παρῆχεν εἰς αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς, ἦτοι μὲ περικεφαλαίαν, θώρακα ἐκ δέρματος, μικρὰν στρογγύλην ἀσπίδα, ξίφος βραχὺ καὶ ἀκόντιον μακρὸν (6,5 μ.), τὴν σάρισσαν. Ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐτάσσοντο εἰς βάθος 16 ἀνδρῶν. Αἱ 6 πρῶται σειραὶ ἐκράτουν εἰς τὰς χεῖρας τὴν σάρισσαν, κλίνουσιν πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐχθροῦ, εἰς τρόπον ὥστε ἕκαστος ἀνὴρ τῆς πρώτης σειρᾶς ἐπροφυλάσσετο ὑπὸ 6 σαρισσῶν, τῆς ἰδικῆς του προεχούσης 6 περίπου μέτρα, καὶ πέντε ἄλλων προεχουσῶν κατὰ σειρὰν 5, 4, 3, 2, 1 μέτρα.

Οἱ ἄνδρες τῶν τελευταίων σειρῶν ὑπεβόηθουν τοὺς προηγουμένους καὶ ἀνεπλήρουν τοὺς τραυματιζομένους εἰς τὰς πρώτας σειράς. Ἐν ἀνάγκῃ αἱ 8 τελευταῖαι σειραὶ ἐσχημάτιζον μέτωπον ἀντίθετον στρέφουσαι τὰ νῶτα πρὸς τοὺς συντρόφους των. Ἡ φάλαγξ τότε ἀπετέλει γραμμὴν ἐκατέρωθεν ἀδιάσπαστον.

Ὡς ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ ὅμως αὐτῆς ἡ φάλαγξ ἀπετέλει ὄγκον βαρὺν καὶ βραδὺν εἰς τὰς κινήσεις, κατὰλληλον μόνον εἰς τὰς ὁμαλὰς πεδιάδας. Ἐνεκα τούτου ὁ Φίλιππος εἶχε καὶ ἄλλο πεζικὸν ἐλαφρῶς ὥπλισμένον.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἤδη πρὸ τοῦ Φιλίππου εἶχον ἱππικὸν ἀποτελούμενον ἐκ τῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι περιεστοίχιζον τὸν βασιλέα καὶ ἀπετέλουν τὴν ἀκολουθίαν του. Οἱ ἱππεῖς οὗτοι ἐκαλοῦντο ἐταῖροι. Ὁ Φίλιππος ὀργάνωσε καὶ τὸ ἱππικὸν τοῦτο δώσας εἰς ὅλους τὰ αὐτὰ ὅπλα, θώρακα ἐκ μετάλλου, μικρὸν ἀκόντιον καὶ ξίφος.

Πλὴν τούτων δὲ διὰ τὰς πολιορκίας τῶν πόλεων ὁ Φίλιππος εἶχε διαφόρους πολεμικὰς μηχανάς, εἰς τὰς ὁποίας ἡσχολεῖτο ὥρισμένον τμήμα στρατοῦ.

Οὕτω ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἀποτελεῖτο ἐκ βαρέος πεζικοῦ, ὁμοίου ἐλαφροῦ, ἱππικοῦ καὶ μηχανικοῦ.

3. Ἡ Φιλολογία.

Τὰ σκῆπτρα τῆς πνευματικῆς ἀρχῆς φέρουν πάντοτε αἱ Ἀθηναίαι, καὶ ἡ πνευματικὴ ἐπίδοσις αὐτῶν ἀποτελεῖ καὶ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα νέαν φάσιν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας.

Ἡ ποίησις (ἐπική, λυρική, δραματική) δὲν ἔλαβε καμμίαν ἀνάπτυξιν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον. Μόνον ἡ κομικὴ ποίησις μὲ τὸν περιορισμὸν τῆς ἀκράτου δημοκρατίας ἀφήσασα τὴν πολιτικὴν γίνεται καθαρὰ ἡθολογία καὶ δημιουργεῖ νέον εἶδος τὴν λεγομένην νέαν **κωμῳδίαν**.

Ὁ πεζὸς λόγος ὅμως διὰ τῶν τριῶν αὐτοῦ κλάδων τῆς ἱστορίας, τῆς ἑητορικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας, δημιουργεῖ νέαν περίοδον ἀναπτύξεως.

Τὴν ἱστορίαν ἀντιπροσωπεύει ὁ Ξενοφῶν, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου ἀποτελοῦν τοὺς τρεῖς μεγάλους ἱστορικοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ εἶναι ἡ ἱστορικὰ ἢ διδάσκουν πρακτικὴν φιλοσοφίαν **ὑπὸ ἱστορικῇν** μορφήν.

Ἡ ἑητορικὴ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἔφθασεν εἰς τὴν τελειοτάτην αὐτῆς ἀνάπτυξιν. Ἀντιπροσωπεύεται δὲ ἔνθεν μὲν ὑπὸ τῶν λογογράφων Λυσίου καὶ Ἰσοκράτους, ἔνθεν δὲ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ῥητόρων Λυκούργου, Ὑπερείδου, καὶ τοῦ τελειοτάτου τύπου τοῦ ἑητορικοῦ λόγου Δημοσθένους.

Ὡσαύτως ἡ φιλοσοφία μετὰ τὰς βάσεις, τὰς ὁποίας ἔθεσεν εἰς αὐτὴν ὁ Σωκράτης, ἀνέρχεται εἰς μεγίστην περιωπὴν διὰ τῶν δύο μεγάλων φιλοσόφων Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Ὁ Πλάτων ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, συστηματικοῦσας δὲ καὶ συμπληρώσας τὰς περὶ ἡθικῆς καὶ τοῦ κόσμου καθόλου ἰδέας τοῦ Σωκράτους παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς αὐτὰς διὰ τῶν ἀθανάτων διαλόγων του. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης, ὅστις καὶ διδάσκαλος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐ χρημάτισε, περιέλαβεν εἰς τὰ συγγράμματά του πᾶσαν τὴν τότε σοφίαν καὶ προήγαγεν ὅλας τὰς ἐπιστήμας.

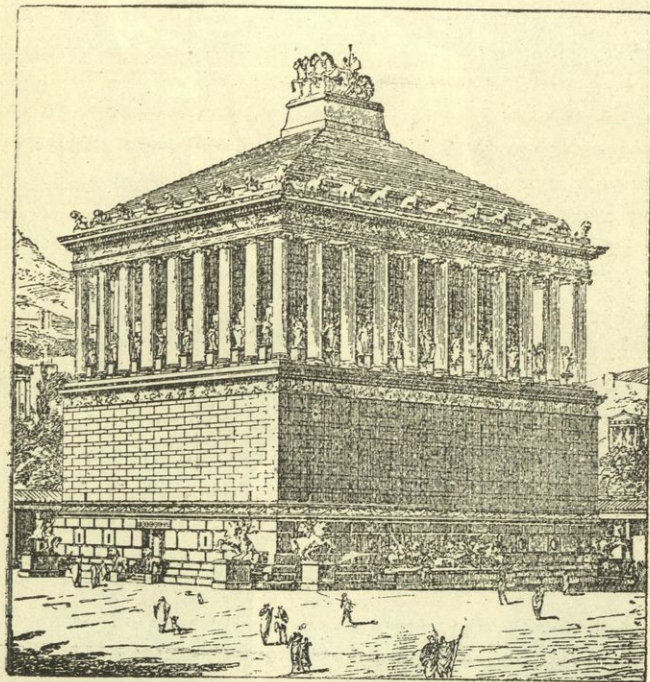
4. Ἡ τέχνη.

Μετὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον αἱ Ἀθῆναι ἔχασαν τὴν καλλιτεχνικὴν ἡγεμονίαν. Οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι δὲν εἶναι πλέον ἀποκλειστικῶς Ἀθηναῖοι.

Αἱ μεγάλαι οἰκοδομαὶ γίνονται ἔξω τῶν Ἀθηνῶν, ὥς ὁ ναὸς τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς εἰς τὴν Τεγέαν, ὁ τῆς Ἀρτεμίδος εἰς τὴν Ἐφεσον μετὰ τὴν πυρκαϊάν τοῦ Ἡροστράτου, ὁ τοῦ Διδυμαίου

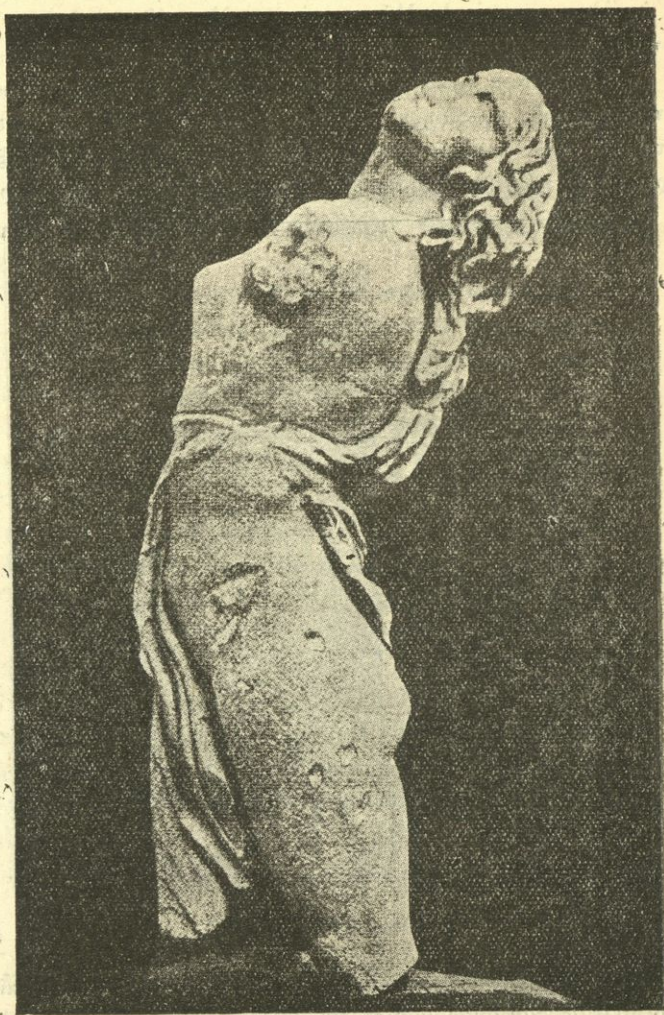
Ἀπόλλωνος παρὰ τὴν Μίλητον, καὶ τὸ Μαυσώλειον, τάφος τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀλικαρνασοῦ Μαυσώλου.

Ἡ γλυπτικὴ ἔνεκα τοῦ μαρασμοῦ τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν, τῆς πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς παραλυσίας καὶ τῆς αἰξίσεως τοῦ ἰδιωτικοῦ πλούτου δὲν ἔχει πλέον μοναδικὸν ἔργον νὰ ἐξω-
ραΐξῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀποδίδῃ τὰ αἰσθήματα τῆς φιλοπατρίας

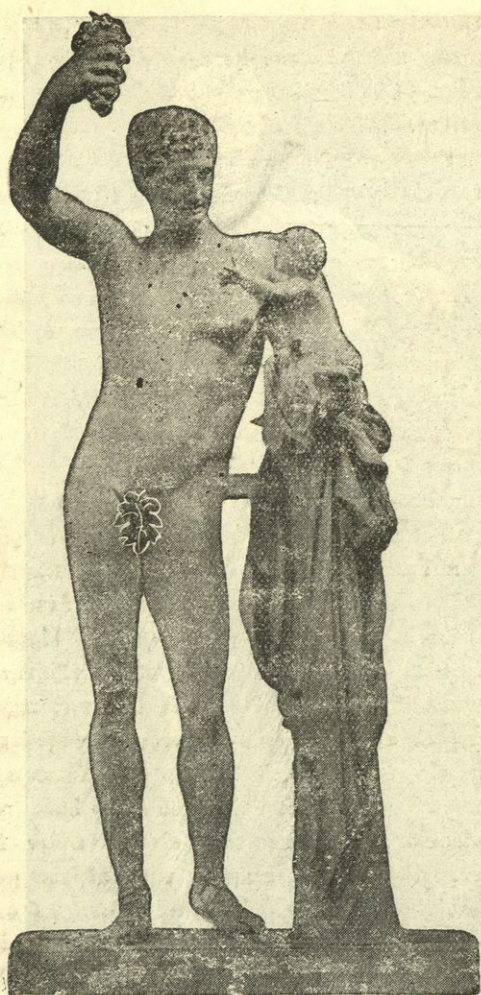

Εἰκ. 56. Τὸ Μαυσώλειον.

καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Γίνεται ὄργανον τῆς ἰδιωτικῆς πολυτελείας, καὶ οὕτω καθίσταται μᾶλλον προσωπικὴ, ἐκφράζει τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς συγκινήσεις τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἰδιώτου. Περιφημότεροι γλύπται κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα εἶνε : Ὁ Σκόπας ἐκ Πάρου, ὁ ὁποῖος φροντίζει διὰ τὴν ἔκφρασιν καὶ ἀγαπᾷ τὸ καλλιτεχνικόν. Τὰ ἀγάλματά του, ὡς ἡ χιμαιροφόνος Βάκχη, (εἰκ. 57)

Εικ. 57. Ἡ Βάκχη τοῦ Σκόπα.

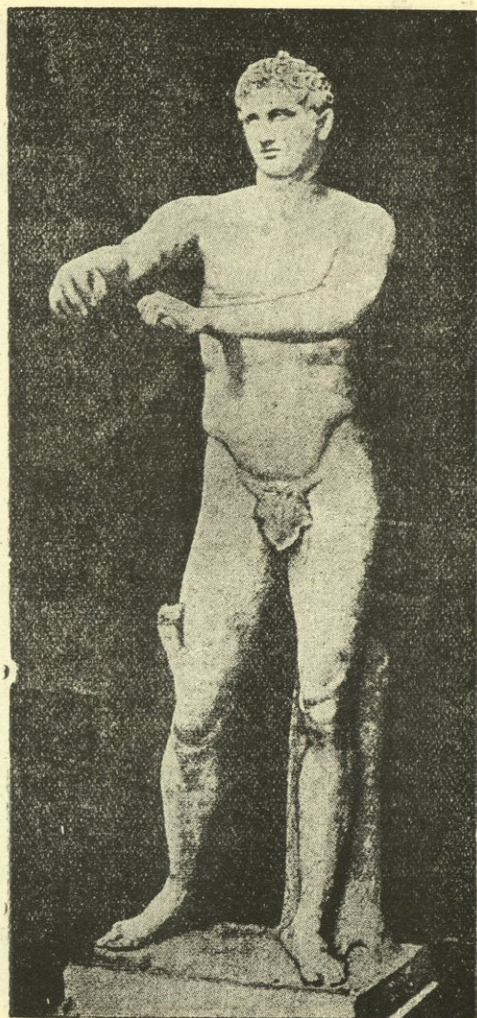

Εἰκ. 58. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους.

μεταδίδουν αἰσθήματα ἄλγεινά καὶ τραγικά. Ὁ Πραξιτέλης ἔξ Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος ἀγαπᾷ τὰς νοχελεῖς στάσεις καὶ τὰς γραμμὰς τὰς εὐστρόφους καὶ ἑλικοειδεῖς ἀγάλματος στηριζομένου ἐπὶ ὑπο-

Ἄ. Χωραφᾶ Ἱστορία Α'. γυμνασίου ἐκδ. πέμπτη.

14

Εικ. 59. Ὁ Ἄποξυόμενος τοῦ Λυσίππου.

στηρίγματος (Κνιδία Ἀφροδίτη, Ἑρμῆς τῆς Ὀλυμπίας (εἰκ. 58).
Ὁ Λύσιππος ἐκ Σικυῶνος ὁ ὁποῖος ἐργάζεται πρὸ πάντων τὸν

χαλκὸν καὶ προσηλοῦται εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ πραγματικοῦ (ἀποξυόμενος εἰκ. 59). Οὗτος εἶναι ὁ εἰδικὸς ἀνδριαντοποιὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Καὶ ἡ γραφικὴ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος κατέρχεται ἀπὸ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων εἰς τὰς ἰδιωτικὰς κατοικίας καὶ ἀρέσκεται εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ πραγματικοῦ. Περιφημότεροι ζωγράφοι δὲ εἶναι ὁ Ζεῦξις ἐξ Ἡρακλείας, ὁ Παρράσιος ἐξ Ἐφέσου καὶ ὁ Ἀπελλῆς ἐκ Κολοφῶνος, ὁ ὁποῖος, ὡς ὁ Λύσιππος, ἦτο ὁ εὐνοούμενος ζωγράφος τοῦ Ἀλεξάνδρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

Η ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ι. Ὁ Ἀλέξανδρος μέχρι τῆς ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατείας.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου 20ετῆς τὴν ἡλικίαν. Ἦτο νεανίας ὡραῖος μὲ ὀφθαλμοὺς διαυγεῖς καὶ γλυκεῖς, κόμην ξανθὴν καὶ οὖλην, καὶ κεφαλὴν ὀλίγον ἀποκλίνουσαν πρὸς τὸν ἀριστερὸν ὄμω.

Ὡς ὅλοι οἱ εὐγενεῖς Μακεδόνες, ὁ Ἀλέξανδρος ἔμαθε νὰ ἱππεύῃ, νὰ μάχεται καὶ νὰ πίνῃ, συγχρόνως ὅμως καὶ νὰ ἀγαπᾷ τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν. Τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου μετὰ τοσούτου πάθους ἠγάπησεν, ὥστε τὴν νύκτα ἔθετεν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν του. Ἐξεπαιδεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ μεγίστου φιλοσόφου τῆς ἀρχαιότητος Ἀριστοτέλους, εἰς τὸν ὁποῖον πρὸς τοῦτο παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς ἡλικίαν 13 ἐτῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο εἰλικρινὴς τὸν χαρακτῆρα, πιστὸς καὶ ἀνύποπτος εἰς τοὺς φίλους, καὶ γενναῖόδωρος. Ἦτο δραστήριος καὶ τολμηρὸς, οὐδεμίαν δὲ στέρησιν, οὐδένα κίνδυνον, οὐδένα κόπον ἐφοβεῖτο.

Ὁ Ἀλέξανδρος εὐθὺς ἅμα ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον εἶχε νὰ

παλαίση πρὸς μεγάλας δυσχερείας. Ὅλαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ἠπειλοῦν τὴν ῥῆξιν τῆς μετ' αὐτοῦ συμμαχίας. Οἱ Ἰλλυριοὶ καὶ οἱ Θρᾷκες μόλις ὑπέφερον τὸν μακεδονικὸν ζυγόν. Καὶ εἰς αὐτὴν δὲ τὴν Μακεδονίαν, εἶχε πολλοὺς ἀνταπαιτητὰς τοῦ θρόνου.

Ὁ Ἀλέξανδρος πρῶτον ἐστράφη κατὰ τῶν τελευταίων, τοὺς ὁποίους ἐθανάτωσεν ὅλους. Τὸ φθινόπωρον δὲ τοῦ 336 ἔσπευσε μετὰ τοῦ στρατοῦ του πρὸς Ν. καὶ διέβη τὰς Θερμοπύλας. Ἀμέσως μόλις ἐνεφανίσθη, τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ὠνόμασεν αὐτὸν στρατηγὸν τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐδικαιολογήθησαν διὰ τὰς ἀντιμακεδονικὰς διαθέσεις των.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔπειτα μετέβη εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐκεῖ ἐκάλεσε συνέδριον τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεψε εἰς αὐτὸν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπῆλθε παρευθὺς κατὰ τῶν Θρακῶν. Ἐντὸς 10 ἡμερῶν ὑπερέβη τὸν Αἶμον καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ Δουνάβεως. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἐνέπνευσεν εἰς μὲν τοὺς στρατιώτας του μεγάλην ἐμπιστοσύνην δι' αὐτόν, εἰς δὲ τοὺς γείτονάς του μέγαν φόβον. Πανταχόθεν αἱ βαρβαρικαὶ φυλαὶ ἔπεμπον πρέσβεις ζητοῦσαι εἰρήνην.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον δι' ἐπιδράσεως περσικοῦ χρυσίου ἐξεργάγη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπανάστασις. Φυγάδες Θηβαῖοι ἐπανελθόντες εἰς τὴν πόλιν διέδωσαν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν πρὸς Β. ἐκστρατείαν εἶχε φονευθῇ. Ἀμέσως ὁ λαὸς τῶν Θηβῶν πιστεύσας τὴν εἰδησιν ἐφόνευσεν τοὺς εἰς τὴν πόλιν Μακεδόνας φρουράρχους, καὶ ἐπολιόρκησε τὴν εἰς τὴν Καδμείαν μακεδονικὴν φρουράν. Ἀλλ' ἀπροσδοκῆτως ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τοῦ στρατοῦ του φθάνει πρὸ τῶν Θηβῶν, καὶ πολιορκεῖ τὴν πόλιν, πρὶν αἱ ἄλλαι πόλεις κινηθῶν. Τὴν τρίτην ἡμέραν οἱ Μακεδόνες εἰσέλασαν εἰς τὴν πόλιν. Ἐφονεύθησαν 6 χιλ. Θηβαῖοι, 30 χιλ. συλληφθέντες ἡνδραποδίσθησαν, ἡ δὲ πόλις ὅλη κατεσκάφη πλὴν τῶν ἱερῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου (335). Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἔσπευσαν νὰ συγχαρῶν τὸν Ἀλέξανδρον.

2. Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν.

Αἱ προπαρασκευαί διὰ τὴν μεγάλην ἐκστρατείαν εἰς τὴν Ἀσίαν εἶχον ἤδη γίνει ὑπὸ τοῦ Φιλίππου. Ὅθεν ὁ Ἀλέξανδρος καταλιπὼν εἰς Μακεδονίαν ἀντιπρόσωπόν του τὸν στρατηγὸν Ἀντίπατρον ἐξεκίνησε τὸ ἔαρ τοῦ 334 ἐκ τῆς Πέλλης μὲ 30 χιλ. πεζοὺς καὶ 5 χιλ. ἵππεῖς. Οἱ Μακεδόνες ἀπετέλουν τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ στρατοῦ, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν ἐκ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν πλὴν τῆς Σπάρτης.

Εἰς 20 ἡμέρας ἔφθασαν εἰς Σηστόν καὶ διέβησαν τὸν Ἑλλήσποντον ἐπὶ 180 πλοίων. Μόλις ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπορεύθη εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Τροίας, ὅπου αὐτὸς μὲν ἐστεφάνωσε τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν ὁποῖον καθ' ὅλον τὸν βίον του εἶχε πρότυπον, ὁ ἐπιστήθιος δὲ φίλος αὐτοῦ Ἡφαιστίων ἐστεφάνωσε τὸν τάφον τοῦ Πατρόκλου.

Τὸ περσικὸν κράτος ἦτο ἀσυγκρίτως μεγαλύτερον καὶ πολυπληθέστερον τῆς Μακεδονίας. Ἄλλ' ἀπετελεῖτο ἐκ χωρῶν, αἱ ὁποῖαι οὐδένα ἄλλον δεσμὸν εἶχον πρὸς ἀλλήλας ἢ ὅτι ὅλαι ὑπῆκουον εἰς τὸν μέγαν βασιλέα. Ἡ ἰσχὺς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν συνίστατο κυρίως εἰς τοὺς ἀπείρους θησαυροὺς του, διὰ τῶν ὁποίων ἐμισθοδότει Ἕλληνας μισθοφόρους. Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὑπῆρχεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως στρατὸς ἐκ 50 χιλ. Ἑλλήνων, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 20 ἦσαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν ἐπιδεξίου στρατηγοῦ τοῦ Ῥοδίου Μέμνονος. Οὗτος, ὅταν ἀνηγγέλθη ἡ διάβασις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν, συνεβούλευσε τοὺς σατράπας τῆς Μ. Ἀσίας νὰ μὴ ῥιψοκινδυνεύσουν εἰς μάχην, ἀλλὰ νὰ ὑποχωρήσουν ἐρημοῦντες τὴν χώραν εἰς τρόπον, ὥστε ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ μὴ δύναται νὰ πορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Οἱ εὐγενεῖς ὁμῶς Πέρσαι ἐπέμενον νὰ συμπλακοῦν.

3. Ἡ παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν μάχη (334)

Ὁ περσικὸς στρατὸς εἶχε παραταχθῇ ὀπισθεν τοῦ μικροῦ ποταμοῦ Γρανικοῦ, ἀπετελεῖτο δὲ ἐξ 20 χιλ. ἱππέων Περσῶν καὶ 20

Εἰκ. 60

χιλ. πεζῶν μισθοφόρων Ἑλλήνων. Ὃτε ὁ Ἀλέξανδρος ἔφθασεν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ἐπλησίαζεν ἑσπέρα. Ὁ στρατηγὸς Παρμενίων συνεβούλευσε νὰ ἀναμείνουν τὴν ἐπομένην πρὸς μάχην, ἵνα ἀναπαυθῇ ὁ στρατός. Ὁ Ἀλέξανδρος ὁμως οὐδένα ἀκούων ὁρμᾷ πρῶτος ἡγούμενος τοῦ ἱππικοῦ. Κατ' ἀρχάς, ἐπειδὴ οἱ ἵπποι ἐδυσκολεύοντο νὰ ἀναβοῦν τὴν ὀλισθηρὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, οἱ Μακεδόνες ἐπιέζοντο πολὺ ὑπὸ τῶν ἀκοντιζόντων Περσῶν. Ἀλλὰ τέλος ὅλος ὁ στρατὸς διέβη τὸν ποταμὸν καὶ ἐπέπεσε κατὰ τῶν πολεμίων. Ὁ Ἀλέξανδρος μάχεται μεταξὺ τῶν πρώτων, ἰδίᾳ δὲ χειρὶ φονεύει πολλοὺς ἐπιφανεῖς Πέρσας. Εὐγενής τις Πέρσης ὁμως, ὁ Σπιθιδράτης, παρ' ὀλίγον νὰ φονεύσῃ αὐτόν. Ἦτο ἔτοιμος νὰ κυπήσῃ τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν

Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου

κεφαλὴν, ὅτε ὁ Μακεδὼν Κλεῖτος ἀπέκοψε τὸν ὄμον τοῦ Πέρσου καὶ ἔσωσε τὸν Ἀλέξανδρον. Χίλιοι Πέρσαι ἱππεῖς ἔπεσαν εἰς τὴν μάχην, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν.

Ὑπελείποντο ἀκόμη οἱ μισθοφόροι Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἔμειναν μακρὰν τῆς μάχης. Κατὰ τούτων ὁ Ἀλέξανδρος διηύθυνε τὴν φάλαγγα καὶ κατέκοψεν ὅλους πλὴν 2 χιλ. αἰχμαλωτισθέντων. Ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐφονεύθησαν μόνον 85 ἱππεῖς καὶ 30 πεζοί.

Τοὺς πεσόντας ὁ Ἀλέξανδρος ἔθαψε μεγαλοπρεπῶς, τοὺς δὲ τραυματισθέντας ἐπεριποιήθη ἐπισκεφθεὶς αὐτοπροσώπως. Τοὺς αἰχμαλώτους Ἕλληνας ἐξαπέστειλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπου ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι, διότι ἐπολέμησαν μετὰ τῶν βαρβάρων

κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπεμψε δ' εἰς Ἀθήνας ὡςπροσφορὰν εἰς τὴν Ἀθηναίων 300 ἀσπίδας μὲ τὴν ἐπιγραφὴν· «Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν οἰκούντων».

4. Κατάκτησις τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἡ πρώτη αὕτη νίκη τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέστησεν αὐτὸν κύριον ὅλης τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Λυδίας, αἱ Σάρδεις, ἤνοιξεν ἀμέσως τὰς πύλας εἰς αὐτόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐγκατέστησεν εἰς αὐτὴν δύο διοικητὰς τῆς Λυδίας, τὸν μὲν διὰ τὴν οἰκονομικὴν διοίκησιν, τὸν δὲ διὰ τὴν στρατιωτικὴν. Κατόπιν δὲ ἐστράφη πρὸς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις. Ἡ Ἐφεσος, ἡ Μαγνησία καὶ αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις ἐδέχθησαν αὐτὸν ὡς ἐλευθερωτὴν, εἰς ὅλας δὲ ἀποκατέστησε τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα. Μόνη ἡ Μίλητος καὶ ἡ Ἀλικαρνασσὸς φρουρούμεναι ὑπὸ μισθοφόρων Ἑλλήνων ἀντέστησαν, ἀλλὰ καὶ αὗται ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος πλέον ἦτο κύριος τῆς Μ. Ἀσίας. Κατόπιν διὰ τῆς Λυκίας ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Φρυγίαν καὶ κατέλαβε τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσαν αὐτῆς Γόρδιον, ὅπου καὶ διεχείμασεν. Ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ἄμαξα τοῦ ἀρχαίου βασιλέως τῆς Φρυγίας Γορδίου, τῆς ὁποίας ὁ ζυγὸς ἦτο δεμένος μὲ τὸν ἵμνον διὰ τοῦ περιφήμου Γορδίου δεσμοῦ. Περὶ τοῦ δεσμοῦ τούτου ὑπῆρχε χρησμός, ὅτι ὁ λύσας αὐτὸν θά γίνῃ κύριος ὅλης τῆς Ἀσίας. Τοῦτον ὁ Ἀλέξανδρος ἔκοψε διὰ τοῦ ξίφους.

5. Ἡ μάχη τῆς Ἰσσοῦ (333).

Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος εἶχε συγκεντρώσει μέγαν στρατὸν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Συρίας καὶ περιέμενε τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰς πρὸς Β. τῆς ἐπαρχίας ταύτης πεδιάδας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐβάδισεν ἐναντίον αὐτοῦ καὶ τὸ θέρος τοῦ 333 διελθὼν τὰ στενὰ τοῦ Ταύρου κατέβη εἰς τὴν Κιλικίαν. Εἰς τὴν πόλιν Ταρσὸν ὅμως ἐχρονотρίβησε πολὺ, διότι λουσθεὶς ἰδρωμένος εἰς τὰ ὕδατα

τοῦ ποταμοῦ Κύδνου ἡσθένησε καὶ μόλις ἐσώθη ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ τοῦ Φιλίππου τοῦ Ἀκαρνᾶνος.

Ἔνεκα τούτου ὁ Δαρεῖος κατεπονήθη περιμένων. Ὅθεν διέβη τὰ ὄρη τοῦ Ἀμανοῦ πρὸς Β. καὶ ἐπλησίασε τὰ παραλία τοῦ κόλπου τῆς Ἰσοῦ. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε σπεύσει ἤδη πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ διὰ τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ. Μαθὼν δὲ ὅτι ὁ Δαρεῖος εὗρίσκετο εἰς τὰ νῶτά του ἔστρεψε πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ συνήντησε τοὺς Πέρσας στρατοπεδευμένους εἰς τὴν πρὸ τῆς Ἰσοῦ παραλίαν μὲ τὸ μέτωπον πρὸς Α. παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Πινάρου.

Ὁ στρατὸς τοῦ Δαρείου ἀποτελούμενος ἐξ 600 χιλιάδων ἀνδρῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναπτυχθῇ ἐπὶ τῆς μικρᾶς ταύτης πεδιάδος, ἣ ὅποια εἶχε πλάτος μικρότερον τῶν 5 χιλιομέτρων. Ὁ Ἀλέξανδρος διαβὰς τὸν ποταμὸν μετὰ τοῦ ἵππικοῦ προσέβαλε πρῶτον τὸ ἀριστερὸν κέρας των Περσῶν καὶ ἔτρεψεν αὐτὸ εἰς φυγὴν. Μετὰ τοῦτο δὲ ἐστράφη κατὰ τοῦ περσικοῦ κέντρου, τὸ ὁποῖον ἠγωνίζετο κατὰ τῆς μακεδονικῆς φάλαγγος. Τότε ὁ Δαρεῖος φοβηθεὶς ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς φυγῆς, ἣ ὅποια ἀμέσως ἐγενικεύθη. Κατὰ τὴν μάχην ἐφονεύθησαν 100 χιλιάδες Πέρσαι, ἐκ δὲ τῶν Μακεδόνων μόνον 300 πεζοὶ καὶ 150 ἵππεις.

Τὸ στρατόπεδον τοῦ Δαρείου περιῆλθεν εἰς τοὺς νικητάς. Ἐνταῦθα εὗρον τὴν μητέρα του, τὴν σύζυγον, τὰς δύο θυγατέρας καὶ τὸν μικρὸν υἱόν του. Πρὸς ταύτας ὁ Ἀλέξανδρος προσεφέρθη μετὰ μεγαλοφροσύνης παρηγορήσας δι' ἀπεσταλμένου καὶ ἀναγγείλας ὅτι ὁ Δαρεῖος ζῇ.

6. Κατάκτησις Φοινίκης καὶ Αἰγύπτου.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀφίσας τὸν Δαρεῖον νὰ φεύγῃ ἐπροχώρησε κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς, ἵνα ὑποτάξῃ τὴν Φοινίκην. Αἱ φοινικικαὶ πόλεις ὅλαι ἔσπευσαν νὰ ὑποταχθοῦν εἰς αὐτόν. Μόνον ἡ Τύρος ἐδήλωσε μὲν ὑποταγὴν, ἀλλ' ἠρνήθη νὰ δεχθῇ αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη νὰ πολιορκήσῃ αὐτήν, μόλις δὲ μετὰ ἐπτάμήνον πολιορκίαν κατώρθωσε

νά την κυριεύση. Ἐπειτα ἐκυρίευσε μετὰ δίμηνον πολιορκίαν τὴν ὠσαύτως ἀντιστάσαν Γάζαν καὶ ἐπροχώρησε πρὸς κατάληψιν τῆς Αἰγύπτου. Ἦθελε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπιχειρήσεις του ἀπὸ παντὸς ἀντιπερισπασμοῦ, τὸν ὁποῖον οἱ Πέρσαι ἠδύναντο νὰ ἐπιχειρήσουν ἀπὸ θαλάσσης συνεννοούμενοι μετὰ τῶν πόλεων τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον ὁ Ἀλέξανδρος οὐδεμίαν εὗρεν ἀντίστασιν. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσιν αὐτῆς Μέμφιν καὶ ἐδυσίασεν εἰς τὸν θεὸν Ἄπιν. Ἐνταῦθα ἐτέλεσεν ἑλληνικὰς ἐορτάς, δηλ. ἀγῶνας γυμνικoὺς καὶ μουσικoὺς, εἰσάγων οὕτω τὴν ἑλληνικὴν ποιήσιν καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα ἐπισήμως. Ἐκ τῆς Μέμφιδος κατέπλευσε τὸν Νεῖλον μέχρι τῆς θαλάσσης, εἰς τὸ μέρος δέ, ὅπου ἡ μικρὰ νῆσος Φάρος ἐσχημάτιζε καλὸν λιμένα, διέταξε νὰ κτισθῇ πόλις μεγάλη ἐπὶ τῆς ἀπέναντι τῆς νήσου ἀκτῆς. Αὕτη ὀνομασθεῖσα Ἀλεξάνδρεια ἀπέβη μία τῶν μεγαλυτέρων πόλεων τοῦ κόσμου. Μετὰ τοῦτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 331 ἐπορεύθη πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ εἰς τὴν ἔρημον ἀρχαιοτάτου μαντείου τοῦ θεοῦ Ἀμμωνος, τὸ ὁποῖον ὠνόμασεν αὐτὸν νῖδον τοῦ Διός. Τοῦτο διαδοθὲν μετὰ τῶν βαρβάρων συνετέλεσεν εἰς τὴν εὐκολωτέραν καθυπόταξιν αὐτῶν.

7. Ἡ παρὰ τὰ Ἀρβηλα μάχη (331).

Ὁ Ἀλέξανδρος γενόμενος κύριος τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου καὶ λαβὼν ἐπικουρίας, τὰς ὁποίας ἔπεμψεν εἰς αὐτὸν ἐκ Μακεδονίας ὁ Ἀντίπατρος, ἐτράπη ἤδη πρὸς Α. καὶ διέβη τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγριν, χωρὶς οὐδαμοῦ νὰ συναντήσῃ ἀντίστασιν.

Ὁ Δαρεῖος μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἰσοῦ προσεπάθησε νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐπρότεινε νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν ὅλην τὴν μέχρι τοῦ Εὐφράτου χώραν καὶ ἅπειρα λύτρα διὰ τὴν οἰκογένειάν του. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέρριψε τὰς προτάσεις ταύτας. Ὁ Δαρεῖος τότε συνήθροισεν ἅπειρον στρατὸν εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Γαυγαμήλων παρὰ τὴν πόλιν τῶν Ἀρβήλων, καὶ ἐνταῦθα ἀπεφάσισε νὰ περιμένῃ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ στρατὸς οὗτος ἀπετελεῖτο ἐξ ἐνὸς ἑκατομμυρίου πεζῶν, 4 χιλιάδων ἵππῶν,

208 δρεπανηφόρων ἀρμάτων καὶ 15 ἐλεφάντων. Ἄλλ' ἦτο ὄγκος ἄτακτος ἐκ παντοίων ἐθνῶν.

Περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἐχθροῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπληροφορήθη 4 ἡμέρας, ἄφ' οὗ διέβη τὸν Τίγριν ποταμόν. Τότε ἀναπαύσας τὸν στρατόν του ἐπὶ τινὰς ἡμέρας καὶ ὀχυρώσας στρατόπεδον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀφῆκε τὰ σκευοφόρα καὶ τοὺς ἀπομάχους, ἐπροχώρησε κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅταν ἐπλησίασεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἔσταμάτησεν καὶ κατεσκόπευσε τὸν ἐχθρόν. Τὴν πρωΐαν δὲ τῆς ἐπομένης παρέταξε τὸν στρατόν του ἀποτελούμενον μόνον ἐκ 40 χιλ. πεζῶν καὶ 7 χιλ. ἵππῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἡγούμενος τῆς δεξιᾶς πτέρυγος ὤρμησε πρῶτος δρομαίως ἀποκλίνων ὀλίγον πρὸς τὰ δεξιὰ κατὰ τῆς μακροῦς γραμμῆς τοῦ ἐχθροῦ, ἵνα διασπάσῃ αὐτήν. Ὁ Δαρεῖος, ὁ ὁποῖος ἐπὶ ἄρματος εὗρίσκετο εἰς τὸ κέντρον τῆς παρατάξεώς του, διέταξε νὰ ἐπέλθουν κατὰ τῆς φάλαγγος τὰ δρεπανηφόρα ἄρματα. Ἄλλ' οἱ Μακεδόνες ἐγνώριζον, πῶς ὀφείλον νὰ πολεμήσουν. Οἱ τοξόται ἔβαλλον κατὰ τῶν ἵππων καὶ ὀδηγῶν, ὥστε ἄρματα τινὰ μόνον ἔφθασαν μέχρι τῆς φάλαγγος, αὕτη δ' ἀνοιχθεῖσα ἀφῆκεν αὐτὰ νὰ διέλθουν, χωρὶς οὐδεμίαν βλάβην νὰ προξενήσουν. Ἡδὴ ὅμως εἶχε προχωρήσει ὁλος ὁ περσικὸς στρατός. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τοῦ ὀήγματος, τὸ ὁποῖον ἔκαμε διὰ τοῦ ἵππου, εἰσέδυσσε μετὰ τῆς φάλαγγος εἰς τὴν περσικὴν παρατάξιν διευθυνόμενος κατὰ τοῦ Δαρείου. Οἱ Πέρσαι κατήληκτοι ἐκ τῆς θέας αὐτοῦ τρέπονται εἰς φυγὴν παρασύροντες καὶ τὸν Δαρεῖον. Ὁ ὀλεθρὸς τῶν Περσῶν ἐνταῦθα ὑπῆρξε μέγας. Τὸ ἀριστερόν ὅμως κέρας ὑπὸ τὸν Παρμενίωνα ἐπιέζετο πολὺ καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Οὗτος τότε ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ τὴν καταδίωξιν τῶν Περσῶν, ἵνα βοηθήσῃ τὸν Παρμενίωνα. Τέλος καὶ ἐνταῦθα οἱ Πέρσαι τρέπονται εἰς φυγὴν.

Ἡ νίκη τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπῆρξε πλήρης. Οἱ Μακεδόνες ἀπώλεσαν 500 ἄνδρας καὶ περὶ τοὺς χιλίους ἵππους. Ἐκ δὲ τῶν Περσῶν 30 χιλιάδες ἐφονεύθησαν, διπλάσιοι ἠχμαλωτίσθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν. Περσικὸς στρατός δὲν ὑπῆρχε πλέον.

Τὴν ἐπομένην ὁ Ἀλέξανδρος ἔφθασεν εἰς τὴν πλησίον πόλιν

Ἄρβηλα, ὅπου εὗρε τὰ ὄπλα, τὴν ἄμαξαν καὶ τὸν θησαυρὸν τοῦ Δαρείου. Ὁ μέγας βασιλεὺς εἶχε φύγει πρὸς τὴν Μηδίαν.

8. Κατάκτησις ὅλου τοῦ Περσικοῦ κράτους.

Μετὰ τὴν παρὰ τὰ Ἄρβηλα μάχην ὁ Ἀλέξανδρος ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Βαβυλῶνα. Οἱ κάτοικοι ἐξῆλθον πρὸς προϋπάντησιν αὐτοῦ μετὰ τῶν ἱερέων καὶ ἀρχόντων καὶ παρέδωσαν εἰς αὐτὸν τὴν πόλιν. Ὁ Ἀλέξανδρος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἐθυσίασεν εἰς τὸν θεὸν Βῆλον καὶ ἐγκατέστησε φρουράρχον καὶ οἰκονομικὸν διοικητὴν Μακεδόνας.

Ἐκ τῆς Βαβυλῶνος ἐπορεύθη εἰς τὰ Σοῦσα. Ἐνταῦθα εὗρε 50 χιλ. τάλαντα ἀργυρίου, πολλοὺς πολυτίμους λίθους καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ Ξέρξου ἀρπαγέντας ἔξ Ἀθηναίων χαλκοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, τοὺς ὁποίους ἔπεμψεν ὀπίσω εἰς τὰς Ἀθήνας. Καὶ ἐνταῦθα ἐτελέσθησαν θυσίαι ἑλληνικαί, λαμπαδηδρομίαι καὶ ἀγῶνες γυμνικοί.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐβάδισε πρὸς τὴν Περσέπολιν, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Περσίδος, καὶ τὰς Παρσαγάδας, ὅπου ἦτο ὁ τάφος τοῦ Κύρου. Καὶ εἰς τὰς πόλεις ταύτας εὗρεν ἀμυνήτους θησαυροὺς ἀπὸ αἰώνων θησαυρισθέντας.

Τὸ ἔαρ τέλος τοῦ 330 ὁ Ἀλέξανδρος ἔφθασεν εἰς τὰ Ἐκβάτανα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μηδίας. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὁ Ἀλέξανδρος κατέθεσεν ὅλην τὴν λείαν του, καὶ ἔπειτα ἐτρόπη εἰς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου καὶ τὴν συμπλήρωσιν τῆς κατακτήσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους. Φθάσας παρὰ τὰς Κασπίας πύλας ἔμαθεν ὅτι ὁ σατράπης Βῆσσος αἰχμαλωτίσας τὸν Δαρεῖον ἀπάγει εἰς τὴν Βακτριανήν, ἵνα ἀνακηρύξας ἑαυτὸν βασιλέα ἐξακολουθήσῃ ἐκείθεν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ κατακτητοῦ. Μετὰ 500 μόνον ἡμέρας ὁ Ἀλέξανδρος σπεύδει πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ, μετὰ πορείαν δὲ τριῶν ἡμερονυκτίων καταφθάνει αὐτόν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν συμπλοκὴν ὁ Βῆσσος μὴ δυνάμενος νὰ πείσῃ τὸν Δαρεῖον νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ ἐφόνευσεν αὐτόν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμψε τὸ σῶμα τοῦ Δαρείου εἰς Περσέπολιν καὶ διέταξε νὰ ταφῇ εἰς τοὺς τάφους τῶν βασιλέων. Ἄλλος

βασιλεὺς τῆς Περσίας πλὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ὑπῆρχε πλέον. Τὸ πλεῖστον τῶν σατραπῶν τῆς Ἀσίας ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς νόμιμον βασιλέα.

Εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ὑπελείπετο μόνον νὰ ὑποτάξῃ τὰς βορείους ἐπαρχίας Βακτριανὴν καὶ Σογδιανήν, ὅπου διέμενε λαὸς ἀνεξάρτητος καὶ ἰσχυρὸς εἰς τὰ ὀρεῖνά φρουριά του. Τοῦτο κατώρθωσε μετὰ μακροὺς ἐπὶ δύο ἔτη ἀγῶνας. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ συνέλαβε καὶ τὴν Βῆσσον. Τοῦτον παρέδωκεν εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ Δαρείου, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ τὸν ἐβασάνισαν σκληρῶς, τὸν ἐφόνευσαν. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ὡσαύτως πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐπ' αὐτῶν κυριαρχίας του ἵδρυσεν πολλὰς φερωνύμους αὐτοῦ πόλεις. Ἐνταῦθα δὲ καὶ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα ἐνὸς τῶν Βακτριῶν ὀπλαρχηγῶν Ὁξυάρτου, τὴν ὠραίαν Ῥωξάνην.

9. Δυσαρέσκειαι τῶν Μακεδόνων ἐκ τῆς δεσποτικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος γενόμενος κύριος τοῦ περσικοῦ κράτους μετεβλήθη ἀπὸ βασιλέως Μακεδόνος καὶ στρατηγοῦ τῶν Ἑλλήνων εἰς δεσπότην τῆς Ἀσίας. Ἵνα προσοικειωθῇ τοὺς βαρβάρους, ἐνεδύθη τὴν ἐνδυμασίαν τῶν μοναρχῶν τῆς Περσίας καὶ προσέλαβε τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, ἥξιον δὲ νὰ προσκυνοῦν αὐτὸν κατὰ τὰ περσικὰ ἔθιμα ὄχι μόνον οἱ Πέρσαι, ἀλλὰ καὶ οἱ Μακεδόνες. Οἱ εὐγενεῖς Μακεδόνες συνηθισμένοι νὰ θεωροῦν τὸν βασιλέα τῶν ὡς σύντροφον δὲν ὑπέμενον τὴν μεταβολὴν ταύτην τῶν τρόπων αὐτοῦ. Ἐκ τούτου ἐρεθιζόμενος ὁ Ἀλέξανδρος προέβη εἰς βιαίας τινὰς πράξεις, αἱ ὅποιαι ἀμαυρώνουν τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ.

Οὕτω τὸ 330 μόνον μὲ τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ὁ Φιλώτας, ὁ υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος, ἀπὸ σκοποῦ ἀπέκρυψεν ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καταγγελθεῖσάν τινα εἰς αὐτὸν συνωμοσίαν, διέταξε νὰ φονεύσουν καὶ αὐτὸν καὶ τὸν εἰς τὰ Ἐκβάτανα καταλειφθέντα ὡς φύλακα τῶν θησαυρῶν τοῦ γηραιὸν Παρμενίωνα. Ὡσαύτως μετὰ δύο ἔτη εἰς συμπόσιον ἐφόνευσεν ἰδίᾳ χειρὶ τὸν στρατηγὸν Κλεῖτον, διότι οὗτος κατεγέλασε τὴν ἀξίωσίν του νὰ λατρεύεται ὡς θεός.

Ὅμοίως διέταξε νὰ φρονέουσιν τὸν φιλόσοφον Καλλισθένην, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀναθέσει νὰ συγγράψῃ τὰς κατακτήσεις του. διότι εἶχεν ἀρνηθῇ νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὸ ἔθιμον τῆς προσκυνήσεως,

10. Ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἰνδικήν (327).

Ὁ Ἀλέξανδρος περατώσας τὴν κατάκτησιν τῆς περσικῆς αὐτοκρατορίας ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Ἰνδικήν. Ἡ χώρα αὕτη, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς Ἕλλην εἶχεν ἀκόμη ἴδει, ἐθεωρεῖτο πλήρης θαυμασιῶν καὶ πολὺ πλουσία. Ἐνεκα τούτου εἴλκυσε τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Τὸ 327 λοιπὸν συνήθροισε στρατὸν ἐξ 120 χιλ. πεζῶν καὶ διέβη τὸν Ἰνδὸν ποταμόν. Ἰνδὸς τις βασιλεὺς, ὁ Πῶρος, ἀπεφάσισε νὰ ἀντιταχθῇ κατ' αὐτοῦ, καὶ μὲ τοὺς ἱππεῖς του καὶ 180 ἐλέφαντας πολεμικοὺς παρετάχθη ὀπισθεν τοῦ ποταμοῦ Ὑδάσπους, ἵνα ἐμποδίσῃ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιτεθεὶς κατενίκησεν αὐτὸν καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον. Ἀφῆκεν ὅμως εἰς αὐτὸν τὸ βασίλειόν του καὶ κατέστησε σύμμαχον.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔπειτα διέσχισεν ὅλην τὴν πεδιάδα τῶν 5 ποταμῶν. Ἄλλ' ὅταν ἔφθασε πρὸ τοῦ τελευταίου ποταμοῦ, τοῦ Ὑφάσιος, οἱ Μακεδόνες ἠρνήθησαν νὰ προχωρήσουν περαιτέρω. Ἐπὶ 8 ἔτη εὐρίσκοντο εἰς ἐκστρατείαν, ἀπὸ 70 δὲ ἡμερῶν ἐβάδιζον ὑπὸ βροχὰς συνεχεῖς. Τὰ ὅπλα τῶν εἶχον φθαρῇ, τὰ ἐνδύματά τῶν εἶχον καταρρακωθῇ. Ὁ Ἀλέξανδρος τότε συνεκάλεσε τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ καὶ ἐξήγησεν εἰς αὐτοὺς ὅτι τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ φθάσουν εἰς τὸν Γάγγην, ἐκεῖθεν δὲ θὰ ἐπέστρεφον διὰ τοῦ περσικοῦ κόλπου καὶ θὰ ὑπέτασσον ὅλην τὴν Ἀφρικὴν μέχρι τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους. Πάντες ὅμως ἐσιώπησαν ἀποδοκιμάζοντες τὰ σχέδιά του. Μάτην ἠπειλήσεν ὅτι θὰ προχωρήσῃ μόνον μετ' ἐθελοντῶν καὶ περιέμεινεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας μεταβολὴν τοῦ φρονήματος τοῦ στρατοῦ. Οὗτος ἦτο ἀνένδοτος. Ὁ Ἀλέξανδρος τέλος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἀνήγειρεν ἐκεῖ 12 βωμοὺς εἰς τοὺς θεοὺς ἰσομεγέθεις μὲ πύργους, ὥς μνημεῖα τῶν ἐκστρατειῶν του, ἐτέλεσε θυσίαις καὶ

ἀγῶνας καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν Ὑδάσπην, ὅπου ἔκτισε δύο πόλεις, τὴν Νίκαιαν καὶ Βουκεφάλειαν (326). Ἐδῶ ὁ Ἀλέξανδρος κατεσκεύασε στόλον, καὶ ἐπιβιβασθεὶς μετὰ μέρους τοῦ στρατοῦ του κατῆλθε τὸν Ὑδάσπην, καὶ κατόπιν τὸν Ἰνδόν. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ ἠκολούθει ἐπὶ τῶν δύο ὀχθῶν. Κατῆλθον οὖτω μέχρι τοῦ Δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐκεῖ ὁ Ἀλέξανδρος ἐχωρίσθη ἀπὸ τοῦ στόλου του. Ὁ Νέαρχος ἐπεφορτίσθη νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὸν κατὰ μῆκος τῆς παραλίας ἀπὸ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸν στρατὸν του ἐπανῆλθεν εἰς Περσίαν διὰ μέσον ἐρήμου ἀμμόδους καὶ καυστικῆς. Ὁ στρατὸς διήνυσεν 800 χιλιόμετρα εἰς 60 ἡμέρας, ἀλλ' ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταστραφῇ ἐκ τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης.

II. Τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἐπιστρέψας ὁ Ἀλέξανδρος εἰς Σοῦσα ἐπεδόθη κυρίως εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἐτέρου μέρους τῆς πολιτικῆς του. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἰδίως εἰς τὴν συγχώνευσιν τοῦ βαρβαρικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ κόσμου εἰς μίαν ἐθνότητα διὰ τῆς εἰς τοὺς βαρβάρους μεταδόσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἤδη, ἀφ' οὔτου διέβη εἰς τὴν Ἀσίαν, φαίνεται ὅτι εἶχεν ὥριμον τὸ σχέδιον τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς διοικήσεως, ὥς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν κατακτωμένων χωρῶν. Ὅθεν εἰς μὲν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας εἰσήγαγε τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα, εἰς πάντα δὲ τὰ λοιπὰ κατακτώμενα μέρη ἄφησε μὲν τοὺς ἐγγχωρίους σατράπας θεραπεύων οὕτω τὴν ἐθνικὴν φιλαυτίαν αὐτῶν, ἀλλὰ κατέστησεν αὐτοὺς ἀπλοῦς διοικητικοὺς ἄρχοντας, ἀνέθεσε δὲ τὴν ἀρχηγίαν τῶν φρουρῶν εἰς ἰδίους στρατηγούς, εἰς ἄλλους δὲ πάλιν τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν. Πανταχοῦ ὡσαύτως τοῦ ἀχανοῦς αὐτοῦ κράτους ἵδρυσεν ἀποικίας μὲ πυρῆνα ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἔδωκε δ' εἰς αὐτάς τὸν ἀστικὸν ὀργανισμὸν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Ἐβδομήκοντα τοιαύτας πόλεις, τὰς πλείστας φερωνύμους ἑαυτοῦ, ἔκτισεν ὁ Ἀλέξανδρος.

Ἄλλ' αἱ πανταχοῦ τοῦ κράτους καταλείπομεναι μετὰ τῶν στρατιωτικῶν διοικητῶν καὶ οἰκονομικῶν διαχειριστῶν ἑλληνικαὶ φρουραὶ καὶ αἱ πολυάριθμοι ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐκτὸς τοῦ σκοποῦ τῆς διοικήσεως εἶχον προσέτι καὶ τοῦτον τὸν προορισμόν, νὰ μεταδώσουν τὰ ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν μετὰ τῶν κατακτηθέντων βαρβάρων καὶ νὰ συγχω-νεύσουν αὐτοὺς μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτον δὲ τὸν σκοπὸν ἐξυ-πηρέτουν καὶ αἱ πανταχοῦ τελούμεναι ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἑλλη-νικαὶ ἐορταὶ καὶ πανηγύρεις, ὥς καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ βασιλέως παρα-δοχὴ τῆς ἐθιμοτυπίας τῆς περσικῆς αὐλῆς καὶ αἱ περιποιήσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐπιφανεῖς Πέρσας.

Τώρα μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς κατακτήσεως τοῦ περσικοῦ κράτους καὶ τὴν εἰς τὴν Ἰνδικὴν ἐκστρατείαν ἐπεδίωξε τὴν συγ-χώνευσιν τῶν δύο κόσμων μετὰ περισσοτέρας δραστηριότητος. Πρὸς τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος πρῶτον συνέδεσεν ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀνω-τέρους ἀξιωματικούς του διὰ τῶν δεσμῶν τοῦ γάμου μετὰ τοῦ περσικοῦ ἔθνους. Αὐτὸς μὲν ἐνυμφεύθη τὴν πρεσβυτέραν τῶν θυ-γατέρων τοῦ Δαρείου Βαρσίνην, οἱ δὲ στρατηγοὶ του ἄλλας ἀνη-κούσας εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν περσικὴν ἀριστοκρα-τίαν. Οἱ γάμοι ἐγιναν κατὰ τὰ περσικὰ ἔθιμα. Τὰς δὲ προῖκας ἔδωκεν εἰς ὅλας αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος. Ὅμοίως δὲ εἰς 10 χιλιάδας Μακεδόνας νυμφευθέντας Ἀσιάτιδας ἔδωσε πλουσίας δωρεάς.

Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησε νὰ συγχωνεύσῃ τὰς καλλίστας στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς Ἀσίας μετὰ τοῦ μακεδο-νικοῦ στρατοῦ. Πρὸς τοῦτο κατέταξεν εἰς τὸν στρατὸν του 30 χιλ. Ἀσιάτας καὶ ὅπλισεν αὐτοὺς μὲ μακεδονικὰ ὅπλα. Ἀλλὰ τοῦτο ἐλύπησε πολὺ τοὺς Μακεδόνας, διότι ἐνόμισαν ὅτι ὁ βα-σιλεὺς πράττει τοῦτο, ἵνα μὴ ἔχῃ χρεῖαν αὐτῶν. Ἀρθείσης ὁμως τῆς παρεξηγήσεως, ἐπηκολούθησε θυσία καὶ ἐστίαις ἀπὸ κοινοῦ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς ἔταξε πρῶτοι νὰ καθίσουν οἱ Μακεδόνες καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Ἀσιάται. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐτελεῖτο ἡ μετὰ τὴν Εὐρώπης καὶ Ἀσίας συνδιαλλαγὴ.

12. Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου (323)

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ τῆς Περσίδος μετέβη εἰς τὰ Ἑκβάτανα. Ἐνταῦθα ἐτέλεσε θυσίας καὶ ἀγῶνας μουσικοὺς καὶ γυμνικοὺς καὶ πότους. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν διασκεδάσεων ἀπέθανεν αἰφνης ὁ ἐπιστήθιος φίλος αὐτοῦ Ἡφαιστίων. Τοῦτο ἐλύπησε τὸν Ἀλέξανδρον παρὰ πολὺ, διέταξε δὲ νὰ παρασκευάσουν εἰς τὸν νεκρὸν κηδεῖαν μεγαλοπρεπεστάτην. Ὁ νεκρὸς μετεφέρθη εἰς τὴν Βαβυλῶνα καὶ ἐκεῖ ἐκάλυψε ἐπὶ πυρᾶς, διὰ τὴν ὁποίαν λέγουν ὅτι ἐδαπανήθησαν 10 χιλ. τάλαντα.

Τὸν χειμῶνα τοῦ 324 ἐξεστράτευσεν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τῶν ὀρεινῶν Κοσσαίων καὶ κατέβαλεν αὐτούς, ἔπειτα δὲ μετέβη εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Ἐνταῦθα ἐδέχθη πρεσβείας ἐξ ὧν σχεδὸν τῶν λαῶν τῆς γῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τῶν Καρχηδονίων καὶ Ῥωμαίων, οἱ ὅποιοι ἐπεζήτησαν τὴν φιλίαν τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ. Ἠσχίσε δὲ νὰ παρασκευάζῃ μεγάλην τινὰ ἐκστρατείαν ναυτικὴν, πιθανῶς εἰς Ἀραβίαν.

Αἰφνης ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τινα θυσίαν καὶ εὐωχίαν ἡσθένησεν ἐκ πυρετοῦ σφοδροῦ. Ἐπὶ 11 ἡμέρας ἐπάλαισε πρὸς αὐτὸν ἡ ἰσχυρὰ κραῖσις τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατεβλήθη. Τὴν προτελευταίαν τοῦ θανάτου τοῦ ἡμέραν οἱ πενθοῦντες στρατιῶται ἐζήτησαν νὰ ἴδουν τελευταίαν φορὰν τὸν βασιλέα τῶν καὶ παρήλασαν πρὸ τῆς κλίνης τοῦ ἀσθενοῦς. Ἀλλ' οὗτος δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὀμιλήσῃ, μόλις ἐχαιρέτιζεν αὐτοὺς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν. Ἀπέθανε δὲ κατ' Ἰούνιον τοῦ 323 εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν. Ὁ νεκρὸς του ταριχευθεὶς καὶ τεθεὶς εἰς λάρνακα ἐτάφη μετὰ δύο ἔτη εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι καταπληκτικόν. Τὸ κράτος, τὸ ὅποιον ἐδημιούργησεν, ἐξηπλοῦτο ἀπὸ τοῦ Δουνάβειος μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ ἀπὸ τῆς Ἀραβικῆς λίμνης μέχρι τῶν ἐρήμων τῆς Σαχάρας. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ὑπῆρξε μόνον ὁ μέγιστος τῶν κατακτητῶν. Ἦτο συνάμα καὶ ὁ μεγαλεπβολώτερος τῶν διοικητῶν, καὶ τὸ σπουδαιότερον συνέλαβε τὸ σχέδιον καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς Ἀσίας, τὸ ὅποιον ἔσχε μεγί-

στην ἐπιρροὴν εἰς τὴν καθόλου ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Διὰ ταῦτα ἡ μὲν ἱστορία εἰς πρῶτον αὐτὸν ἔδωκε τὸ ἐπώνυμον «Μέγας», ἡ δὲ μνήμη αὐτοῦ διετηρήθη ἐπὶ χιλιετηρίδας μέχρι σήμερον εἰς τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας.

13. Λαμιακὸς πόλεμος.

Ὅτε ἀνηγγέλθη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου, αἱ εἰς τὰς διαφόρους πόλεις αὐτῆς ἀντιμακεδονικαὶ μερίδες ἐκινήθησαν καὶ πάλιν. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲ ἐνόμισαν κατάλληλον τὴν περίστασιν νὰ ἀναλάβουν καὶ πάλιν τὴν παλαιὰν πολιτικὴν των. Ὅθεν ἐστρατολόγησαν μισθοφόρους, προσεῖλκυσαν καὶ ἄλλους Ἕλληνας εἰς τὴν συμμαχίαν των καὶ μὲ τὸν στρατηγὸν Λεωσθένην κατέλαβον τὰς Θερμοπύλας.

Ὁ Ἀντίπατρος ἐπῆλθεν ἐκ τῆς Μακεδονίας κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ἤττηθείς ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ εἰς τὴν ὀχυρὰν Λαμίαν, ὅπου ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν συμμάχων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως δύο μακεδονικαὶ στρατιαὶ κατήρχοντο πρὸς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου. Στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ἦτο τότε ὁ Ἀντίφιλος, διότι κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας εἶχε φονευθῇ ὁ Λεωσθένης. Οὗτος, ἵνα ἐμποδίσῃ τὸν νέον μακεδονικὸν στρατὸν νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Ἀντιπάτρου, λύει τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας καὶ σπεύδει πρὸς συνάντησιν αὐτοῦ. Ἡ μάχη ἀπέβη ὑπὲρ τῶν συμμάχων, ἀλλ' οὐδὲν ὠφελήθησαν, διότι ὁ Ἀντίπατρος ἐξῆλθε τῆς Λαμίας καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ ἄλλου μακεδονικοῦ στρατοῦ. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἀντιπάτρου ἀπετελέσθη τώρα ἐκ 50 χιλ. ἀνδρῶν, ἐν ᾧ ὁ τῶν συμμάχων ἀπετελεῖτο μόνον ἐξ 25 χιλ. Δευτέρα μάχη γενομένη παρὰ τὴν Κρανῶνα (322) ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Μακεδόνων. Οἱ σύμμαχοι ἔχασαν τὸ θάρος των καὶ διεσκορπίσθησαν. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἠναγκάσθησαν χωριστὰ ἐκάστη νὰ συνάψῃ εἰρήνην πρὸς τὸν Ἀντίπατρον.

Εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὁ Ἀντίπατρος ἐπέβαλε τρεῖς ὅρους: α') νὰ δεχθοῦν μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Μουνιχίαν, β') νὰ μεταβάλλουν τὸ πολίτευμά των οὕτως, ὥστε νὰ ἔχουν πολιτικά δι-

καιώματα μόνον οἱ ἔχοντες περιουσίαν ἀνωτέραν τῶν 22 χιλ. δραχμῶν, καὶ γ') νὰ παραδώσουν τοὺς ἀντιμακεδονικοὺς ῥήτορας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο ὁ Ὑπερεΐδης καὶ ὁ Δημοσθένης.

Οἱ προγραφέντες ῥήτορες ἔσπευσαν νὰ φύγουν ἐκ τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Ἀντίπατρος ἐπεμψε στρατιώτας πρὸς σύλληψιν αὐτῶν. Ὁ Ὑπερεΐδης καταφυγὼν εἰς τὸν ναὸν τῆς Αἰγίνης συνελήφθη καὶ ἐθανατώθη. Ὁ Δημοσθένης καταφυγὼν εἰς τὸν ἐπὶ τῆς Καλαυρίας ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ βλέπων ὅτι καὶ ἐκεῖθεν ἤθελεν ἀπαχθῆ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἀπέθανε λαβὼν δηλητήριο, τὸ ὁποῖον ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ.

14. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθανὼν οὐδένα ἀφῆκε διάδοχον ἱκανὸν νὰ κυβερνήσῃ τὸ ἀχανὲς κράτος του. Ἡ οἰκογένειά του ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρριδαίου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀσθενὴς τὸν νοῦν, τῆς μητρὸς του Ὀλυμπιάδος καὶ τῶν συζύγων Ῥωξάνης καὶ Βαρσίνης. Τέκνον δὲν εἶχεν. Ἡ Ῥωξάνη μόνον ἦτο ἐγκυος.

Ἐκ τῶν περὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἀξιωματικῶν ἀνώτατοι ἦσαν οἱ 7 σωματοφύλακες, μεταξὺ δὲ αὐτῶν διεκρίνετο ὁ Περδίκκας, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς νόσου του εἶχε παραδώσει τὸν δακτύλιον πρὸς σφραγίσιν ἀναγκαίων διαταγῶν. Οὗτοι οἱ ἄνδρες μετὰ τῶν στρατηγῶν καὶ ἱλαρχῶν συνῆλθον εἰς τὴν αἴθουσαν, ὅπου ἔκειτο ὁ νεκρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἀπεφάσισαν, ὅπως ἀναμένοντες τὴν γέννησιν τοῦ τέκνου τῆς Ῥωξάνης, τὸ ὁποῖον θὰ διεδέχετο τὸν Ἀλέξανδρον, κυβερνοῦν ὁ μὲν Περδίκκας καὶ ὁ Λεοννάτος τὴν Ἀσίαν, ὁ Ἀντίπατρος δὲ καὶ ὁ Κράτερος τὴν Εὐρώπην.

Ἀλλὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀπεδέχθησαν μὲν ἀμέσως οἱ ἱππεῖς, ὅχι ὅμως καὶ οἱ φαλαγγῖται. Οὗτοι ἀνεκέρυσαν βασιλέα τὸν Ἀρριδαῖον ὑπὸ τὸ προσφιλὲς ὄνομα τοῦ Φιλίππου. Οὕτω ἐπῆλθε ῥῆξις μεταξὺ τοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους συνεβιβάσθησαν. Ἀμφότεροι καὶ ὁ Ἀρριδαῖος καὶ τὸ μέλλον νὰ γεννηθῇ τέκνον τῆς Ῥωξάνης ἀνεγνωρίσθησαν βασιλεῖς, ὁ Περδίκκας ἀνεκηρύχθη ἐπιμελητὴς αὐτοκράτωρ καὶ σφραγιδοφύλαξ τοῦ

κράτους, οἱ δὲ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν διωρίσθησαν διοικηταὶ τῶν διαφόρων σατραπειῶν τοῦ κράτους. Μετ' ὀλίγον καὶ ἡ Ῥωξάνη ἐγέννησεν ἄρρεν, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Ἀλέξανδρος, ὥστε ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ διατηρηθῇ ἡ ἐνότης τοῦ κράτους. Ἄλλ' ἡ ἐλπίς αὕτη ἀπέβη ματαία.

Οἱ στρατηγοὶ κυβερνῶντες ἐξ ὀνόματος τῶν δύο βασιλέων Ἀρριδαίου καὶ Ἀλεξάνδρου τὰς σατραπείας τῶν κατέστησαν ἀληθεὶς κύριοι αὐτῶν ἔχοντες ἕκαστος ἴδιον στρατόν. Ἀμέσως δὲ ἦλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς ἀλλήλους ἀγωνιζόμενοι, τίς νὰ μείνῃ ὁ κύριος τοῦ κράτους. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι διήρκεσαν 20 ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ Ἀσία καὶ ἡ Ἑλλὰς πολλάκις διασχισθεῖσαι ὑπὸ στρατῶν ἠρημώθησαν. Κατὰ τοὺς πολέμους τούτους ἅπανα ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ἀδελφός του, ἡ μήτηρ του. αἱ χῆραί του καὶ ὁ υἱός του ἐξωλοθρεύθησαν. Τῷ 311 οὐδεὶς πλέον διάδοχος τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας ἔμενεν.

Ὅλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα (306) οἱ κύριοι τῶν σπουδαιότερων σατραπειῶν ἔλαβον καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Ὁ Ἀντίγονος, ὁ ἰσχυρότερος ὅλων, ὁ κύριος τῆς Ἀσίας, ἔδωκε τὸ παράδειγμα. Ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὁ Λυσίμαχος εἰς τὴν Θράκην, ὁ Σέλευκος εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὁ Κάσσανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐμμήθησαν αὐτόν.

Ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ πόλεμοι ἐξηκολούθησαν, μέχρις οὗ συνασπισθέντες ὅλοι κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου συνῆψαν πρὸς αὐτὸν τὴν μεγάλην τῆς Ἰουῦ μάχην (301), κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθη ὁ Ἀντίγονος. Οἱ νικηταὶ διεμοιράσθησαν τὰς γώρας αὐτοῦ, ἀλλ' εὐθὺς ἦλθον καὶ πάλιν εἰς ῥῆξιν. Τέλος τὸ ἔτος 278 εἶχον ἀπομείνει μόνον τρία μεγάλα κράτη· ἡ Μακεδονία ὑπὸ τοὺς Ἀντιγονίδας, ἡ Ἀσία ὑπὸ τοὺς Σελευκίδας καὶ ἡ Αἴγυπτος ὑπὸ τοὺς Πτολεμαίους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

2000—1600 π. Χ.	Κρητικός πολιτισμός.
1600—1100	Κάθοδος Ἀχαιῶν εἰς Ἑλλάδα. Ἐγκαταστάσεις Φοινίκων εἰς τὰς νήσους καὶ ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους, Κύπρον, Κρήτην καὶ Ῥόδον. Μυκηναϊκὸς πολιτισμός
1200—1000	Μεταναστάσεις Δωριέων κλπ. πρὸς νότον. — Συνένωσις τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς εἰς ἓν κράτος.
1000— 900	Πρῶτος ἑλληνικὸς ἀποικισμός. — Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τῆς Λακωνικῆς ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν.
776	Πρώτη Ὀλυμπιάς.
770	Ἀκμὴ Ἀργους ἐπὶ Φεῖδωνος.
750— 550	Δεύτερος ἑλληνικὸς ἀποικισμός.
περὶ τὸ 750	Ἀρχὴ τῶν εὐπατριδῶν εἰς τὰς Ἀθήνας. — Ἰσχύς τῶν ἐφόρων εἰς Σπάρτην.
740— 640	Κατάκτησις Μεσσηνίας ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν.
621	Νομοθεσία Δράκοντος.
περὶ τὸ 600	Πόλεμοι Σπάρτης πρὸς Ἀργάδας. — Περὶ ἀνδρὸς τύραννος Κορίνθου, Κλεισθένης Σικυνῶνος.
594	Νομοθεσία Σόλωνος.

563	Ὑποταγὴ ἑλληνικῶν πόλεων Μ. Ἀσίας ὑπὸ Κροΐσου.
περὶ τὸ 550	Πόλεμοι Σπαρτιατῶν πρὸς Ἀργεῖους.
546	Κῦρος νικᾷ Κροῖσον καὶ ὑποτάσσει τὸ κράτος τῶν Λυδῶν καὶ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας.
560 — 527	Ὁ Πεισίστρατος τύραννος τῶν Ἀθηνῶν.
510	Κατάλυσις τῆς τυραννίδος τῶν Ἀθηνῶν.
508	Μεταρρύθμισις πολιτεύματος ὑπὸ Κλεισθέ- νους.
500 — 494	Ἰωνικὴ ἐπανάστασις.
493	Ἐκστρατεία Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.
490	Ἐκστρατεία Δάτιδος. — Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος.
486	Θάνατος Δαρείου.
481	Ἐκστρατεία Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.
480	Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν, — Αἱ παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον ναυμαχίαι. — Πυρπόλησις Ἀθηνῶν. — Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος — Ἡ παρὰ τὴν Ἰμέραν μάχη.
479	Ἡ παρὰ τὰς Πλαταιὰς μάχη. — Ἡ παρὰ τὴν Μυκάλην.
478	Ἀνοικοδόμησις τῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν. Καταρτισμὸς τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων.
465	Νῆκαι Κίμωνος παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα.
464 — 454	Τρίτες Μεσσηνιακὸς πόλεμος.
449	Θάνατος Κίμωνος. — Περικλῆς.
445	Τριακονταετεῖς σπονδαί.
431 — 404	Πελοποννησιακὸς πόλεμος.
430	Λοιμὸς Ἀθηνῶν.
429	Θάνατος Περικλέους.
421	Νικίειος εἰρήνη.
415 — 413	Ἡ εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων.
413	Ἀποστασία τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηναίων.

- 406 Ἡ παρὰ τὰς Ἀργινούσας ναυμαχία.
 405 Ἡ παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς καταστροφὴ
 τῶν Ἀθηναίων.
 404 Παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν.
 404— 403 Οἱ τριάκοντα τύραννοι.
 401 Κύρου ἀνάβασις.
 399 Θάνατος τοῦ Σωκράτους.
 396 Ἐκστρατεία Ἀγησιλάου εἰς τὴν Ἀσίαν.
 395 Κορινθιακὸς πόλεμος.
 393 Ἀνοικοδόμησις τῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν.
 386 Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.
 383 Κατάληψις Θηβῶν ὑπὸ Φοιβίδου.
 379 Ἀπελευθέρωσις Θηβῶν ὑπὸ Πελοπίδου.
 378 Δευτέρα κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία τῶν Ἀ-
 θηναίων.
 371 Ἡ παρὰ τὰ Λεῦκτρα μάχη.
 369 Ἀπελευθέρωσις Μεσσηνίας ὑπὸ Ἐπαμει-
 νώνδου.
 362 Ἡ παρὰ τὴν Μαντίνειαν μάχη.
 359 Ὁ Φίλιππος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.
 355— 346 Ἰερὸς πόλεμος.
 338 Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας.
 336 Θάνατος Φιλίππου.
 335 Καταστροφὴ Θηβῶν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου.
 334 Ἐκστρατεία Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν. — Ἡ
 παρὰ τὸν Γρανικὸν μάχη. — Ὑποταγὴ τῆς
 Μικρᾶς Ἀσίας.
 333 Ἡ μάχη τῆς Ἴσοῦ.
 331 Ὑποταγὴ Φοινίκης καὶ Αἰγύπτου. — Κτίσις
 Ἀλεξανδρείας.
 331 Ἡ παρὰ τὰ Ἀρβηλα μάχη.
 330 Ὑποταγὴ Περσίας καὶ Μηδίας.
 329— 328 Ὑποταγὴ Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς.
 327 Ἐκστρατεία εἰς Ἰνδικήν.

323	Θάνατος Ἀλεξάνδρου.
323— 322	Λαμακὸς πόλεμος.
306	Ὁ Ἀντίγονος καὶ μετ' αὐτὸν οἱ ἄλλοι στρα- τηγοὶ ἀναγορεύονται βασιλεῖς.
301	Ἡ παρὰ τὴν Ἰψὸν μάχη.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελ.

Ἡ Ἑλλάς. 3

Κεφ. Α'. Προϊστορικοὶ χρόνοι.

- 1) Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος. Πελασγοὶ — Ἕλληνες. 10
- 2) Ὁ βίος τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους· θρησκεία, λατρεία, τάφοι, συνό-
κισμοὶ καὶ ἀκροπόλεις, πολίτευμα, οἰκίαι καὶ ἀνά-
κτορα, ἐνδυμασία καὶ ὅπλισμός, αἱ τέχναι, (κεραμευ-
τική καὶ γραφικὴ, ἀρχιτεκτονικὴ, γλυπτικὴ). 17

Κεφ. Β'. Μεταναστάσεις.

- 1) Ἡ κάθοδος τῶν Δωριέων. 28
- 2) Ἐξάπλωσις τῶν ἐλληνικῶν φυλῶν πρὸς ἀνατολὰς. 30
- 3) Περὶ τῶν ἐλληνικῶν φυλῶν καὶ διαλέκτων καὶ κα-
θόλου τῆς ἑλλην. γλώσσης. 31
- 4) Ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὰς μεταναστάσεις. Τὰ
ὁμηρικὰ ποιήματα, θρησκεία καὶ λατρεία, αἱ κοι-
νωνικαὶ τάξεις, τὸ πολίτευμα, ὁ ἰδιωτικὸς βίος, τὰ
πολεμικά, ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον, ἡ τέχνη. 32

**Κεφ. Γ'. Ἡ διάπλασις τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν
καὶ ἡ ἐξάπλωσις τῶν Ἑλλήνων ἐκτὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους.**

	Σελ.
1) Αἱ δωρικαὶ πολιτεῖαι τῆς Πελοποννήσου.	43
ἡ Σπάρτη· ἡ Λακωνικὴ καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Δωριέων κατάκτησις αὐτῆς, οἱ κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς, τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης (ἡ βασιλεία, ἡ γερουσία, ἡ ἐκκλησία, οἱ ἔφοροι, ἡ ἀγωγή τῶν πολιτῶν, τὰ ἦθη τῶν Σπαρτιατῶν), αἱ κατακτήσεις τῆς Σπάρτης (οἱ μεσσηνιακοὶ πόλεμοι, οἱ πρὸς τοὺς Ἀρκάδας πόλεμοι, οἱ πρὸς τοὺς Ἀργεῖους πόλεμοι), ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης.	44
Τὸ Ἄργος.	53
Ἡ Κόρινθος.	54
Ἡ Σικυών.	55
2) Αἱ Ἀθηναί· ἡ Ἀττικὴ, οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἀρχαιοτάτον πολίτευμα, ἡ ἀρχὴ τῶν εὐπατριδῶν, ἡ νο- μοθεσία τοῦ Δράκοντος, ἡ νομοθεσία τοῦ Σόλωνα (σει- σάχθεια, διαίρεσις τῶν πολιτῶν, πολιτικὰ δίκαια, Βουλὴ, Ἐκκλησία, Ἄρειος πάγος, Ἡλιαία, ἄλλοι θεσμοὶ τοῦ Σόλωνα, ἀποδημία τοῦ Σόλωνα), ἡ τυραν- νίς (Πεισίστρατος, Πεισιστρατίδαι), μεταρρύθμισις τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ Κλεισθένους, αἱ Ἀθηναί μέχρι τῶν Περσικῶν Πολέμων.	56
3) Ὁ δευτέρος ἐλληνικὸς ἀποικισμός.	69

**Κεφ. Δ'. Ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς μέχρι τοῦ 5ου
π. Χ. αἰῶνος.**

1) Τὰ ἐλληνικὰ πολιτεύματα.	73
2) Τὸ δίκαιον.	75

3) Τὰ πολεμικά (ὁ στρατός, τὸ ναυτικόν)	75
4) Βιομηχανία, ἐμπόριον, ναυτιλία. Νομίσματα.	78
5) Ἰδιωτικὸς βίος.	82
6) Θρησκεία καὶ λατρεία.	85
7) Ἡ τέχνη (ἀρχιτεκτονική, γραφική, γλυπτική)	86
8) Ἡ ποίησις.	94
9) Ἡ φιλοσοφία.	95
10) Ἡ γραφή.	95
11) Περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων ὀνόματος καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἀμφικτιονίαι, Μαντεῖα, Ἀγῶνες — Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.	97

Κεφ. Ε'. Οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας καὶ οἱ ἀνατολικοὶ λαοί.

1) Οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας.	104
2) Αἰγύπτιοι. Ἡ χώρα, οἱ κάτοικοι, ἡ θρησκεία, τὸ πολίτευμα, γεωργία, βιομηχανία, τέχνη.	106
3) Βαβυλώνιοι. Ἡ χώρα, οἱ κάτοικοι, ἡ θρησκεία, ἐπιστήμη καὶ τέχνη.	108
4) Φοίνικες. Ἡ χώρα, ἡ θρησκεία, τὸ ἐμπόριον, ἀποικίαι.	110
5) Λυδοί.	112
6) Μῆδοι καὶ Πέρσαι. Ἰρὰν καὶ Ἰράνιοι, θρησκεία, οἱ Μῆδοι, οἱ Πέρσαι.	112
7) Ἰωνικὴ ἐπανάστασις.	115

Κεφ. ΣΤ'. Μηδικοὶ πόλεμοι.

1) Εἰσαγωγή.	116
2) Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.	117
3) Ἐκστρατεία Δάτιδος καὶ Ἀρταφέρνης. Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος.	120

- 4) Θάνατος τοῦ Μιλτιάδου, Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς. 123
- 5) Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Προ-
παρασκευαὶ τῶν Περσῶν, προπαρασκευαὶ τῶν Ἑλ-
λήνων, ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν, αἱ παρὰ τὸ Ἀρ-
τεμίσιον ναυτικάι συγκρούσεις, εἰσβολὴ Ξέρξου εἰς
τὴν Ἑλλάδα, ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος, ἡ παρὰ τὰς
Πλαταιᾶς μάχη. 124
- 6) Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης. 134
- 7) Ἡ παρὰ τὴν Ἰμέραν μάχη. 134

Κεφ. Ζ'. Ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων.

- 1) Τείχεσις Ἀθηναίων καὶ Πειραιῶς. 135
- 2) Πανσανίας καὶ Θεμιστοκλῆς. 136
- 3) Ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων. Καταρτισμὸς τῆς συμ-
μαχίας, ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος ἐπὶ Κίμωνος,
μεταβολαὶ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων, διοικήσις
τῆς συμμαχίας. 138
- 4) Ῥῆξις μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηναίων. Γ' μεσσηνια-
κὸς πόλεμος καὶ ἑξοστρακισμὸς τοῦ Κίμωνος, ἀνά-
κλησις τοῦ Κίμωνος καὶ θάνατος αὐτοῦ, ἀποστασία
τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηναίων. 140
- 5) Ἡ δημοκρατία τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ Περικλῆς.
Διαμόρφωσις τῆς δημοκρατίας, παρέκθαισις τῆς δημο-
κρατίας εἰς ὀχλοκρατίαν, Περικλῆς. 142

Κεφ. Η'. Αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ Περικλέους.

- 1) Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις. 146
- 2) Αἱ ἀρχαὶ (οἱ ἄρχοντες, ἡ βουλὴ τῶν 500, ἡ βουλὴ
τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἡ Ἐκκλησία). 147
- 3) Τὰ πολεμικὰ (ὁ στρατός, τὸ ναυτικόν). 150

4) Τὰ δικαστικά. Ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου, οἱ Ἐφέται, ἡ Ἡλιαία.	151
5) Τὰ οἰκονομικά.	153
6) Βιομηχανία καὶ Ἐμπόριον.	155
7) Ὁ ἰδιωτικὸς βίος.	157
8) Θρησκεία καὶ λατρεία. Παναθήναια, Διονύσια, Ἐλευσί- νια μυστήρια.	159
9) Ἡ τέχνη. Τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηναίων.	162
10) Ἡ ποίησις.	167
11) Ἡ ῥητορικὴ.	168
12) Ἡ ἱστορία.	169
13) Ἡ φιλοσοφία.	169
14) Τὸ περὶ ἐνώσεως ὅλων τῶν Ἑλλήνων βούλευμα τοῦ Περικλέους.	172

Κεφ. Θ'. Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

1) Αἷτια καὶ αἰφορμαί.	173
2) Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου.	174
3) Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου. Ἀλκιβιάδης, ἡ εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία.	176
4) Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου. Αποστασία τῶν συμ- μάχων, κάθοδος τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἡ παρὰ τὰς Ἀργι- νούσας ναυμαχία, ἡ παρὰ τοὺς Αἰγὸς παταμοὺς κατα- στροφή τῶν Ἀθηναίων, πολιορκία καὶ παράδοσις Ἀ- θηναίων.	179

Κεφ. Ι'. Ἡγεμονία τῶν Σπαρτιατῶν.

1) Οἱ τριάκοντα τύραννοι.	182
2) Κύρον ἀνάβασις.	184
3) Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς Ἀσίαν.	185
4) Κορινθιακὸς πόλεμος.	186
5) Ἀνταλκίδειος εἰρήνη. Τυραννία τῆς Σπάρτης.	188

Κεφ. ΙΑ'. Ἡγεμονία τῶν Θηβῶν.

1) Ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν. Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας.	189
2) Ἡ νέα συμμαχία τῶν Ἀθηναίων	191
3) Εἰρήνη Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης.	192
4) Ἡ παρὰ τὰ Λεῦκτρα μάχη.	192
5) Εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον. .	193
6) Ἡ παρὰ τὴν Μαντίνειαν μάχη.	194

Κεφ. ΙΒ'. Ἡγεμονία τῶν Μακεδόνων.

1) Ἡ Μακεδονία καὶ οἱ Μακεδόνες.	195
2) Φίλιππος Β'.	196
3) Σύγκρουσις Φιλίππου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. . . .	197
4) Δημοσθένης.	198
5) Ὁ ἱερὸς πόλεμος.	199
6) Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας.	200
7) Σχέδια καὶ θάνατος τοῦ Φιλίππου.	202

**Κεφ. ΙΓ'. Κοινωνικὴ, στρατιωτικὴ καὶ πνευματικὴ
κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν
4ον π. Χ. αἰῶνα.**

1) Κοινωνικὴ κατάστασις.	203
2) Τὰ στρατιωτικά.	204
3) Ἡ φιλολογία.	205
4) Ἡ τέχνη.	206

Κεφ. ΙΔ'. Ἡ κοσμοκρατορία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

1) Ὁ Ἀλέξανδρος μέχρι τῆς ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατείας. .	211
2) Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν.	213

3) Ἡ παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν μάχη.	213
4) Κατάκτησις τῆς Μ. Ἀσίας.	216
5) Ἡ μάχη τοῦ Ἰσσοῦ.	216
6) Κατάκτησις Φοινίκης καὶ Αἰγύπτου.	217
7) Ἡ παρὰ τὰ Ἀρβηλα μάχη.	218
8) Κατάκτησις ὅλου τοῦ περσικοῦ κράτους.	220
9) Δυσαρέσκειαι τῶν Μακεδόνων ἐκ τῆς δεσποτικῆς συμ- περιφορᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρου.	221
10) Ἐκστρατεία εἰς Ἰνδικήν.	222
11) Τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου.	223
12) Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου.	225
13) Λαμιακὸς πόλεμος.	226
14) Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου.	227
Χρονολογικὸς πίναξ κυριωτέρων γεγονότων.	229
Πίναξ τῶν περιεχομένων.	233

ὦ παῖδες Ἑλλήνων ἴδε θεοῦ παῖδας
παῖδες, θεοῦ παῖδας, παῖδας
δαίμων, παῖδας, δαίμων
χοροὶ, χοροὶ, χοροὶ

Πίσχης	Πισχίαν	Πρόδοι	Πισχίαν
δοσόντων	Ματαίαν	Θουρίαν	δοσόντων
ἐνρίαν	Ματαίαν	Συνοίαν	δοσόντων
Τροίαν	Ματαίαν	Προδοίαν	δοσόντων

τι γάρ γε νῦν, βόλι Τερκιάι, τόπι ἄρρατ.
κα πελαγο βάρι τὸ καλιφάνι,
ἔδω φέκοντε τὰ λυα στίδια πῶτι.

τι γάρ γε νῦν, βόλι Τερκιάι, τόπι ἄρρατ.
ὡς ἴβρο τη καλή και τη γλυγιά της γρα
κα πελαγο βάρι τὸ καλιφάνι.
κα τ' αὐτο βάρι περιφάνι.
ὡς ἴβρο ^{αὐτο} ἄρραττα τὰ λυα στίδια πῶτι
κα σπινὰ ρυγγοτ τὰ α' οὐκονταγτίς

Κάλλε νῦν, βόλι Τερκιάι, τόπι ἄρρατ,

Κάλλε νῦν, βόλι Τερκιάι, τόπι ἄρρατ.
πελαγο βάρι τὸ καλιφάνι.
φέκοντε τὰ λυα στίδια πῶτι.

la mente del Gallo. il pronsul dell'Impero.
e, gran man d'arte la carminista. ha
nchi. nchi.

Κάλλε νῦν, βόλι Τερκιάι, τόπι ἄρρατ.
ψηφισμένη από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής